

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Orhan Burian

Günlük
(1950-1952)

GÜNLÜK (1950-1952)

Orhan Burian (*İstanbul, 1914-Ankara, 5 Mayıs 1953*) Kaba-taş Lisesi'ni bitirdikten (1932) sonra devlet bursuyla gittiği İngiltere'de Cambridge Üniversitesi'nde İngiliz dili ve edebiyatı öğrenimi gördü (1933-36). Ertesi yıl göreve başladığı DTCF İngiliz Edebiyatı Bölümü'nde profesörlüğe kadar yükseldi. Bu arada Ankara Devlet Konservatuarı Tiyatro Bölümü'nde Batı Edebiyatı ve Tiyatro Tarihi dersleri verdi. 1947-49 yılları arasında ABD'de Princeton Üniversitesi'nde kendi alanında araştırmalar yaptı. İngiliz, Amerikan ve çağdaş Türk edebiyatlarına ilişkin Türkçe, İngilizce yazıları, çevirileriyle tanındı. Deneme ve eleştirilerini 1936'dan başlayarak 1950'ye kadar *Yücel* dergisinde, daha sonra kendi çıkardığı *Ufuklar* (1952-53, 15 sayı) dergisinde yayımladı. "Bir örnek taklidi değil, bir arayış sistemi; zaman içinde kendini tanıma çabası" olarak algıladığı Türkiye'ye özgü bir hümanizm anlayışını savunan Burian, bu çerçevede Türk kimliğinin, Türk görünümünün İngiliz kaynaklarında yansımaları üzerinde durdu. Başta Shakespeare olmak üzere Tagore, Huxley, Sygne, Barrie, O'Neil, Arthur Miller'den çeviriler yaptı.

Öbür Yapıtları: *Byron ve Türkler* (1938), *Mütarekeden Sonrakiler* (antoloji, B. K. Çağlar ve H. Y. Şehsuvaroğlu ile birlikte, 1938), *Kurtuluşstan Sonrakiler* (antoloji, 1946; YKY, 2003), *Ceylan Çocuk* (oyun, 1954), *Canın Yongası* (oyun, 1954), *Denemeler-Eleştiriler* (haz. V. Günyol, 1964), *Mektuplar* (haz. Zeki Arıkan, YKY, 2006).

*Orhan Burian'ın
YKY'deki kitapları:*

Kurtuluştan Sonrakiler (*Şiir Antolojisi*, 2003)
Günlük (1950-1952) (2006)
Mektuplar (2006)

ORHAN BURİAN

Günlük **(1950-1952)**

HAZIRLAYAN:
ZEKİ ARIKAN

İÇİNDEKİLER

Önsöz (*Zeki Arıkan*) • 7

Günlük Üzerine (*Zeki Arıkan*) • 11

Birinci Defter • 23

İkinci Defter • 135

Dizin • 181

Yapı Kredi Yayınları - 2348
Edebiyat - 718

Günlük (1950-1952) / Orhan Burian
Hazırlayan: Zeki Arıkan

Editör: Tamer Erdoğan
Düzeltili: Korkut Tankuter

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Üç-Er Ofset
Yüzyıl Mah. Massit 5. Cad. No: 15 Bağcılar / İstanbul

1. Baskı: İstanbul, Haziran 2006
ISBN 975-08-1099-6

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2006
Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.yapikrediyayinlari.com>
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://yky.estore.com.tr>
www.teleweb.com.tr

Önsöz

Prof. Orhan Burian (1914-1953), çok kısa fakat olağanüstü verimli geçen yaşamına pek çok şey sığdırdı. Bilimsel araştırmaları, denemeleri, eleştirileri, çevirileri dışında mektupları ve günlükleri de onun bu kısa yaşamının verimleri olarak görülmektedir. Burian'ın vasiyeti uyarınca İngilizce kitapları Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kitaplığına, Fransızca kitapları yeğeni Atila Tolun'a, Türkçe kitapları ise yeğeni Kısmet'e teslim edilmiştir. Arşivi, notları, mektupları, dosya ve klasörleri, kısacası her türlü yazılı belge ve kişisel eşyası önce büyük ablası Mediha, onun ölümünden sonra da Kısmet Hanım tarafından titizlikle korunmuş ve bugüne ulaşması sağlanmıştır. Böyle bilinçli bir anlayışın bütün toplumumuza mal olmasını yürekten diliyoruz.

Kısmet Hanım, dayısından kalan kitap ve arşiv malzemesini 2002 yılında Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş.'ye bağışladı. Böylece bütün bu kitap ve belgelerden kamunun yararlanması sağlanmakla kalmadı aynı zamanda bu değerli malzeme yok olup gitmekten kurtuldu. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, kısa sürede kitapları ve belgeleri tasnif ederek araştırmacının hizmetine sunmuş oldu. Söz konusu kuruluş, bu kadarla da kalmadı. Yıllardan beri tükenmiş olan *Kurtuluştan Sonrakiler*'i yeniden bastırdı (2003) ve Ege Üniversitesi'nde, ölümünün 50. yıldönümünde düzenlenen Orhan Burian'ı anma sempozyumuna büyük bir destek verdi.

Burada sunduğumuz Günlük, iki defterden oluşmaktadır. Bu defterler, arşiv malzemesinin Yapı Kredi'ye teslimi sırasın-

da ortaya çıkmış ve yeni harflere çevrilmek üzere tarafımdan geçici olarak alınmıştır. Bugün her iki defterin çeviriyazısını okuyuculara sunmanın sevincini ve mutluluğunu yaşıyoruz. Belirttiğim gibi defterler, eski harflerle tutulmuştur. Yazı işlektir. Ancak mürekkeple yazılan sayfalarda yazılar oldukça dağılmış ve güç okunur hale gelmiştir. Kurşun kalemle tutulan notlar oldukça siliktir. Her iki durumda yazıları çözmek oldukça zordur. Yabancı özel adların kimi zaman asıllarında olduğu gibi yazılması bize kolaylık sağlamakla birlikte yine de zorlandığımızı belirtmemiz gerekir.

Bu günlükten bir iki yazı *Ufuklar ve Yeni Ufuklar*'da yayımlanmıştır. Vedat Günyol'a sağlığında bu defterlerden haberli olup olmadığını sordum. Fakat haberi yoktu. Herhalde Burian, ölümünden önce defterden aldığı bir iki parçayı yayımlanmak üzere derginin yayın kuruluna teslim etmiş olmalı, diye düşünüyoruz. Bu günlükler, bize Orhan Burian'ın kimliğini ve kişiliğini çok daha yakından tanımamıza olanak vermektedir. Bu günlüklerin gün ışığına çıkmasını elbette Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık'a borçluyuz. Sonsuz minnet ve teşekkürler. Sevgili Kısmet Abla, çözdüğüm metni benimle birlikte baştan sona gözden geçirmek zahmetine katlandı.

Metni eski harflerden yeni yazıya göçürürken karşılaştığım tıbbi terimlerin çözümünü Yrd. Doç. Dr. Eren Akçiçek'e borçluyum. Arkeoloji ile ilgili deyimlerde değerli katkılar sağlayan Prof. Dr. Ömer Özyiğit, Doç. Dr. Gülriz Kozbe ve Araştırma Görevlisi A. Nezih Aytaçlar'a yürekten teşekkürü borç bilirim. Sanat tarihinin sorunlarını da Prof. Dr. İnci Bozkurt Ersoy ile Yrd. Doç. Dr. Semra Daşcı'nın çabalarıyla aşabildim. Burian konusunda öteden beri desteğini gördüğüm aziz dostum Prof. Dr. Salih Özbaran'ın adını elbette belirtmeden geçemiyorum. Basım ve yayımda emeği geçenlere saygılar....

Göztepe, 26 Eylül 2004
Prof. Dr. Zeki Arıkan

Günlük Üzerine

Orhan Burian, kısacık yaşamını yazmakla geçirdi, demek hiç de yanlış değildir. Trende, otobüste, uçakta, gemide, otelde, evde.... durmadan duyduklarını, düşündüklerini, gözlemlerini kâğıda döktü. Bilimsel araştırmaları, denemeleri, eleştirileri, çevirileri sağlığında basıldı. Ancak basılmayanlar da var. Tanındıklarına, arkadaş ve dostlarına yazdığı mektupların pek azı basılabilmiş, diğerleri zamanın ezici baskısı altında ne yazık ki yitip gitmiştir. Onun cep takvimlerini de bir günlük gibi kullandığını elde bulunan birkaç örnekten anlıyoruz.

Burada kimi notlarla çeviriyazısını verdiğimiz günlükleri ise apayrı ve özel bir anlam taşıyor. Orta boy iki defterde yer alan bu günlük kayıtları, yaşamının son iki yılını kapsamaktadır. Arada boşluklar olmakla birlikte yine de onun yaşamının düzenli akışının sayfaları olarak görülmektedir. Yukarıda bu günlüklerin tamamının eski harflerle tutulduğuna değindik. Mektuplarının çoğu da öyledir. İlk ve orta öğrenimini bu harflerle görenlerin, eski alışkanlıklarından pek sıyrılmadıklarını ve özel yaşamlarında sürekli olarak arap harflerini kullandıklarını görüyoruz. Bu yalnızca Orhan Burian'a özgü değildir. Sonra bu günlükler yakın zamanlara kadar pek bilinmiyordu. Yalnızca buradan alınan bir iki yazı, *Ufuklar ve Yeni Ufuklar*'da yayımlanmıştı. İlk defter, 1 Ocak 1950'den 2 Kasım 1951 tarihine kadar gelmektedir. İkinci defter, 12 Kasım 1951'den başlamakta ve 12 Ekim 1952 tarihinde son bulmaktadır. Yazılar, bu ikinci defterin ancak üçte birini doldurmaktadır.

Yazılar, hem dolmakalemle hem de kurşun kalemle tutulmuştur. Mürekkep yer yer dağılmış, kimi zaman yazıları çözmek büyük sorun olmuştur. Kurşun kalemle yazılan sayfalar ise çıplak gözle bile zor görülebilecek kadar silikleşmiştir. Kaldı ki bunları geceleri elektrik ışığında görmek hemen hemen olanaksızdır. Ancak gün ışığında seçilebilmektedir.

Yazım türü olarak biz “Günlük” diyoruz ve kitabı bu başlık altında çıkarıyoruz. Zaten uygun olan da buydu. Kaldı ki Burian, yazdıklarının bir günlük olduğunu zaman zaman dile getirmekten de geri kalmamıştır. Ama Orhan Burian, deftere bu konuda hiçbir başlık düşmemiş, doğrudan doğruya yazmaya başlamıştır. Böyle bir işe girişmesinin nedenini de şöyle açıklıyor:

Çok kolay unutan bir hafıza için geçen günleri, hiç olmazsa onların hadise iskeletlerini kaydetmek iyi olur. İnsan en hurda gözüken bir hadiseyi en ummadığı bir zamanda hatırlamak lüzumunu duyabilir. Bu kayıtlar işte o zaman işe yarayabilir...

Bundan çıkan sonuca göre, Burian öncelikle kendi yaşamına “not düşürmek” amacını gütmektedir. Bunların ileride işe yarayabileceğine işaret etmektedir ki çok doğru düşünmüş. Evet, yarım yüzyıl önce yitirdiğimiz bir büyük insanı bu günlükler sayesinde, günlük yaşamının ayrıntıları içinde izleyebiliyoruz. İnsanlar, ülkeler, kentler, kasabalar, sit alanları.... gözlerimizin önünden birer birer geçip gitmekte.

Yine Burian, günlüğüne evdeki ufak uğraşlarına, arkadaş ziyaretlerine, aylık harcamalarına kadar her ayrıntıyı not etmektedir. Yine bunların içinde sanat etkinliklerine katılımı da önemli bir yer tutmaktadır. Asıl önemli olanı insanları tanımadaki yüksek sezgisini bir iki çarpıcı sözle, büyük bir ressamın fırça vuruşu gibi, dile getirmiş olmasıdır. Bu, özellikle günlüğün bütün ruhuna egemendir, diyebiliriz. Yalnız bizim insanlarımızı değil, yabancı insanları da anlamada büyük başarı göstermekte, onların fiziksel ve ruhsal yapılarını hemen yakalayabilmektedir. 1947-1949 yılları arasında bulunduğu Princeton Üniversitesi’nde tanıştığı insanların fiziksel ve ruhsal portrelerini birer ikişer cümleyle ve çok yetkin biçimde

yazıya dökmüştü. Araları aslında pek de iyi olmayan Ataç’ı anlatırken şöyle diyor:

Hırçın adam, kararı filan bilinmez, ama civa gibi bir zekâsı var. İnsanı uyanık tutuyor. Çok istifadeli bir konuşması var...

Burian, sık sık “günlük kayıtlarının” alışkanlık haline gelmemesinden yakınmakta, araya uzun sürelerin girmesinden sıkıntı duymaktadır (8.6.1950). Daha sonraki notlarda da bu tür yakınlara tanık olduğumuzu belirtmek gerekir:

Defter tutmak ne kadar güç geliyor! İşte Tarsus’ta kalmışım. Halbuki sonra o sabah otobüsle yola çıktık (26.6.1952).

Günlük’ün birinci defterinin ilginç olaylarından biri, Cumhurbaşkanı Celal Bayar’la *Yücel* dergisiyle ilgili olarak yapılan görüşmedir. Burian, fakülteden Çankaya’ya kadar uzanan ve Bayar’la görüşmesiyle sona eren bu kısa yolculuğun öyküsünü inanılması güç bir ayrıntıyla gözler önüne seriyor. Bayar’ın odasına götüren yollar, kapılar, odalar, odaların dekoru vb. sanki büyük romancının usta kalemıyla betimlenmiş gibi. Sonunda Cumhurbaşkanıyla karşılaşma sahnesi (22.6.1950):

Ortalarda ve pencereye yakın yuvarlak alçak bir masanın yanında Celal Bey ayakta, biraz hareket için kalkmış yürüyen ve belini oğusturan bir adam haliyle geziniyor ve duvara bakıyordu. Donuk bir tebesümle ellerimizi sıktı. “Buyrun” diye masanın başına çağırdı.

Yine bu bağlamda üç beş dakika süren bir görüşme, bütün canlılığı ile anlatılıyor. İşin ilginç yanı, bir süre önce profesör olan bu genç bilim adamını Celal Bayar’ın anımsaması ve bunu kendisine söylemesidir. Çünkü Burian, 16 haziranda profesör olmuş ve kararnamesi de Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmıştı. Şunu da ekleyelim ki *Yücel*’in daha nitelikli olarak devam etmesi için yapılan bu görüşme olumlu bir sonuç vermemiş ve Bayar, işi hükümete “havale” etmiştir.

Burian'ın Ankara'da oldukça hareketli bir yaşamı vardır. Dersler, toplantılar, sınavlar, sinema, tiyatro, Ankara dışından gelen konukları kabul etme ve özellikle Ankara'da bulunan ve ülkemizde görevli bulunan Amerikalılarla yaptığı görüşmeler, neredeyse bütün zamanını almaktadır. Sözgelimi Kütahya'dan kendisini görmeye gelen bir öğretmenin ziyaretini şöyle anlatıyor (29.VII.1950):

Bu sabah bir genç geldi. Kütahya lisesinde felsefe öğretmeni imiş. Halil Basutçu, buraya geliyor diye bana bir mektupla hediye olarak bir çini tabak göndermiş. Fazla oturmadı. Çalışkan birine benziyor. Zayıf, esmer ve solgun.....

Fakültede yapılan etkinliklere de katılmaktadır. Burada okunan şiirlerden kimi örnekleri ince bir alayla defterine geçirmekten kendisini alamaz:

*Sevgilinin kokusu bir eter gelir bana
.....
Bir canavar vardı eskiden
Dolma yerine çocuk yutardı.*

Bu birinci defterin hemen hemen dörtte üçü İngiltere'ye yapılan yolculuğun öyküsünü kapsamaktadır. Ankara - Londra başlığı altında topladığı bu bölümde anlatılan gezi, 27 Temmuz 1951 günü başlamakta ve 2 Kasım 1951 günü uçakla Yeşilköy'e gelişle sona ermektedir. Bu yolculuğa katılan diğer kişiler : Michael Everett, Kathleen Griffin, Leman Yolaç'tır. Ankara'dan onlara eşlik eden Emel Gazimihal, Londra'ya kadar gitmemiş ve İstanbul'da kalmıştır. Michael'in kullandığı derme çatma bir cip, sık sık arızalanmakta, lastikleri patlamakta ve yoldan gelip geçen arabacıların sürücülerinin yaptıkları onarımlarla ilerleyebilmektedir. Kaldı ki Michael, ilginç bir kişidir. Fırsat bulduğu anda denize atlamakta, elbiselerini ve saatini satmakta, düz ve arızasız yollarda ise tam gaz gitmektedir. Burian, kendisini yeniden İngiltere'ye götürecek olan bu yolculuktan son derece memnun görünmektedir. Balkanların "hür havasını" solumakta-

dır. Doğal güzellikler, vadiler, ırmaklar onu neredeyse sarhoş etmektedir. Tarihsel zenginlikler de öyle. Yol üzerinde bulunan tarihsel eserleri büyük bir merakla incelemektedir. Yol boyunca karşılaştığı insanlarla kurduğu dostça iletişim, onun hümanist yaklaşımının ilginç örnekleri olarak görünmektedir.

İstanbul'dan Edirne'ye uzanan yol üzerindeki Silivri, Çorlu ve Lüleburgaz kasabalarını çabucak geçerler ve Edirne'ye girerler. Sonra Yunanistan sınırını geçerler. Türkçe bilen çok olduğu için kolayca iletişim kurulur. Dükkânlarda Türkçe konuşulmaktadır. Kahvedekilerden biri de "Ben İzmir gâvurlarındanım" der. 1 Ağustosta tepeyi aşınca, karşılarına tepenin üstünde kurulu Kavala çıkar:

Fazla yeşillik yok. Sokakları da muntazam gözükmüyor. Küçük ikişer katlı evler var. Ama sokakları temiz, esnafı da güler yüzlü. Türkçe biliyorlar. Peynir, ekmek, domates aldık...

Selanik'te, kentin eski eserlerinden Ayasofya'yı gezen Burian ve arkadaşları sonra Yorgo Kilisesine giderler (2.VIII.1951) :

Yorgo kilisesi azametli bir yapı. Kûlahı yıkılmış, minaresi de var, bina-dan ayrı yapılmış. Bahçesinde herhalde eskiden şadırvan olan zarif bir yer var ki etrafını şimdi sarmaşıklar bürümüş. Binanın içi henüz topraklık. Etrafındaki beş altı tali hücreye eski taşları şimdilik rastgele konulmuş. Yunan rölyefleri ile Osmanlı mezar taşları karışık...

Bu arada büyük bir kilise olan Sen Dimitri de gezilir.

Bundan sonra Yugoslavya sınırını geçmişlerdir. Üsküp'te koyun etli bir Makedonya yemeği, az reçelli hafif kızarmış yufka ve koca yuvarlak kadehli birayla akşamı temiz etmişler ve Michael'in isteği üzerine buradaki İngiliz konsolosunu ziyaret etmişlerdir. Fazla bakımlı olmayan Piriştine'de de yollarını bulmak için Türkçe işlerine yaramıştır. Burada evine gittikleri Ahmet Usta'nın konukseverliğini Burian anlatmakla bitiremiyor (3.VIII.1951):

Yemeğimizi yedik. Misafirseverlikleri içe dokunacak kadar güzeldi.... İhtiyarın daha önceki torunları (unukaları) ölmüş de bu seferki doğar doğmaz kulağını deldirip küpe takmışlar.

Burian'ı büyüleyen dağ yolculukları sürüp gitmektedir:

Yamaçlar ağaçlanmaya ondan sonra kara kara çam ormanları boy göstermeye başladı. Bu dağ yolculuğu gerçekten zevki az bulunur bir yolculuktu. 1750 metreye kadar yükseldik, yine indik, yine çıktık. Sular şimdi de o kadar köpürerek değil ama yine berrak, yine çakıllarını göstererek akıyorlar....

Burian doğal ve tarihsel güzellikleri yanında Balkanlardaki sıcak insan ilişkilerine değinmeden geçemiyor:

Çimenlerin üstünde oturup çocuğuna bakan kadınlara, karısıyla konuşan köylülere insan imreniyor. Üstleri başları yırtık, belli ki fakirler. Fakat bu hava ve bu toprakta yamaçların dibinden akan dağ suyunda öyle rahatlık öyle iyilik var ki.....

Peç'ten Titograd'a giderken kendilerine dağ çileği getiren çocuktan bir şey almadığına Burian üzülmüştür. Yine koyunları ürken kadının arabanın önünden koşup "durun" dediği halde durmadıklarına da sonradan pişman olmuştur.

Burian'ın o zaman Yugoslavya'nın kentlerinden biri olan Dubrovnik'ten de büyük bir hayranlıkla söz ettiği görülmektedir. Elbette bunda haklıdır. Çünkü Dubrovnik, Ortaçağ'ın ve hatta Yeniçağ'ın en önemli liman kentlerinden biriydi. Surları ve sur içinde o parlak günleri yansıtan eserleriyle ayakta duruyordu. Gerçi, "Akdeniz ticaretinden vaktiyle zengin olmuş yarı Slav bir milletin bu küçücük upuzun bir sahaya, sur içine sıkıştırdığı o eski Cumhuriyet'ten hemen her şey kalmış"tı (7.VIII.1951). "Birbirinin üstüne binmiş kalın duvarlı, içleri karanlık evleri, karşıdan karşıya el değen duvarlar, manastırlar, kiliseler, ayda bir seçtikleri prenslerin sarayı ile asırlık eczanesi iki tunç heykelin tokmakladığı bir toparlağın ayın saflarını gösteren bir saati, yağmursuzluğu gidermek için zengin evlerinde taraçaları, çardakları destekleyen taş sütunları... hep duruyor..." du.

Adriyatik kıyılarını geçen yolcularımız, İtalya'ya oradan da Avusturya'ya girerler. Yine vadiler, güzel görünüm, oteller, şatolar, lokantalar çizgisinde süren bir yolculuktur bu.... Salzburg, Mozart'ın kentidir. Tam festival sırasında buraya gelmiş-

lerdir. Burada kimi konserleri izlemek fırsatını bulmuşlardır. Burian, ünlü sanatçımız Hasan Ferit Alnar'la da burada karşılaşmıştır.

Fransa'da gördüğü tarihsel kentlerden Nancy, dikkat çekici bir zenginliği barındırmaktadır. Burası, ihtilalden önceki önemli merkezlerden biridir. XVIII. yüzyılda yepyeni yapılarla süslenmiştir.

Hafif rokoko karışık klasik usluhta binalarla çevrili çok güzel bir meydana, oradan bir tak altından geçerek duka sarayına bir yolu ve iki tarafta aynı usluhta binaları var.

Reims katedraline gelince: İlk bakışta Burian bu anıtsal yapıda şu özellikleri fark ediyor:

Yıpranmış katedral muazzam. İçinin umulmadık sadeliği ve süssüzlüğü, sütunlarının yüceliğini daha iyi meydana çıkarıyor. Hele tâ arkadan, koro yerinden büyük kapıya bir bakış var ki harikulade. Binanın kendine mahsus sesi içinden ta uzaktan cephenin büyük değirmi penceresi, onun altındaki kemer pencereler ve en alttaki daha küçük tekerlek pencere renkli camlarıyla rüya gibi.

İşte Burian, bu büyük anıtı çarpıcı birkaç cümleyle bir bütün halinde yerli yerine oturtan usta bir sanatçı olarak çıkıyor karşımıza.

Orhan Burian ve arkadaşları artık Dover'dan İngiltere'ye ayak basmışlardır. Kathleen'in aile ahabası onları karşılamış ve gümrük işlemlerinin çabuklaştırılmasına yardımcı olmuştur. Böyle bir durum. Yani "dost tavassutuyla birtakım muameleleri atlatmak" onu şaşırtmıştır. Yine onu şaşırtan bir başka olay da Michael'ın her gittiği yerde rahatça İngiliz konsolosluğuna başvurması ve birtakım güçlükleri böylece aşmasıdır. Bu bizde böyle değildir, ancak türlü tavsiye mektuplarıyla olacak bir şeydir bu.

Burian, Londra'da bir pansiyona yerleşir. British Museum başta olmak üzere birçok kütüphanede çalışır, belge toplar. Müzeleri, sergileri, koleksiyonları gezer. Bunlarla ilgili gözlemlerini bir iki kalem darbesiyle dile getirir. Başta Prof. Paul Wit-

tek olmak üzere, İngiltere'deki bilim adamlarıyla iletişim kurmaya çalışır. Onlarla görüş alışverişinde bulunur. Çünkü çalışmalarının ağırlık merkezi son yıllarda tarihe kaymıştır. Daha önce üzerinde çalıştığı Türk – İngiliz ilişkileri üzerinde yoğunlaşmak istediği anlaşılmaktadır.

Öte yandan Burian, yalnızca Londra'da değil, İngiltere'nin gittiği her yerinde tiyatro, sinema, bale, opera vb. sanat etkinliklerini izlemekten geri kalmaz. Her eserle ilgili gözlemlerini günlüğüne aktarmaktadır. Bu etkinliklerin derinlemesine ruhuna inen gözlemlerdir bunlar. Bu arada Türkiye'den gelip kendisiyle görüşmek isteyenlere de zaman ayırır. Küçük ablası Hadiye'nin oğlu Atıla, Fransa'da geçirdiği kazanın izleriyle dayısını Londra'da bulmuştur. Onunla ilgilenir. İngiltere'de Burian'ın daha önceki yıllardan tanıdığı pek çok arkadaşı, dostu vardır. Bunların evlerine konuk giderek İngiliz ailelerini de tanımakta ve bize tanıtmaktadır. Hele hele yüksek öğrenimini gördüğü Cambridge'i ziyareti, unutulmaz anıları arasında yer almaktadır. Burada, yirmi yıl önceki hocaları, danışmanı ve arkadaşlarıyla buluşması, Trinity College'in yemekhanesinde birlikte yemek yemesi günlüğünün çarpıcı sayfaları arasında yer almaktadır.

Konservatuvar'dan tanıdığı, yakın arkadaşı Orhan Şaik Gökyay'ın, Londra'ya Kültür Ataşesi olarak atanması da önemli bir olaydır. Ancak başlangıçta, Orhan Şaik'in böyle bir görev ve getirilmesi, öğrenciler arasında biraz soğuk karşılanır. Çünkü Orhan Şaik, daha önce Irkçılık-Turancılık davasında yargılanmış bir kişidir. Göreve başladığı zaman sanıldığı kadar korkulacak bir kimse olmadığı anlaşılır. Orhan Burian, sürekli kendisiyle ilgilenmektedir, sık sık buluşurlar. Londra'yı gezerler. Orhan Şaik, Kültür Ataşeliğini bir merkez haline getirmek ister. Bu konuda birtakım tasarıları da vardır. Orhan Burian'ın bütün yapmak istediklerinde ona destek verdiğine şüphe yoktur. Orhan Şaik de Burian'ın dönüşünde onu havaalanına kadar uğurlamış ve hatta kendisine borç bile vermiştir. Sanırım bu iki büyük kültür insanımız, bundan sonra bir daha görüşemediler.

Pansiyonunda kaldığı Mrs. Wilson, Burian'ı gözyaşlarıyla uğurlamıştır. Yolcuların kalabalık olmasından, uçağın zamanın-

da kalkmamasından ötürü ufak tefek aksaklıklar yaşanmıştır. Bu uçak yolculuğunun ayrıntılarıyla birinci defter, Yeşilköy'e inişle sona ermektedir. O günkü koşullarda bu yolculuğun 6 saat 40 dakika sürdüğünü öğrenmek de ilginç.

Günlük'ün ikinci defteri, günlük notlar, kaygılar, ayrıntılar dışında, büyük ölçüde, Orhan Burian'ın "*Bilinmez bir aceleyle bitirmeğe çalıştığı Anadolu gezileri*"ne ayrılmıştır. Yukarıda değindiğimiz gibi Burian, dil, edebiyat, kültür konuları yanında arkeolojiye, eski uygarlık kalıntılarına da büyük bir ilgi duyuyordu. Yurtdışı sınavlarına katılmak için Kabataş Lisesi Müdürlüğü'ne verdiği dilekçede, yabancı dil öğrenimi yanında ikinci tercih olarak arkeolojiyi yazdığını görüyoruz. Onun arkeolojiye ilgisi- ni, sit alanlarını gezip görme merakını kanıtlayacak yığınla belge elimizde bulunmaktadır. Sözelimi yaşamının sonlarına doğru bir ansiklopedi için yazdığı özgeçmişinde kendisi doğrudan doğruya bu konuya değinerek şöyle demektedir:

Bu uğraş dışında en zevkli bulduğum şey gezmek, eski uygarlık kalıntılarını, zengin ya da manzarası güzel yerler görmektir.

Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal anılarında, DTCF'de iken yaptıkları çevre gezilerine Orhan Burian'ın da katıldığını belirtmektedir²:

Fakültede İngilizce, klasik filoloji, felsefe ve arkeoloji öğrencilerinden oluşan seçkin bir grup hemen her hafta, o zamanlar bomboş, kırsal bir çevre olan Kavaklıdere, Çankaya Tepesi ve civarında geziler tertip ediyordu. Bu gezintilere İngiliz Dili ve Edebiyatı öğretim üyelerinden Orhan Burian, İrfan Şahinbaş, klasik filolojiden Samim ve Suat Sina-noğlu, arkeolojiden bu satırların yazarı ve bazen entelektüel tipte baş- ka profesörler de katılıyordu.

Şunu da ekleyelim ki Prof. Akurgal, "*Kendimi değişik yerlerde yetiştirmiş gerçek aydınlar ortamında buldum*" derken bu aydınlar arasında Orhan Burian adını da anmaktadır.

1 K. Fikret Anık, "Orhan İçin", *Ufuklar*, Özel Sayı, 15-16 (1953), 81.

2 Ekrem Akurgal, *Bir Arkeoloğun Anıları*, TÜBA, Ankara, 1999, 55.

Orhan Burian'ın yakın arkadaşlarından Haluk Şehsuvaroğlu, onun ölümünden sonra yazdığı bir yazıda bu konuyla ilgili olarak şöyle demektedir³:

Burian insanları, tabiatı, eski medeniyetlerin kalıntılarını ve seyahati severdi.

Orhan Burian'ın ölümünden sonra Amerika'nın Sesi'nde yapılan ayrıntılı bir konuşmada da onun gezi merakı üzerinde durulmuştur⁴.

Yurt sevgisi derindi ve bittabi her türlü gösteriştan uzaktı... Nahif bünyesinin takatını aşacak zahmetlere katlanarak bütün yurdu dolaştı. Bu seyahatlerinden bedeni yorgun, fakat ruhu tazelenmiş ve yeni bir hız almış olarak döner, gördüğü tabii ve mimari güzelliklerden, temas ettiği insanların iç güzelliğinden heyecanla, gözleri dolarak bahsederdi.

Mehmet Başaran birçok yurt gezisinde ona eşlik etmiştir. Onun dediğine göre Orhan Burian, görülmeye değer sanat eserlerimizi bir sıraya koymuş hepsini dolaşmıştı. *"Memleketi görmek tanımak aydınlara farz olan haclardan biridir"* diyordu ve ekliyordu: *"Görüşü sağlamlaştırır, içi besler, kişiyi tamamlar..."* Geçen eylülde Bergama harabelerinde bize kılavuzluk eden bekçinin, bana onun için söylediği sözler, hâlâ kulaklarımda çınlar. *"Beyim buraya yetmiş iki milletten adam gelir, bunca yıllık bekçiyim daha Orhan Bey gibisini görmedim; melek gibi adam"*⁵. Çavdarhisar'ı gezerken tanıştığı Mustafa Ertaş, Burian'ın *"Memleket hazinelerini görüp tanımalı"* dediğini yazar. Yine Ertaş'ın dediğine göre: *"kendi köyünün tarihini o gün ondan"* öğrenmişti⁶.

Kendisini çok yakından tanımış olan yeğeni Kısmet Hanım, onun gezi, eski eser merakı üzerine şunları söylüyor:

3 Haluk Şehsuvaroğlu, "Sevgili Burian", *Ufuklar*, Özel Sayı, 76-77.

4 *Ufuklar*, Özel Sayı, 111.

5 Mehmet Başaran, "Orhan Burian", *Ufuklar*, Özel Sayı, 83.

6 Aşağı bk.

Ben dayımı bildim bileli doğaya ve doğayı tanımaya, keşfetmeye düşkündü. Her pazar bastonunu alır, o zaman bomboş olan Abidin Paşa sırtlarına yürüyüşe giderdi. Sabah erken çıkar, öğle yemeğine dönerdi. Konservatuvarda Tiyatro tarihi okuturken oranın müdürü olan Orhan Şaik Gökyay da iki koca köpeğini alıp dayıma katılırdı, bazan beni de götürürdü.

Daha sonraları Samim ve Suat Sinanoğlu kardeşlerle (biri DTCF'de Latince, öteki eski Yunanca okuturdu) motosiklet terkisinde Türkiye'nin akla gelmedik yerlerine gittiler. -Gezi notlarının değerlendirilmesini çok isterim, notlar arasında elcağızı ile çizilmiş Medusa kafalar, Sultan başlığı başka motifler var. Ne gözlem ne duyarlık!

Gittiği yerin pazarlarını dolaşırdı. Sanırım Şile bezini, çözme çarşafı ilk kez dayımdan öğrendim -Şimdi hâlâ dokunuyor mu bilmem. Yarım santim eninde bir şeridi ipek, bir şeridi pamukludan dokunmuş, buruşuk bezler (Bürümcük olabilir mi?) -dayım bunlardan terzisine gömlek diktirirdi tiril tiril. -İç çamaşırlarını annem dikerdi, Şile bezinden.."

Orhan Burian gezilerinde not alır, günlük tutar, fotoğraf makinesi kullanırdı. Bütün bu gezi malzemesinin bütünü ne yazık ki bize ulaşmış değildir. Elimizde kimi gezilerinde çizdiği taslaklar ve günlük notlar vardır. Sözelimi 1950 yılında Ankara'dan başlayıp Ege kıyılarına kadar uzanan gezisinin ayrıntılarını küçük bir bloknot içinde yer almaktadır. Defterdeki yazılar oldukça siliktir ve çok güçlüklerle okunmaktadır. Bu defterde belli başlı güzergâhlar not edilmiş, Medusa, sütun başlıkları, cami resimleri çizilmiş, yaptığı harcamalar da kaydedilmiştir. Ayrıca gördüğü yer ve eserlerle ilgili olarak hangi kaynaklarda bilgi bulunduğu da işaret edilmiştir.

Bu geziye Ankara'dan 7 Eylül 1950'de başlamıştır. Haymana-Emirdağ-Afyon-Dinar üzerinden Denizli'ye gittiği anlaşıyor. Denizli'den Karacasu'ya varmıştır. Kuyucak'tan Sultanhisar-Aydın-Söke-Güllübahçe-Balat (Milet) Didim'i ziyaret ettiği anlaşıyor. Bu yolculuğun Bursa, Kapıdağ çevresini de içine alacak kadar geniş bir alanı kapsadığı görülmektedir.

7 "Dayım Orhan Burian", *In Memoriam Prof. Orhan Burian*, İzmir, 2004, 14-16.

1952 yılında Burian'ı Isparta'yı ziyaret ederken görüyoruz. Herhalde bu yolculuğa tek başına çıkmıştır. Çünkü başka bir kimseden söz etmiyor. Serik, Alanya, Antalya'yı gezdiği anlaşılıyor. Aynı yılın nisan ayında, Amerikalıların bulunduğu bir grupla Kayseri'ye gitmiştir (11.IV.1952).

Sabahleyin 10.30'da yola çıktık. Hava değişe değişe gitti. 18.00'de Kayseri'ye Alemdar Otel'i'ne vardık. Yol 335 kilometre, düzgün sayılır. Çok az nakil vasıtalarına rastlanıyor. Otel çok temiz. Bizim ölçülerimizle iyi de sayılır. Üst odaları(nda) akarsu bile var. Erciyas ve üstü leykleli kalesi bizim pencereden görünüyordu....

Bu yolculukta grup, İncesu, Ürgüp ve Göreme'yi gezmiştir.

Haziran ayında Amasya'ya gidecekken Muhtar (Enata) onu bu tasarısından vazgeçirmiş. Hititlerin merkezine yapılacak bir gezi planlamıştı. Yozgat üzerinden Alacahöyük'e giden yolcular, akşamüstü Çorum'a gelmiştir (7.6.1952):

Akşamüstü Çorum'a geldik. İftara yakın sokaklar boş, her taraf sessizdi. Yeni yapılmış oteli de uydurma ve yine yangın yeri gibi bir meydana bakıyor. Görülecek bir tarafı olmadığı anlaşılıyor. Beyaz baklavası meşhurmüş. Ben bir şey anlamadım...

Bu gezi sırasında Boğazköy'ü de ziyaret etmişlerdir (8.6.1952):

..Ama Boğazköy yeşillik ve büyükçe bir köyün üstündeki yamaçta kayalıklar arasındaki mabetleri ve aslanlı kapısıyla mühim. Bir dere aşırı karşı yamacında başlı başına duran büyük mabedi görülecek, büyüsiüne kapılacak bir yer...

Yine çok geçmeden Burian, uzun bir yolculuğa daha hazırlanmaktadır. Muhtar, bayram tatili dolayısıyla 25 kişilik bir Türk-Amerikan gezisi düzenlemiştir. Yolculuk Tuz Gölü'nün kıyısından Bor'a uzanmakta ve Gülek Boğazı'ndan Ulukışla-Tarsus yönünde devam etmektedir. Tarsus, Cennet, Cehennem obrukları, Silifke, İskenderun ve Antakya ayrıntılı olarak günlükte yer almıştır. Pazar [Bayram] olmasına karşın, müze müdürü Ruhi Tekân, bu gruba müzeyi gezmek olanağı vermiştir.

..Dünyanın en güzel mozaikleri burada... Oradan da şehrin dışındaki kayalıklarda bulunan ilk kiliseleri gezmeye gittik. Eskiden karanlık bir mağara imiş. Şimdi şehre dönük tarafın kayalarını yıkıp duvar örmüşler. İçine de betondan mihrabımsı bir şey yapmışlar. Fazla alaka değecek bir şey kalmamış....

Bu yılın son büyük gezisi İstanbul'da başlar. Truva, Erdek, Bergama ve Çavdarhisar'ı kapsar. Bergama gezisine Mehmet Başaran ve Arkeolog Rüstem Duyuran da katılmıştır. Müze müdürü Osman Bayatlı, kendilerini mahcup edecek kadar ilgi göstermiştir. Çavdarhisar'da da tanıştığı öğretmen Mustafa Ertaş yardımcı olmuştur.

Burian son gezilerini hasta olarak yapmıştır. O bunu yorgunluğa bağlıyordu. Oysa hastalık derindi ve kurtuluşu olmayan bir illetti...

Prof. Dr. Zeki Arıkan

BİRİNCİ DEFTER
1.I.1950 – 2.XI.1951

Editör notu: Yıldız (*) işaretli notlar editöre aittir.

Çok kolay unutan bir hafıza için geçen günleri, hiç olmazsa onların hadise iskeletlerini kaydetmek iyi olur. İnsan en hurda gözüken bir hadiseyi en ummadığı bir zamanda hatırlamak lüzumunu duyabilir. Bu kayıtlar işte o zaman işe yarayabilir. Yoksa sanatkâr olmayan için, geçmişî geviş getirmek gülünç.

1950 yılı arızasız girdi. O eski tertibinde Fakülte, dekan seçiminin önceki içinden kaynar durgunluğunu geçiriyor. Dünya işleri geçen seneki kadar karanlık değilse de kasvetli.

1.1.1950

Sandık odasını yeniden düzeltip biraz hale yola soktum. Atila²⁵ ile iki lüzumsuz sandığı kömürlüğe indirdik. Annemin² sandığını da misafir odasına aldım. Öğleden sonra Nüzhet Şenbay³25 gelince ona kahverengi cila sürdü. Şimdi üstüne bir Siirt battaniyesi atılırsa bayağı odanın bir süsü olacak. Mustafa⁴25da heveslendi: “Sobayı yaldızlayalım” diyor. İnsanlar da hizmet arzusunu uyandırmak bir meziyet sayılmalı – Tıpkı istenmeden hizmetini arz etmenin meziyet sayılması gibi.

2.1.1950

Aylığımı aldım. Dörtte üçü verildikten sonra kendi idareme fazla bir şey kalmıyor. Kısmet’ten⁵ aldığım beş yüz lirayı ödemeye başlamış da değilim. Tam bugün Amerika’da yaptırdı-

1 Atila Tolun, Prof. Orhan Burian’ın “küçük ablam” dediği Hadiye’nin oğlu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fransızca bölümünü bitirmiş, orada asistan olarak göreve başlamış, doçent olduktan sonra emekliye ayrılmıştır. Şimdi İzmir – Kuşadası yolu üzerinde Yonca köy’de yaşamaktadır.

2 Mıhrıban Hanım.

3 Tiyatro sanatçısı. Orhan Burian’ın Konservatuvar’dan öğrencisi. Bk. Nüzhet Şenbay, “Hocam Orhan Burian”, *Yeni Ufuklar*, 60(1957), 921-923.

4 Dr. Mustafa Engin. Burian’ın Kabataş Lisesi’nden arkadaşı. Operatör. Gülhane Çene Cerrahisi başasistanı olarak görev yapıyordu.

5 Kısmet Burian (doğ. 1928). Orhan Burian’ın büyük ablası Mediha’nın kızı. Şimdi Yalova’da yaşamaktadır.

ğım briçlerden [bridge, köprü] üst soldakinin bir porselen dişi kahvaltıda düştü. Sabih Bozcaadalı'ya gittim. "Düşebilir, yapıştırılması kolay, kırılırsa biraz güç olur" dedi. On dakika içinde de dişi yerine yapıştırdı. Ücreti on lira.

4.1.1950

Bu sabahki derslerden sonra üçüncü sene talebemizden Gülseren Gönenç geldi. Pakistan'a gidecek talebelerden. Canlı, faal bir kız. Oradan *Yeni İstanbul* gazetesine makaleler yazacaktı. Pakistan elçisinin ailesiyle pek ahabap. Şimdiden Türkiye hakkındaki Pakistan gazetelerinde birkaç yazı çıkmasının iyi olacağını söylemişler. Türk kadınları hakkında yazdığı yazıyı düzelttirdi. Propaganda işlerimize bakanlar bu grubun Pakistan'da bizim için ne tesirli olabileceğinin farkında değiller. Yoksa onlara kitaplar, broşürler, filmler verirler, hatta güzel sanatlar ve el işleri üzerine hafif birer seri hazırlayıp yanlarına katabilirlerdi.

6.1.1950

Bugün Fıtnat'la⁶ İrfan'ı⁷ *Red Shoes* bale filmine çağırdım. Geçen bahar Washington'da gördüğüm kopyasına nispetle kırılmışı benziyor. Tercümesi de *cloak* kelimesini clock olarak alacak kadar berbat⁸—Bazan büsbütün zıt manalar vermişler. Bu türlü işlerin sanat bakımından murakabesi kimin hatırına gelir?

7.1.1950

6 Fıtnat, İrfan Şahinbaş'ın eşi.

7 İrfan Şahinbaş, DTCF İngiliz Dili ve Edebiyatı profesörü idi. Burian'la birlikte İngiltere'ye giden öğrencilerden biridir. Şahinbaş, Burian'ın ölümünden sonra arkasından şunları yazmıştır (*Ufuklar*, Özel Sayısı, 110): "Orhan'la yirmi seneyi aşan dostluk hayatımız boyunca, hayranı olduğum haslet ve faziletlerinin birkaçını olsun, böyle acı bir günümüzde hatırlamak, uğradığımız kaybın vüs'atini belirtmeğe kâfi gelir. Orhan, ömrü boyunca sahte olana karşı derin bir nefret duymuştur. Duyuşta olsun, düşünüşte olsun, dürüst olmıyana tahammülü yoktu. Hele yurt sevgisi hususunda samimiyetsizlik, yurtseverliklerini, hizmetden ziyade büyük büyük sözlerle göstermeğe çalışanlar, onu çileden çıkarırdı. Bu cihet müstesna, her şeyi olgunluğunun bir belirtisi olan, geniş bir müsamaha ile karşılardı. Mesela derdi ki: Müsamaha olmadıkça, insan münasebetlerinde bir ahenk tesisi mümkün olmadığı gibi, fikri hayatın da gelişmesine imkân yoktur..."

8 Cloak: pelerin, Clock: duvar saati anlamına gelmektedir.

Öğlede eve geldiğim zaman küçük ablam "Üçte tiyatro edebi heyetine gidecekmişsin, tiyatro santralindeki kız haber verdi" dedi. Mana veremedim. Gittim ki, Muhsin Bey⁹ ahabplarının telefon numaralarını verdikten sonra edebi heyet azasını çağırması için kıza toptan tenbihte bulununca o da beni araya karıştırmış. Heyet Nurullah Ataç'ın çevirdiği *Lucienne et le Bouc-her* adlı bir dramın birinci perdesini okumuş, çok açık bulmuş. Aleyhde karar vermek üzereymiş. Bunu Ataç, Lütfi Ay'dan¹⁰ öğrenmiş. Lütfi Ay, Suut Kemal'den¹¹, Bedri Tuncel¹² de Banguoğlu'ndan¹³ aldığı direktifle aleyhteler. "Maksatları da beni techil etmek" diyerek fena halde kızmış. "Nihai karardan önce Heyette bütün konuşulanlar etrafa yayılıyor" diye Bedri dert yanıyordu. Reis Refik Ahmet Sevengil, Muhsin Bey, İrfan dinliyorlardı. Lütfi Ay hem raportör hem de müdafaacı vaziyetindeydi. Çok oturmadan çıkıp Kadri* Beye gittim. İngiliz Kültür Heyeti'nin davetlisi olarak dört şubatta bir aylığına İngiltere'ye gidecek. Konuşuşunda her zamanki gibi, zihni işleten, akla emniyet kazandıran bir rahatlık ve zenginlik var. Ele aldığı her şeyi en asli unsurlarına irca edebiliyor. Benim için en aydın adam, en aydınlık veren adam. Nurullah Ataç telefonla geleceğini haber verdi. Kadri Bey kalmamı istedi. Geldi. Sonra beraber yemeğe çıktık. Turan lokantasında ciğer, etleri pişmemiş kebab yedik ve şarap içtik. Ataç her zamanki gibi zeki ve bilgili sohbetlerine başladı. Hırçın adam, kararı filan bilinmez ama civa gibi bir zekâsı var. İnsanı uyanık tutuyor. Çok istifadeli bir

9 Muhsin Ertuğrul (1892-1979) Burian'ın çok yakın arkadaşlarından idi. Bk. Zeki Arıkan, "Muhsin Ertuğrul'dan Orhan Burian'a Mektuplar", *Kitap-lık*, 60 (Nisan 2003), 107-111; aynı yazar, "Muhsin Ertuğrul'dan Orhan Burian'a Mektupları Üzerine", *Posta Kutusu*, 2 (Kış 2004), 125-133. Derginin bu sayısında Orhan Burian'ın Vedat Günyol'a yazdığı mektuplara da yer verilmiştir.

10 Lütfi Ay (1911-1995), tiyatro eleştirmeni. Tercüme Bürosunda çevirmenlik yaptı ve Devlet Konservatuarı'nda Tiyatro Tarihi dersleri verdi.

11 Suut Kemal Yetkin (1903-1980), İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde estetik dersleri verdi. Milletvekilliği yaptı. İlahiyat Fakültesinde çalıştı. Yaşamı ve Eserleri için Mehmet Seyda, *Edebiyat Dostları* (1970) bakılabilir.

12 Bedrettin Tuncel (1910-1980) DTCF, Fransız Dili ve Edebiyatı profesörü. Bir süre ara dönemde milli eğitim bakanlığı görevinde de bulunmuştur.

13 Tahsin Banguoğlu (1904-1989), dilci, yazar ve siyaset adamı, 1948-50 arasında milli eğitim bakanlığı yaptı.

* O tarihlerde Talim Terbiye Heyeti Reisi olan Kadri Yörükoğlu (1898-1969).

konusması var. Nelerden bahsetmedi? Yahya Kemal'in küçük-
lüklerinden, öz dilin lüzumundan –"Ben mübalağa ettiğimi bili-
yorum. Ancak öyle müessir olabilirim" diyor. Otomobille beni
eve bıraktılar.¹⁴

1.2.1950

Buz dolabı nihayet geldi¹⁵. Neşriyata gittim. Nebil Ağa-
bey¹⁶28 ve Namık Katoğlu ile görüştüm. Odaya gelen Müdür
Kâmil Beyin de kahvesini içtim –Henüz zengin olup şişmanla-
mamış bir müteahhit tipi var, ama terbiyeli.

2.2.1950

Sami Walker ile Orhan Şaik'ten¹⁷ mektup var. Lefkoşe'deki
Türk Kız Koleji Kütüphanesine de, öğretmen Nedret Mirata'nın
isteği üzerine, kitaplarımdan birer nüsha *Othello*, *Macbeth*, *Kara-
ağaçlar* [Altında], antoloji [Kurtuluştan Sonrakiler], ve *Dover Yolu*

14 Orhan Burian'ın Nurullah Ataç (1898-1957) hakkında yazdıkları üzerinde önce-
likle durmak gerekir. Çünkü Ataç, Burian'ın ölümünden sonra yazdığı yazıda
(*Ufuklar*, Özel Sayı, 15/16 (1953)), şöyle diyor: "Yakın arkadaşlarımdan değildi,
olamazdı, çok gençti, benden başka bir kuşağın adamıydı, birçok konularda anla-
şamazdık birbirimizle". Ama Burian'ın burada yazdıkları Ataç'la yemek yiyecek
kadar yakın olduklarını gösteriyor. Aralarındaki temel anlaşmazlık çeviri konu-
sunda ve devletin yayıncılık yapıp yapmamasında kendini gösteriyordu. Bk.
Ataç, "Okurken" *Ulus*, 7 Haziran 1952. Ataç Orhan Burian'ın Vedat Günyol'la
birlikte çıkardığı *Ufuklar* (sonradan *Yeni Ufuklar*)'dan övgüyle söz etmektedir.
Bk. Nurullah Ataç, *Dergilerde*, YKY, İstanbul, 2000, 118-120, 140-142, vb.

15 Burian'ın Amerika'dan aldığı buzdolabı. Bu dolap, halen çalışır durumda, Kıs-
met Burian'ın Yalova'daki evinde bulunmaktadır.

16 Nebil Otman, öğretmen, Burian'ın çocukluk arkadaşı.

17 Orhan Şaik Gökyay'ın adı (1902-1994) bu Günlük'te sık sık geçmektedir.
Orhan Şaik, Devlet Konservatuvarı'nda müdür iken Burian orada Tiyatro
Tarihi dersleri veriyordu. Canan Yücel Eronat'tan sağladığım bir fotoğrafta
konservatuvarın müdür ve hocaları içinde her ikisi de yer almış bulunuyor.
Kismet Burian, pazar günleri, dayısıyla Orhan Şaik'in kır gezintilerine çıktı-
ğını aktarmaktadır. Orhan Şaik, ölümünden önce, her yılın şubat ayında
İzmir'deki akrabalarına gelir, bizlerle (Aydoğan Demir, Prof. Dr. Salih Özba-
ran vb.) sık sık birlikte olurdu. Yemeklerde pek çok şey anlatırdı. Ancak ben
o zaman onun Burian'la yakınlığını bilmediğim için bir şey sormadım. Meğer
ne büyük bir fırsat kaçırmışım! Orhan Şaik için bk. Günay Kut, *Orhan Şaik
Gökyay, Hayatı ve Eserleri*, Kültür Bakanlığı 1989. Ayrıca Amerika'da Harvard
Üniversitesi'nde adına iki ciltlik armağan kitabı çıkarıldı (1984).

ile *Alice*'i yolladım.¹⁸

8.6.1950

Günlük kayıtlarını hemen yazmak itiyat haline gelmediği
için araya böyle uzun fasıllar giriyor. Bugün, *Ceylan Çocuk*'un
daktilosunu bitirdim. İrfan edebi heyette. Ekseriyet kararıyla
*Canın Yongası*¹⁹29 gelecek sene repertuvarına alınmış, ama kısa
olduğu için yanına bir perdelik bir şey lazımmuş, ona Lütfi Ay
"Memleketimizin realitelerine aykırı" diye itiraz etmiş. Birisi
çıkıp memleket realitelerinin bir listesini verse pek iyi olacak,
yoksa insan gaflet edip gazetede ki türlü suç, cinayet, ahlaksız-
lık haberlerini sahiden bu memlekette olur şeyler zannediyor!

9.6.1950

Fakültede Ahmet Uysal'la* yardımcı İngilizce imtihanla-
rının suallerini hazırladık. Gatenby²⁰29, radyoyla İngilizce
dersleri için hazırlanan ikinci kitabı tercüme etmemi teklif etti.

18 *Othello* ve *Macbeth*, anlaşıldığı gibi Orhan Burian'ın Shakespeare'den çevirdi-
ği eserler. *Karaağaçlar Altında* yine onun Eugene O'Neil'den çevirdiği oyundur.
Antoloji dediği, Orhan Burian'ın *Kurtuluştan Sonrakiler* (1946) başlığı altında çıkar-
dığı şiir antolojisidir (yeniden YKY, 2003), sözü edilen diğer eserler şunlardır:
A.A.Milne, *Dover Yolu*, Milli Eğitim Bakanlığı, çev. Mediha Burian, Ankara, 1946;
Lewis Carroll, *Alice Harikalar Ülkesinde*, çev. Kismet Burian, MEB, Ankara, 1946.
Orhan Burian'ın eserleri için bk. Sami N. Özerdim, "Prof. Orhan Burian (1914-
1953) Bibliyografyası", AÜDTC FD, XVI/3-4 (1958), 83-95. Bu bibliyografyanın
genişletilmiş: *Ölümünün 50. Yıldönümünde Prof. Orhan Burian Sempozyumu* (5-6
Mayıs), *In Memoriam Prof. Orhan Burian*, (Haz. Zeki Arıkan), İzmir, 2004, 210-225.

19 Orhan Burian, ancak ölümünden sonra basılan iki oyun yazmıştır. Bunlardan biri
geleneklerimizi sorgulayan *Canın Yongası* (İstanbul, 1954), diğeri bir çocuk oyunu
olan tek perdelik *Ceylan Çocuk* (İstanbul, 1954)'tur. *Canın Yongası*, "bir senelik bir
düşünme ve tasarlamadan sonra beş günde yazıldı". Oyun, köy yaşamını konu edi-
nen bir aile dramıdır. Oyunda "*Canın Yongası*" olan "mal"ın bir aileyi nasıl param
parça edebileceği konusu işlenir. Tamahun, mal hırsının, açgözlülüğün bir insanı, bir
babayı nasıl evlat katili yapabileceği anlatılmıştır. Bk. Müge Canpolat, "Cumhuriyet
Dönemi Türk Tiyatrosunda Bir Öncü: Orhan Burian", *Ölümünün 50. Yıldönümün-
de Prof. Orhan Burian Sempozyumu*, İzmir, 5-6 Mayıs 2003. Oyun hiç sahnelenme-
miştir. Burada Burian'ın anlatımından anlaşıldığına göre, repertuvara alınmasına
"memleketimizin realitesine aykırı" diye itiraz edilmiştir. Burian'ı ölümünün 50. yıl-
dönümünde anma hazırlıkları çerçevesinde bu oyunun metnini kimi resmi ve özel
tiyatrolara verdim. Anlaşılan onların yetkilileri de 50 yıl önceki insanlar gibi düşü-
nüyor. Çünkü hiçbir tiyatro, bu oyunu sahneye koymak isteğinde bulunmadı.

* Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal (1922-1997), öğretim üyesi, çevirmen.

20 E.V. Gatenby (1892-1955), AÜDTCF İngilizce bölümünde görevli İngiliz uzman.
Bundan otuz kırk yıl kadar önce ortaokul ve liselerde okutulan İngilizce ders
kitaplarının yazarıydı.

Geçen seferki gibi bir başkasının bozduğu şeyi oturup düzeltmekten kendim tercüme etmek daha kestirme ve eziyetsiz. Kabul ettim. Akşamüstü ablalarım Ahmet Paşalara²¹, Mebus Evlerinde aldığı eve, güle güle oturuna gittik. Henüz etraf tozlu. Fakat evler arasında ferahlık temin edecek kadar geniş aralıklar var; buralar bahçe haline gelirse güzel olacak, yoksa evlerin içinde, pencere ve sairede, havalandırma tertibatında hâlâ bir yenilik yok. Modernlik bizim yapılarımızda henüz bir banyonun bulunmasına ve eve su, elektrik, havagazı getirilmesine inhisar ediyor. Gündüz hava sıcaktı. Dönüşte hava kararırken otobüs beklemek bizi adeta üşüttü.

10.6.1950

Hayati²²³⁰ Amerika'ya giderken göndermek isteyeceğim bir şey olursa götüreceğini söylemişti. Bugün Yardımsevenler Cemiyeti'ne gittik. Onların el işlerine baktık. Çok güzel şeyler. Goblen, hesap işi örtülü takımlar. Ama çoğu sipariş verilmiş. Fiyatları makul olduğu için Amerikalılar alıp alıp gönderiyorlarmış. Ayda'ya iki küçük masa örtüsü aldım. Benek işlemeleri basılmış gibi itinalı ve temiz. –Üzerinde ne göz emeği olmalı; o düşünülünce her parçaya otuz lira hiç de pahalı değil. Elizabeth'in düz renk hesap işi tepsi örtüsü de çok zarif ve yirmi liraya değer. Hayati'den ayrıldıktan sonra sinemaya gideyim dedim. *Renkli Fener* diye Amerika'da galiba yasak edilen bir filmle *Big City* oynuyormuş. İkisi de iyiymiş. Birincisi başlamıştı. Karanlıkta oturduğum yerin yanında ayağı kokan biri vardı! İkinci filmi de zaten Amerika'da görmüşüm –sokakta bulup üç kişinin birden evlat edindiği bir çocuğun hikâyesi, Lotte Lehmann şarkısına, sinagog ilahilerine halk epeyce güldü. Musikin beynelmilelliği de söz! İçimde bir sıkıntı vardı. Ne ikinci filmin sonunu bekledim, ne birincinin başını. Eve döndüm. Akşam, Muhsin Bey tiyatrodan telefon etti. Seniha Hanımla²³ Bedri Bey tiyatrodalarmış. Oradan yemeğe gitmek üzere çağırıldı. Gittiğim zaman Refik Ahmet Sevengil*de oradaydı. Evvelki

21 Ahmet Paşa, Burian'ın akrabalarından.

22 Hayati Koray, Burian'ın Kabataş Lisesi'nden sınıf arkadaşı, doktor.

23 Seniha Bedri Göknil.

taze şetareti kalmamış. Yemeği Ankara Palas'ın bahçesinde yedik. Gece Ankara hâlâ serin oluyor. Muhsin Beyin²⁴ dişi de ağrıyordu. Gündüz hem edebi heyet çalışmış hem yönetim kurulu yeni kontratları hazırlamış. Aybars'ı²⁵ sordum: Dahil edilmemiş. Eylül geliyor dedim. Muhsin Bey yarın bakacağını vaat etti. İstanbul'la Ankara arasında gidip gelme kararsızlıkları daha şimdiden Seniha Hanımı yorar gözüküyor. Dönüşte yolda Muhsin Bey Devlet Tiyatrosu Umum Müdür Muavinliği için Günyol'dan** bahsetti. Altı ay önce ben de İrfan³¹ da kendisine bunu telkin etmiştik, o vakit taraftar değildi. Şimdi de, tuhaftır, fikir bana munis gelmiyor. Günyol'a göre iş değil. “Kendisinden ne bekleyeceksiniz” dedim. “Beni sabote etmez. Yardım eder, itimat edebilirim” dedi. “Müdürlük beklemeyin, yardım ve hizmetin azamisini eder. Ama bir hocalığı da bulunmalı” dedim. Konservatuvar filan.

11.6.1950

Bu sabah yardımcı İngilizce imtihanlarının yazılıları vardı. Bitirmeye 19 kişi geldi. Kâğıtlarını okudum. Dört beş kişi iyi, çoğu orta ile zayıf arası. Sınıftaki hal de zaten öyleydi. British Museum'dan gelen mektup, fotokopi paralarının hâlâ gitmediğini yazıyor. Kim bilir orada nereden takıldı kaldı. Kütüphane Müdürü Kemal Edip gittiğini teyit ederek araştırmayı vaat etti.

22.6.1950

Bu sabah hava iyice kapalıydı. İnceden inceye yağan yağmur adeta sonbaharı hatırlatıyordu. Erkenden ara imtihanlarının sözlülerine gittim. Kendilerine derslerim olmadığı için hiçbirini tanımadığım talebelerin imtihanına karışmak yersiz. Zaten 10.50'de de mecmua²⁷ için Cumhurreisinden randevu alınmıştı. Muhtar²⁸31 fakülteye uğradı. Randevu birkaç gün önce temin edilebilseydi

* Refik Ahmet Sevengil (1903-1970), yazar, tiyatro eleştirmeni.

24 Muhsin Ertuğrul.

25 Nihat Aybars, aktör. Orhan Burian'ın yakın arkadaşlarından.

** Vedat Günyol (1911-2004), yazar, çevirmen.

26 İrfan Şahinbaş.

27 Yani *Yücel* dergisi. Aşağı bk.

28 *Yücel*'in sahibi Muhtar Enata. Enata, Burian için “Bence Orhan, büyük dediğimiz birçok insanın yüz yıl içinde bile kolay kolay başaramayacağı işi, 40 yılı aşmayan kısa ömrünün günlerine sığdırabilmiş nadir insanlardan biri idi” diyordu. (*Ufuklar*, Özel Sayı, 75).

geçen perşembe gelen Günyol ve Şehsuvar'la²⁹ gönderir kendim gitmezdim. Böyle resmi ziyaretleri sevmiyorum. Yağmur dinmiş, etrafa güzel bir serinlik sinmişti. Kızılay'a kadar yürüyüp oradan taksiyle Çankaya'ya çıktık. Yıkanmış yeşillikler içinde Pembe Köşk daha da sevimli duruyor, hem çok şükür bir saray hissini de vermiyor. Dış kapıda bir polis terbiyeli terbiyeli "İsm-i âliniz?" diyerek elindeki listede Muhtar'ın adını aradı. "Buyrun" dedi. Yamaca tutturulmuş, altı ve üstü teras bir yolu kıvrılıverince, önce eski Çankaya Köşkü ardından da Pembe Köşk önüne geliniveriyor. Tam bizim otomobil, birkaç otomobilin beklediği düzlüğe giderken Mardin'i³⁰ köşkten çıkmış, iner gördük. Taksi iki lira aldı. Ne kadarda çıkacağımızı bilmediğimiz için bekletmedik. Merdivenlerden çıktık. Binanın yanına rastlayan bir taraça, ortasında da küçük bir havuzu var. Havuzun öbür yanında bir polisle bir jandarma durup bakıyordu. Biz geçerken hazır ol, vaziyeti aldılar, selamladık.

Taraçanın saçağından binanın duvarına doğru bir miktar suyun akıp yol yapmış olduğunu gördüm. Bu türlü küçük sanatların gerçek ustaları ne olmuş acaba? Balkon kapısı mahiyetindeki o yan kapıdan içeri girdik. Birkaç küçük hadememsi memur oralarda. Günlerdir misafir karşılaya karşılaya yüzlerine bir sıcaklık gelmiş olmalı. Holün hemen solundaki ilk odaya girmemizi işaret ettiler. Kapılarda esasen kapı yok. Girdiğimiz yer, üstü örtülü ve tepesinde altılı beyaz büyük porselenden abajur asılı masadan belli olduğu üzere bilardo salonu, köşkün sol ucuna rastlıyor ve önündeki büyük, fenerli taraçaya açılıyor. Tayyare yüzbaşısı bir yaver, "Buyrunuz hocam!" diye nezaket ve hararetle karşıladı. Belli ki sekiz dokuz sene önce Türk Kuşu'nda İngiltere'ye gitmek üzerelerken İngilizce öğrettiğim Harp Okulu mezunlarından. Yüzünü de iyice hatırlıyorum. Fakat adı hatırıma gelmiyor. Fikret Yücel diyeceğim

29 Yücel'in yazarlarından ve Orhan Burian'ın yakın arkadaşlarından. Haluk Y. Şehsuvaroğlu. Şehsuvaroğlu, Burian'ın ölümünden sonra yazdığı uzun yazıya şu sözlerle başlıyordu (*Ufuklar*, Özel Sayı, 76-78): "Orhan Burian genç ömrünün muzaffer çağlarında eserleri, sevgisi ve hudutsuz insanlığı içinde gözlerini hayata kapadı."

30 Yücel'in yazarlarından Yusuf Mardin. Bütün bu yazarlar için bk. *Yeni Ufuklar*, kapanış sayısı (Kasım 1976). Ayrıca bk. Yusuf Mardin, *Kocataş Yalısı Anılarım*, İstanbul, 1988, 260-264.

geliyor. Kara kaşlı, kara gözlü, efendiden adam olmuş. Oturduk. Orada bir iki kişi daha var. Döşeme rahat, siyah üstüne yarısı bir renk yarısı bir başka renk yapraklar serpiştirilmiş bir desende. Odanın sütlükahverengi kâğıtlarına pek uymuyor. Bir iki sigara masasının da üstünün abajurla bir örnek beyaz porselenleri biraz çiğ duruyor. O odanın ilerisindeki bir salon filizî kâğıt kaplı, döşemeler de açık ve koyu yeşil çizgili atlastan lake döşeme. Yirmi dakika kadar bekledik. Yaverin adını hatırlamağa boşuna gayret ettim. Gelip gidenlerden kendisine adıyla hitap eden de olmadı. Muhtar biraz telaşlı görünüyordu. Bizden sonra yedi sekiz kişilik bir grup geldi. Orta yaşlı bir kadınla bir genç geldi, başı sarılı eli bastonlu bir de ihtiyar hanım. Geldiğimizden on onbeş dakika sonra da ziyaretten Hayri Ürgüplü³¹33 çıktı. Herhalde Mardin'den sonra o girmiş olacaktı. Muhtar buna hemen bir tefsir buldu tabii. Onun ardından bir adam çağrıldı. Mülakatlar bitir bitmez bir zil çalıyor, yaver davranıp müteakip ziyaretçiyi çağırıyor. O vakit de bir zil çalıyor galiba. İkinci giren adam beş dakika filan durdu. Onun arkasından yaver bizi çağırdı. Ben Muhtar'ı öne sürdüm. Oradan çıkıp dışarıdan bilardo salonu, sonra yeşil salon boyunca yürümemizi işaret ettiler. Yer mermer ve yol halıları serili. Hol biraz sonra bir koridor halini alıyor. Biz kararsız yürürken "Sağda bulunuyorlar" dediler. Orada hakikaten koridor tekrar bir hol, bir limonluk halini alıyor. Mermerden, hem bir iki basamak yüksek. Çok aydınlık. Çünkü bir yanı ortadaki geniş ve havuzlu köşk avlusuna bakıyor, boydan boya da cam. Ortalarda ve pencereye yakın yuvarlak alçak bir masanın yanında Celal Bey ayakta, biraz hareket için kalkmış yürüyen ve belini oğuşturan bir adam haliyle geziyor ve duvara bakıyordu. Donuk bir tebessümle ellerimizi sıktı. "Buyrun!" diye masanın başına çağırdı. Kendisi bizim geldiğimiz istikamete bakar şekilde oturdu. Muhtar onun soluna. Ben de Muhtar'ın soluna oturmaya doğru buldum. O vakit masanın ortasında içi bezelye çiçeği dolu vazoyu kenara çekti. Sustuk. Bir hizmetkâr gelerek gümüş bir şekerlikte badem ezmesi, badem şekeri ve çukulata ikram etti. Ben bir badem şekerini, sincap misüllü, daha sonra yemek üzere dilimin altı-

31 Eski başbakanlardan Suat Hayri Ürgüplü (1903-1981)

na yerleştirdim! Yine sustuk. Nihayet istediğiniz nedir, mahiyetinde bir sualle söze Celal Bey başladı. Tebriksiz filan böylece sözün başlaması belki biraz garipti, ama pragmatik oldu! Muhtar da kısaca *Yücel*'in³² devam etmesi birtakım şartlara bakmakta olduğunu söyledi. “Şart” kelimesi de o yerde garip düştü. Fakat Celal Bey denileni aynen kabul ederek “Nedir o şartlar?” diye sordu. Muhtar, abone ihtiyacından bahsetti. Abone lüzumunu kabul etmekle beraber Celal Bey daha vazih olarak ne yardımda bulunabileceğini öğrenmek istiyordu. Müdahale lüzumunu hissettim. Mecmuanın memlekete bir fikir mecmuası olarak devam etmesini istediğimizi, bu bakımdan da yayılma imkânlarına ihtiyacımız olduğunu, halbuki şimdilik yayılamadığımızı, ancak 1500 sattığımızı, belki de bir ihtiyacı karşılayıp bir hizmet görmediğimiz için böyle olduğunu, eğer böyleyse bunu takdirin bize düşmeyeceğini, ancak onu öğrendiğimiz takdirde bizim de çıkmakta ısrar etmeyeceğimizi, çünkü hepimizin kendine göre memlekete hizmet edecek birer sahası bulunduğunu, bir magazin olarak da çıkmak istemediğimizi, yok eğer hizmeti lüzumlu bir faaliyetse bunun devamının çok kişi tarafından okunmamıza baktığı, bu imkânı en iyi 1937-1938 senelerinde temin ettiğimizi, o vakit 7500 çıktığımızı, partinin (“Yani Cumhuriyet Halk Partisi mi?” diye sordu) en geniş yardımının da o zaman olduğunu, sonra yavaş yavaş azalarak mecmuayı tatile kadar vardığını söyledim. Sözlerim uzun değildi, arada da kesilmeler oldu. Celal Bey, “Çok

32 23 Şubat 1935'te yayına giren *Yücel* Cumhuriyet döneminin önde gelen dergilerinden biridir. Başlangıçta gençlik dergisi niteliğindedir. İlk sayının önsözünde derginin “gençlik, kültür ve bilgi cönkü” olarak çıktığı dile getirilmiştir. Dergiye çıkaranlar, Muhtar Enata'nın öncülüğünde bir avuç hukuk öğrencisidir. Atatürk devrimlerinin gönüllü savunucusudur. Dönemin Yaşar Nabi'den Halit Ziya'ya kadar pek çok ünlüsü *Yücel*'e yazı vermektedir. Orhan Burian, daha öğrenciliği bitmeden *Yücel*'e İngiltere'den çeviri, eleştiri, deneme niteliğinde yazılar gönderiyordu. Dönünce *Yücel* ailesine katıldı. Günyol'un deyimiyle dergiye bir yamalı bohça olmaktan kurtararak hümanist bir çizgiye çekmeyi başardı. Vedat Günyol, Muhtar Körükçü, Haluk Şehsuvaroğlu, Cemal Nadir derginin sürekli yazı ailesi içindedir. Daha sonra Ceyhun Atuf, Cahit Sıtkı, Necati Cumalı, Mehmet Başaran vb çağdaş şair ve yazarlara da *Yücel* sayfalarını açar. Ancak 1950 seçimlerinden sonra dergi ekonomik bunalıma girdi. Muhtar Enata artık dergiye çıkarmamaya karar verdi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'la görüşmenin amacı dergiye hükümetin desteğini sağlamaktı. Bundan bir şey çıkmadı. 1955-1956 arasında 10 sayı daha çıkmıştır (Bk. Vedat Günyol, *Sanat ve Edebiyat Dergileri*, Alan, 1986, 38-42).

haklısınız” dedi. “Böyle fikir mecmuaları yardımlar, hükümet yardımını olmaksızın çıkmıyor. En faydalı neşriyattan oldukları için yardım ister.” Sonra “Maarif yardım etmiyor mu?” diye sordu. “Bu fasıldaki tahsisatı ancak 25.000 liradır. Bize de ayda 90-100 liralık bir abone miktarı ayırmıştır” dedim. Vaktiyle mecmua bütün Halkevleriyle bazı Halk Odalarına da giderken şimdi ancak 10-15 Halkevinin o da kendi parasıyla abone olduğunu söyledim. “Politika yapıyor olmayalım ama onlardan uzaklaştıkça yardım miktarı azalmış, değil mi?” dedi. Evvelki sözleri arasında “Siz galiba yakınlarda profesör de oldunuz, tebrik ederim” demiş, ve “Galiba bir müddet de dışarıda kaldınız” diye ilave etmişti³³. Sonra ben yayılma güçlüklerinden bahsederken belki fiyatının bir lira olmasının da şimdi iktisadi sıkıntı içinde bulunan bir memleket için bir mahzur olduğunu söylemiştim. Mecmuanın muhteviyatı itibarıyla 1938'den beri değişip değişmediğini sordu. Kalite itibarıyla mı sorduğunu tahkikten sonra “Bunu söylemek de bize düşmez, fakat kanaatımızca mecmuanın fikir bakımından kalitesi bugün o zamana nispetle daha iyidir. Daha çok yazı giriyor. Daha çok teknik itina görüyor. On punto yerine sekiz punto kullanılarak daha çok malzeme kullanılıyor.” dedim. “Siz bunları not edip bıraksanız” dedi. Daha önce temennilerimizi yazı halinde tespit ederek Nilüfer Hanıma³⁴ bıraktığımızı, şimdi memnuniyetle öylece davranacağımızı bildirdik.

“Ben hükümetle görüşeyim ve ne mümkün olduğuna bakalım” dedi. Zaten başlangıçta vaziyeti açıkça öğrenmek isterken mecmuayı sizin mecmuanız değil bizim de mecmuamız diye tavsif etmişti. “Siz de hükümetle görüşün” dedi. Muhtar, “Kimleri görmemizi emredersiniz?” diye sordu. Celal Bey, “Başbakanı” dedi. “Yalnız şimdi biliyorsunuz çok meşguliyetleri var. Bir müddet sonra gidersiniz. Ben de söylerim. Kendisi milliyetçidir. Fikir meseleleriyle alakadar olur kanaatindeyim.” Görüşme bitmişti. Kalktık, el sıkıştık, “yine beklerim” dedi, çıktık.

33 Orhan Burian 16 Haziran 1950 tarihinde profesör oldu. O zaman profesörlük üçlü kararnameye bağlı bulunuyordu. Orhan Burian'ın kararnamesini de Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Milli Eğitim Bakanı Avni Başman imzalamışlardı. Bayar'ın bir süre önce profesörlük kararnamesini imzaladığı Orhan Burian'ın dosyasını incelediği anlaşılıyor.

34 Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy olabilir mi?

Koridorda tayyareci yavere teşekkür ve veda ettik. Saat on biri beş geçiyordu. Biz on bire beş kala girmiştik. Sakin ve bulutlu havada Kavaklıdere'ye kadar yürüyerek indik. Bu konuşmadan sonra birkaç gün içinde başbakana gitmek doğru olurdu. Onun için Muhtar bu akşam İstanbul'a dönmeğe ve tekrar pazartesi yahut salıya gelmeğe karar verdi. Ben de mektup için Nilüfer'e soracağım. Zaten ara imtihanlarının sözlüleri de devam ediyordu. Biraz yine orada bulundum. Sonra yemeğe İrfan'la gittim. Yemekten sonra imtihanlara devam ettik ve öğleden sonra ilk defa profesörler meclisine iştirak ettim. İlahiyat Fakültesi'ne İslam Sanatları profesör namzedi seçildi –Tek müracaatçı Suut Kemal Yetkin imiş. İslam Sanatları ile hangi bakımdan alakalı olduğu belli değildir ama başka isim mevzu bahis olmadığı için o seçildi. Jürisi de tayin edildi. Sonra da yeni Yönetim Kurulu âzası seçimine geçildi. Neyse ki büyük bir ekseriyetle İrfan'ın adı başta geliyordu, ardından da Cemal Alagöz ile Necati Akder. Her toplulukta olduğu gibi söz söylemiş olmak için herkes önünde ve birbirinin sözünü tekrar eder mahiyette konuşuyoruz. Akşamüstü Muhsin Bey uğrayayım diye telefon etmişti. Gittim ki binanın önünde bekliyor, içi sıkılmış. Biraz görüştükten sonra ayrıldık. “Bize gelin” dedim. Ama istemedi. “Seniha Hanıma gidelim” teklifine de Ankara Palas'ın yemekleri fena diye razı olmamıştı. Sonra ben otobüs beklerken baktım sesleniyor. Aşağı odasına inince Seniha Hanım telefon etmiş, gelmesini istemiş, keşke o da gelseydi demiş, benim için. Muhsin Bey de telefonu kapayınca, belki hâlâ otobüs bekliyordur diye koşmuş gelmiş. Nefes nefeseydi. Tıkanacak diye korktum: Ne konuşabiliyor, ne susabiliyordu. Belliydi ki kalbi anormal bir faaliyeteydi. Oraya duvarın üstüne oturuverdik. Oyalansın diye bir şeyler anlattım. Sonra yavaş yavaş odasına indik. İlaç aldı. Yine yavaş yavaş yürüyerek Ankara Palas'a gittik. Neyse ki o zamana kadar rahatladı. Seniha Hanımın da keyfi yerindeydi. Bir gün önce çok sıkılırken gazetede benim profesör olduğum haberini okuyunca pek sevinmiş; bugün de Aliye'den hiç habersiz birdenbire doktora sözlü imtihanlarına girip pek iyiden de üstün dereceyle geçtiği haberini almış. İkisi

de kutlanacak şeylermiş.

29.VII.1950

Bu sabah bir genç geldi. Kütahya Lisesi'nde felsefe öğretmeni imiş. Halil Basutçu, buraya geliyor diye bana bir mektupla hediye olarak bir çini tabak göndermiş. Genç fazla oturmadı. İstanbul Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra Diyarbakır'da öğretmenlik etmiş, askerlikten sonra da Kütahya'ya gelmiş. Bir taraftan da hukukta okuyormuş. Ora müdürü aleyhine bir davada şahitlik etti diye şimdi müdür memurluğunu baha ne edip çıkarmak istiyormuş. Onu düzeltmeye gelmiş. Ama müspet bir netice alamadan gidiyor. Çalışkan birine benziyor. Zayıf, esmer ve solgun. Adı da Süleyman Erdem. Dili kabaca.

14.VIII.1950

Bu akşam büyük ablamla Kısmet gittiler. Yarın ablam Kısmet'i Kabataş Lisesi'ndeki kafileye kadar götürdükten sonra Yalova'ya gidecek. Bankadan verilen istirahati orada geçirecek. Bir aydır süren vakitsiz nöbetler, ayak ağrıları ve öksürük de böylece geçer inşallah. Kısmet'in vapuru cumartesiye kalkıyor³⁵. Onların seyahati beş hafta süreceğine göre önce küçük ablam dönecek demektir. Çünkü ayın birinde gitti. Atıla bu ay terhis edilirse Gelibolu'dan beraber yola çıkarlar ve herhalde İstanbul'da fazla kalamazlar. Trene Mustafa'dan başka Ahmet Paşayla hanımı ve kızı, Sadiye Hanımla birisi ve Kısmet'in dört arkadaşı gelmişti. Mustafa dönüşte beni yalnız bırakmamak için geldi kaldı.

15.VIII.1950

Bu sabah Sultan temizlik yapıyordu. Erken çıktım. Üniversiteye gittimse de üniversite tazminatından fazla kesilen verginin iadesi hususunda hazırlanan evraka, dün muhasebe müdürü vaat ettiği ve emir verildiği halde bakmamışlar bile.” Bir başkası geldi, onunkini yaptık” dediler –yani evrakin başında bulunmak icap ettiğini söylemiş oldular. Perşembeye yapılmış. Öğleden sonra Pervin'in³⁶ İstanbul yazlık evler kooperatifinden

35 Fransa'ya yapılan bir öğrenci gezisiyle ilgili.

çıkma işini teklif için Behiç Enver'i görmeye gittim. Yemekten gelmemişti. İrfanlara uğradım. Eve döndüğüm zaman tiyatro-
dan telefon ettiler. Akşam altı buçukta tayyareyle Muhsin Bey
geliyormuş, hemen anahtarlarını alıp ona gittim. Birkaç dakika
önce de Seniha Hanım gece yemekten sonra geleceklerini haber
vermişti. Muhsin Bey biraz gecikerek geldi. Biraz zayıflamış
ama her zamanki gibi sıhhatli görünüyor. Bir yanında Lütfi Ay,
bir yanında Mükerrrem Bey arkasında da üçer kişi bir delegas-
yon gibi Ulus tarafından gözüktüler. Sekiz buçuğa kadar Lütfi
Ay kalkmadı. Oyalandık. Sonra bize geldik. Alelacele söğüşlü
bir iki sandviçle domates yedik, balkonda. Muhsin Bey "Oh ne
güzel benim gibi yalnız biri daha var" diyor. Tam tabak, çatalla-
rı balkondan mutfağa götürürken Seniha Hanımlar da geldiler
ve çok şaşırdılar. Karpuzumuzu onlarla yedik. Seniha Hanım
yemeyerek iştahasını dondurmaya sakladı. Onu da dediklerine
göre pek nefis buldular. Muhsin Bey ikinci defa aldı. Bence kay-
sı dondurmasından ziyade dondurulmuş marmelat tadı vardı.
On bir buçukta onlar gittikten sonra ben birkaç şeyi yıkayıp
öyle yattım.

18.VIII.1950

Tazminattan fazla kesilip de şimdi iade edilmekte olan
vergi işini takip ettim. Maliye Bakanlığı'nın 359 Sayılı Kazanç
Vergisi Genel Tebliği gereğince 250 Sayılı Yorum Kararı'na
göre kasım 1947'den şubat 1949'a kadar defterdarlıktan 242.16
lira, mart 1949'dan mart 1950'ye kadar Kızılay'ın maliye şube-
sinden 194.03 lira, 1947 ocağından ekime kadar da Etlik şube-
sinden 149.90 lira alınacak. Birkaç saat takiple ilkin ve sonun-
cusunu aldım. Kısmet'in borcu için İrfan'ın kapıcısından aldı-
ğım parayı faiziyle 320 lira olarak ödeyip o sıkıntıdan kurtul-
dum. İade edilen paranın hesabı şöyle: buhran - muvazene +
kazanç.

21.VIII.1950

Bugün balkonda otuyordum. Birkaç saat önceki toz fırtı-
nasından sonra yine içilecek turunculukta bir gurup olmuştu.
Şöyle bir piyes yazılabilir diye düşündüm.

Birinci Perde: İstanbul'da orta halli bir memurun evinde
sabah. Memuru karısı uyandırıyor. İşe gidecek. Ona göre konuş-
malar. Adam garip bir rüya görmüş, anlatıyor. Karısı kendine
göre tefsir ediyor. Oğulları giriyor. Mekteplik. Kızları bankada
memur ama izinli, gezmeye gidiyor. Adam hâlâ rüyanın tesirin-
de, kalkıyor.

İkinci Perde: Dairede öğleden sonra. Zemin ve zamana göre
konuşmalar. Bir vaka ki rüyaya benzer gibi, bir cereyan alıyor.
Müdürle (?) memur arasında.³⁷ Sonu gelmiyor. Daireden aynı
tesir altında çıkıyor.

Üçüncü Perde: Evde, akşam yemeğinden kalkılmış. Çocuk-
lardan günün hikâyesi, kadından da. Adam dalgın. Eski kom-
şuları kapıdan uğruyor. Adamın eski göz ağrısı olan kızları hak-
kında bir haber getiriyor. Adam için rüyanın tefsiri kalmamış,
bu iş kapanmıştır artık.

23.VIII.1950

Muhsin Bey İstanbul'a gitmişti. Servet Hanımlar dönmüş.
Akşam balkona oturmağa geldiler. Onun hatırına gelmiş, söyle-
di: Ben de gidip bir karpuz aldım ve kesip balkona koydum.
Ama balkonda oturamadık. Hafif bir rüzgâr esmesi Ankara
gecelelerini fazla serin etmeye yetiyor. Yahut bu taraflarda öyle.
İçeride oturup yedik.

25.VIII.1950

Cuma akşamı opera rejisörü Mordo* ve karısıyla beni Muh-
sin Bey Cebeci Sineması'nda *Bir Millet Uyanıyor* ile *Söz Bir Allah*
Bir filmlerini seyre davet etmişti. İlki 1930 ikincisi 1932 senesin-
de yapılmış. Yani sesli filmin ta başında. Seslerin fazla cırlak
oluşu o bakımdan mazur görülür. Ama senaryo birincisinde
çok noksan irtibatlı, ikincisinde müzikli vodvil filmine tatbik

37 Bu cümlemin okunuşundan emin değilim. Çünkü mürekkep dağılmış, harfler
seçilemiyor.

* Renato Mordo, bir süre Devlet Tiyatrosu'nda baş rejisörlük yaptı.

edildiği için çok zırva. Fakat ilkinin fotoğrafçılığı fevkalade. O zamanın çoğu Avrupa ve Amerika filimleriyle boy ölçüşür. Birkaç sahnesi sanat bakımından da iyi, ama o kadar.

26.VIII.1950

Bu sabah Şefkat telefon etti. Kocasıyla gelmek istedi. Kocasısı orman mühendisiydi, hatırlıyorum. Adı da Ziya Şentürk imiş. Arayışından maksat tercümeler bulmakmış. Şimdi Orman Umum Müdürlüğü'ndeki tercümanlık işinden daha kazançlı bir iş bulursa onu da değiştirmek istiyormuş. Öğleden sonra çamaşırlar bitti. Akşamüstü Kadri Beye gittim. Onunla mutlak hoş beşten söze girmek yoktur. Benimle fikir akışının rastladığım yerinden söze başlar. Kafasının gerisinde geçenleri söyler. Rahat söyler. Muvazeneli söyler. Dinleyebildiğim de tek adamdır.

29.VIII.1950

Rockfeller müdürü Mister Marshall'a mektup yazdım. Bir Amerikan edebiyatı kütüphanesi için yardım istedim. Mister Latimer³⁸'de *Bizim Köy*³⁹ tercümesi için telefon etti. Ben de yapar mı, yaparsa ne kadar ister diye Şefkat'a yazdım.

26.XI.1950

Köylüyü Okutma Cemiyeti diye bir cemiyet kuruluyormuş. Müteşebbis heyet fikirlerini almak üzere otuz kırk kişiyi Dil Fakültesi'nde bir toplantıya çağırılmış. Ben de gittim. Cemiyet için konuşanlar oldu. Onu bahane edip kendi ters düşüncelerini ortaya dökenler oldu. Maarif vekili de derli toplu konuştu. Ben düşündüklerimi orada söylemeyip sonradan yazarak müteşebbis heyetinden Özer İnanlı'ya gönderiyorum:

38 ABD Büyükelçiliğindeki Kültür Ataşesi olarak görev yapan Frederick P. Latimer, Orhan Burian'la Amerika'da tanışmıştı. Burian onun Türkçesinin ilerlemesine büyük destek vermişti. Prof. Burian'ın ölümünden sonra yazdığı bir yazıda (*Ufuklar*, Özel Sayı, 15-16, 79-80) onun Amerika'da bir Amerikalı, İngiltere'de bir İngiliz, Türkiye'de ise tam bir Türk olarak davrandığını vurgulamaktadır. Sonuçta Orhan Burian gerçek anlamda bir dünya vatandaşı, her yerin insanı gibi görünmektedir. "Orhan Burian was truly a citizen of the world. In the United States, where I first knew him, he was often taken for an American. I am sure that England, from which he had just come, he could easily have passed for an Englishman; yet, in Turkey his countrymen certainly never mistook him for a foreigner; he was completely a Turk, but he was at home everywhere...."

39 Mahmut Makal'ın ünlü eseri.

Güzel teşebbüsünüz dolayısıyla düşündüklerimi bir not halinde bildireyim dedim. Belki işinize yarar.

Okuma bir *vasıta*dır. Aydınlanmak üzere kullanılacak bir vasıta.

Bugünün medeni dünyasında aydınlanmanın vasıtası bir değil, birçoktur. Belli başlıları da radyo, sinema, sergi, tiyatro, konferanstır.

Okuma öğretmek en uzun, en devamlı emek isteyen aydınlatma işidir; geçici amatör ekiplerle halledilemez bir meseledir, memleket ölçüsünde devlete düşer bir iştir.

Esasen hangi vasıta ile çalışılırsa çalışılsın, memleketimiz gibi yayılma imkânları bakımından büyük güçlükleri bulunan bir memlekette bir dernek için işini geniş ölçüde tutmak yanlış olur.

Hatta kanaatimce, derneğinizin gayesi halkı okutmak, aydınlatmak da olmamalıdır.

Halkta okumaya, aydınlanmaya *alaka* uyandırmak başarabileceğiniz en tesirli, en hayırlı iştir.

"Biz size şunları öğretmeye geldik" diyerek halka gitmeyi-niz; onları türlü türlü yollardan o türlü ikna ediniz ki kendileri "Gelin de bize şunu öğretin" desinler. Köylü traktörü ne için istiyorsa, kitabı da onun için istediği gün okumaktan bir fayda görmüş olacaktır.

Bu alaka uyandırma işinden de derneğinizin neleri yapamayacağını tespit etmesi, kendi selameti namına lazımdır.

İşine yarayacak yardımcıları tespit etmesi de mühimdir. Bu yardımcıların en kıymetlileri de radyo ve köy öğretmenleridir. Birincisiyle halkın hayat seviyesini yükseltmek için aydınlanmak zorunda olduğunu ona ukalalık etmeden anlatmalı; ikincilerini de kitaplarla öğretim araçları ve nihayet devamlı teşcilerle köylerin aydınlık mihrakı haline getirmeli.

Tuttuğunuz işi başarmanızı dilerim.⁴⁰

4.XII.1950

Üniversitede kurulan Yabancı Memleketlerle Kültürel Müna-sebetler Komisyonunun ilk toplantısına gittim. Muhasebe Müdü-

40 Bu yazı, ölümünden sonra yayımlanmıştır. Bk. *Yeni Ufuklar*, yeni seri, II/18 (1953), 162.

rü Muzaffer Bey, üniversite yıllığında çıkan Hardy⁴¹42 yazısının telif hakkını verdi. Dört yüz elli lira kadar tutmuş, fakat altmış küsur lira gelir vergisi kesildikten sonra ben 392.70 aldım.

6.XII.1950

Muhsin Bey *Hamlet* temsilinin telif hakkını verdi. 486.58 tutmuş. “Akşama da Seniha Hanımlara davetliyiz” dedi.

27.XII.1950

Fakülte mecmuasına giren yazılarımın karşılığı olan 51 liralık telif hakkı için de bugün üniversite veznesinden, gelir vergisi kesildikten sonra 43.78 aldım. Akşam UNESCO toplantısından⁴² sonra fakültedeki odama Muhsin Beyle Nebi geldiler. Nebi hafifçe öne eğik duruyor, ama halinde fazla rahatsızlık alameti yok. Mammafih sırt fıkraları kireçlenmekte imiş. İlaç alıyor. Ciğerleri faaliyete getirecek elektrik masajları yaptırıyormuş. Sandıklı banyolarından çok fayda görmüş. Almanya’da yeni bir yerin banyoları da bu dert için iyiymiş diye duymuş. Sonra Muhsin Beyle tiyatroya kadar yürüdük. Yarın akşam Mülkiye’de vereceği konferansına Remzi Oğuz⁴³ kendisini bilhassa çağırmış. “Beraber gidelim” diye ısrar etti. Zaten öğleden sonra da Bülent’in⁴⁴ nikâhına gitmek lazım gelecek. Amerika’dan gelen bir mektupta “Türkiye’de Shakespeare” diye yazdığım makaleyi *Shakespeare Quarterly*’nin nisan sayısına koyacaklar, bildiriyor.⁴⁵ Mahir ise Pervin’in geri alınan

41 Orhan Burian, “An Introduction to Hardy’s Novels”, *Ankara Üniversitesi Yıllığı/Annales de l’Université d’Ankara*, II, 1948-1949, 441-522. Ünlü İngiliz romancısı Thomas Hardy üzerine Burian’ın yaptığı bu çalışma Cambridge Üniversitesi’ni bitirdiği günlere kadar geri gidiyor. İngilizler ünlü romancının doğumunun yüzüncü yıldönümünü (1940) anma hazırlıklarına girişmişlerdi. Burian’a da onun romanları üzerine bir araştırma yapması görevi verildi. Fakat savaş dolayısıyla bu anma toplantısı yapılamadı. Burian da neredeyse bir kitap oylumunda ki bu önemli çalışmasını fakültenin yıllığında yayımladı.

42 Prof. Burian, UNESCO Türkiye Milli Komisyon üyesiydi.

43 Arkeolog Remzi Oğuz Arık (1899-1954).

44 Bülent Akmanlar. Akrabası. Şimdi İzmir’de yaşamaktadır.

45 Orhan Burian, “Shakespeare in Turkey”, *Shakespeare Quarterly*, II/1 (1951), 127-128 + 1 levha. Bu yazının yer aldığı dergide yazıları çıkan yazarlar tanıtılırken, Orhan Burian hakkında şu bilgilere yer verilmektedir. Ulaşılmış güç bir dergi olduğundan, bu yazıyı olduğu gibi buraya alıyorum (s. 181):

PROFESSOR ORHAN BURIAN, of Ankara University, appear in this issue as author and also as collaborator in the Shakespeare Bibliography. Educated in England, he is the translator of several of Shakespeare’s plays into Turkish and is enthusiastically associated with Mr. Muhsin Ertuğrul, General Director of the Ankara State Theatre, in making Shakespeare a living part of Turkish literature and drama.

kooperatif parasını Kızılay Umum Müdürü Remzi Gönenç’e devretmemi istiyor.

Şubat 1951

Bedri Bey “Bütçe müzakereleri başladığı zaman üniversite hakkında konuşmak isterim. Nelerin nazarı dikkate alınmasını istiyorsanız not ederseniz. İstanbul için kardeşimden ve damadımdan öğrenirim; fakat buradan kimseyi tanımıyorum” diyordu. Şöylece bir şeyler tespit edilebilir diye düşündüm.⁴⁶

Teslim edilecektir ki bilgi yolunda her üniversitenin hizmeti iki cephelidir: öğretmek ve araştırmak.

Mazideki tecrübe, tetkik ve taharrilerin neticelerini kanunlar, umumi hükümler, prensipler halinde toplayarak sentezlere varmak; bu sentezlere varmak üzere kullanılabilecek ilim usullerini belirtmek üniversitenin öğretici faaliyetlerinin belli başlı noktalarıdır.

Bu ilim usulleriyle henüz mahiyeti anlaşılmamış hadiseleri tetkik etmek, henüz üzerinde durulmamış meseleleri ele almak ve analiz yoluyla bu hadise ve meselelerin asıllarına intikal etmek de üniversitenin *araştırmacı* faaliyetinin icabıdır.

Oluş halindeki memleketimizde gerek öğretici, gerek araştırmacı fonksiyonu ile üniversitenin yeri bilhassa mühimdir.

Genç nesillere medeniyet dünyasının ilim ve fen, sanat ve edebiyat sahalarındaki tetkiklerini tanıtmak zorundayız. Bu iş geniş ölçüde kitap işidir. Bundan ayrıca bahsedilecektir. Fakat burada sırası gelmişken işaret etmeli ki bu kitap işine gereğince alaka gösterilmemektedir. Bütün fakültelerimizde “profesörün notları” adı verilebilecek kötü bir anane yıllar yılıdır devam ediyor. Ders kitabı, el kitabı üniversite profesörlerinin –yersiz kibi- re düşmeksizin– ilk girişecekleri iştir.

Üniversitelerin öğretim bahsinde mevcut bilgiyi nakletmekten daha mühim bir işi vardır ki o da gençliğe bu bilginin kazandırılması hususunda bugüne kadarki ilim adamlarının kullanmış oldukları ilim metotlarını göstermek; gençlere bu

46 Burian’ın üniversitelerimizin bugünkü sorunlarına da ışık tutabilecek değer- de olan bu yazısı ölümünden sonra *Yeni Ufuklar*, 24 (1954), 380-385’de yayımlanmıştır.

metotları yarın kendi başlarına (fen, ilim, edebiyat hangi saha-da olursa olsun) yeni birtakım meseleler için kullanmak itiyadını kazandırmaktır. Memleketimiz bakımından üniversitenin en mühim vazifesi bu olmak lazım gelir. Gerçekten, memleketin selameti: Yarın yurdumuzun tarihi, coğrafyası, jeolojisi, ziraati, iktisadiyatı, sağlık, güzel sanatlar, fikir meseleleri ve edebiyatı üzerinde durup ilmi bir şekilde düşünebilecek, bu muhakemesinden faydalı ve isabetli birtakım neticeler çıkarabilecek gençler yetişmesine dayanmaktadır. Genç nesillerin bu türlü yetişmesine onun için büyük bir hassasiyet göstermek zorundayız.

Gençliği ilim araştırmacıları olarak yetiştirmekten bahsetmek bizi haliyle üniversitenin ikinci fonksiyonuna, yani araştırmacılık vazifesine intikal ettirecektir.

Medeni memleketlerde üniversiteler bugün bilhassa bu türlü faaliyetleriyle kendilerini göstermekte, yeni buluşları nispetinde temayüz etmektedirler. Üniversite profesörleri yeni vesikalar üzerinde çalışarak, yeni tecrübeler yeni tetkik ve tahlillerde bulunarak ilim âleminin hudutlarını genişletirler. Bu bakımdan da karşımıza çıkaracakları neticeler bilinen değil, bilinmeyen; alışılmış değil, alışılmamış netice ve hükümlerdir. Takdir edilir ki bu türlü buluş ve keşifler her gün rastlanır şeyler değildir. Esasen bu faaliyete umumiyetle verilen isim de bu ciheti belirtmektedir. “Araştırmalar” diyoruz. Çünkü bir buluş veya keşif için pek çok araştırmalarda bulunmak; bir hüküm veya kanuna varmak için pek çok denemeler yapmak icap etmektedir. Bazen bu araştırmalar yıllarca sürebilir. Bazen en umulmadık bir süratle sonu alınabilir. Bazen tesadüfün hayırlı yardımı olabilir. “Penicillin”in keşfinin mahiyeti henüz hatırlardadır. Böyle olunca: Üniversitelerimizden öğretici vasıflarına layık olmalarını ısrarla isteyebiliriz; fakat araştırma işlerini ancak teşvik edebiliriz. İlim dünyası tarafından buluş sayılacak neticeler elde etmelerini temenniden öteye gitmekse küstahlık olur.

Üniversitelerimizin göreceği işleri böylece belirttikten sonra onların bu husus için ellerindeki vasıtaları gözden geçirebiliriz. Nihayet üniversite bütçesi de bu vasıtalar içindir. Üniversi-

teyi faal kılan vasıtaları canlı ve cansız diye ikiye ayırmak, birincisinde öğretmen ve öğrenci, ikincisinde ilmi malzeme ve bina, zaruri vasıtalar olarak kendini gösterir.

Üniversitelerimizin tedris kadrosu Cumhuriyetin kuruluşundan beri iyi inkılaplar geçirdi. Darülfünun üniversite olurken bir gençleşmeye uğradı. Sonra geniş ölçüde yabancı müte-hassıslarla takviye edildi. Daha sonra, Türk unsurlar yetiştikçe, bu yabancılar tasfiyeye uğradı. İlim millet tanımaz. Üniversitelerimizde hizmet alan ve hizmet etmek isteyen yabancı ilim adamlarına minnet duyarız. Onları er veya geç üniversitelerimizden atmak, bir daha almamak gibi bir düşünce tarihte toleran [=hoşgörölü] bir millet olarak tanınmış olan bizlere yabancıdır. Binaenaleyh, üniversitelerin yeniden yabancı müte-hassis istekleri olursa bu isteğe makullüğüyle mütenasip bir anlayış göstermeliyiz. Bununla beraber, Türk üniversitelerinin bu millete, bu toprağa has bir hüviyetleri olmak lazım gelir ki o da ancak bizden yetişmiş ve yetişecek ilim adamları ile kaimdir. Üniversite mensuplarının terfihi, zengin olmayan memleketimizin vüsati nispetinde, temin edilmiştir. Ancak, ilim aynı zamanda yayılmak da ister; bir beynelmilel mübadele işidir. Bu da neşriyatla, yurt içi ve dışı kongreler ve seyahatlerle mümkündür. Hükümet bu ihtiyaçları takdir ettiğini bütçede göstermekle mahalline masruf bir cömertlikte bulunmuş olur. Araştırma ve keşiflerini memleket aydınları için neşretmeye, dünya aydınları huzurunda tebliğ etmeye ilim adamlarımızı teşvik etmeliyiz. Hakiki Türk üniversiteleri ancak böyle kurulmuş olur.

Genç nesiller önlerinde böyle özenilecek şerefli işler ve itibarlı profesörler görerek yetişirlerse istikbale güvenle bakabiliriz. Çünkü istikbal (bıkmadan tekrarlıyoruz ki) gençliğindir, gençliktir. Onlar ne kadar çalışkan, ne kadar kıymetli, ne kadar ilim ve hakikat sever olarak yetişirlerse memleketimizin geleceği o kadar emindir. Onun için, bir taraftan onların huzurla çalışmalarını temin etmek; diğer taraftan, dürüst bir fikir işçisi olmakla bu memlekete en büyük hizmeti edeceklerini onlara telkin etmek bize borçtur. Bütün lise çocuklarının üniversiteye gitmelerine mahal yoktur. Hatta olmamak da lazım gelir. Mem-

leketin diplomalı işsizlerle dolmasından fayda değil zarar gelir. Halbuki iş imkânları bakımından henüz bakir olan Türkiye’de türlü işler kabiliyetli gençler bekliyor. Üniversitelerimiz düşünce ve fikir işlerinde kabiliyetli gözüken gençlerimizi seçip alarak onlarla çalışmalıdır. Böyle davranılırsa onların kütüphane, laboratuvar ve yurt çalışmalarını da daha rahat temin edecek vaziyete girer.

Söz böylece, ilmi malzeme ve binaya intikal etmiş oluyor. Dünyanın büyük üniversitelerinden hiçbirinin kütüphanesinde kitap sayısı bir milyondan aşağı değildir. Hem fakültelerin ayrıca kendi kütüphaneleri vardır. Üniversitelerin bulunduğu şehirlerde de en azından birkaç zengin belediye ve hususi kütüphane bulunur. Halbuki bizim kütüphanelerimiz yazmalar hususunda temayüz etmekle beraber, dünyanın son iki yüz senelik neşriyatı nazar-ı itibara alınırca çok fakirdir. Üniversitelerin araştırma ihtiyaçlarını karşılayamaz. Bunun için, üniversitelerimize hem bugünün mevkut [=sürelî] ve gayri mevkut [=süresiz] ilmi neşriyatını takip etmek imkânını vermeli, hem de geçmişe ait noksanları telafi yoluna gitmelidir. Bu telafi işine iki yoldan girilebilir: Yavaş yavaş bu neşriyatı aratıp satın aldirmek, bir de muhtelif mevzuların klasikleşmiş eserlerini tercüme ettirmek. Avrupa ve Amerika’da taammüm etmeye [=genelleşmeye] başlayan film kütüphaneleri maziye ait noksanları telafide üçüncü bir yol olabilir. Bu filmler hususi makinelerle kitapların yahut yazmaların sayfa sayfa fotoğrafının alınmasından vücuda gelmektedir. Bir film pek çok sayfa sığdırılmaktadır. Bu bakımdan kitapçılarda aransa çok pahalıya bulunabilecek nadir bir kitap birkaç lira gibi cüz’i bir fiyatla yalnız maliyet fiyatına kütüphanelere kazandırılabilir. Hatta Amerika’da bir edebi mecmuanın bu türlü mikrofilm nüshası da çıkmakta, belli başlı gazete koleksiyonlarının mikrofilmleri temin edilebilmektedir. Kütüphaneler 500-5000 liralık birkaç hususi büyütme makinesi almak suretiyle ilim adamlarının bu filmleri kolayca kullanmalarını temin etmiş olurlar. Esasen bulunması ve alınması güç olmayan zamanımız neşriyatı dışındaki neşriyat üzerinde çalış-

şacak araştırma adamları çok olmayacağına göre bu sistem bizim için faydalı ve çok iktisadi olabilir.

Laboratuvar hususunda maalesef böyle iktisadi bir usul tavsiye edilemez. İlim adamlarımızın araştırmalarda bulunmasını ve üniversiteli gençlerimizin araştırma itiyadını kazanmalarını istiyorsak onlara laboratuvar kurmaya, bol malzeme vermeye mecburuz. İlim hudutsuz bir deneme faaliyetidir. Ve neticesiz kalan denemeler yanında müspet neticeye varmış denemeler, ilim adamları söylüyor ki ekall-i kalildendir [son derece azdır]. Kim bilir, bir fincan zaç yağının yahut bir kobayın ziyan olabileceği endişesiyle ne kadar ümitli imkânlarla yüz çeviriyoruz. Kendileri küçük fakat vasıtaları bol üniversitelerle memleketimizde ilim kendini çabuk gösterebilir. Nihayet bütün bu mazrufa ait zarf meselesine geliyoruz. Bu da üniversite binalarıyla üniversite yurtlarıdır. Üniversitelerin kendi binaları bakımından ifratla tefrit arasında bocalamaktadır. Üniversitelerimiz ya üniversite evsafıyla uzaktan bile alakası olmayan saraylarda, konaklardadır. Yahut, belki Amerikan üniversitelerinin bile yarışamayacağı, herhalde Avrupa’nın hiçbir meşhur üniversitesine müyesser olmayan muhteşem binalara kurulmaktadır. Bunlarda her profesöre telefonlu, koltuklu daireler döşenmesi tabii telakki edilmektedir. Bizim sınıfı rahat, laboratuvarı bol, kütüphanesi zengin, bakımı kolay, ışıklı ve temiz binalara ihtiyacımız var. Lüksten kendimizi kurtarmak hem ahlaki bir vazife, hem iktisadi bir zarurettir.

Hazin bir hikâye olmaktan hâlâ kurtulamayan talebe yurtları bina sadedindeki üzüntümüzü daha da arttırmaktadır. İstanbul’un aşağı sınıf otellerinden öteye geçemeyen birkaç bina bir tarafa, hatta talebe yurdu denecek bir müessesemiz de yok. İstanbul yurtları için yıllardır, burada mı olsun, şurada mı, şu üslupta mı bu üslupta mı kabilinden sonu gelmez konuşmalardan başka hiçbir şey yapılmadı. Hâlâ gençler geceleri ucuza kiraladıkları harap odalarda, gündüzlerini şurada burada ve maalesef çok kere de kahvelerde geçirmektedir. Şükranla anmalı ki hamiyetli bir tüccarımız Ankara’ya bugünün ihtiyaç-

larını göz önünde tutan medeni bir yurt kazandırıyor. Tabiidir ki Vehbi Koç'un yüz yataklık bu modern yurdu tek mil ihtiyacı karşılayamaz. İstanbul Üniversitesi'nde okuyanların sayısı on bini geçiyor. Ankara'nınki ona yaklaşmaktadır. Belki bu rakam memleketimiz için çoktur. İmtihan neticeleriyle birlikte üniversite neşriyat ve araştırmalarının seviyesinden tayin edilebilir. Herhalde rakam büyüklüğünün mutlak bir övünme vesilesi olmayacağı yerlerden biri de üniversitedir. Üniversiteler milletlerin erkânıharbiyeleridir. Az ve seçkin topluluklardan teşekkül etmeleri tabiidir; hatta memleketimizin imkânları bakımından uygun da olur. Yeter ki biz onların bütün ihtiyaçlarını cömertçe temin edebilelim ve onlar da ehil bir erkânıharbiyeden beklenen hizmeti görsün ve genç Türk Cemiyeti'ni ilim âleminde şerefli zaferlere ulaştırsınlar.

Bedri Bey Eğitim Bakanlığı'nın tercüme neşriyatı hakkında da bir şeyler söylemek istiyordu. Şunları not ettim ve verdim:

Dünyanın klasik sayılacak kadar değer kazanmış fikir ve edebiyat eserleri Milli Eğitim Bakanlığı Klasikleri ile tercüme edilmek yoluna girmiştir. Fakat bu işin tatbikatında bazı hatalara düşülmüş ve düşülmektedir. Bir kere, memleketimiz üniversitelerinde seviyeli bir felsefe, içtimaiyat, tarih, edebiyat ve sanat mesaisi istiyorsak şark ve garp klasiklerinin Türkçeye mal edilmesi[nin] zaruri olduğunu kabul edelim. (Kaldı ki münevver demeye layık hiçbir Türk'ün *Mesnevi* gibi *İlyada* gibi eserlerden müstağni kalacağı tasavvur edilemez.) Milli Eğitim Bakanlığı'nın şimdiye kadarki klasik neşriyatına göz gezdirilirse hemen hepsinin edebi eserler olduğu; çoğunun da Yunan, Fransız ve Rus edebiyatından tercüme edilmiş bulunduğu görülecektir. Bu eserler tercüme edilmemeliydi diyemeyiz. Fakat garbın diğer büyük dillerinden ve mesela İngilizceden, Almancadan, İtalyancadan da tercümelere ihtiyaç vardır. Bunların yanı sıra Şark Klasikleri ve hususiyetle Farabi gibi Türk büyüklerinin, devirleri icabı Arapça yazmış oldukları eserlerin de Türkçeye kazandırılması icap eder. Yani edebi eserlerin yanı sıra fikir eserlerinin de her dilden tercüme edilmesi üniversite gençlerimiz için bir ihtiyaçtır. Bundan baş-

ka, tercüme çerçevesi içine *kısmen* girmekle beraber, tavsiye ve temenni edeceğimiz bir şey de; Türk nesrinin geçmiş devirlerdeki muhalled [kalıcı, ölmez] eserlerinin ezcümle Peçevi, Naima tarihleri gibi büyük eserlerin, icabına göre kısa not veya birer lugatçe ile yeni harfli olarak çıkarılması ve yeni nesillere dünya klasikleri meyanında bunların da takdim edilmesidir. Bu türlü neşriyatta büyük sürüm veya kazanç aranamayacağı tabiidir. Fakat bu neşriyat zaruridir. Çünkü dünya milletleri camiasına, onların medeniyete ettikleri hizmetten bibehre [=nasipsiz], kendi mazimizdeki kuvvet ve değer kaynaklarımızdan bihaber olarak girebileceğimizi zannetmek abes olur. Klasiklerin tercüme ve neşir işi bu ehemmiyeti ile telakki edilince, o işin tedviri üniversiteye bırakılması uygundur. Bu demek tercüme işlerini yalnız üniversite yapacak demek değildir. Üniversite kadrosu dışındaki ehliyet sahiplerine de tercüme havale edilebilir. Hatta tercüme, diploma ve makama bakmaksızın yalnız ehliyetli mütercimlere verilmeli ve onların imzasının mesuliyeti ile neşredilmelidir. Şimdiye kadar bakanlık her tercümeyi yerli yersiz bir başkasına kontrol ettirmekle mantıksız bir iş işlemiştir. Kontrol eden tercüme edenden daha ehliyetliyse tercüme neden peşinen kendisine verilmemiştir. Dikkat buyrulsun ki böyle kontrol namı altında bakanlık bir hayli para da harcamış, neticede tercüme meler (daha iyileşmek şöyle dursun!) mesuliyetini ne mütercimin ne kontrolcünün benimsediği bir halita halini almıştır. Ayrıca, bu yanlış siyaset yüzünden, iyi mütercimler de tercüme yapmaz olmuşlardır. Bu mülahazalarladır ki salahiyeti sözde kalan, işlerini yürütmekten ziyade aksatan, beyhude masraflara sebebiyet veren tercüme bürosundan vazgeçmek ve bize lüzumlu klasikleri tespit ve tercüme edilmek üzere havalelerini üniversiteye bırakmak doğrudur. Böylece tercüme işini gelip giden bakanlara bağlı bir politika işi olmaktan da kurtarmış oluruz.

Fakültenin Şiir Gününden İnciler:

(.....)⁴⁷ pek beter gelir bana
Sevgilinin kokusu bir eter gelir bana
Türklüğe dayanan bir milliyetim var benim
Beni sevgilimin hasreti öldürecek
Bir yolculuk var içimde bu akşam
Bir canavar vardı eskiden
Dolma yerine çocuk yutardı

18.VII.1951

Bugün, Günyol'un Avrupa'ya gitme izni çıktı mı diye Malike Hanıma uğradım, bulamadım. Dışçiden sonra da Everett'in veda partisine gittim. Çünkü yarı resmi tanıdıklardan sonra bugün de bütün arkadaşlarını ve daire memurlarını çağırılmış. İngiltere'den otomobille gelen elçilik kâtiplerinden biri yolların Yunanistan ve Yugoslavya'da Türkiye'den bozuk olduğunu söyledi. Benzini ve yiyeceğin de en son Selanik'te teminini tavsiye etti.

Oradan çıkınca da Streater ailesinin partisine gittim. Bulvarın yukarlarında güzel bir apartmanda oturuyorlar. Genç ressamlarımızı himaye ettikleri görülüyor. Nermin Hanım* şiirimiz hakkındaki eski yeni makalelerini, şairlerden tercümelerini gösterdi. Kocasını da eski tarihimize, Türk-İngiliz münasebetlerinin başlangıç dönemine alaka duyuyor. Oktay Rifat ile karısı, Bülent Ecevit'le⁴⁸

47 Aslında boş.

* Nermin Menemencioğlu Streater (1910-1994), Türk şiirini İngilizceye çeviren ??? yayınlarından çıkan çok kapsamlı bir antolojinin hazırlayıcısı ve yazar.

48 Bülent Ecevit, Ecevit Robert Koleji bitirdikten sonra DTCF'ye girdi. İngilizcesi liseden gelen öğrencilere göre çok iyi idi. Orhan Burian'la daha sonraki ilişkileri arkadaşlık düzeyine çıktı. Ölümünden sonra yazdığı yazıda Ecevit, Orhan Burian için şöyle diyor:

"....Orhan Burian korkusuz insandı. Aramızda o, düşünce hürlüğü, mesela İngiltere kadar içine sindirmiş bir ülkede yaşıyor gibiydi. Düşüncesini, yazısını, sözünü sakınmak, belli ki aklından geçmezdi. Temaslarında korkuya, sakınca-ya yer vermez, kimse için kendi değer hükümlerinden başka bir ölçü bilmezdi. Medeni cesaret ondaydı.

Türk ulusuna, bu ulusun, bazısı ortaya çıkma yolunu bulamamış doğal değerlerine, güveni derin ve sarsılmazdı.

İnançlarıyla, yaşamıyla, çalışmasıyla onun karakteri, sanki devrimlerimizin ideal bir kompozisyonuydu...." (Ufuklar, Özel Sayı, 99-100).

karısı da oradaydılar. Sonradan Kavaklıdere fabrikası sahibi Cenap And ile karısı da [Sevda] geldi. Orta yaşlı, hoş insanlar.

ANKARA – LONDRA

27.VII.1951

Ankara'dan sıcak bir gün, tam üçte hareket ettik. Her tarafı bavul, çanta ve paket dolu bir cipte Michael Everett⁴⁹, Kathleen Griffin⁵⁰, Leman Yolaç⁵¹, Emel Kösemihal⁵² ve ben. Epey zaman arızasız ve süratle yol aldık. Tabii çok geçmeden toza bulanmıştık. Hele Emel Hanımla biz arkada. Vasa-ti elli kilometre süratle Kızılcahamam, Gerede'den durmadan geçtik. Reşadiye'de [Yeniçağa] 15-20 dakika kadar durup oya aldık. Bir değirmisi 250 kuruşa. Saat altıda oraya gelmiştik. Saat yedide 188'inci kilometrede birden şiddetle lastik patladı. Dış lastik çok fena yırtılmıştı. Onu değiştirdik. Epey vakit aldı. 7.55'te Bolu'ya vardık. Haşım'ın lokantasına indik. Michael da lastik peşine düştü. Nihayet iç lastikle beraber yeni bir pirelli aldı. 112,5 liraya.

Geceyi geçirmek üzere de çok şükür, Küçük Kaplıcaya geldik. O toz, kir ve yorgunluktan sonra bol sıcak suyla yıkanmak hoş oldu. 11.30'da yattık. Michael ile ben bir odada, hanımlar da ayrı banyolu dairedeler. Fakat Michael uyku ilaçlarını uzun uzun aramak fikrine düştü. Sonunda onun da benim de uykumuz kaçtı.

49 Everett, Prof. Burian'ın Cambridge Üniversitesi'nden arkadaşıydı. İngiltere'nin dışişlerinde görevli olduğu anlaşılıyor. Burian öldüğü zaman, Mediha ve Hadiye hanımlara şu mektubu göndermiştir:

Madrid, 13.5.53

"Sayın Bayan

İngiliz Kültür Heyetinde çalışan Bay Lott'tan acı kaybınızı büyük teessürle demin öğrendim. İlk rastladığım Türk dostum olan Orhan'ı ta Cambridge'teki günlerimizden çok sevdim ve takdir ettim. Ankara'da istediğim kadar sık değil-se de, daima büyük sevinçle gördüğüm bu iyi Türk arkadaşına bu dünyada tek-rar rasgelebilmem [rastgelebilemem] bana derin hüznün veriyor.

Başınız sağ olsun derken en hürmetkâr selamlarımı yollarım.

Michael S. Everett"

50 Bu bayanın da Ankara'da görevli bir İngiliz olduğu anlaşılmaktadır.

51 Leman Yolaç. Prof. Burian'ın öğrencisi. Sonradan bir Amerikalı ile evlenerek Amerika'ya yerleşmiştir.

52 Ankara Radyosu spikerlerinden. Ancak burada soyadı Kösemihal olarak yazılmış. Doğrusu Gazimihal'dir ki sonradan doğru yazılmıştır.

Gayet sakin, tatlı, serin ve sessiz bir gece olmasına rağmen sabaha kadar uyuyamadım. Ben belki bir çeyrek daldım. O da bir saat kadar. Geceyi, geçen sene burada kaldığımız zaman olduğu gibi koca bir sivrisinek açmıştı. Ama bir daha sivrisinek duymadım. Ta sabahleyin kalkırken gelen su şırıltısına kadar. Beş buçukta tıraş olmaya gittim. Altıda herkes kalkmıştı. Bulutlar yine yere degecekmiş gibi. Gök kapalı. Karşı yamaçlarda yalnız yer yer güneş kıvıllığı var.

28.VII.1951

Kaplıca'dan Bolu'ya gelirken bulutlar da dağıldı. Onun için Bolu'da ayaküstü çaylarımızı içerken üst tenteyi kaldırttık. Oradan yola çıktığımız zaman saat 7.20 idi. Bolu Dağı ezeli sisleri içinde. Çamlarda yağmur olacak kadar koyu bir sis. İnşte yer yer görüş mesafemiz on metreyi dahi bulmuyor. Düzlüğe ininceye kadar da etraftan, manzaranın azametinden bir şey belli olmadı. Düzce'ye kadar geldik. Durmadan geçtik. İki ay önceye nisbetle etraf, çeşmeler kurumuş, mısırlar çok boy atmış; bazı yerleri kısaltılıp doğrultulan şose de eski güzergâhı bırakmış ama yeni aldığı istikamette de henüz arazi toprak yol halinde. İzmit'e gelirken Sapanca ve Kırkpınar'dan da geçtik. Buraları on sene önceki kadar yeşil ve sevimli buldum. Pek değişmemiş. Yalnız şoseleri asfalt olmuş; o zamanlar civara gelen kıt'alar da spor alanı filan yapacak kadar yerleşmişler. İzmit'e 10.50'de vardık. Belediye gazinosunda kimseler yoktu. Deniz kenarında ağaç altında kendimize bir ziyafet çekip karides ızgarası yedik. Köpüklü şarap içtik. Ben yemek üstüne karpuz yiyince, Michael'ın kafasına nereden girmişse, miden bozulur karışmam diyor. Halbuki bozulursa öbür yemeklerden, bir üste Nermin Hanımın getirdiği tavuklu böreklerden bozulurdu. Öyle ki kahve bile bastırmayacak kadar doluydum! Beşimizin bölüğü yemeği 25.80 tuttu! Ve iki saat sürdü. Aksilik, hareket ederken geri girişte ön camın kenarını lamba direğine çarpıp işaret aletini kırmakla başladı. Yarım saat sonra yolda 376. kilometrede bir arıza oldu. Motor gerilmiş, çekmiyor diyorlardı. Hatta ailesiyle bir şoför de durup baktı, kurcaladı. Olur gibi olduysa da yine uzun işlemiyordu. Onlar gittiler. Benzin kaçırması muhtemel yer-

lere Michael izolebant sardı. Yine olmadı. Kathleen kapak kalkınca motorun muntazam işlediğini, kapanınca işlemediğini işaret etmişti. Nihayet oraya buraya dokunurken bir tel üstündeki lastik kısmının çatlamış olup oraya kapakla kısa devre olduğu anlaşıldı. Çabucak işler halledildi. Ama bu duruş bir saat ve çeyrek sürmüştü. İzmit-İstanbul yolu dalgalı fundalık tepeler üstünden gidiyor. Yüz küsur kilometrelik tatsız bir yol. Hemen denilebilir ki Ankara-Kızılcahamam yolundan daha tatsız. Tozu büsbütün tatsızlaştırıyor. Nihayet Kayışdağ, bir müddet sonra da Çamlıcalar görünüyor da insanın içine su serpiliyor. İstanbul yarı bulutlu tablo kurşuniliğinde Çamlıca'dan gözükünce insanın yüreği çarpıyor.

Üsküdar'a 16.35'te geldik. Az sonra araba vapuru kalkıyormuş. Michael bir lastiği şişirtmeye gittiği sırada biz de sokak çeşmesinde yüzlerimizin ilk kat tozunu temizledik. Vapura girer girmez de çaylar ısmarladık! Vapurlarda çay kahve gibi âdetlerimizin makbulüğü böyle zamanlarda belli oluyor asıl. Ama o sırada şişirilen lastik süratle sönmeye başladı! Her birimiz pompalaya pompalaya Kabataş'ı bulduk. Oradan hemen Çiftevav Sokağı'nda İngiliz Kültür Heyeti memurlarından Mr. Webster'ın evine geldik. Ablak yüzlü, ak saçlı bir karısı olan, yaşı 25 ile 45 arası meçhul bir zat. Bizi buyur ettiler. Çay falan verdiler. Telefonda Rita'dan bana Murat Otel'i'nde oda ayırtıldığını öğrenip rahatladım. Günyol ve Fitnat'la⁵³ konuştum. Otel Ayaspaşa'nın Taksim tarafında sessiz ve temiz. Büyük değil. Odam üst katta ve arkaya bakıyor. Ta uzaktan Ortaköy üstünden Boğaz'ın bir parçası[nı] alıyor. Karşısında da banyo! Biraz temizlenip gidip Günyol'la buluştum. Telefon edip Muhtar'lara uzandık. Babasıyla annesini gördük. Babası hediye götüreceğim küçük bir gülabdan⁵⁴ verdi. Oradan Günyol'la ayrıldık. Ben gelip bir şey yiyerek odama erken döndüm ve yıkanarak yattım. Gece iyi uyudum, ama bir akşam evveli telafi edecek kadar uzun değil! Sabah da hava iyice bulutlu olduğu için çabuk aydınlanmadı.

53 Fitnat Hanım, İrfan Şahinbaş'ın eşidir.

54 Ağzı dar gülsuyu şişesi.

29.VII.1951

Sabahleyin Yüksekaldırım'dan Kadıköy iskelesine inerek Günyol'lara gittim. Yeğenine bir kutu çukolata, Aydın'a⁵⁵ da bir oyuncak kova ile şeker aldım. Sonra Günyol'la beraber İrfanlara gittik. Fıtnat İngiltere'den nakışlı bir opera dürbünü ısmarlıyor. Kadıköy'de bir lokantada yemek yedikten sonra da biraz Orhan Şaik'lere gittik. Evde yalnız. Ferhunde⁵⁶ Hanımla o kalmış. Diğerleri Bursa'ya gitmişler ama Orhan Beyin bugün İzmir'den kardeşi Meserret Hanım gelmiş. Üzümleriyle incirleriyle ortaya çıktı. Dönüşte Yücel idarehanesinden Seniye Hanıma telefonla allahaısmarladık dedim. Muhsin Bey de orada imiş. "Alacağı olsun onun, tam benim kendisine Dragostepe'ye gitmem ihtimali olan gün adaya gitti." diye takıldım! Akşamüstü Cennet Bahçesi'nde oturduk. Akşam da otele Yalova'dan ablam, İzmir'ten de Kismet geldi. Kismet'i zayıf buldum. Ablam iyi. Sabahleyin yine Boğaz tarafı simsiyah, fakat üstümüz açık. Fotoğraf makinesine film koyuyordum. Baktım ki Atila ile Kismet makineyi dışından içinden aralarında kuşa benzetmişler. Fazla film almazına değmez.

30.VII.1951

Sabahleyin otele ziyaretçiler, Emel Kösemihal'le (Gazimihal) kızı da geldi. Çapa'dan Mükerrerem ile sınıf arkadaşı çıktılar. Ablamla konuşurken Michaellar otomobille 8.45'te geldiler. Lake'de gidip kahvaltı edeceklermiş. Ben de Misis Baker için badem ezmesi aldıktan sonra ablamla Kismet'e allahaısmarladık deyip oraya gittim. Kathleen ile Leman da vizelerini almışlar. Oradan İngiliz Kültür Heyeti'ne gittik. İsimlerimizi bulmak zaman aldı. Nihayet galiba 10.20'de yola çıktık. Atatürk Köprüsü'nden Fatih yoluyla İstanbul'dan çıktık. Topkapı'dan 11.00'de Edirne şosesini tutturduk. Tenha ve umumiyetle çok iyi bir yol. Hava ilerledikçe daha açıldı. Silivri evvelce gördüğüme göre epey düzelmiş, Çorlu da. Yaklaşırken güzel birer topluluk olarak gözüktüler. Hele o Lüleburgaz! Şirin camisi var. Güzel bir çarşı yahut medresesi de olacak. Şöhret bulduğu muazzam Selimiye'siyle üç camiden ibaret kalmış ferah Edirne'ye, istasyo-

⁵⁵ İrfan Şahinbaş'ın oğlu.

⁵⁶ Ferhunde Hanım, Orhan Şaik Gökyay'ın eşi.

na dörtte geldik. Kontrol muamelesi çabuk olur dediler. Şehre gittik. Eski cami ile Selimiye'ye acele baktık. Dönüşte yedi sekiz kutu sigarayla biraz badem ezmesi aldım. Altı buçuğa doğru istasyona kontrol ve gümrük muameleleri için geldik. Muameleler kolay oldu. Gümrükte efendice davrandılar. Alelusul yalnız bir çantayı açtılar. Yanımıza bir kolcu kattılar. Hudut iki üç kilometre ötedeymiş. Oraya kadar bizimle geldi. Yola bir kapı çekmişler o kadar. O sırada İzmir polis müdürüyle jandarma kumandanı bir yüzbaşı, Yunanistan'dan iki mukabil memur bir protokol işi için ciplerle oraya gelmişlerdi. Onlar da bizi selametlediler. Akşamüstü 7.20'de huduttan girdik. Orada bir çavuşun tarif ettiğine göre üç köy geçecek sonra sola sapacak üç köy daha geçecek ancak ondan sonra Yunanistan'ın gümrük kasabası olan Orestias'a gelecekmişiz. Bir hayli gittik. Akşam bulutlar arasından gayet güzel güneş batıyordu. Lastiğimiz patladı. Ama on dakikada değiştirdik. Toprak yeni yağmurdan taze kokuyordu. Köylerde ilk anda değişiklik seçilmiyor. Yalnız ortalıkta dolaşan domuzlar var. Etrafa mısır çok ekilmiş. Gece dokuz civarında Orestias'a geldik. Gümrük dairesi bir çalgılı kahve yanındaymış. Gümrük ve kontrol memurları bulununcaya kadar biz de kahveye yerleştik. Reçine rakısını Michael keşfetti. Bir delikanlı patlayan lastiğimizi tamir eder, memurlar kayıtlarımızı yaparken biz de kaşar peynirli yumurtalarımızla reçine rakısı içtik. Armonikalı, kemanlı, gitarlı orkestraya uyarak ortada dans eden çiftler, kızlar ve etrafta oturan delikanlıları seyrettik. Türkçe bilenlerle biraz konuşarak Yunanistan'da hayatın pahalı olduğunu öğrendik. Hakikaten bu akşamki yemeğimiz 43 500 drahmi tuttu. On lira bir şey. Oradan götürüldüğümüz bir otelde gönüllü kâtiplik eden bir delikanlı, Spiros Yulundos, İzmir Koleji'nden. Atina ve Selanik'i gezmeye gelmiş. Can Hanımla arkadaşlığından bahsederek resmini gösterdi. "Sevgilimdir, belki de karım olacak" dedi. Yedek subaylığını yapıyormuş. Ama Michael'la bana verilen küçücük oda görülecek şeydi. Ortada bir hasır, ortalıkta bir ibrikle tas, üstünde de minicik musluklu küçük bir su deposu. Kirlerimizi orada temizleyip tasın suyunu balkondan atıp savurduk. Gece de bu şartlar altında ne kadar rahat edilebilirse beşe kadar o kadar

rahat ettik. Ama otelin alt katı koridor. Ve ön kapısı hep mozaik, apteshanesinde su olmaması mühim değil tabii!

31.VII.1951

Sabah serin ve tazeydi. Erken davrandık. Kötü bir çay, otomobil başında içtik. 7.40'ta yola çıktık. Çok bozuk yol olduğu için gayet ağır gidiyor ve bir hayli sarsılıyorduk. Bir sırt düzlüğünde karşıdan gelen eski bir otomobil gördük. Durup konuştuk. İki erkek bir kadın yolcusu vardı. İrlanda'dan York'tan yola çıkmışlar. İstanbul'a kadar gidip döneceklermiş. Yollar Yugoslavya'da Yunanistan'dan çok fena imiş. Yugoslavya'da yemek bile bulunmuyormuş. Buraya Nice üzerinden gelmişler. Dönüşte Dalmaçya'dan dönmeye niyetleniyorlarmış. "Ama şimdi galiba otomobili İstanbul'da vapura koyup İtalya'ya göndererek kendimiz Yunanistan'a gideceğiz" dediler. Bembeyaz dişli Nordik tipli sevimli bir gençti. Geceleri çadırda yatarlarmış, "Haydutlar bastı ama bizimle ahbablık ettiler, bombaları filan vardı" diyordu. Epey sonra Didymotioza'ya (Dimetoka) geldik. Yassı bir tepe, etrafında küçük bir kasaba, eski bir hisarı var. Dört köşe ehram çatılı camii tuhaf duruyordu. Yol fena olmakta devam ediyordu. Etraf çıplak, mısırlar büyümeden sararmış. Sofulu diye bir köyde termoslardan birine tahtadan bir mantar yaptırdık. Hepsisi Türkçe biliyorlar. Köylerin birinde durup bir ekmek almıştık. Paranın üstü olarak üçyüz drahmi yerine üç sigara getirmeleri hoştu. Umumiyetle yiyecekler Türkiye'ye nispetle yarım, bir, bir buçuk misli pahalı. Seyrek ve yoloz çamların altında piknik yaptık, biraz da dinlendik. Dedeagaç'a geldiğimiz zaman siyesta zamanıydı anlaşılan. Ortalarda kimse yoktu. Bütün oteller de doluydu, yoksa kalacaktık. Çünkü Kathleen'in nezlesi artmıştı. Balıkçı kahvesine oturup büyük şarap kadehlerinde çay içtik. Michael da denize girdi. Etrafımızın Akdeniz kıyılarına has bir hali var. Edirne'den sık sık aileler deniz için günübirliğine geliyormuş. Yine dükkânlarda filan Türkçe konuşuyorlar. Kahvedekilerden de biri: "Ben İzmir gâvurlarındanım" diyordu. Denizde uzakta, koyu, ölü bir gölge halinde Sumetrek [Semadirek] adası duruyor. Yola çıktık. Zeytinlikler arasından içerilere girdik. Sevimli köyler

var. Yolda çok tozlandık. Komotini yani Gümülcine'ye akşamüstü 6.10'da geldik. Bir meydan etrafında beyaz evler ve dükkânlar. Etraf yine temizdi. Neyse bu sefer indiğimiz Astonia Otel'inde odalarda akar su var. Yataklar da temizdi. Bütün eşyayı bu sefer boşalttık. Temizlenip Adelphi lokantasına yemeğe gittik. Bütün yemekler Türk yemekleri. Arka sokakta bir meydanlıkta da lokanta masaları kurulu. Hemen meydandan sapan bir sokakta da 20-30 metre süren bir kapalı çarşı var. Dükkânları hep Türklerin. Kaldırımlar da enine ağır tahtadan. Bilmem altından su mu geçiyor. Sokaklarda hoca fesli adam görülmüyor. Halkın çoğu yine Türkçe biliyor. Meydandaki iki çınar güzel. Ortadaki düzlükte gece Amerikalılar halka film gösteriyor. Bizim otelin hemen arkası açık hava sineması: Gece yarısına kadar durup durup *Pagliacci* ile Lorel Hardi'nin *Hard Boiled Eggs & Nuts* filmi oynadı! Ama sonuna doğru yine uyumuşum. Sabahleyin gün ağarırken beşte kalktık.

1.VIII.1951

Otomobili yükledikten sonra yine otomobil yanında kötü bir çay içtik. Oteller diğer şeylere nispetle daha ucuz. Dördümüzün otel masrafı 60 000 drahmi tuttu. Askerliğini yapmakta olan bir genç yanımıza geldi, konuştuk. Bir senedir askermiş. Daha bir senesi varmış. Ama ne kadar yapacağını bilmiyor. Zamanın kararsızlığından. Dimetoka'dan sonra yol çok güzel. Asfalt, bazı yerleri tamir görmekte, o kadar. Bir buçuk saatte kahvaltı için Xanti'de idik, yani İskeçe'de. Dağın eteğinde duruşu biraz Bursa'yı andıran bir şehir, sırtlara doğru yayılmış, arasına Bursa gibi bir boğaz da alıyor. Burada sokaklarda Türkçe konuşuluyor. İkişer yumurta ve yağ ile kahvaltı ettik. Ve birer sütle çay on lira tuttu. Ondan sonra hep tütün tarlaları arasından geçiyoruz. Ama belli ki yağmur az gelmiş. Bir kısım tarlalarda tütün hiç büyümeden kalmış. Yolda rastladığımız köylü Rumlar hep kalın siyah yünlüler ve gri kumaştan arakiyeler⁵⁷ giymiş. Tepeyi aşınca karşımıza bir burnun üstünde kurulu hisarıyla Kavala çıktı. Fazla yeşilliği yok. Sokakları da muntazam gözüküyor. Küçük ikişer katlı evler var. Ama sokakları temiz, esnafı da güler yüzlü. Türk-

57 Arakiye: Tiftikten ince külâh. Dervişler giyer.

çe biliyorlar. Peynir, ekmek, domates aldık. Şehrin hemen dışında yolun dolanarak çıktığı genç bir çamlık var ki hem yeri güzel hem o yerden manzara. Sonra yol muntazaman içeriden, bazen kıydan geçerek Struma'ya geliyor. Sabahleyin de Mesta – Karasu'yu geçmiştik. Struma Şelalesi derinden çamurlu akıyor. Ağzındaki demir köprüyü Almanlar uçurmuşlar. Tam orada oturmuş Makedonya'ya bakan sırttan bir kaplan heykeli var. İskender'in babası Filip dikmiş. Dibinde oturan fotoğrafçı söyledi. Herhalde köprü civarındaki motorlardan ekmeğini çıkarıyor. Bize az ileride 20-25 kilometre sonra yoldan sapılarak girilen deniz kenarı mesiresi Stavros'u da o tavsiye etti.

Halkidikya yarımadalarının ilk bacağından evvelki körfezin poyraza bakan tarafında bol çınarlı bir köy ve mesire. Bir iki kır kahvesi de var. Aileler gelmişler. Bir laterna da onlara saz çalıyor. Fakat böyle yerlerde insan ne kadar su ve çeşme arıyor. Türkiye'den çıktıktan beri yokluğunu hissettiğim işte o: yol üstü köyleri, şehirlerde sık sık çeşmeler, akarsu. Yunanistan'ın yolları bir tarafa köylerinde bile çok kere ancak birer kuyu var. Öksürmeme rağmen denizi o kadar ılık ve sevimli buldum ki, ihtiyatsızlık ederek biraz girip çıktım.

Yemek yiyip dinlendikten sonra yola çıktık. Asfalt o kadar güzeldi ki 70 kilometreyle rahat gidiliyor. Halkidikya'nın berzahında iki büyük göl var. Pek berrak fakat nedense yosunlu suları hemen Stavros yakınından akıyor. Sonra birkaç çıplak tepenin yamacından dolanıp yukarıdan düz bir kıydan Selanik'e iniliyor. Biz 15.55'te kalkıp 17.15'te buraya vardık. Şehir büyük binaları, geniş caddeleriyle güzel bir liman şehri. Biraz çıplak. Kozmopolit diye iyi bir otele yerleştik. Gelir gelmez gerek otel gerek garaj için Michael, İngiliz konsolosluğunu aradı; hem tavsiyelerde bulunmuşlar hem yanlarına adam katmışlar. Türklü iltimas mektuplarıyla gelinmiyorsa bizde hangi vatandaş gittiği yerin Türk konsolosunu aramak cesaretini gösterir? Gösterse de ne kadar müspet hizmet alır? Akşam en iyi lokantada yemek yiyelim dedik, 78.000 drahmi tuttu! Neyse Michael ertesi günü için bir kart verdi de çıktık. Gece sokaklar, lokanta önleri çok kalabalık. Fakat fazla radyo sesi yok. Birbirine sarkıntılık eden karışık bir kitle de yok.

2.VIII.1951

Gece hava çok durgun ve sıcaktı. Ancak yorgunluktan uyuyabilecek bir gece. Sabah da öyle oldu. Ya o gün civarda pazar vardı yahut hep böyle sergili çarşılar var. Otelin az ötesindeki yan sokaklarda meyveden, domatesten, balıktan geçilmiyor. Bilhassa şeftalilerin bolluğu ve güzelliği göze çarpıyor. 4000-5000 drahmiye (100-120 kuruş) iyileri var. Kathleen'le biz yol için biraz kara üzüm, incir, biraz da şeftali, tanesi 900 drahmiye yumurta, tereyağı filan aldık. Burada hâlâ kilo yerine okkayı kullanıyorlar. Ben de kart yazıp postaya atsınlar diye kitapçıya bıraktım. Postaneler yeni açıldığından çok kalabalıktı. Grevdeymişler. Fotoğrafın da makarası dönmüyordu. Bir dükkânda onu düzelttirdim. Sonra otomobille şehrin eski eserlerinden Ayasofya'yı gezdik. Mozaikleri bozulmamış. Bana ön avlusundaki küçük bahçe havuzunun suyu akmamasına rağmen daha sevimli geldi; hele bir de mermerden mahfel gibi bir yeri var ki çok hoş. Zafer takını pek alelacele gördük, onun yanındaki Yorgo kilisesi azametli bir yapı. Külâhı yıkılmış; minaresi de var: binadan ayrı yapılmış. Bahçesinde herhalde eskiden şadırvan olan zarif bir yer var ki etrafını şimdi sarmaşıklar bürümüş. Binanın içi henüz topraklık. Etrafındaki beş altı tali hücreye eski taşları şimdilik rastgele konulmuş. Yunan rölyefleri ile Osmanlı mezar taşları karışık. Fakat buranın asıl güzelliği, bu hücrelerin kemer şeklindeki tavanlarını süsleyen bağlı gibi mozaikler küçük karelere ayrılmış. Kiminin ortasında çiçek var, kiminin bir hayvan. Zemin umumiyetle koyu, nefti filan. Orta kubbenin ta yukarısında dairevi bir yazı var. Arapça yazı siva üzerinde. Bina cami olarak kullanılırken mozaikler duruyor muymuş, bilmem. Fenerli bir kadın da buranın bekçiliğini yapıyor. Oradan Sen Dimitri'ye gittik. Büyük bir kilisesi yepyeni restore edilmiş gibi. Bazı sütunlar, sütun başlıkları eski ve çeşitli. Ebru gibi bir fresko parçası vardı ki güzeldi. Atatürk'ün evine gitmedik. Ben de bir üçüncü defa hatırlatmak istemedim. 12.45'te Selanik'ten çıktık. Yollar çıplak. Hududa doğrulduktan sonra tozlandı da. Hava da sıcak. İki saat sonra hududa geldik. Eşya iyi bağlanmamış, terleye terleye onu sözde düzelttim. Bu arada Yunan tarafındaki muamele bitti. Kırk beş dakika sonra

gümrükten Yugoslavya'ya girdik. Elimizdeki paraları, fotoğraf makinelerini kaydettik. Saatleri bir saat daha geri aldık. Ondan sonra hemen bütün yol boyunca Vardar'ı takip ettik. Gümrük memurlarının birkaç çantayı açtırması beni bir kere daha terletmişti. Biraz çay içtik. Vardar büyük bir su; çamurlu akıyor. Az sonra etraf yemiş bahçeleri haline geldi. Dut ağaçları da var. Ama Gümülcine yolundaki gibi iri yapraklı değil. Herhalde yemiş için olacak. Bir iki yerde de gür akarsu çeşme gördük, ferahladık. Etraf, tepeler fundalık. Vardar aralarında dolana dolana akıyor. Bir iki köy bayağı Anadolu'yu hatırlattı. Yolda bir hayli motosikletliye rastladık. Asker mi, işten dönen halk mı, bilmem; köylerde camiler güzel görünüyor, umumiyetle köy az.

Bu taraflar fazla ekili hissini de vermiyor; yalnız nehir vadisi bahçelik. Yeni bağları var. Yol kumlu şose, tabii çok toz yapıyor. Yolda sığırtmaç çocuklara rastladıkça gözüme çarpan ellerinde birer kaval oluşu. Giyimli sayılmazlar. Azametli bir boğazdan geçtik. Resimleri çıkacak mı, bakalım. Tepelerin üstünden ilerlerken güneş batmaya başladı. Titov Veles [Köprülül] kasabasından geçerken bütün kızlar, erkekler sokaktaydı. Tepelere tünemiş bir iki manastır olmasa, camiler filan buraya Göynük gibi bir kasaba denir.

Üsküp ovasına indiğimiz zaman hava iyice kararmıştı. Arkamızdan da bir Amerikan otomobili geliyordu. Toz çok kalıyor. Yol çataklarında işaret yok. Yanıldığımız için biraz dolaştık. Nihayet Yugoslavya. Saat 8.15'te (saat kulesindeki saat öyle gösteriyordu) şehir meydanına geldik. Her taraf kalabalık. Büyük Makedonya Otel'i'nin önündeki masalar dolu. Biz de indik. Otelin küçük fakat temiz odaları var, akarsuyu da. Fakat ya yeni, ya tamir ediliyor. İçinde işçi var. Kapılar dolaplar yeni boyanmış. Bütün şehir sanki lokantasında yemek yiyor. Biz de koyun etli bir Makedonya yemeği, içi reçelli hafif kızarmış yufka ve koca yuvarlak kadehlerde bira ile akşam yemeğini ettik. Sonra Michael'in arzusu üzerine İngiliz konsolosuna gittik. Burada yalnız Türk, Yunan ve İngiliz konsoloslukları varmış. Kibar ve hoşsohbet bir adam. Memleket hakkında biraz yol gösterdi. Bu taraflar fakirmiş. Biraz ziraat biraz yemişçilik varmış.

Paranın kıymetini haddinden yüksek tuttukları için yabancılara ayrıca bozdurulan paranın karşılığı dinar kadar da kupon veriyorlar. Alışverişte öteki ve beriki gibi masraflarda da çıkarılan faturanın üçte biri para, üçte biri kupon olarak veriliyor, üçte biri hiç verilmiyor. Yine alışverişler yabancılar için kuponun üçte birine geliyor. Halktan da, partiye filan mensup olanlar, işçiler kendilerine mahsus kuponlar alıyorlarmış. Güçlük sivil halka olmalı. Otelde ve lokantada da mesela çok asker ve küçük zabıt vardı. Otelin baş kadın hademesi, idare eden kişisi de Henriette isminde İstanbullu bir Rum. Notre Dame de Sion'un arkasındanmış. Sekiz sene önce kocası ve çocuklarıyla gelmiş.

3.VIII.51

Üsküp çok sıcak. Sabahın erken saatinde de kamyonlar, arabalar ha bire gürültü ederek uyutmadı. İnip çay içtik. Sıcak yoğurt suyu tadında. Tereyağlı mantarlarla, peynir getirdiler, ardından kaymak. Kayıt muamelesi ve para bozdurmak için *putnik* dedikleri resmi seyahat acentesine gittik. Sokaklarda kısa pantolonlu insan çok. Çorap giyen pek az. Sandallar. Bir çoğu da çıplak ayak. Çocuklar mayo ile geziyor. Tasarruf icapları olduğu anlaşıyor. Ortalarda yemiş yok. Dükkânlar da kendi halinde. Seyahat bürosunda hemen bütün sabahımız geçti. Kayıt işinden başka topu topu on iki şilinle bir miktar Türk parası ve elimizde kalan drahmeleri yazdırmıştık. İlk alışverişimiz de posta kartı oldu. Dükkânlar henüz siyah kupona alışmamışlar. Mallarını belki istedikleri fiyattan satmak istiyor, bir kâğıt parçası mukabili üçte bir fiyatına vermeye yanaşmıyorlar. Bürodan bir memur gönderildi. Güç halle razı oldular. Ondan sonra İngiliz konsolosuna allahaısmarladığa gittik. Öğle vakti otomobili yükleyip yola çıkmak sırası geldi.

Leman oturmuş, Üsküp Türk İlkokulu'nda öğretmenlik eden biriyle konuşuyor. Tarih coğrafya filan okutuyormuş. 2000 talebe varmış. Böyle uzaklarda Türkiye'den gelen Türkle konuşmakta kim bilir ne teselli var! Pek bir şey görmeksizin 13.20'de Üsküp'ten çıktık. Yukarı tırmanırken birkaç caminin minaresi, güzel hamamı, bir hisarı ve şehrin dışında alçak ve yuvarlak kemerli bir su yolunu şöyle bir gördüm. Bundan sonra yol fun-

dalık tepeler arasından bir su boyundan gidiyor. Manzarası hoş. Sonra bir düzlüğe girdik. Sıcak ve tozlu bir yolda ilerledik. İki taraf tarlamsı. Yer yer mısırlar büyümüş. Hemen bir köy dışında lastik patladı. Yedek varken kolay değişiyor. Fakat az sonra Piriştine’de durmak lazım geldi. O sırada saat herhalde dört olacak. Piriştine de fazla bakımlı olmayan bir kasaba. Sol yanında birkaç baca yükseliyor. Sağ yanında minareler. Burada da yolumuzu bulmakta Türkçe işimizi gördü –zaten hep öyle oluyor. Bir çocuk bizi Ahmet Usta’nın sokak arasındaki işliğine götürdü. Kır saçlı hafif uzun boylu köse yüzlü bir adam. Bizi hemen içeriye buyur etti. Karısına gelinine söyleyip ellerimize su döktürdü. Kenarı işlemeli havlu çıkardı, baş, yatak. Misafir odasına buyur etti. Pencerelerde çiçekler, raflarda kadehler, sürahiler. Kapı aralığında, kâğıtlanmış raflarda da sıra sıra bakır sahanlar, ibrikler, delikli el tası tertemiz duruyor. Odanın baş köşesine geçirmeden bırakmadı. Masaya bir örtü serip su ve bardak getirerek bizi bıraktılar. Yemeğimizi yedik. Misafirperverlikleri içe dokunacak kadar güzeldi. Bir kutu sigara, bir miktar tereyağlı ekmek, birkaç yumurta ve domates bıraktık (İngiliz Konsolosu yumurtanın tanesi beş şilin diyordu).

İhtiyarın daha önceki torunları (unukaları) ölmüş de bu seferki doğar doğmaz kulağını deldirip küpe takmışlar. Dışarıda da elbirliğiyle lastiğin dört deliği iki saatten fazla zamanda tamir edildi. Palaspate içinde etrafta dolaşan çocuklar epeyce sefaletle işaret ediyor. Zaten bu kısım Yugoslavya’nın fakir muntıkasıymış, herhalde az okumuş muntıkası da. Sigara alım satımı ile geçinen biri de Ankara’da saatçi Abdülhalim’e selam gönderdi. Piriştine’den akşamüstü yola çıktık. Düz, iki taraf mısır tarlası, araziden bir buçuk saatte Pososki Mitroviçe’ye geldik. Madenleriyle meşhur yermiş. Kasabaya karanlıkta girdik. İki otelinden “Diplomatlar için” olduğu söylenen Palas Oteline geldik. Önündeki geniş taraçaya masalar konmuş, herkes oturmuş bir şeyler içiyordu. Burada da yardımımıza Türkçe geldi. Odaları doluymuş, Michael ile bana birer oda verdiler. Kathleen’le Leman’a da büyük oturma odası tahsis edip iki divana yatak yaptılar. Duvarlar kâğıtlı. Yassı karpuz abajurlar var. Binanın içinde akarsular var. Yalnız odalara verilmemiş. Bütün bu otel-

leri hükümetin idare ettiği anlaşılıyor. Onun için dolabı, sobası filan olmasına itina edilmiş; (Burada insan konuşurken bazı kelimelerde şaşırıyor. Mesela bizimle odalar için konuşan odadan hep “Soba” diye bahsediyordu. “Neneler”in de beraber yatması lazım geleceğini söyledi!). Yerler de temiz. Apteshaneler tabii pek ihmal edilmiş. Yemek yerken ve eşyayı boşaltırken bizimle iki genç ahbablık etti: Biri Türkçe, biri Fransızca konuşuyor. Ne yapacaklarını bilmez füturlu bir halleri vardı. Bir yerlere gitmek istiyorlardı. Arabayı boşaltırken benzin için filan “Böyle kalsın, öyle şeyleri almazlar” dediler. Giyecek, saat filan gibi şeyler alınabilirmiş. Gerçekten yolda otomobille filan rastlanmıyor. O motosikletler askeri olacak. Bezden örgüden ayakkabılar, giyecek ve sairenin kıtlığını belli ediyor. Yarın gideceğimiz yollar için “çok arızalı, fenadır, adı üstünde Karadağ” dediler.

4.VIII.1951

Odamda rahat uyudum. Sabahleyin erken kalktım. Yakında kıt’a da var. Borular çalıyor. Arabayı yıkama işi yine tozlu, terli işti. O Türkçe konuşan delikanlının yardımıyla bu sefer daha sıkı bağlandı gibi. Erken davranmamıza rağmen lastik değiştirmek, benzin almak derken Mitroviçe’den dokuzdan önce çıkmadık. Yol hafif tepeler ve tarlalar arasından geçiyor. Ekinler biçilmiş ama mısırlar henüz olmamış. Köylerde pek kimse görülüyor. Bir yerde keçe külahlı çocuklar (burada zaten herkes başına keçe, takye geçirmiş. Türk olanlarında mutlaka kısa kalıp fes yahut sarık var) demet yapıp direklerle geçirdikleri ahlatları getirdiler. Demetini yüz dinara aldık. Bir müddet sonra gittiğimiz taraftan doğru yüksek dağlar belirdi. Hatta bir eteğin birkaç yerinde de kar. Peç’e yaklaştıkça etraf yeşillendi, bahçeleşti. Yol ve bahçeler boyunca sular akmaya başladı. O dağların nimeti olacak, su bol. Hava bir de temiz, yeşil kokusu geldi. Tozlu burunlar bile hissediyor. Dağlar galiba şimal ve şimali garbı kapıyor. Şarka doğru geniş bir ova yayılıyor. İmparatorluğun kışlak yerlerinden biri olması biraz da bundan olacak. Herhalde toprağı da o taraflara nispetle bereketli de olacak, Mitroviçe’den çıkarken pazar kurulmuştu, her şey kuruluydu.

Burada hiç değilse dolmalık biberler, domates bol. İki kişinin elinde Yunanistan'dan beri ilk defa karpuz gördüm. Kasaba yeniden yapılıyor, yol filan açılıyor. Kereste işleri için mühim bir merkez olacak. Benzin almaya gittiğimiz yerdeki delikanlı Türk olduğumuzu öğrenince burada da Türk var dedi. –“Beş yüz kadar. Mitroviçe'de hiç yoktur. Piriştine, Üsküp'te çoktur.” Kim bilir Peçevi İbrahim Efendi'nin ahfadından da vardır⁵⁸. Uzaktan galiba iki minare gördüm. Şehirden çıktıktan sonra İbrahim Efendi'nin hatırası şehrin bir resmini alayım dedim. Dağlardan inen köpüklü derenin bir kısmını beton bir arkla yükseltmişler, arkın bir yerini geniş havuz yapmışlar. O temiz ve akar suda ark boyunda emniyetle bütün kasabanın çocukları yüzüyor. Az sonra o çıplak ulu dağların arasındaki boğaza girdik. Su zümrüt yeşili ve köpüklü, kayalar arasından gürül gürül akmaya başladı. İnsanın gözünden içine doğru tarif edilmez bir ferahlık, bir sevinç yayılıyor. O kadar ki durup yemeğimizi orada yemeye karar verdik; Peç'e 11.15'te gelmiştik. Zaten yemek zamanı gelmişti. Kahvaltı edemediğimiz için açtık. Suyun kenarına indik. Öbürleri hemen soyunup girdiler. Ben öksürdüğüm için girmedim. –İstanbul'un bu hatırasını yalnız Mesta deresi kıyısında saymamıştım. Su öyle gürleyerek öyle temiz akıyor ki insan içmelerden durmamacasına içecek. İki tarafta da duvar gibi yüzlerce metre yalçın kaya yükseliyor. Eşyayı tekrar otomobile çıkarırken Michael'ın yemek termosunu düşürüp kırmasaydım bu Peç dönüşü kusursuz bir zevk olacaktı. Elimizdekileri otomobile koyarken de Leman öbür termosu kırmasın mı? Onun için yolun ilk safhasında neşem kaçtıydı. Fakat etrafın güzelliği bütün öbür hisleri bastırdı. Döne döne çıplak dağlara yükseldik. Haritada Hanyusuf Suyu denilen o köpüklü Peç suyu derinlerde kaldı.

Yamaçlar ağaçlanmaya ondan sonra kara kara çam ormanları boy göstermeye başladı. Bu dağ yolculuğu gerçekten zevki az bulunur bir yolculuktu. 1750 metreye kadar yükseldik, yine

⁵⁸ Peçevi ya da Peçuylu İbrahim Efendi (1574-1649?). Ünlü bir Osmanlı tarihçisidir. Peç onun doğup büyüdüğü, eserini yazdığı ve öldüğü yer idi. Bk. Şerafettin Turan, “Peçevi”, *İslam Ansiklopedisi (İA)*, IX, 543-545. Fakat anlaşıldığına göre Burian, Kosova yakınlarındaki Peç'le Macaristan'daki Peç'i (Pecs=Fünfkirchen) birbirine karıştırmıştır.

indik, yine çıktık. Sular şimdi de o kadar köpürerek değil ama yine berrak, yine çakıllarını göstererek akıyorlar. Dağ dağ üstüne abanmış, hep de gür ormanlık. Buralarda dağ çeşmeleri de akıyor. Mersin ve kereste damlı köy evleri de sevimli. Bir yolu çıkarken dönemeçte yan şevden sarışın bir çocuk koşarak indi, elindeki demeti gösterdi. Hızla geçiyorduk. Gülerek hemen arabanın içine attı. Üzerinde kara yemişleriyle bir dal. Bütün hareket ne kadar içten gelme; nasıl insan sevgisiyle dolu. Elinde topladığı demeti bir daha göremeyeceği yolculara gülerek hediye ediyor, hızla arabalarına atmayı hemen akıl ediyor. Kathleen, “Yemişler zehirli olmasın?” diyordu! Daha sonra bir çeşme başında başka köylü çocukları, ellerindeki kaplara toplamışlar, aynı yemişlerden getirdiler. Leman ile aldık. Dağ yolları tozlu ama etrafın tazeliğini bozuyor. Ormanların arasındaki çimenlikler, yemiş ağaçlarının altı halı gibi yumuşak dümdüz çimenlik halinde saklanmış. Üstünde oturup çocuğuna bakan kadınlara, karısıyla konuşan köylülere insan imreniyor. Üstleri başları yırtık, belli ki fakirler. Fakat bu havada ve bu toprakta yamaçların dibinden akan dağ suyunda öyle rahatlık, öyle iyilik var ki. Çam tepelerinin arkasına yakın kayalık, köşelerine kar yığınları sıkışıp kalmış iki tepe gözükte. Azametli duruşlarıyla öbür ormanlık tepelerden ayrılıyorlar. Yol boylarında eksik olmayan küçük sulardan onların da beslediği olacaktır. Bir dağ halkasının çevirdiği açıklıkta da Lime suyunu doğuran göller olacak.

Peç'ten Titograd'a kadar olan altı saatlik yolun zevki, güzelliği anlatılmaz. Hava kararırken ormanlık dağlardan seyrek fundalı kayalık dağlara geçtik. Dağ çileği getiren çocuktan bir şey almadığımıza üzgünüm. Koyunları korkup önümüzden koştuğu kadın da durun dediği halde durmayışımıza, epey sonra hızlanarak koyunları korkuda bırakıp geçtiğimize de ayrıca üzüldüm. Titograd'a karanlık basarken giriyorduk. Yolu yeni asfaltlamışlar, bir köyden geçerek girmek lazım geldi. Şehir, girerken kışla yahut çöl şehrini andırıyor. Düz ve boz bir araziye yeni büyük dairemsi binalar yapılmış. Şehrin ortasındaki otele gittik. Artık burada Türkçe değil İtalyanca veya Almanca iş görüyor. Otel yeşil kadife takımlı, vitrininde zarif kadehli oturma odaları filan var. Fakat odalar iki yataklı, küçücük.

El yıkanacak yeri delikli masada bir tas ve altında biri boş (pis su) öbürü dolu iki kova. Apteshaneleri bütün Yugoslav apteshaneleri gibi çok pis, bir köşesinde kakalı kâğıtların atılacağı çöp sepeti, ortalarda su yok. Banyoya götürdü hizmetçi: Otelin çatısında bir açıklık, bir tahta iskemle getirip ortasına bir tas su koydu! Bütün otelde orta avludaki pompa var. Otelin yanında dört taraf yeni yapılp kahkahalar sardırılmış kameriyelerle bir bahçe, biz gittiğimiz zaman ortalar-daki ve kenarlardaki masalar hep doluydu. En orta yerde de ortasında küçük fıskıyeli bir havuzu bulunan bir dans sahası var. Gençler dans ediyorlar. Çoğu halk da gençler de. Otelin karşı tarafındaki büyükçe binadan da soprano sesleri geliyordu. Erik tadında ilacımsı tatlımsı bir üzüm şarabı getirdiler. Omletle gelen yağda kızartılmış biber çok ağır bir şeydi, yediğime pişman oldum. Kuraklığı ve yeşil kahtlığı⁵⁹ ise bu şehri bana şimdiye kadar geçtiğimiz yerlerin en sevimlisi yaptı. Gece de sıkıntı, sıcaktan fena uyudum. Beşte çanlar ve ayak sesleri ile uyandım.

5.VIII.1951

Burası gayet alçak, altmış metre seviyeli bir şehir. Bugün sokaklar تنها. Gündüz gözüyle gördüğümüz su, kuyunun envaı tortusunu yüzdürüyor. Çay diye getirdikleri ıhlamur, ıhlamurun azlığından ve tozunun çokluğundan berbat bir şeydi. Hâlâ kahve diye bakır cezvelerde sözde Türk kahvesi getiriyorlar. Dün geceki ekmekler karaydı, bu sabahki bembeyaz. Çiğnerken sakız gibi yapıyor. Sıcaktan bir şey yapacak hal yok. Halbuki otomobilin iki lastiğini de değiştirmek lazım geldi. 6.15'te kalktığımız halde beş saatten fazla şehirde oyalandık. İki lastik değişip tamir edildi. Hava sıcak, su yok, gölge kıt. İnsanın sokak kenarında duvar gölgesine sığınıp oturmasında bile sade yorgunluk değil bezginlik var. Lastik tamircisinin verdiği bir sürahi suda tozlu cisimler yüzüyor. Michael da elbisesini otelin kâtibine satacağı. Ben götürdüm. Adam üstüne denerken ben de orta yaşlı, kır saçlı, bağa gözlüklü bir adamla Alman-

59 Kaht: kıtlık, yokluk.

ca (!) konuştum. Adı İbrahim (bilmem ne) poviç'miş. Kardeşi on beş yıl önce gittiği İstanbul'a yerleşmiş. Adresini de verdi: Şale Hasan Harput; Ak sokak, 75, Bakırköy. Türkiye'yi görmüş. İstanbul'dan başka İzmir'e filan gitmiş. Büsbütün oraya gitmek istiyormuş (hafif sesle söylüyordu) ama pasaport alma güçlüğü varmış. Bu arada kâtip elbiseyi deneyip küçük bulduğunu söyledi, geri aldım. Neyse sonra lastik tamircisi 7000 dinara aldı. Şehirden ayrılmadan bir de benzin aramak için yola düştük. Şehrin epeyce dışındaki depolara böyle sıcak günün öğle saatinde gitmek, çıplak ve toz toprak arazide ilerlemek bunaltıcı idi. Şehir kıyısında külahlarının ucu gitmiş iki minare vardı. Depolar yolu üzerinde de epeyce büyük bir Müslüman mezarlığı vardı. Benzin de alamadık. O ayrı bir hikâye! Nihayet 12.10'da bu sıkıntılı havalı şehirden çıktık. Yalnız cenuba, İškodra gölünün düzlüğüne doğru açık olan bir şehrin havasından fazla bir şey beklenmez. Neyse yola çıkınca biraz esmeye başladı. Tepelere de tırmandık, ama çok yüksek değil. Hem fundalık. Aşağılarda geniş bir su görünüyor. Tepeler arasından uzayıp gidiyor. İki yanı nilüfer yapraklarıyla kaplı, ortasında bir su yolu açık kalmış. Uzaklardaki tepeler arası daha genişliyor. Vadilerde de daha silik ama, yine öyle yeşiller maviler gözüküyor. İškodra gölünün girintileri. Bu girintinin ucunda Türk yapısı hissi veren iki köprü var. Su da geniş, sığ ve berrak bir dere halini alıyor. Bunun boyunca bir iki metre set duvar örülmüş, ağaç dikilmiş, yüksek bir çeşmenin iki yanından da su akıyor. Hemen durup öğle yemeğimizi seddin yanına sıra sıra pazar için yapılan bütün masalar üzerinde yedik. Bol bol yıkandık. Ben ancak tıraş filan da olarak serinledim. Titograd'da kabağa benzeyen kavunlar bulup iki tane almıştım. Halbuki buraya da sandık ile getirilmiş. Kıyıda duruyordu. İçleri turuncu, yenecek kısımları az. Ne de olsa tatsız kavunlar. Köyde meyve satışı diye bütün olan yine küfe küfe ahlattı. Pala bıyıklı, yuvarlak fötr takkeli, siyahlar giymiş iki Karadağlı da ahbaplık etti. Sıcakta böyle sulak, manzarası sevimli yerlerden ayrılmak çok isteksizce oluyor. Ama iki buçukta çıktık. Yine hemen dağ seviyesine yükseldik. Taşlarla set set asma halinde küçük tarla ve bahçeler var; fakat vadilere doğru. Dağların kendileri kayalık ve az ağaçlı. Etrafta

kimseler görülüyor. Önünden geçtiğimiz evlerde hayat eseri yok. Varlık da hissedilmiyor. Üç çeyrek sonra Çetince'ye geldik. Vaktiyle Karadağ'ın merkeziymiş. Küçük bir dağ kasabası. Biraz çamlık, az tarla ve bahçelik. Güç halle uzaktaki evinde bulup benzinciden benzin aldık. Kadınlar meydanda oturmuş yarenlik ediyorlardı. Burası bana sevimli geldi. Yollar hemen hep taşlı şose. Etrafta şimdi Akdeniz'in zeytinlikleri gözükmeye başlıyor. Yağmursuzluk âşikâr. Nihayet tepeler arasından deniz görüldü. Bir yamacı dolandıktan sonra ta aşağılarda, çok güzel girintili çıkıntılı ve kıyıda incecik bir yola bağlı küçücük bir ada. Yukarıdan manzarası hakikaten nefis. Bu son tepelerin kıyıya kadar uzanan yamaçları zeytinlik, çamlık ve yer yer bağlık ve incirlik. Yol dolana dolana inerken bu zarif Dalmaçya sayfiyesi Budva'yı her zaviyeden güzel gösteriyor. Arazi yakından uzaktan görüldüğü kadar pitoresk değil, Amasra'dan çok daha az şirin. Üzerinde bir kilisesi, birçok da mimarisi cazip olmayan taş ev var. Oraya giderken taze çamlar, zakkumlar arasında yeşil pancurlu villa gibi küçük bir otel gördük. Kalalım diye oraya gittik. Penceresinden bakan birkaç kişi de İngilizce buranın otel olduğunu söylediler. Ama kapıda sorunca Tito'ya ait hususi bir otel olduğunu, ancak onun misafirlerinden hususi izinle gelenlerin kaldığını öğrendik. Ters yüzü döndük. Bakımlı bahçesinden zeytinliklere çıktık. Az ileride bir Venedik hisarı içinde bir mahalle, dışında da birkaç otel, hastane var. Otellerde yer yokmuş. Koşalin'e gittik. Michael çadırını Kathleen ile Leman için kurdu. Michael kıl torbasını açtı. Bana da otomobilin ön sırasıyla Kathleen'in bir Siirt battaniyesi yatak olarak kaldı. Hava kararmasına rağmen bugünün sıcaklığını ve yorgunluğunu denize girmekle gidermeden edemedim. Kıyı daha ziyade çakıl ve çok çabuk derinleşti. Ama su temiz ve berrak. Tabii ferahladım. Geç vakte kadar kamyon dolusu halk gelip gitti. Otobüsler daha seyrek. Gece yıldızların altında uyumak evvelki otellere nispetle güzel bir değişiklik oldu. Deniz çakılların üstünde hışırdamayacak kadar sakindi. Sabah erkenden uyanınca da gürültü içinde kalmamanın güzelliği var.

6.VIII.1951

Sabahleyin öbürlerinden önce davrandığım için bir koşup

denize girdim. Fazla ılık değil ama rahat bir sabah temizliği. Sonra otomobilin yükünü birer birer kuma dizip öyle yerleştirmek de kolay oldu. Michael'ın son kalan kuru baklavaları da kahvaltı oldu. Bir kere daha banyo edip yola çıktık. Yol yamaca yükseliyor, sonra ileri doğruluyor. Sonra iki yanı epeyce yüksek bir boyundan Kotor'a iniyor. Burası çok derin ve girift bir körfezin, adeta bir fiyordun nihayetinde hisarlı küçük bir Rönesans şehri. Deniz tertemiz. Yalnız hafif bir tabağ kokusu var. Evler taştan yapılı, kalın duvarlı, küçük pencereci. Bahçelerden, fazla yeşillik değilse de, burcu, siklamen, pembe ve beyaz zakkumlar taşıyor, sağ yanda yalçın tepeler, sol yanda denizin berrak, mavili yeşilli suları. Şose hep kıyıda. Bu uzun girintili çıkıntılı körfezi dolaşıyor. Fevkalade bir seyahat yolu. Kotor'da kahvaltı yerine kahve içecektik ve yer bulamadık. Yol üstündeki pazar yerinde durduk. Yine satılıp alınan şey az, iki kavun aldık. Kilosu 35 dinara. Otomobili durduracağımız sırada, galiba bir köpeğin üzerinden geçtik. Bağıra bağıra kaçtı hayvan. Körfezi dolanırken mavi sulara karşı iki küçücük adayı, üzerlerindeki kiliseleri, kiliselerden bir mil yanında yükselen koyu nefti silüetleri seyretmek çok zevkli bir manzaraydı. Güneş öğleden beri daha az sıcak ve bu zamanda muhakkak ki bu gezinti daha da güzel olacak. Yolun körfezden ayrıldığı yerde Hersek Novi denilen kasabada lastik şiddetle patladı. Yedekle değiştirip sakatını kasabada tamire götürdük. O arada da kasabada büyük, halkına bakılırsa orta sınıfa mahsus bir otelin bahçesinde denize karşı öğle yemeklerimizi yedik. Yağda biraz fazla kızarmış kolyos (?)⁶⁰, salata, epey de kremalı börek, bir de kavunumuz. Üzerine kahve içtik. Sözde bizim kahve. Tabii yine cezveyle getiriliyor, ama tadı kötü ve az. Bu kıyılarda insanın garipsediği, oturulacak bir kahve, gazino bulunmaması. Günün sıcak zamanında kadın erkek, çoluk çocuk herkes denizde; zaten 12 ile 4 yahut 5 arasında her yer kapalı. Ama sonra akşamüstü oturulabilecek bir yer ihtiyacını duymuyorlar. Yolcular toplanacak bir yer aramıyor zahir. Sonra karışık hafif bir şarap, kahveden başka en mutad içecekleri, ama onu içecek yerleri de pek seyrek, ancak kalabalık kasabalarda bir iki tane. Yine

60 Soru imini Burian koymuştur.

yamaç yollarından, kayalar, serviler, incirler, dutlar arasından nihayet Dubrovnik'in üstlerine geldik. Karşısında küçük çamlı adası, surlarının limanı koruyan hisarı ile bu duvarlı şehir gerçekten tarihi canlandırıyor. Yukarıdan resmini alayım derken Michael az kalsın otomobili yol kenarındaki bariyere geri geri düşürüyordu. Neyse ki bir korkuluk taşıyı düzeltmekle kurtulduk. Binalık kısmına girerken ilk gözümüze çarpan Otel Ekselsiyor, onun üst tarafından yine kat taraçalı Arjantina. Bunların ikisi de şehrin iyi otelleri, fakat doluymuş. Buradaki müşteri Herzegovin'den daha üst tabaka gözüküyor. Fakat asıl göze çarpan, kadınlarının da erkeklerinin de çok boylu poslu oluşları. Hükümetin seyahat acentesi Putnik'e geldik. Odalar daha önceden ayırtılmalıymış. Yer kalmıyormuş. Bize şehrin öbür ucunda Otel Gruz'de yer buldular. Asıl Dubrovnik içinden otomobil geçmiyor, surunu takiben etrafını dolaşıyor. Sonra bir tepe aşarak şehrin banliyösüne gidiyor. Bu kısımda tramvaylar da var. Arka vagonları açık. Ve halk haylice kalabalık. Tek hat olduğu için iki taraftan binen, asılanlar da çok. Yol üstünde birkaç yerde iki hatlı makaslı aynı hat üzerinde iki istasyonda da tramvay işlemlerini mümkün kılıyor.

İkinci tepe aşıldıktan sonra bir koya geliniyor. Koyun karşı taraflarında seyrek çamlık bir yarımada. Üstü yeşil ve seyrek çamlık. Şehrin güzelliğine tesir edecek böyle yerleri, fakir mahallesi de olsa bozmamaya, irili ufaklı binalar ile doldurmamaya, mümkün mertebe yerlerine uygun gerçek taş binalar yapılmasına bakmışlar.

Bizim otel bu koy ve yarımada karşısındaki caddede. Kabak kafalı, gözlüklü, kıranta, güzel, kendi âleminde gibi konuşan bir adam bizi karşıladı. Eğilerek, selamlayarak, işaret ederek daracık bir yola doğrulttu. O dik yoldan zemini taş döşeli, etrafı zakkumlar, dört sivri dilimli çiçeklerle sarılı bir ev avlusuna girdik. Gruz Otel burasıymış. Ama burada yer yokmuş. Daha yukarılarda bir evde üç kişilik yer boşmuş, bir kişilik de aşağıda bir oda. Biz hepimiz akarsu olduğu için yukarı evde kaldık. Evlerin birinden öbürüne bahçeden merdivenle geçiliyor. Böyle iki ev geçtikten sonra arkadan dolanıp sokağa çıktık. Üçüncü evin yüksek merdivenlerini çıkıp bahçesine girdik.

Ondan sonra da ikinci kata çıktık. O sırada karşı yarımadaının ve uzaktaki evlerin ardında gurup olmuş, sis halindeki bulutlar güzel bir turuncu renk almıştı. Seyretmek insanı dinlendiriyor. Fakat içimizde, bir taraftan da temizlenemeyeceğimiz korkusu vardı. Çünkü sular sekizde kesiliyormuş! Neyse kızlarla ben zorla bir duş yapabildik. Michael da temizlendi. Değişip Arjantina oteline gittik. Dar bir taraçası var. Radyo da biraz yüksek sesle çalınıyordu. Hem mehtap da olmadığı için denizden bir şey anlaşılmıyor pek. Yalnız kuvvetli lambalarla avlanan üç sandal karşıda denizin olduğunu belli ediyor. Yemeğimizi yarım saatte fazla bir zaman bekledik. Bana ızgarada ton balığı, öbürlerine istakoz. Yemek fena değildi. Ama meyveleri nafiye. Üzümler küçük ve ekşiydi. Bizimle ahbap olan eski profesörlerden Acippan (?) Lazar⁶¹ "Şimdi kimse çalışmak istemiyor da ondan. Ne diye çalışsın; altıda yedide kalkıp işe gidiyor, fazladan bir şey yapmıyor" dedi. İri ablak yüzlü, kır saçlı hoş bir adam. Amerika'da, İngiltere'de bulunmuş. İklim mütehassısıymış. Bu tarafların nebatat ve mahsullerini tetkik ediyormuş. İki sene dir bu oteldeymiş. 1300 kûsur dinar tutup da siyah kuponlarla 400 kûsur dinar verdiğimiz yemeğin bahşisi ne kadar olur diye uzun uzun müzakerelerden sonra seslenip bunu da ondan sorduk: 75 dinar verdikti, az mıydı: "İyi fazla bile" dedi. Selametle İngiltere'ye varınca kendisine bir kart göndermemizi istedi.

7.VIII.1951

Sabahleyin Michael otomobili garağa götürdü. Kızlar da çarşıya çıktılar. Şehre sonra tramvayla indik, o kalabalıkta nasıl binebildiğimize kendimiz de şaştık. Dün şehre girerken Arjantina otelinin bahçesinde denize girmiştik. Kayalıkların üzerinde küçücük bir düzlük yapmışlar. Orada dalınıyor. Her yer tertemizdi. Çöp yok. Bu sabah da Ekselsiyor otelinin sahiline inip girdik. Burası daha geniş bir taraça halinde. Üzerinde güneşleniyorlar. Çocuklar için de kıyıda havuzumsu bir bölme bile yapmışlar. Çünkü kıynın hiç kumsalı yok. Hem kayalık, hem derin. Öğleye yakın da otelin geniş taraçasında kahvaltımızı ettik. Yağları pas tadında, marmelatları da o kadar iyi değil. Ama güneşli denize karşı

61 Soru imini Burian koymuştur.

bu noksanlar unutuluyor. Sonra inip Eski Raguzza şehrini biraz gezdik. Akdeniz ticaretinden vaktiyle zengin olmuş yarı Slav bir milletin bu küçücük upuzun bir sahaya, sur içine sıkıştırdığı o eski Cumhuriyet'ten hemen her şey kalmış: Birbirinin üstüne binmiş kalın duvarlı, içleri karanlık evler, karşıdan karşıya el değen duvarlar, manastırlar, kiliseler, ayda bir seçtikleri prenslerin sarayı ile asırlık eczanesi, iki tunç heykelin tokmakladığı bir toparlağın ayın safhalarını gösteren bir saati, bahçesizliği gidermek için zengin evlerinde taraçaları, çardakları destekleyen taş sütunları.... hep duruyor. Temiz ve itina ile de tutuluyor.⁶²

Şehri seyyah merkezi yapmaya çalıştıkları sade bol otel ve pansiyonlarından değil türlü eğlence yerlerinden de belli: Bu akşam mesela eski limana yapılmış etrafı askılı havuzda su topu müsabakaları var, elektrik altında oynanıyor; prens sarayının avlusunda da konser. Şehir yamaçları ana caddeye kadar inip, deniz kıyısına doğru sonra yine yükseldiği için yüksekçe bir taraftan damlarının manzarası da hoş oluyor. Hep kiremit kaplı. Bacaları da garip garip biçimlerde: Hâlâ kuyumculuk işleri devam ediyor. Tahta ve işleme sanatları sade buranın değil bütün Yugoslavya'nın. Oradan bizim otelin tarafındaki çamlık Lapad yarımadasının plajına gittik. Halk her tarafta denizden mümkün olduğu kadar çok istifadeye bakıyor. Galiba bir mektebi de getirmişlerdi. Yine plajda olsun, plajın yanındaki ağaçlıkta olsun bir çöp yok.

Kathleen ile Michael denize girdiler. Leman'la ben de uyuduk. Akşam yedide dükkânlar kapanmadan hatıra almaya gittiler. Biz de otele gelip eşyayı yükledik. Sonra temizlenip eski şehirde meşhur bir balıkçıda gidip yemek yedik. Kathleen benim için üstü işlemeli tahta kutu almış, altı yüz dinara. Gerçek fiyatı 200 dinar demektir. Yugoslav lokantalarında tatlı ve yemiş hemen hiç bulunmuyor. Lükslerinde ancak komposto, üzüm gibi bir şey. Bol bol Türk kahvesi var, cezvelerle getirilen. Dondurma yemeye eski şehrin limanına bakan taş kahvesine gittik. Bir genç kadının masasına oturduk. Biraz İngilizce biliyordu, çekingen biriydi. Split'te mühendismiş, tatil için gelmiş. Aylık

62 Dubrovnik'i 2001'de burada yapılan bir kongre dolayısıyla ziyaret etmek fırsatını buldum. Burian'ın verdiği bilgiler, kentin bugünkü durumuyla da olduğu gibi örtüşüyor. Bu güzelim Rönesans kentini O ne kadar mükemmel betimle-

olarak 5000 dinar alıyormuş (ikiyüzelli lira filan etse gerek, dedi). "Annem babamla oturmasam idare olamam" diyor.

8.VIII.1951

Sabahleyin her şey hazır olduğu için erken davranabildik. Yedide çıktık. Hava durgun ve hafif sisliydi. Sıcak olacağına alamet, yol kıyından gidiyor. İleride üzüm bağları arasında güzel bir koydan dolandı. Fakat kıyı yavaş yavaş yeşilliğini kaybediyor. Yollar taşlı ve fena. Kıyı yolunu da şaşırdık. İç yolu tuttuk. Üç kere lastik patladı. Neyse geçen kamyonlar durup alakalanıyor, sonra da tamir ediyorlar. Bunlara para verilmiyor. Birer paket sigara makbule geçiyor. Bir tanesi sigara içmiyormuş, ona da iki küçük paket çikolata verdik. Sonuncu tamiri yapan ufak tefek birisiymiş, bir delikanlıydı. Altında da Amerikan cipi. Tamirden sonra ne olur ne olmaz diye Split'e kadar peşimizden geldi. Bu hiçbir karşılık beklemeden, sırf iyi insan kalbiyle yapılan hareketler. Şehre tozlu bağlar arasından girdik. Dalmaçya'nın yamaçla deniz arasına sıkışmış şehirlerinden değil. Düzlükte. İçi, palmiyeli kordonu da Akdeniz şehirlerini andırıyor. Fazla bir hususiyet göstermiyor. Şehrin ortasında dar sokaklı, eski taş evler var, o kadar. Mühim olan İmparator Dioklatianus'un duvarları sağlam kalmış sarayı. Biz akşam yemeğini yerken seyahat acentesinden de o akşamalık bir pansiyon aradılar. Yemek esnasında ablak yüzlü, sivri çeneli bir kadın çıkageldi. Bizi o akşamalık barındıracak olan pansiyon sahibesi. Port Sait'te doğmuş, sonra buraya yerleşmiş. Mısırlı Büyücü koydum adını. Yemekten sonra otomobili garaja bıraktık, pansiyona gittik. Küçücük odalarda uydurma yataklarda uyuduk, mutfakta yıkandık.

9.VIII.1951

Sabahleyin dört buçukta uyandırdılar. Ev sahibesinin kızının üstünden uzanarak mutfakta yüzlerimizi yıkadık. Kızı odasından etmiş olacağız! Üstelik adam başına 125 dinar. Neyse yola çıkınca paranın bir manası kalmıyor ya. Garajda da tamirleri fazla uzatmadılar. Yedide yola çıkabildik. Otomobili boşaltma, tamir etme gibi işler bize başka bir şey yapmak fırsatını bırakmıyor zaten. Burada sarayı gezmeden yola çıktık. Hemen

şehrin dışında bir yol yapılıyor, toprak kazılıyor, taşlar çıkarılıyor. İşçilerin çoğunun kadın oluşu göze çarpıyordu. Yol bundan sonra bazen hafif yamaçlara tırmanarak bazen içerilere girerek ilerliyor. Fakat kıyının artık cazip bir tarafı kalmıyor. Yalnız kurşuni kayalar; deniz, biraz açıkta da irili ufaklı çıplak kayalık adalar. Yol da çok tozlu. Bir kır kasabasında kahvemizi içerken Michael eski bir cep saatini 5000 dinara sattı. Sibenik şehri; kıraç tepe üstündeki kalesi, rıhtım boyunca yer yer kalmış hisarları eski. Bizim için hoş olan, kıyından körfezi araba vapuruyla geçmek oldu. Burası körfez olmaktan ziyade nehir ağzı. Ücret de 200 dinardı. Bu arada öğle sandviçlerimizi de yedik. Ondan sonra uzun yol tamamen tatsızdı. Hele içerilere, fundalık ve güzel tepeliklere giremediğimiz zaman. Kıyı yamaçlarında da yalçınlık kalmadı. Yatkın, gül renkli taş sade. Bir dereyi daha (köprüyü Almanlar uçurmuş olacak) arabayla geçtik. İki yerinden geçen tel ipleri yavaş yavaş, başı kırmızı tepe ve siyah kenarlı, arkada perde gibi ibrişimden siyah püsküllü iki adam çekiyor. Bir tek yeni başlığın al tepesi güneşte gözüküyor. Menderes'ten bizi aşırın salı hatırladım. Onun da böyle bir teli vardı. Tombalak bir kadın çekiyordu. Kasabanın adı Obrovac galiba. Ondan da sonra hava yavaş yavaş bulutlandı. Ama henüz güneş varken Tanışili ve Sapasili yolunda lastiğimiz yine patladı. Bu sefer tamir işi kendimize düşmüştü. Ama Allah'tan o sırada bir kamyonla üç adam imdadımıza yetişti. Halbuki bu yolda saatler gitmiş, bir vasıtaya rastlamamıştık. Onlar lastiklere sarılınca biz de denize girdik. Fakat bu seferki denizin bir tadı olmadı. Çünkü suyun dibi çakıl, hem köşeli çakıl olmakla kalmıyor, bir karış arayla her tarafta dikenli kara kara deniz kestaneleri. Çıktıktan sonra sandviçlerimizi yedik. Neşeli kamyoncu, bir kova dolusu şarabını getirdi. O da bize ondan ikram etti. Yine parasız, güler yüz, birkaç sigarayla işimiz –sağ olsunlar– görüldü.

Akşamüstüne doğru sade hava bulutlanmakla kalmadı, yağmur çiseledi de. Senj diye sevimli bir kıyı kereste ve balık kasabasına geldiğimiz zaman bizden önce aynı gün İstanbul'dan çıkmış dört İngiliz delikanlısına rastgeldik. Onlar da otomobille geliyorlarmış, ama şehirlerde kalmayarak, kaçıp kırarak. Benzinleri bitmiş. Ama o akşam ararken benzinci

kapanmış. Onlar da kalmaya mecbur olmuşlar. Mamafih şehir, gördüğümüz birçok Yugoslav kasabalarından daha temiz ve sevimliydi. Deniz kenarındaki meydan, sokaklar yıkanmış, meydanda küçük çocuklar bir ağızdan bir şarkı tutturmışlardı. Biz yola devam ettik. Yetmiş kilometre ilersı kıvrımdı. Yolda karanlık bastırdı. Herhalde Fiume civarında kıyı yine güzelleşiyor. Biz ancak şehrin pırıl pırıl ışıklarını gördük. Şehre girerken de bağlık bollaştı. Büyük caddeler boş, ama bütün oteller dolu. Nihayet denize nazır, bahçe içinde, garajlı Park Otel diye bir otelde bir odada üç yatak bulduk. Michael'ın kamp yatağıyla dört yatak oldu. Temiz, akarsulu bir otel. Yalnız su buz gibi. Bu kadar soğuk sulu bir yer hatırlamıyorum. Fakat yolun kiri o kadar fazlaydı ki bir duşu göze almak lazım geldi. Banyoya doğrudan topladıkları kokulu otları kurutmak için koymuşlar, öyle tatlı bir koku sinmişti ki soğuğa rağmen bu temizlik bir zevk oldu. Nedense üşütmemişim de. Bütün gece yağmur yağdı.

10.VIII.1951

Sabahleyin hâlâ yağmur yağıp yağmayacağında kararsızdı. Halbuki otelin öyle güzel, kayalar arasına sıkışmış küçücük bir kır düzlüğü var ve deniz öyle sakin görünüyor ki burada yüzmek, hiç değilse koca ağaçların gölgelediği taraçasında kahvaltı etmek güzel olurdu. Onun yerine şehrin sevimsiz bir kahvesinde birer kahve içtik... Benzin alırken ben de şehrin ortasında, bir bahçe içindeki Danunçio'nun* villasını görmeye gittim. Yamaçta olduğu için üst katları koya hâkim olmalı. Ama alt katlarını caddenin alt tarafındaki apartmanlar kapıyordu. Binanın bir hususiyeti yok. Beyaz taştan yapılmış; geçen asır içinde yapılan resmi binaları andırıyor. Şimdi Casa di Cultura olmuş. Türklü sanat faaliyetlerinin folklor birliği merkezi. Tabii Danunçio adını pek anan yok. Yugoslavlar Fiume bile demiyorlar ya Ridika** diyorlar; bizim otel Şuşka'daydı. Fiume'ye gelirken yol mükemmel asfalt olmuştu. Buradan sonrası da öyle. Kıyı da çok güzel

* D'Annunzio (1863-1938), İtalyan şair ve yazar, 1919'da İtalya'nın üzerinde hakkı olduğuna inandığı Fiume'yi yandaşlarıyla birlikte işgal etti ve 1921'e kadar yönetti.

** Rijeka.

ağaçlık. Amasya gibi birkaç sayfiye geçtikten sonra denizden ayrıldık. İçeriler de bakımlı, ağaçlık ve akşamki yağmurdan sonra taze. Dokuzda Fiume'den çıkmıştık. 10.20'de hududa geldik -Trieste hududuna. Şehre yukarı sırtlardan giriliyor. Körfez ve şehir iyice görülüyor. Yollar caddeler geniş. Etraf, elektrik kuvveti çok kullanılan bir memlekette bulunulduğu hissini veriyor.

Şehirde kalacak vaktimiz yoktu. Onun için para boz durmadık. Sinanoğlulara birer kart atamadım. Yalnız bir tepe üzerindeki kaleyle asıl yapıyı tutan San Giusto kilisesini görmeye gittik. Sonra hemen Avusturya yolunu tuttuk. Şehrin umumi yollarından çıkarken yani asıl İtalyan hududuna girerken bir kontrol daha oldu. Biz de o sırada otomobil içinde öğle yemeğimizi yedik. Bu kontrollerin artık adı var kendi yok, zaten. Bekletiyorsa sıra bekletiyor. Sonra otomobil seyahat defterinden otomobilin sahibinin evsafını veren sahifelerden biri koparılıyor, pasaportlar damgalanıyor, geçip gidiyoruz.

İtalya'da hemen dimdik Alpler, köpüklü, mavi, yeşil dağ suları başladı. Yollar güzel olduğu için hızlı ilerliyoruz. Üç saatte hududu bulduk. Avusturya'ya girdiğimiz zaman saat 15.30 idi. Villach'tan itibaren yüz kilometre kadar bir yol. Geniş ve sert akan Drava boyunu takip ettik. Etraf iki yanda dik yükselen çamlı yamaçları, yemyeşil ağaçlı vadileri, basık çatılı tahta kapaklı pencere evleri, pencerelerden taşan renk renk çiçekleri (hususiyile sardunya ve begonvilleri), bahçelerde glayöller, daha birçok göz alıcı renkten çiçekleri çok sevimlileşti. Yollarda pek çok motosikletli, bir miktar da bisikletli var. Göze çarpan otomobiller Avusturya'ya ait olanlar hariç, İsviçre, Amerika ve İngiltere otomobilleri. Fakat işgal polis veya askeri hemen hiç gözüküyor. Halk da güler yüzlü. Köyler arasında pek mesafe yok. Ama her yapı muntakanın dörtte üçü Gasthof⁶³. Hep de çiçek taçlı pencereleri, şale çatıları, tahta kapaklarıyla resimlik şeyler. Yükselmeye başladığımız için de hava serinliyor. Nihayet hava karamadan Winklern adlı küçük bir dağ köyünde durduk. Yoldan içeride köyün kilisesine karşı bir misafirhaneye indik. Üç kız belki de kız kardeş idare ediyor. Hep de güler yüzlü. Biri orta işlerine, biri yemek işlerine, biri de birahaneye bakı-

63 Gasthof: Küçük otel.

yor. Akarsulu odalar tutulmuş. Bize leğen, ibrik ve sıcak su verdiler. Neyse ben işimi kat musluğunda gördüm. Yemeğimizi de birahane yarı sızmış, kendi kendine söylenen Hardy* benzeri bir ihtiyarı dinleyerek, konuşup şakalaşarak, bira içen dağlılarla kadın arkadaşlarını seyrederek yedik. Vakit gecikmekte olduğu için pek kimse yoktu. Odalarımızdaki yüksek, temiz yataklarımızın üzerinde de yeni didilmiş gibi kabarık yünden, kılıfa geçmiş şiltemsi şeyler duruyor. Dağ soğuğuna karşı olmalı. Fakat battaniyeler o kadar sıcak tutuyor ki o da üstünde olunca insan ter içinde kalıyor.

11.VIII.1951

Sabah beşte kilisenin çanıyla uyandım. Az da uyumuş olsa, insan bu sakın ve temiz havalı yerde iyi dinlenmiş kalkıyor. Erken erken bize mutfakta çörek gibi ekmekli hafif bir kahvaltı da verdiler. Sabah serinliğinde Alplerin çamlı azameti içinden Grossglocken geçidine doğru yükseldik. 2500 metrede artık çam filan yok! Kısa çimenler, kısa boy beyaz, mavi, pembe çiçekler, yer yer kirli kar. Geçide doğru da sis arttı, rüzgârı da var. Sisi zaten geçit resmi, o da yine Heiligenblut kasabasında başlamıştı. Yol bakımı için adam başına 20 şiling alıyorlar. Memur kulübesinin duvarında renkli bir levhayla Alp çiçekleri de tanıtılıyor. Edelweiss içinde hiçbir şey göremedik. Sis, Grossglocken'i de bize hiç göstermedi. Onun yerine yağmura tuttu. Geçidi aşp da aşağılara sekiz yüz dokuz yüz metrelere indikten sonra yine küçük vadiler boyunca iki yanda çamlı dağlar, akarsular, çiçekli evler ve bahçeler arasından gitmeye başladık. Vadilerin genişleyip açıldığı ormanlık tepelerin birbirinden uzaklaştığı yer Salzburg açıklığı, şehre yaklaşırken solda tepesi yalçın, altı çam ormanlığı bir dağ var ki Salzburg düzlüğünü Berctesgaden'den ayırıyor olmalı. Düzlükler ortasında birinin üzerine büyük bir şato konmuş. Birkaç yeşil tümsek var. Salzburg, bu tümseklerin etrafında. Salzach kıyılarında kurulu şirin bir şehir. Rönesans kiliselerinden ziyade şatosu, manastırlı tepeleriyle dikkat çekiyor.

Saat 10.20 idi. Hemen Fastprilhauss'a girdik. Her taraf seyah otomobilleriyle dolu. Şehir aynı zamanda Amerikan işgal

* Laurel ve Hardy adlı komedyenlerin şişman olanı.

kuvvetlerinin merkezi. Festival ayı da olduğu için çok canlı. Bize bir yer ayırılmamış. Kendimiz bilet bulabilir miyiz diye şehrin öbür yakasındaki Mozartum'a gittik. Yine nafile. Tam dönerken sokakta Hasan Ferit Alnar⁶⁴ gördük. O da bir gün önce Viyana'dan gelmiş. Hem konserlere gidecek hem de bir iki orkestra şefiyle tanışacakmış. Yemek için buluşmak üzere ayrılıp doğru St. Peter Kilisesine, koronun Re bemol Mess konserine gittik. Bunun da oturulacak yerler için olan biletleri satılmış, fakat kilisede olduğu için ayakta dinlemek imkânı var. Zaten biz gittiğimiz zaman dua başlamıştı. Dua bitti. Orkestra refakatinde koro başladı. Ne şarkı söyleyenler görünüyordu, ne orkestra. Kilise on yedinci asırdan olmalı. İçi hep rokoko süslü. Tavanında resim, etrafta şehrin eski prenslerinin yaldızlı heykelleri. Orta cemaat yerinin mihraba yakın iki tarafında, yukarıda cumba gibi iki loca var. Birinin üstünde yaldızlı heykel. Herhalde prensin âyine iştirak ettiği yer, sultan mahfili gibi perdeli filan. Kilisede nedense tuhaf geldi. Mess, hele soprano sololarında, bazen opera arylarını hatırlatacak kadar lirik. Oradan çıkınca ben acele Ferit Alnar'la buluşmaya gittim. Michaelaer da kapıda bekleyip İngiliz Kültür Heyeti mümessilini bulmaya kalktılar. Ferit Alnar seyahate diye gelmiş. Şehir dışında pansiyona çevrilen bir Macar şatosunda kalıyormuş. Geceliği otuz şiling imiş ki çok iyi. (Tirol gibi bir yer) Methede ede bitiremiyor. Radyoda Viyana Filarmonik Orkestrasıyla bir konser vermeyi de temin etmiş. "Uzaktan olmuyor, gelip temas etmek lazım. Burada da şimdi Stokowski* ve Furtwangler'le** tanışacağım" diyordu. Ankara'da olduğundan çok daha konuşkan ve etrafla alakalı. Michaelaer adamı bulamamışlar. Geldiler. Bir lokantaya gidip yarım saat bekledikten sonra yemek yedik. Cumartesi öğleden sonra olduğu için bütün dükkânlar kapalıydı. Alacaklarımızı Innsbruck'tan almaya karar verdik. Lokantada bir kadın, şehir çok kalabalık olduğu için, şehrin şimalinde şose üzerinde bir misafirhane sağlık vermişti. Oraya gittik. Güler yüzlü bir garson. Tirol kıyafetiyle bizi karşılayıp

64 Besteci ve orkestra şefi.

* Leopold Stokowski (1882-1977), orkestra şefi.

** Wilhelm Furtwangler (1886-1954), orkestra şefi.

eşyamızı boşaltarak taşıdı. Odalarda sıcak ve soğuk su olması hepimizin hoşuna gitti. Hazır kurulu çini sobaları da var. Biraz temizlenip hemen şehre döndük. *Othello* operasına belki son dakikada bilet buluruz diyorduk. Tiyatro dışında düz, pencerelerine filan bakınca daireyi andıran bir bina, içeride garı andıran bir hol – fuayesi var. Duvarlarda fresko yeri diye ayrılan geniş yerlere daha dar ve uzun karanlık renkli modern resimler asılmış. Hülâsa sevimsiz bir yer. Son tadilatıyla Holzmeister elinden çıkma. Ayrıca 1300 kişi alıyormuş. Ankara'daki Devlet Tiyatrosu bunun yanında şaheser. Ama bunun kapısında yedi iklimden seyyah ve caddeler dolusu otomobil. Fuaye kalabalık; herkes, daha doğrusu bilet alamamışlar, birbirinin yüzüne bakıyor –belki bilet satıyordur diye. Daha şüphelenen gidip "satılık biletiniz var mı" diye soruyor. Bir miktar karaborsa oluyormuş. Biz de Michael'la ayrılıp bilet aramaya başladık. Ben nihayet bir adamda iki tane buldum. Adam fazla parayı almadı. Ama Michael parayı vermeden bir defa gişeye gidip doğru mu diye sordu. Sonra para attık. Leman ile ben kazandık. Michael pek istiyordu. Hem bir Türk bir İngiliz olsun diye ben hakkımdan vazgeçtim. Biz de Kathleen'le şehrin ortasındaki tepenin üzerindeki bir lokantaya asansörle çıktık. Şehre ve ovaya nazır, Tak-sim gazinosunu hatırlatan temiz ve kibar bir lokanta. Taraça, taraça. Biz dışarıda oturmuştuk. Bayağı serin oldu. Lokantanın yanında eski üslupta yapılmış bir kule var. Buradan projektörle şehrin mühim binaları aydınlatılıyor. Işığın karanlıktan birdenbire bir manastır yahut bir kiliseyi sıyırması güzel bir buluş. Böyle yer yer geziyor. Sonra tepe parkından yürüye yürüye kendimizi öbür duraktaki şatonun dibinde bulduk. Oraya da yamaçtan yükselen küçük asansörüksü trenlerden biri işliyor. Orta istasyonda bizi aldı. Şato hakikaten azametli ve büyük, kimi dört köşe kimi yuvarlak kuleleri arasında cumba halini almış pencere grupları sevimli duruyor. Dış hisarının hemen altında da lokantamsı bir kahve var. Masalarında gemi feneri yanıyor. Daha önce davransaydık kapalı yerinde de halk oyunları ve havaları müsameresi varmış ama kaçırıldık.

Birer kahve içtik –Türk kahvesi diye cezvede acı bir şey getirdiler. Sonra yine asansör-trenle aşağı indik. Orada çıkış-

ta Leman'la Michael'ı bulduk. Onlar yemek yememişlerdi. Bu sefer de şehirde bir lokantaya gittik. Oturdıkları yerde el ele vermiş şarkı söyleyip şarap içen neşeli bir grup lokantanın zemin katını doldurmuştu. Üst katta sakin yemeğini yiyenler arasında oturduk. Geç vakit yerimize döndük.

12.VIII.1951

Sabah ben erken kalkıp 7.15 otobüsüyle şehri gezmeye gitmek kararı vermiştim. Michael uyuyup dinlenecekti. Kızlar da gelmeye karar verdiler. Hava yine günlük güneşlik ve rahat bir serinlik veriyordu. Gölge binalar arasından, güneşte sularını fışkırtan o güzel atlı havuzu seyrederek kahvaltı ettikten sonra belli başlı kiliseleri, şato yamacındaki manastırı gezdik. Buradan şehrin cenup tarafları, orta uzaklıktaki tepeleri, dar ova-daki tarla ve korularıyla fevkalade güzel görünüyordu. Havanın berraklığı, manzarayı hatta daha güzelleştiriyor. Mezarlık meşhurmuş. Onu da gezdik. Bir ihtiyar, elindeki bir çay fincanına koyduğu suyu ta nereden bir mezara getirdi. Mezarlığın hemen üstünde de şehrin meşhur lokantası varmış. Michael'la buluşup biraz daha gezdik. Mozart'ın evini ancak dışından gördük. Şehrin çarşısı içinde dört katlı bir bina, yanındakilerinden ayırt ettiren bir taraf yok. Herhalde Mozart ailesi bütün binayı işgal etmiyordu. Şatoya tekrar trenle çıktık. Avlularını gezdik. Rehber yetişemediğimiz için odaları göremedik, galiba birinde antika bir çini soba varmış. Buradan da şehrin ve içinden kıvrılarak akan Salzach nehrinin güzel bir görünüşü var. Karşı tepede yine ağaçlık, yemyeşil bir teppe yükseliyor. Oradaki manastırı görmeye artık vakit kalmadı. Yola çıkmak üzere otele döndük. Bir gün önce para bozdurunca ödemek üzere, otel sahibinden 10 sterling rehin mukabili 700 şiling almıştım. Kırmızı yüzlü, şişman kasap –hesabımızı ödediğim sırada– “Dün gece hanımlar saatlerce odada çamaşır yıkamışlar. Bana söyleseydiler iyi olurdu. Onlara eskilerini yıkayacak yer gösterirdim. Burada odalarda öyle şey olmaz. Başka yerlerde yapmayın çok kızarlar” dedi. Zaten garson ve sairenin alakasızlığından da içerledikleri belliydi. Ama giderken eşyamızı indirip yüklememize yardım etmediyse de, kendisine bahşiş bıraktım. Öğle yemeğini de burada

yedikten sonra galiba ancak üçte yola çıkabildik. Yolumuz geniş bir otomobil caddesine saptıktan az sonra Alman hududuna geldik. Muamele uzun sürmedi. Yolumuza bir iki saat de Berchtesgaden tepeleri arasından devam ettik. Buralar dağ manzarası bakımından gerçekten güzel yerler. Sonra tekrar Avusturya'ya girdik. Bundan sonrası asıl Tirol. Galiba dağlar daha yükseldi. İki yandan uçuruma düşer gibi ince beyaz şerit halinde sular, dik yamacı takiben ta aşağı yolun seviyesindeki daha büyük suya, Inn nehrine iniyor. Nehrin ovası şimdiye kadar geçtiğimiz su boylarından daha geniş. Bazen ortasına küçük bir teppe de alabiliyor. Hatta bunlardan birinin üstünde resimlik bir hisar da vardı.

Akşam vakti Innsbruck şehrine geldik. Burada oteller doluymuş. Yolun sağ yanında yüksekte, biri sol yanında daha uzakta ve daha yüksekte bir sıra ışık pırıldıyor. Belli ki burada oteller dağlara kadar uzanıyor. Kışın kayak için işliyor olmalılar. Biz şehir dışında ve yol boyundaki misafirhaneleri deneyerek hava meydanının lüks oteline geldik. Orası da doluymuş. Ama bize yolun öbür tarafındaki köyde bir pansiyon tavsiye ettiler. Dimai isimli bir kadının pansiyonu. Bakımlı meyvelik bir bahçe içindeki küçük evi bulduk. Güler yüzlü, tombul bir kadın da bizi karşıladı. Üst kattaki yatak odalarının ikisini bize verdi. Banyosu, elektrikle ısınveren sıcak suyu, hepimizi memnun etti. Ama zaten bu yollarda pek kirlenilmiyor. Akşam yemeğimizi de hava meydanının otelinde yedik. Otomobil gece onun önünde kaldı.

13.VIII.1951

Duvarında kaysı uzanan, bahçesinde mor erikler olan, küçük evde iyi uyumuşuz. Sabahleyin şehre alışverişe gittik. Alplerin, nehir kıyısından göle doğru tatlı meyille yelpaze gibi açılışında ne güzellik var! Ama hissediliyor ki bütün güzelliğine rağmen bu manzara ortasında yaşayanları zamanla ufuk hasreti sarar. Güneşli bir gündü. Sokaklar kalabalık ve temiz. Buranın eski yapıları on sekizinci asırdan çok öteye gitmiyor. Her resimde görülen Anna sütunu en işlek cadde üzerinde. Herkes alışverişe dağıldı. Ben de Kısmet'e bir kibrit aldıktan sonra

biraz sokakları, bir iki binayı dolaştım. Innsbruck'tan ancak 12.15'te yola çıkabildik. Michael'ın kayak ayakkabısına kadar otomobil türlü paketle dolmuştu. Yolda ilerledikçe tepelerin yüksekliği azaldı. Hâlâ geçtiğimiz köylerin çoğu duvarı resimli, üstü oymalı misafirhanelerle dolu. Buralar hep Katolik olmalı. Arada bir yolda bir küçük yol mihrabı yahut çarmıh görülüyor. Çoğu binaların bir hususiyeti de hemen çatı altına düşen kısmının işlemeli kafesler halinde önü örtülmüş, tараçalı bir yer olması. Kimseye sormadığım için hikmetini anlayamadım. Belki bir şey kurutuyor, yahut kışın bir şey saklıyorlar. Meyve için de olabilir. Landeck kasabasında durup şişemize elma suyu doldurduk. Muazzam iki kadananın çektiği uzun bir yük arabasında da birahaneye taze bira geliyordu. Atlarına uygun bir arabacı vardı! Oradan sonra yine dağlar arasına, sularla çamların kokusu duyulan dar vadilere girince dik bir sırtı tırmanıp öğle yemeğimizi yedik. İleride bir küçük bir büyük iki vadinin buluştuğu noktada, sivri bir tepe üstünde de bir şatocuk gözüktüyor, altından da tren geçiyordu. Tren köprüsünün yarısı kemerli taş, daha sonrası asma demir köprü, garip duruyor. İsviçre'ye girerken etraf ovamsı bir hal almıştı yine. Hudutta kontrol olmadı. Muamele uzun sürmedi. Manzara başkaca pek değişmiş değildi. Hâlâ türlü katmerli begonyalar, glayöller parlak renkleriyle göz alıyor, pencerelerden taşıyor. İsviçre'nin bu tarafı o kadar dağlık değil. Tepeler yuvarlaklaşmış, yavaş yavaş sırtlarını kaplayan ağaçlar da çeşitleniyor. Hududa 17.15'te gelmiştik. Bundan sonra hava bulutlandığı için aydınlık azaldı. Ama çok geçmeden uzaktan Zurich gölünü gördük. Bir müddet sonra zaten yol göl boyuna iniyor. Sayfiyemsi evler ve köye pek benzemeyen mahalleler arasından geçiyor. Şehre girmeden bir iki otel deneyelim dedik. Her taraf doluymuş. Benzin aldığımız yer, şehirdekilerden ucuzdur diye göl kıyısında bir balık lokantası tavsiye etti. Bizim Büyükdere lokantalarını andıran, fakat korkuluklarının üzerine sardunyalar dikilerek masalara temiz örtüler ve çiçekler konarak, kapalı yerinin duvarına ağ filan asılarak daha zarifleştirilmiş bir yer. İlk defa olarak el yıkanacak yerine sabun (daha doğrusu sabun suyu) ve temiz havlu konmuş bir yere geliyoruz. Fakat mönü 7-8 franklık. Biraz şarapla filan yiyip

içtiğimiz adam başına 12 franga geldi ki (akborsa 700 karaborsa 1200 kuruştur)... O sırada şiddetle yağmur başlamıştı. Şehre gittik. Güç halle bir otelde iki yatak bir divan, bir yataklı oda bulabildik. Ama güzel, hususi bir banyosu vardı. Hiç değilse bu bakımdan Excelsior⁶⁵83 adına layıktı.

14.VIII.1951

Sabahleyin hava düzelmişti. Buradan da Michael saat filan alacaktı. Ben de doktor Salahi Beyin istediği ilaçlardan birini aldım. Sonra büyük kilisesini filan dolaştım. Temiz, medeni bir şehir hali var. Gölün bir ucuna iyice yayılmış. Vakit olmadığı için Ulyaları arayamadım. Michael'a da güzel bir notacı buldum. Orada, epey zaman ve para harcadı. Daima bir noktada ve yol arkadaşlarına bağlı bulunmak şehirleri gezip görmek imkânını bırakmıyor. Zaten hesapça burada oyalanacak da değildik. Ama ancak on birde yola çıkabildik. Pestalozzi* müessesesini göremedim tabii. İki saatte Fransa hududuna vardık. Düz, manasız bir hudut. Fransa'da hemen uzun öğle tatiliyle karşılaştık. Ne para bozdurmaya, ne bir şey almaya imkân var. Mulhouse'da alacağınızı alırsınız dediler. Araziden dağlar gitti. Ekinleri biçilmemiş tarlalar sıklaşmaya ve genişlemeye başladı. Fransız köyleri ne dışından sevimli ne içinden. Ezeli kapalı pancurlarıyla sessiz evler, tozlu ve soluk bir manzara. Görünüşe itina edilmiyor. Çiçekler de kayboldu. Fransa kırlarının hususi manzarası yolların iki yanına sıralanan boylu ağaçlarla kanallar... Nehir az görülüyor, ama her tarafta bir yanı keçi yolu ve ağaç, sakın kanallar sık. Arazi düzelmeden düzleri geçtikti galiba. Mulhouse'da biraz durduk. Kathleen güç halle para bozdurdu. Michael da biraz şarap aldı. Öğle yemeğimizi ancak akşamüstü bir su kenarında yedik. Akşam hava kararmadan Nancy⁶⁶83'ye geldik. Şehirde bir eski zaman artıklığı var. Ünivers otelinde oda bulduk. Güler yüzlü bir hizmetli birkaç parça çantamızı alıp odalara çıkardı. Bahşiş filan da beklemedi. Bina eski, fakat yataklar çok temiz ve odalarında sıcak ve soğuk su

65 Eşsiz, mükemmel anlamına gelmektedir.

66 Nancy için bk.: Pierre Marrot-Jacques Choux, *Le Vieux Nancy*, Nancy, 1980.

* Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827), çağdaş pedagojinin kurucularından biri olan İsviçreli eğitimci.

var. Fiyat da adam başına 400-450 frank, yani dört lira kadar. Halbuki Zurich'te o tek odaya 44 Frank* vermiştik ki 27,5 yahut 44 lira eder. Yalnız orada bir dürüstlükleri hoşuma gitmişti. Oranın esas büyük yatakları on üç frank sayılmış, divan 9, yer yatağı da 7. Fiume'de öyle bir şey yapmadılardı.

Zurich tarifesine kahvaltılarını dahil olduğunu unutmamak lazım. Her yerde servis diye %10-15 hesaba dahil ediyor, ondan fazla bir şey de beklemiyorlar. Bunun Fransa'da da böyle oluşunu bekliyordum. Büyük rahatlık.

Akşam yemeği için sokaklarda kararsız dolaştıktan sonra nihayet en iyi lokantaya gitmeye karar verdik. Nancy Fransa'nın inkılaptan önceki mühim merkezlerinden biri. Hele on sekizinci asırda çok imar görmüş. XV. Louis'nin kaynatası Polonya kralı tahtsız kalınca Nancy dükalığına getirilmiş. Şehir de onun şerefine imar edilmiş. Hafif rokoko karışık klasik üslupta binalarla çevrili çok güzel bir meydanı, oradan bir tak altından geçerek duka sarayına bir yolu ve iki tarafta aynı üslupta binaları var. Meydana bakan binalardan biri tiyatro. Saray yol başında. İki köşede de lokanta ve gazino var. Meydan köşelerine bronzdan süslü haç ve heykel yerleştirilmiş. Gece aydınlatılıyor. Sarayın yanında büyük bir park uzanıyor. Hülâsa merkez; bu bina grubu, pek az şehirde görülür güzellikte ve kibarlıkta bir mimari manzumesi. Biz de lokantaların birine girip geç olmasına rağmen yemek yedik. Michael ile ben sümüklüböcek ısmarladık. Ortası yumurtalık gibi çukurca on iki göz ihtiva eden alüminyum zamimelerde⁶⁷ on iki ak kabuk çıkageldi. Ağızlarında yeşil, otlu gibi bir su. Ben garsona nasıl yenileceğini sordum. Şeker maşası gibi bir şeyle kabuk kavranıyor. Kürdan gibi bir çatalla böcek çekip çıkarılıyor, bir kaşığa konuyor ve yeniyor. O su da galiba yağ ve sarmısakla yapılmış. On iki tanesi insana yetiyor. Bir de üzeri reçelli dondurma yedik. Adı *coupe stanislas* imiş. Adı olsun, Polonyalı'dan muhavvel [dönüşmüş] Fransız ismi. Yoksa kendisinin bir fevkaladeligi yok. Şehrin daha başka yerlerinde de o devirden kalma klasik yapıda binalar var. Zaten yapı bakımından tezatlar gösteren bir şehir değil. Canlı değilse de ağırbaşlı bir hali var. Yalnız bu

* İsviçre frangı.

⁶⁷ İlave tabak anlamına olsa gerek.

mütemadi sur kapısı gibi şeyler de garip kaçıyor. Halbuki şehir iki asır öncesine kadar müstahkem şehirmiş.

15.VIII.1951

Sabahleyin erken davrandık, kahvaltımızı otelde ettik. Sabah havası bayağı serindi. 9'da yola çıktık. Lorrain eyaletini arkada bıraktık. Şampanya [Champagne] ovasına girdik. Düz arazide intiba hıfz etmek daha güç oluyor. Yollar güzel, süratle ilerlendiği için köyler, kasabalar daha süratle geçilip unutuluyor. Hedef zaten Reims idi. Bugün de yortuymuş. Her yer kapalı. Yolda bir bayraklı papazlı komünyon [=communion]⁶⁸ kafiyesi gördük. Reims meydanı da otomobil doluydu.

Yıpranmış katedral muazzam. İçinin umulmadık sadeliği ve süssüzlüğü sütunlarının yüceliğini daha iyi meydana çıkarıyor. Hele ta arkadan, koro yerinden büyük kapıya bir bakış var ki harikulade. Binanın kendine mahsus sesi içinden ta uzakta cephenin büyük değirmi penceresi, onun altındaki kemer kemer pencereler ve en alttaki daha küçük tekerlek pencere renkli camlarıyla güzel bir rüya gibi. Kilisenin etrafını iyi gezemedim. Yağmur oluklarının ağzı Notre Dame gibi başlardan değil de tekmi hayvandan, mesela bir öküzden, bir geyikten teşekkül etmiş. Kiliseye yakın bir muntıkada öğle yemeğimizle şampanyamızı içtik. Ondan sonra Dünkerk'e [Dunkerque] doğrulduk. Yola 15.30'da çıkmıştık. Galiba 19.30'da kanallarla bölünmüş harabeler arasından geçerek iskeleye geldik. Gerçekten şehrin pek çok yeri yerle bir olmuş. Akşam vakti ıssızdı da. Vapur gece ikide kalkıyormuş. Yine şehre dönüp iyi bir lokantada son Fransız yemeğimizi yedik, son Fransız şarabımızı içtik. Halk çok neşeliydi. O mahallenin eğlencesi varmış; sokakta da bir dans müsabakası devam ediyordu. Orkestra bir kamyonun üzerinde çalışıyordu. Dans yerinin etrafına da halk toplanmış, saha tahtadan. İnsanlar sekiz on sene öncesini unutmuş⁶⁹ gülüp eğleniyor. Vapura girerken hava sakın ve mehtaplıydı. Adam başına üç sterlin geçiş parası verdik. Salonlardaki kanepeler boyunca

⁶⁸ Kudas âyini.

⁶⁹ İkinci Dünya Savaşı'na gönderme yapılıyor. Dunkerque İkinci Dünya Savaşı sırasında, büyük bir savaşa, İngiliz birliklerinin Avrupa'dan çekilmelerine sahne oldu.

birer yastık ve birer battaniye ile ayırdıkları yerlere yatarak dört saatlik bir gece uykusu çektik. Çünkü biz geldiğimizde gece yarısı olmuştu. Kamarotlarsa 5.15'te yani alacakaranlıkta Dover'a yaklaşırken uyandırdılar.

16.VIII.1951

Biraz sisli fakat sakın bir havada Dover'ın beyaz yarlarını, sırta yerleşmiş hisarlı şatosunu seyrederek rıhtıma yanaştık. Kathleen'in aile ahbabı Mr. Prescott diye iri, güler yüzlü, kaba görünüşlü fakat iyi halli bir zat bizi karşıladı. Yunan ve Norveç konsolosluklarını ediyormuş, gümrükçüleri tanıyor. Bizim muayenesiz geçmemizi temin etti. Anlaşılan uzun muayene yapıyorlar. Kathleen ile Michael, onun için, tertibat düşünüyorlardı –bütün yol boyunca. Bazen her yeni şeyden gümrük aldıkları oluyormuş. Benim için dikkate değer şey, İngiltere'de de böyle dost tavassutuyla birtakım muameleleri atlatmak imkânı bulunduğunu görmek oldu. Manş'ı yüzerek geçmek müسابakasının o gece Dover'dan başladığını orada öğrendik. Mr. Prescott'un yazıhanesinden ben de Londra'ya telefonla gelişimi haber verdim. Sonra kahvaltımız için Canterbury yoluna düştük –vaktiyle hacıların ruhlarının selameti için gittikleri yere biz midemizin selameti için gidiyorduk! İngiltere küçük tepeler, vadiler ve köyleriyle kıt'a memleketlerinin adeta bir minyatürü. İnşılı çıkışlı yolları da asfalt ama dar mı dar. Ölçülerinin bu kadar küçük ölçü olduğunu şimdiye kadar fark etmemiştim. Ama her şey tertipli, temiz ve sakın. Michael otomobili şimdi, adeta seyyah gezdiren bir rehber gibi sürüyor! Dar sokaklarıyla İngiltere'nin şehirleri hakkında uzaktan yakından umumi bir fikir edinmek güç. Ama Canterbury'nin katedrali vakur bir bina. Kathleen, Reims için Canterbury'den küçük demişti, halbuki hatıra yanılabilir Fransız kilisesinin azameti azamet. Onun sütunlarının her birinin başındaki heykelin ayrı işlemleriyle daha böyle teferruata ait nice üstünlükler vardı. Sonra çini tezyinat, hele o renkli camlar Reims'e büyük bir üstünlük veriyor. İngiliz kilisesinin orta kısmını süslü duvarlarla bir iç kilise haline getirerek o derinlik hissinden de mahrum bırakmışlar. Fakat kemerli yan avlusu, çiçekliği, Başpiskopos sarayı en güzellikler olarak Canterbury'yi zenginleştiriyor. Kathleen şimdi Canterbury'yi eski düşündüğü kadar muazzam bulamadığı için adeta üzgündü!

Bir otelde kahvaltıdan sonra yolun son safhasına başladık. Kathleenlerin evinde öğle yemeğiyle yolumuz bitecekti. Ama yolda Michael güzergâhı biraz uzatarak bize küçük tepelerin arasına sıkışmış küçük bir yapma şehri gösterdi. Ightham Mote diye etrafı suyla çevrili yarısı Norman, yarısı Tudor yapısı küçük bir malikâne. Dış taarruzdan korunmak için etrafını çeviren hendeğe arkada bir yerden tatlı tatlı su akıyor. Suda nilüferler bitmiş ama daha açılmamış. İngiltere'nin güzellikleri zaten bu malikânelerde, köy evlerinde, misafirhanelerdedir. Muzzam yapılar, köprüler, ondan başka memleketlerde aranacak şeyler. Fakat yurttaş[?] mimarisinde onlar kadar güzel şey (yapmış demeyeyim ama) saklayabilmiş millet bilmem var mıdır? Benim gördüklerimden Floransa öyle bir küldü, Nürnberg, bir de Dubrovnik. Belki İtalya'da İngiltere kadar dağınık olarak eski çağın yapı sanatı hayatla beraber yürümüş, sağlığını muhafaza etmiştir. Kent eyaletinden, İngiltere'nin bahçesinden geçiyoruz. Güller ve bezelyeler renk renk açmış. Michael, "Ne güzel" diyor. Bu heyecanı Avusturya'nın İsviçre'nin çiçekleri karşısında göstermemiştii.

Hemen her taraf hususi arazi. Kır diye bir şey kalmamış. Dar yollardan ilerleyerek ancak ikide Griffin ailesinin Farnham'daki küçük evlerine geldik. Aşağı orta sınıftan bir ailenin tek kızlarını ne kadar şefkat, ne kadar heyecanla karşıladıklarını gördük. Bizi de güler yüzle karşıladılar, ağırladılar uğurladılar. Michael da yakındaki istasyona kadar getirip geçirdi. O vakte kadar hesaplarımızı da yapıp ödeşmiştik. Her birimizin harcadığı şuymuş:

Orhan: £ 35.0.6

Michael: £ 53.10.0

Leman: £ 18.1.0

Kathleen: £ 40.6.0

Buna göre bütün yol masrafı (Manş geçişi hariç) adam başına: £ 36.14.6 tutmuş oldu ki umumiyetle en iyi otellerde kalmadıysak bile daima en iyi lokantalarda yemek yediğimiz düşünülürse hatta çok iyi. Yorgunlukları unutulunca seyahat çok zevk-

li, manzara bakımından çok zengin geçtiği de muhakkak. Hava da bize yar oldu. Akşam üstü trenden inip pansiyona geldim. Neyse ki Mrs. Wilson evdeydi de borç alıp taksi parasını verdim. Yıkandıktan sonra onun balık yemeği de beni sokağa çıkmak zahmetinden kurtardı.

17.VIII.1951

Leman'la buluşup bankadan para aldık. Bir miktar alışveriş ettik. Yağmur yağıyordu. Benimkini temizlemeye verdiğim için ucuz plastik bir şey almak lazım geldi. Tiyatro biletlerimi almaya başladım. İlk temsile bu akşam gittim. Christopher Fry kilise de oynanmak üzere *A Sleep of Prisoners*'ı yazmış. Dört harp esirinin bir kilisede geçirdikleri gece, gördükleri kâbus. Her kâbus Eski Ahdin bir hikâyesini bu dört askerin şahsında canlandırıyor. Bütün Fry eserleri gibi söz çağlayanı arasında manayı her zaman sezmek kolay değil. Fakat anlaşıldığı kadar eser kendi ruh yapısında mahpus insanı canlandırıyor. Bir neticeye varmadan da bitiyor. O kadar ki seyirciler uzun zaman alkışlamakta mütereddit beklediler. Canla başla oynanan güzel bir eser, ama okumalı, belki fikirlerin tekrarlandığı görülecektir.

18.VIII.1951

Sabahleyin British Museum Kütüphanesi'nde çalıştım, öğleden sonra da. Arada biraz dükkânlara baktım. Akşam yemek yerken bizim talebelerden Türkân Kolaylı, Emel Azun ve Yıldız Erişir'i gördüm. Talebe cemiyetinin kafesiyle gelmişlerdi. Yarınki pazar günü ikide buluşmaya karar verdik.

19.VIII.1951

Sabahleyin 5'te uyandım. Öğle yemeğini Mrs. Wilson ile yedim. Sonra gidip Piccadilly istasyonunda Leman ile kızları buldum. Yürüyerek gidip Dickens ve Johnson'ın evlerini bulduk. Ancak dışarıdan gördük, pazarları kapalıymışlar. Sonra St. Paul'a gittik. Oradan da nehir kıyısına geldik. Çatanayla Hammersmith'e kadar giderek etrafı görelim dedik. Ama yarı yolda kararan hava yağmura çevirdi. İki muşamba altına beşimiz sığındık. Alaylı bir şeydi. Oradan da trenle döndük. Ben

Piccadilly'de ayrıldım.

20.VIII.1951

Bugün British Museum'daydım. Akşamüstü Leman ile buluştuk. Baker'ın kızına gönderdiği paketleri götürmek için evi bir hayli aradık. Bu arada yine iyice yağmura tutulduk. Misis Baker'ın kız kardeşiyle kayınbiraderini tam taşınma üstü karma karışık bir odada bulduk. Kadın ablasına epey benziyor. Dudaklarını dört köşe mora boyamış, çok gülünç duruyor. Adam kara saçlı gençten, terbiyeli fakat nedense insanda dolandırıcı hissini uyandırıyor. Ben Leman'ı bırakıp hemen ayrıldım. Tiyatroya yetişecektim. O Ruth'u bekleyip görmek üzere kaldı. *Three Sisters** umduğum gibi çıkmadı. Fazla gürültülü ve hareketli oynuyorlar. Hafif alayları, mübalağalı karikatür haline getirmişler. Karakter hicivleri groteskleşmiş. Hiç Rus değil.

21.VIII.1951

Bu sabah telefonda Joy ile görüştükten sonra öğle yemeğine British Museum kapısında buluşup beraber gittik. Akşamüstü de Long Here'deki apartmanlarına gittim. Karısı ailesinin yanına gitmiş. Antika meraklısı, eşyalarını yavaş yavaş antikacıardan temin ediyormuş. Hayatın süratle ve muvazenesiz bir şekilde pahalılaşmasından ve buna sebep olan şimdiki hükümetten şikâyetçi. Haftada dört saat ders verdiği üniversite vazifesinden memnun. Akşam yemeğini onunla yedikten sonra *Ballets de Champs Elysées* temsiline gittik. Vakit aklımda yanlış kaldığı için ilk perdeyi kaçırdım. Fakat son perdeye göre kıyaslanırsa mevzulu bale olduğuna göre ondaki hüner de *pas de deux*'lerden daha az, koreograf marifetleri fazla olmuş olacak. Koreografin sanatını tasvir eden yarı mücerret yarı eskiz numara en dikkate değer numaraydı. Mavi kuş cenneti de en güzeli.

* Çehov'un *Üç Kızkardeş*'i.

22.VIII.1951

Sabahleyin bankadan para aldım. Sonra Emel Gazimihal'ın haberini vermek için BBC Türkçe kısmı şefi Mr. Mair'i aradım. İzinliymiş. Saliya geliyormuş. Çarşamba günü 11.30 civarında gidip göreceğim. İngiliz Kültür Heyeti'nden de Muhsin Beyin istediği İngiliz trupu için Mc Nab'a gidip Miss Williams diye birini görmemi istemişti. O bir yere çıkıvermiş. Beni kâtime Miss Hughes'e götürdüler. Dram bölümünün şefi Mr. Thomas benimle görüşmek istiyormuş, Mc Nab işi daha önceden yazmış. Yarın sabah 10.10'da gideceğim.

Baş satış mağazalarından geçerken ablama bir Waterman⁷⁰ aldım. –Kaybettiğinin yerine. 33/7'ye. Mustafa'ya da bir Parker⁷⁰ götürüyüm dedim. O da 39/4. Öğleden sonra kütüphanedeydim. Akşam da Sadlers Wells'te *Così van Tutte** temsiline gittim. Sahneye koyuş acemice, gruplamalar basma kalıp, koro fena. Solistlerde zarafet diye bir şey yok. Çok mihaniki oynayıp söylüyorlar. Fakat ne musiki, ne oya işi. Beşli havalara her biri ayrı bir ziyafet. Tercüme de çok kıvraktı.

23.VIII.1951

Neyse birkaç sabaktır uyanınca güneşi görüyorum da içim aydın kalkıyorum. Sabah onda İngiliz Kültür Heyetine gittim. Mr. Stephan Thomas kır saçlı, genç halli bir adam. Heyetin türlü temsil işlerini idare ediyor. Türkiye'ye gidebilecek boşa bir kumpanya yok. Zaten İngiltere'nin repertuar tiyatrolarının memleketi olduğunu söyledi. Ama memlekette tek bir repertuar kumpanyası yok. Taşradakilerin hepsi de amatördür. Fransa'dan böyle bir grup hazırlamak kolaydır. Çünkü çoğu Comédie Française'dendir. Onlar da aylıklı sanatkârdır. Tatilleri olur yahut izinli olurlar. Bir yere gitmek onlar için seyahat olur. Hükümet de yardım eder. Bizde böyle bir trup sırf Türkiye için teşkil edilmiş olacak. Bir kere bu trupa en iyi sanatkârlarımızı bulmak mecburiyetindeyiz ki sonra muvaffakiyetsizliğe uğrasak bile biz gücümüzün azamisini sarf ettik diyebilelim. İkinci, üçüncü sınıf bir trupa muvaffakiyetsizliğin tenkidine

70 Dolmakalem markası.

* W. A. Mozart'ın 2 perdelik opera buffası.

cevap veremeyiz. Öbür taraftan bu iki ay için, hiç değilse iki aylık da bir prova müddeti lazımdır; ve bu müddet zarfında sanatkârlara haftalıklarını vermek icap eder. Hem bir piyes için olsa belki aktörlere dört İngiliz [lirası] filan harçlık verilebilir. Aktör de bu işte kumar oynuyordur. Oyun muvaffak olursa aylarca hatta belki senelerce çalışacağını düşünür. Halbuki böyle bir hazırlıktan sonra ancak iki ay çalışacağını, daha fazla çalışmayacağını düşünecek. Memleketinden çıkınca hem biraz da fazla kazanmak ister. Sizin vereceğiniz para aşağı yukarı oyuncuların alacağını karşılayacaktır. Hazırlık devresinin, yolun parasını bulmak lazım. Bu seneki tahsisatımız zaten azdı, onu da harcadık. Yalnız Tel Aviv'deki oda tiyatrosu buradan Alec Clunes* trupu ile değişim yapıyorlar, belki biz de yardım edeceğiz. Nisanda gidecekler. Şimdi o tiyatronun müdürü Milo, Ankara'da imiş. Alec Clunes trupunun Tel Aviv'den sonra oraya gitmesi de mevzu bahis, oradan da İstanbul'a geçebilirler. Bana da bu pratik görünüyor. Sizi Alec Clunes ile tanıştırayım. Trupunu da görün. Bu sene bir dram müsabakası açtılar –festival dolayısıyla. En muvaffak bulunan üç eseri temsil ediyorlar. Birincisi iyi değildi, şimdi oynanan ikincisi de berbatmış. Üçüncüsüne gidersiniz. Ben bilet temin ederim. Ümit veren bir genç yazmış. Sizi Arts Council'in bu işlerle alakalı müdürüyle tanıştırayım. Bir gün dördümüz beraber yemek yeriz. Şimdi Alec Clunes tatil için Fransa'ya götürdüğü annesini babasını almaya gitti. Gelince ben size haber gönderirim dedi.

Bu mesele şimdilik bu vaziyette kaldı. Sabahın büyük kısmını geçirmek için Foyles'a gidip kitap baktım, 22/6 verip bir sandal aldım. Yemekten sonra müzedeydim. Akşamüstü de *Tales of Hoffman*⁷¹ filmine gittim. Renk pek iyi değil. Fakat filmin realiteyle alakası azaltılarak modern resim tarzlarıyla, Dali ile Şiroko⁷² resimlerini andırır sahnelerle muhayyilede tesiri arttıracak çok güzel bir film yapılmış. Baleler ise cidden güzel, hele başlangıçtaki Yusufçuk balesi....

* Alec Clunes (1912-1970), İngiliz aktör.

71 Hoffman'ın Masalları.

72 İtalyan ressamı Giorgio de Chirico.

24.VIII.1951

Bugün hava kapalıydı. Müzede çalıştım. Yemeğe çıkarken Leman'a rastladım. O da beraber geldi. Kütüphanede çalışmaya başlamış. Akşamüstü Geoffroy Joy'a gittim. Salata ile haşlanmış soğuk yiyecek yemek hazırlamış. Onu yedik. Sonra çiseleyen yağmur altında *Winter's Tale*'i* görmeğe gittik. Dekor sade: Açık mavi gök üzerine fes rengi saray dekoru. Elbiseler de mübalağalı parlaklıkta çeşitlilikte değil. Saray adamları hep siyah. Yalnız Leontes'in fes rengi harika. Temsil, heyeti umumiyesiyle çok iyiydi, oynayısta da hiç mübalağaya kaçılmıyordu. Bu bilhassa Gielgud'un** oynayışında göze çarpıyordu. Çok ölçülü, çok asil bir oyun çıkardı. Beklendiği gibi yırtınmadı. Hem, ne güzel konuşuyor, bütün şiirliğini ne güzel meydana çıkarıyor. Oyunun saçmalıkları, mübalağaları şiire hakkı verildi mi, sezilmez oluyor. Diana Wyniart*** da sesi bazen duyulmamakla beraber güzel konuşuyor ve iyi oynuyordu. Gençler, prens ve diğer yardımcı oyuncular, şiiri ezber gibi almışlar; onlar daha iyi yetiştirilebilirdi. Fakat oyun yine de güzeldi. Şimdilik gördüğüm en iyi oyun. Temsilden sonra Joy ile gidip nehir kıyısından karşı taraftaki panayır yerini ve ışıkları biraz seyrettik. Rüzgâr çıkmış, yağmur durmuştu. Etraf tenhaydı. Sergiyi de gezdik, -bir eğlence yeri olduğu düşünülünce- hazin görünüyordu.

25.VIII.1951

Bugün hava iyice serin ve rüzgârlı. Dr. Tillyard**** gönderdiği kartta ekim ortası serbest olacağını söylüyor. Cambridge'e o zaman giderim. Pahalı olmasa da daha önce göller muntıkasına gidebilsem. Müzeden sonra akşamüstü bir şey yapmadım. Sade yeni yapılan konser salonunda verilen konserlerden birkaçı için bilet aldım. Eve erken döndüm. Kütüphanenin cereyanlı salonunda her an soğuk almak endişesiyle oturuyorum.

* Shakespeare'in bir oyunu.

** John Gielgud (1904-2000), İngiliz tiyatro ve sinema oyuncusu.

*** İngiliz kadın tiyatro oyuncusu.

**** E.M.W. Tillyard (1889-1962) İngiliz edebiyatının önde gelen eleştirmenlerinden ve kültür tarihçilerinden.

26.VIII.1951

Sabahleyin bulutlu havayla kalktık. Arkasından sağanak geldi. Ondan sonra etraf günlük güneşlik oldu. Derken yine bulutlandı. Bu oyun sürdü gitti. Öğle yemeğini evde yedikten sonra bir müzeye gideyim dedim. Hyde Park'tan geçerek Victoria and Albert müzesine gittim. Parktaki yuvarlak havuzda İngilizler ananevi eğlencelerindeydiler. Çocuklar, babaları oyuncak kotralar yüzdürüyorlardı. Müze, insanı yoracak kadar çeşitli eserlerle tıklım tıklım dolu. Zaten porselenleri meşhurdur. Burada en eski İznik işi, mavinin hâkim olduğu güzel bazı parçalar da var. Heykel, resim, tahta işi, maden işi, minyatür, döşeme, elbise her şey var. Rafael'in duvar halısı modeli olarak yaptığı on resimden yedisi de burada. Sanatı bakımından çok mükemmelmış, ama bana tesir etmedi. Gerçekten rengine, canlılığına hayran olduğum Alman işi uzun kemer gibi bir dokuma, yükseğe asmışlar pek iyi görülmüyor. Ama üstünde ayların işleri canlandırılmış. Hep birer çift toprağı sürüyor, ekiyor, ot kesiyor, ekin biçiyor. Bana çok güzel göründü. Bu arada hava açmış. Berrak bir gökyüzü. Etraf bütün şenliğiyle insanı dinlendiriyor. Festivalin eğlence bahçelerindeki heykel sergisini görmeye gittim. Bu kadar uygun hava ve zamana rastlayabilmişim. Akşamüstü güneş çimenlikleri, ağaçları yer yer aydınlatıyor, öbür taraflar türlü ayrılıklarıyla yeşil birer zemin halinde heykelleri belirtiyor. Heykellerin azını beğendimse de bu kadar zevkle tekrar tekrar gezdiğim, oturup baktığım sergi bilmiyorum. Tabiatın güzelliği, teşhir edilen eserlerin azlığı, huzur ve sükûn içinde heykelle tabiatı kaynaştırarak seyir imkânını veriyor. Yaratıldığına şaşar gibi güzel bir Âdem heykeli vardı. Epstem'in *Lazarus*'u da güzel. Fakat yerinde rahat ve bodur bir duruşu var. Yerine en yakışan Pegasus heykeli, o kadar uçar, o kadar maddesi az bir hale gelmiş ki heykel olarak tesirini kaybediyor. Kitlesiz heykele ısınamıyorum. Oradan eğlence sahasına geçtim. Her yerdeki bayram yerinden daha geniş, daha düzenlisi, işportası. Havuzlar ve süsler zevkli yapılmış. Fakat parkın hemen nehir kenarında oluşu güzel bir tesadüf. Böyle şeyleri Fransızlar daha iyi beceriyorlar.

27.VIII.1951

Bu mevsimde bu kadar serin hava şaşılacak şey. Yahut ben İngiltere'yi unutmuşum. Ama dün parkta, sergide gezenlere baktım. Hepsinin burnu kızarmıştı. Çimenliğin üzerinde tahta toplarını yuvarlayan kocalarını seyrederek örgü ören kadınların da dizlerinde şalları vardı. Ne kadar İngiliz bir manzara... Sabahleyin Profesör Davis'ten mektup geldi. O da ekim başında burada olacaktı, o vakit görüşürüz. Bugün kütüphanedeydim. Türkiye'ye ait basılmamış, dikkate değer resimler buldum. On yedinci asır sonunda yapılmış skeç ve krokiler. Anita'ya mektup yazdım, öksürük ilacı aldım. Bronşitin yerleşmesinden korkuyorum. Akşam evde ablalarımın mektubunu buldum: Hepsi iyilermiş şükür, Atila da bugünlerde buraya gelecektmiş. Bugün çekle ismarladığım otomatik aletleri, gelirse Beyhanlara onunla yollarım.

28.VIII.1951

Bu sabah alaylı bir şey oldu. Ben tıraş olmaya giderken arkadan oda kapısı rüzgârla kapanıp kendiliğinden kilitlendi. Çıktım, uğraştım, açılmadı. Ben de kahvaltı ettim. Kahvaltıdan sonra Mrs. Wilson da geldi. Ne yaptıkça açılmadı. Bazen böyle olurmuş, ama bu kadar uzun sürmeden açılmış. Çok eski kilitti zaten. İnsan açmak için tokmağı hangi tarafa çevireceğini bilemiyor. Üzerlerinde anahtarları bile yoktur. İçeride bir dil tutuyor olacak. Nihayet kadıncağız gidip güç halle bir çilingir buldu. O da öğlene kadar meşgulmüş. Sonra nasılsa bir ara geldi de ben de akşamlara kadar pijamayla oturmaktan kurtuldum.

Bugün müzeden sonra doğru eve geldim. Akşam yemeğini Mrs. Wilson ile yedim. Böylece şurada burada vaktim kaybolmadan Muhsin Beye biraz piyes tercümesi yapabildim. Müzeden çıkarken rastladığım Leman beni pansiyonda yemeğe davet etti. Elimdeki tafsilatlı programa bakmadan, pazartesiye geleyim, dedim. Halbuki o akşam Milli Danslar Balesine gidiyorum.

29.VIII.1951

Neyse değişmelik bu sabah hava çil değilde günlük güneşlikti. Giderken bankaya uğradım. Yani on gün içinde 50 sterling bit-

ti! Gerçi biletlerin mühim bir kısmı ile birkaç hediye alındı ama... Sonra gidip Fitnat⁷³'a⁷³ dürbün aldım. Sene içinde o kadar nazımı çekiyorlar. Yalnız onun istediği yeşil dürbünler yedi buçuk sterling, vazgeçip orijinal biçimli siyah bir dürbün aldım, o da £ 3.3. Sonra BBC'nin Türkçe kısmı müdürü Mr. Mair ile olan randevuma gittim. Gençten, sarışın, uzun boylu biri. Emel Hanımın selamını ve haberini söyledim. O da zaten yazmış, ne zaman isterse buyursun dedi. Öğleden sonra kütüphanedeydim. O kara yüzlü, sert bakışlı memurun alt camı açması yüzünden rüzgârlar esince yazmalar odasına *The depth of winter* [Kara Kış] adını verdim. Hasta olmadan oradan ayrılabilirsem talihli sayacağım kendimi. Güneş o kadar cansız ki içerileri ısıtması imkânsız. Biraz hava açınca herkes dışarıda rastladığı basamaklara oturup güneşleniyor. Eski çiftçi tanıdığıma ve Mrs. Quiggin'e birer mektup yazdım.

30.VIII.1951

Bu sabah Lott'u telefondan buldum. Pazara babasına davet etti. Yol, tarifine göre epeyce uzun. Yemek vakti orada olmak için erken davranmalı. Kütüphanede yine üşüdüm. Akşam Mrs. Wilson sayfiyede oturan oğlunu ziyaretten dönmüştü. Adam veremden rahatsız, orada kendi kendine oturuyor. Hasta olmadığı zamanlar annesiyleydi. Geçen hafta çıkıp biraz dolaşmış. Ondan sarsılmış. Şimdi yine yatıyormuş zavallı.

31.VIII.1951

Muhsin Beye⁷⁴ tercüme etmeye başladığım *Home at Seven*'in* bu ay içinde hiç olmazsa bir kısmını bitirip gönderilmesini istiyordum. Onun için sabah oturup birinci perdeyi tamamladım. O arada bir sağanağı da geçirdim. Öğlende bitirdiğim kısmı postaya vererek British Museum'a gittim. Üç kadar oradaydım. Sonra döndüm. Mrs. Wilson ile bu civarda onun romanını okuduğu *No Highway*** diye bir filme gittik. Heyecanlı ve güzel bir film. Çok hoşumuza gitti. Dönüşte de bu civarda küçük eski İngiliz odalarını üslubunda sakın bir lokantada yemek yedik. Mrs. Wilson pek mütehassis oldu.

⁷³ Fitnat, İrfan Şahinbaş'ın eşidir.

⁷⁴ Muhsin Ertuğrul.

* R.C. Sherriff'in oyunu.

** Henry Koster'in Nevil Shute'in aynı adlı yapıtından uyarladığı filmi (1951).

1.IX.1951

Gün ve ay güneşli ama şakır şakır yağmurlu bitti. Bugün yazmalarla değil de kütüphanede kitaplarla meşgul oldum. Orası fırtınasız! Akşam evde Günyol'dan ve çiftçi Millingtonlardan mektup buldum –pek sevinmişler, bekliyorlarmış.

2.IX.1951

Sabahleyin pantolonumu ütülerken Mrs. Wilson, Orhan Şaik'in mektubunu getirdi. Pazarları posta yoktur ama biri yanlışlıkla aldı da sonra mı getirdi, nedir? Müfettiş tayin edildiğini yazıyor. Kasım başında da buraya gelecekmış. Umarım ki kendine de, buradaki çocuklara da bu tayin hayırlı olur. Öğle yemeğini Buckhurst Hill'de [yedim]. Lott'un annesine, babasına gittim. Uzun bir metro seyahatinden (40 dakikalık) sonra bir otobüs seyahati evlerine getirdi. Burası Londra'nın sayfiyesi, korular, çayırılar, bahçeli evler, yeşillikler içinde kaybolmuş apartmanları var. Epping ormanının kıyısı. Lott'larla otobüs durağında buluştuk. Babasının evi küçük, kendilerine göre mütevazı bir ev. Kendileri de çok güler yüzlü insanlar. Kendisi tekaüt olmuş, ihtiyar halli, sade ön dişleri olan, gözlüklü, zayıfça bir adam, az konuşuyor, okumaya meraklı olduğu anlaşılıyor. Sesinde tatlı bir titreklilik var. Annesinde biraz Slav tipi var. Kiminin burnu kalkık, onun da açık renk gözleri gülüyor. Göttürdüğüm güller pek hoşuna gitti. Lott gibi canlı bir de kızları var. İri, sarışın, öğretmenmiş. Lottların kızı Karolin de bayağı büyümüş, uslu, sessiz, güler yüzlü, sevimli bir kız. Mütevazı fakat çok samimi bir yemekten sonra biz Bernard ile bahçede oturduk. Onlar bulaşıklara baktılar, sonra da Helen ile üçümüz çıkıp biraz ormanda yürüdük. Hava açık değildi. Ama nedense yağmur dindi. Dönüşte çay zamanıydı. Ayrılırken yine davet ettiler. Bernard kız kardeşini aldı, konsere gideceklermiş. Hepimiz çıktık, ama ben otobüste ayrıldım. Aynı yoldan buraya gelerek akşam yemeğini yedim. Sonra Mercury tiyatrosunda şiir gecesine gittim. Garip kıyafetlerde süslenmiş orta yaşlıdan yukarı kadınlar, az miktarda erkek (ancak birkaçı gençti) gişenin önünü çok geçmeden doldurdu. Zaten tiyatro ancak iki yüz kişilik. Antresi de otuz kişiyi güç alır. Etrafta İngiliz kadar, sonradan İngilizleşmiş

Ruslar filan da var. Ölmekte olan bir zümre gibi süsleri, halleri, konuşuşları insana yabancı geliyor. Üstün aydınlık hevesiyle ayaktalar sanki. Hepsisi de birbirini sarılıp öpüşecek kadar tanıyor, yahut tanımıyor! Programın yarısı Elizabeth müziği ile şiirine, ikincisi de James Joyce'dan musiki refakatinde okunan şiirlerle ayrılmıştı. Birincisinde en kolay tanınacak parçalar vardı. Bir iki türkü daha konsaydı keşke. İkincisi için musikiyi besteleyen orta yaşlı adam önde oturmuş, notadan takip ederek şiiri okuyan Valentin Dyall'a girişleri işaret ediyordu. Bu kısım hoşuma gitti. Şiirlerdeki mana hareketini zenginleştiren bir fon müziği.

3.IX.1951

Bugün bütün gün kapalı geçti. Ancak ben kütüphaneden çıkarken hava bozmuştu. Emel Gazimihal'e işi hakkındaki malumatı yazdım. Sonra yemek yiyerek Milli Rakslar gecesine gittim. Festival Hall bol cam kullanılarak yapılmış. Binanın dışından içi, önünden yanı bile ayırt edilmiyor. İçeride de balkonlar halinde epey yer kaybedilmiş gibi geldi bana. Konser salonu güzel, belki değil, ama rahat ve ferah. Yalnız sazlar çalındığı kadar bana iki yanda zil sesi gibi bir ses geldi. Raks gecesine Yugoslavlar, şimali İrlanda'dan, İskoçya'dan, İspanya'dan ekipler çağırılmıştı. Yugoslavlar[ın] kıyafetleri türlü işlemeli eteklikleri, cepkenleri, çorapları, kuşakları göz alıyor. Hele Makedonyalılar pullu yemenileri ile çıktıkları zaman adeta Anadoluluydular. Halaya başlar gibi girdiler. Oyun başı oğlanın, kız çenberinde de kızın elinde mendil değil ama örülü ip gibi bir şey var. Onu arada bir çeviriyor. Yugoslavlar dört beş defa kıyafet değiştirdiler. Yemenili kızların yarım kol hırkaları da Türk tesiri olsa gerek. Şimale doğru gittikçe Tirolvari şapkalar filan çıkıyor. Erkeklerin kıyafetlerinden biri de enteresandı. Poturun üstüne kendi lacivert, devrik yakası, robu Titovari ceket giymişlerdi. Figürleri dağlı figürü. Süratli ayak oyunları var. İki başı Yeniçeri gibi sarılı, aba giymiş cenkçinin kılıç dansı yalnız davul refakatindeydi. Pandomim unsurları taşıyor. Davulcu başındaki keçe külahına kadar Anadolu'dan. Ağır, *stil kanto* adımlarıyla başlayan güzel bir oyun çıkardılar. Gruplanmalar da hoştu. Mamafih grup incelikleri İskoçlarda daha belli

oluyor. Hele bir dokuma raksları vardı ki adeta dantel işler gibi. Ayak figürleri onların da İrlandalıların da hafif ve çevik. Fakat çeşidi galiba az. Benim yerim ayakları iyice görmek için alçakta kalıyordu. –Hiç değilse üçüncü dördüncü sıradan almalı, ilk iki sıranın yerleri nafile. Vücudu dik tutmaya da, iki millet bilhas-sa dikkat ediyorlar. İspanyollar ise onlarla güzel bir tezat teşkil ediyor. Çünkü eğilip bükülmeleri, kendi etraflarında dönmeleri çok; kollarını ellerini de hatta kadınları boyun ve başlarını da kullanıyorlar. Parmakların dahi belli pozları var. İspanyolların Salamanka’dan gelenlerinin erkekleri de kadınları da çok süslü. Milli kostümler giymişlerdi. Erkekleri de kastenyet⁷⁵ kullanıyorlardı. Kurtubalı erkekler siyah giymiş, kadınlar da yapraklı kumaştan bol etekli elbiselerden. Öbürlerine nispetle süssüz idiler. Bir eşarpları var ki onunla figür yapıyorlar. Kastenyeti de sade onlar kullanıyor. Salamankalılar direğe kurdela sarma dansı[nı] karıştırdıkları için adeta üzümlere gittiler. Halbuki onu da sona saklamışlar. İrlandalı ve Skoçların kesin adım sür’atle sahneyi aşan hareketli dansları var. Yalnız nedense ikincisinde sayılı sıralı gittiklerini belli eden bir hal vardı. Hele İrlandalılar, hocalarının kemanı ve nezareti altında güzel de olsa bir müsamerere çıkaran gençlerdi. O hal hissediliyordu. Fakat Yugoslavlarla İspanyollar, hele onların ihtiyar, şıman fakat tığ çevik şefleri milli raksın tabiatına örnektiler. Başkalarının yarattığı bir dansı tekrarlamıyorlar, kendileri için, kendi zevkleri için oynuyordular –Seyircilerin hoşuna gitmekse cabadan.

4.IX.1951

Dün gece geldiğim zaman Atila’yı telefon etmiş buldum. Bu sabah onda da gelecekmış. Biri daha telefon etmiş ama isim vermemiş. Atila geldi. Yanında Hollandalı kız arkadaşı Maria vardı. Kız Hollanda’da doğmuş ama on senedir “harp dolayısıyla” Amerika’daymış, orada okumuş. Yahudi olacak, zaten gözlerinden, burnundan belli. Atila Fransa’da Normandiya’da gezerken aynı şekilde bisikletle dolaşan bir İngilizce rastlamış, Londra’ya gelince aramasını ısrarla söylediği için ona gitmiş, şimdi orada kalıyormuş. Hem üniversite tahsilini yapan, hem

75 Kastenyet: Parmaklara takılarak çalınan bir tür zil.

de çalışan evli bir gençmiş. Dört yaşında bir çocukları varmış. Kütüphanecilik ediyormuş. Evden hep sekizde çıkıyorlarmış. Onun için ben 8.45’te telefon ettiğim zaman kimseyi bulamadım. Atila herhalde iyi beslenemediği için zayıf; o mühim değil, ama Fransa’dan geçerken bir bisiklet kazası geçirmiş, o mühim. Başy yarılmış, gözü günlerce sargıda kalmış, dudağı patlamış, dili kopmuş. Hastahane epey kalmış. Temmuz ortalarında galiba “göremezsın, konuşamazsın” demişler, ama Allah acı-mış. Şimdi alnındaki izden başka gözünde kan ve etrafında çürük vardı. Bunlar geçer ümidindeyim. Dudağı şiş duruyor. Gözünde yahut başında bir arıza kalmasın, yeter. Herhalde ihtiyatsız. Ayakkabıları artık patlamıştı. Beraber çıktık. Evvela bir çorap aldım. Sonra onlara yemek yedirdim, sonra da gidip 65 şiline bir ayakkabı aldık. Üstü de eski. Akşam kütüphaneden sonra Promenade konserine gittim. Koca Albert Hall hemen hemen doluydu. Program bütün Brahms’tı. Orkestranın arkasındaki yerlerden sesi sönük geliyor. Birinci piyano konçertosunu Salomon çalıyordu. Gözlerini kapayıp, gülümseyerek baş sallamasında bir yapmacık var. Ağır kısımda ayakta dinleyenlerden bir kadın haykırmaya başlıyor. Yalnız başını düzeltip öylece bıraktılar. Biraz sonra hastabakıcılarla bir memur gelerek aldı götürdü.

5.IX.1951

Bugün kütüphanede çalışırken, öğleden sonra, Lott geldi. Oxford’dan Eski İngilizce mütehasısı genç bir arkadaş Eric Williams ile kitap sergisine gidelim diye beni bulmuş. Müzeden çıkıp gittik. Ağır ağır fakat yaramaz çocuk gibi konuşan, sarışın, kırmızı yüzlü ufak tefek bir çocuk. İsmimi öğrenemediği için bana His Gentleman deyip durdu. Şimdi bir mektepte hocalık ediyormuş. Ama Bernard ile ikisi de İngilizcenin tarihi üzerinde çalışıyorlar. Gece “*Ring Round the Moon*”^{*}daydım. Ama ne hoş. Dresden tiyatroları gibi bitti. Bir bakıma da Victorian ama eskiliği, tozluluğu, sıcaklığı ile değil. Fransız nüketisiyle Fransız zekâsının yazdığı bir piyes. Shaw’ın *Pygmalion*’unu belki mevzuu çok andırıyor. Ama düşündükçe, “Bu neye benziyor,

* Jean Anouilh’in oyunu.

bir şeye benziyor ama?" dedikçe farkına varılmıyor. Sağ yanımda üç kişilik bir grup oturuyordu. Perhiz de ede ede incelemek kurumuş, yukarı tabakalardan değildi. Gelişmemiş fakat beslenmiş kısa tıknaz sınıfındandı. Zaten lehçeleri de sınıflarını belli ediyordu. Birinci fasılada öbür baştaki birer şeftali ikram etti. Onu yediler. İkinci fasılada küçük bir kutu çukolata çıkardı, onu. Orta ve yukarı sınıfların bayat âdeti, dizüstü kahvesine iltifat etmediler. İngiliz tiyatrosunun hele böyle balkonun ön sırası gibi, iyi yerlerinin görmediği bir ananesizlikle yemiş yediler. İşte pahalısına giderek çukolata yediler. Bunları ikram eden, belli ki karı kocayı davet etmişti.

6.IX.1951

Bu akşam yemeğe pansiyonlarına Leman davet etmişti. Ona gittim. Friends tarafından işletilen bir yurt. Yabancı gençler gidip geliyor. Orada yemek yiyorlar. Biraz kalabalık. Büyük büyük konuşan yabancı gençler fazla, ama merkezi. Rahat da olacak. Leman odasına haftada 4-4,5 şilin veriyormuş. Yemeklerin fiyatı makul diyordu.

7.IX.1951

Bu sabah Atila ile buluştuk. Pantolonu eski, ceketi de İngiliz arkadaşından ödünç alınma. Gidip ona bir spor ceketle bir pantolon aldık. Kış üzeri kalıncasından. 7,5 sterling, epey ayıp örttü. Sonra tiyatroya yürüdüm. Ben Aktörler Birliği menfaatına verilen temsiller matine zannediyordum; halbuki gece 11.45'te imiş. Sonra kütüphaneye gidip çalıştım. Akşam önce Promenade konserine gittim. *Piers Plowman's Day* adıyla bir İngiliz(in) yazdığı üç parçalı suite'in ilk iki kısmı bana, pek Langland* ile ilişkisi olmamak üzere, Baronlar Âlemi ve Saraylı Âşıkdaşlığını iyi ifade etmiş geldi. Oradan çıktıktan sonra tiyatroya gittim. Bu akşam *Jül Sezar*** oynuyordu. Birçokları

* William Langland (1332?-1400), Orta İngilizce ile yazılmış, aliterosyonlu şiirin en önemli örneklerinden. The vision of William concerning Piers the Plowman, kaleme aldığı sanılan yazar.

** Oyun Shakespeare'in *Julius Caesar*'ı değil G.B. Shaw'ın *Caesar and Cleopatra*'sıdır.

giyinip kuşanıp gelmişler. Olivier'den⁷⁶ başka kimsenin oyunu müstesna değildi. Dünyayı fetihten yorulmuş, uslanmış, akıllanmış Sezar çok canlıydı. –Yalnız bu haliyle iyi, az zaman sonra imparatorluğa özenmiş olacak ihtimalini hiç vermiyor. Vivien Leigh şirretin çocuklaşması gibi çocuklaşıyor, gerçek değil. Sahneye konuşuyuydu. Apollodorus rolünde Helpmann iyiydi. Temsilden sonraki teşekkürlerini Olivier "good morning" diyerek bitirdi. Sahiden de saat sabahın 1.45'iydi. O saatte bir vasıta yok. Ben de bu kadar masraf bir de taksi beklememek için yürüdüm. Yorgun argın yattığım zaman üçtü.

8.IX.1951

Sabahleyin sekizden daha sonraya kadar uyuyamadım. Dokuzda da kalktım. Günün çalışması biraz uykulu oldu. Hatta Covent Garden'da *Sadler's Wells** balesini seyrederken de gözlerim kapanıyordu. *Sylphides*** iyi tertiplenmemiş, tek tek hatlarda kalmış göründü bana. Balerinler de yerlerinde şaşmaz değildiler. Daha büyük serbestlik veren Daphnis & Chloe*** hoşuma gitti. Façade**** balenin farsı. Neyse akşam yemeğini erken yiyip eve gelerek erken yatabildim.

9.IX.1951

Bir hayli mektup yazdım. Öğle yemeğini evde yedikten sonra gidip *Tate* galerisini gezdim. Erken bir akşam yemeğinden sonra yine evdeydim. Bugün Muhsin Beye ikinci perdeyi de bitirdim. Yarın postaya veririm. O da gitsin.

10.IX.1951

Bugün kütüphaneden sonra Atila ve arkadaşıyla buluşup yemek yedik. Sonra Hammersmith'te bir tiyatrodan Norveç balesini görmeye gittik. Dört sene önce kurulmuş bir grup. Halk

76 Laurence Olivier, Shakespeare'in eserlerindeki rolleriyle ünlü İngiliz sanatçısı.

* Ünlü tiyatro ve bale topluluğu.

** *Les Sylphides*, tek perdelik bale. Koreografi: Michel Fokine. Müzik Frédéric Chopin.

*** *Daphnis et Chloé*, 3 sahneli bale. Koreografi: Michel Fokine. Müzik: Ravel.

**** *Façade*, tek perdelik bale. Koreografi: Frederich Ashton. Müzik: William Walton.

masallarına yeni eski musikiyi tatbik ediyorlar. Buna *mime* demek daha doğru. Bir hayli acemilikleri var. Buna rağmen İsa'nın hayatını hulasa eden *Message'*da gruplanmalar ve hareketlerdeki kompozisyonlar iyiydi.

11.IX.1951

Pazar günü Osman Darıcı mektup atmıştı. Ben de bugün 11'de müzenin kapısında buluşmamızı söyledim. O saatte gelmiş bekliyordu. Geçen sene Yunus Kâzım göndermiş: onu, bir de Şükrü Koç diye birini. Ankara'nın Çamlıdere köyünde öğretmenlik ediyormuş. İngilizceye burada başlamış, çok silik. Konuşmasını değilse de Third Programme'ı dinleyecek kadar bir şey görüp öğrenmiş. İyi, doğruyu içinden sezen, fakat hiçbir zaman günün kaygısından sıyrılıp onları söyleyemeyecek olan tiplerden. Buradaki gençlerin Orhan Şaik'in gelmesine endişe ile baktıklarını öğrendim. Rivayetler onu dar kafalı, müstebit haline getirmiş. İnşallah beklediklerinin büsbütün aksi çıkar da sevinirler. Akşam *Dream of Gerontuis** varmış. Ona gittim. Tabii salon papazlarına kadar Katolik doluydu. Laloue diye bir adam orkestra musikisi refakatinde, sahnede temsil gibi verildi. Hareket olmadığı için daha ileride *Pre-Raphaelit* tarzında bir resim serisini, bir *Charade'*ı andırıyordu. Karanlık bir sahnede yalnız yatağın üstü beyazla aydınlanmış, bir ölü yatağından araf ve cennetin, oraların sıra sıra renk renk meleklerine kadar hatta meleklerin kat kat oluşu bile Burne-Jonesvari idi**. Ama tesirliydi. Robert Spright'ın inşadı da çok ölçülü ve güzeldi.

12.IX.1951

Bu sabah gök gürültülü yağmurlarla başladı. Biraz sonra Atila geldi. Dün gezebildikleri kadar Londra'yı gezmişler. Yarın sabah yola çıkıyor. Uygun düşürürlerse bugün bana öğle yemeğine geleceklerdi. Yanında bulunsun diye bir sterling verdim. Gitti. Müzeden çıkamamışlar ki gelmediler. Ben de bu

* Sir Edward Elgar'ın oratoryosu.

** Sir Edward Burne-Jones (1833-1898), ön-raffaeloculuğun en önemli temsilcilerinden biri olan İngiliz ressam.

akşam konsere gittim. Çalıştığı kasabadan Sanie bir akşamlığına gelmiş. Ona da bir bilet aldım. Beraber geldi. Konuşuncaya kadar etrafıyla hiç alakası yokmuş hissini veren donuk ifadeli yüzü hiç değişmemiş. Parktan yürüyerek gittiğimiz için ilk parçanın ancak ortasına yetiştik. Schumann konçertosunu genç ve iyi bir kadın çalıyordu. Konserlere gittikçe Albert Hall'ın bu maksat için çok büyük olduğuna kanaat getirdim. Sesler kalın bir tabakadan geçermiş gibi geliyor. Bazı hafif arşeli⁷ viyolonsel geçişleri tek flütle yukarı balkona kadar gelmeyebiliyor. Sessiz film seyrederek gibi bir şey.

13.IX.1951

Sabahleyin telefonda Atila'ya yolun açık olsun dedim. Neyse hava da müstesna bir açıklıktaydı. Umumiyetle gün boyunca öyle devam etti. Öğleden sonra biraz yağdı. Gece durmuştu. Gece önce konsere gidiyordum. Bartok'un* keman konçertosundan sıkıldım. Keman perendebazlığı gibi geldi bana. Sibelius** birinci senfonisiyle, hele ondan sonra, büsbütün azametli geliyor. Walton'ın*** yüz küsur kişilik koroyla söylenen *Belshazzar's Feast* eseri, bir de erganun [org] katılınca büsbütün güm-bürtülü oluyor. O nispette de alkışlandı. Güzel de olacak. Oradan çıktığım zaman mehtap vardı. Yıldızlar parlıyordu. İnsan kendini Londra'da zannetmez. Yürüyerek Piccadilli'ye kadar gidip bir çay içtim. Sonra tiyatroya geldim: Olivier'nin menfaatine dedikleri temsillerin ikincisi *Anthony and Cleopatra* idi. Dekor ve mizansen çok hoşuma gitti. Cenk sahnelerini asgariye indirmişler, oyunun derdi olan o sahneleri göz önüne alan sahnede üçer parçanın Mısır, Roma ve deniz için kullanılması çok uygun düşüyor. Vivien Leigh bu sefer daha iyi idi. Belki azameti bir parmak noksandı, ama Olivier de Sezar'ın ihtiyar sinik hali kalmış, Antonius'a biraz aykırı düşüyor geldi bana. Ama buna güzel temsil denir, harikulade denmese bile. Bir yanımda uyur gibi bir kadın esneyip duruyordu. Öbür yanımdaki kadın da ikinci perdenin (üçüncü perdeyi görmedi bile) sonunda bitti

77 Keman ve benzeri çalgılarda yay.

* Béla Bartók (1881-1945), Macar besteci.

** Jean Sibelius (1865-1957), Fin besteci.

*** William Walton (1902-1983), İngiliz besteci.

mi diye soracak kadar işe ağâhtı. Temsil, sabahın 2.10'larında bitti. Olivier teşekkür ederken 1244.9.6 £ hasılat yaptığını söyledi. Yürüyerek eve döndüğüm zaman üç buçuğa geliyordu. O saat Hyde Park parmaklarına dayanmış kadınlar, buz gibi donarak müşteri bekliyordu.

14.IX.1951

Bugün de bütün gün rüzgârlı ve güneşli geçti. Atila iyi yol almıştır, inşallah. Bu akşam eve erken dönerek yemeği burada yedim. Gecikmeden yattım.

15.IX.1951

Bu sabah piyesin son perdesini tamamlayarak postaya verip Muhsin Bey'e gönderdim. Ne yaparsa yapsın. Kütüphanede daha gönül rahatlığıyla çalıştım. Akşam da *Dido & Aeneas** operasına gittim. Bozarak iyi oynayıp söylediler, hallerinde daima bir amatörlük var, profesyonel değilmiş gibi. İlave olarak verilen *Khadra* balesiyle *Fındıkkıran*'dan iki sahneye bakılırsa, hele sonuncusunda bile bu gençleri, şimdi Covent Garden'da oynayan büyüklerinden daha güzel buldum.

16.IX.1951

Bu pazar sabahı, buraya geldiğimizden beri gördüğüm havaların en güzeliydi. Güneşli, renkli bir sabah. Dokuzda otobüsle Leman'ın Hintli ahababının davetine gittim. Bir buçuk saat İngiltere'nin az arızalı, güzel ve çiçekli yerlerinden geçmek başlı başına bir dinlenmeydi. Dr. Ananda da çayları, yemekleri, güler yüzü, akıllı konuşmasıyla ev sahipliği etti. Evi zaten kimsesiz kalanların sığınağı halinde. İki Polonyalı vardı. Hepsini iyi de tahlil ediyor. Yalnız bütün Hintli ve Pakistanlılar gibi biraz çok konuşuyor. Öğleden sonra hava bozup yağmur yağdı. Ama güneşin en güzel kısmından istifade etmiş, çıkıp yürümüştük de. Gece de dönerken mehtap vardı, yıldızlar parlıyordu.

17.IX.1951

Bu sabah Dr. Tillyard'ın kızını telefonla aradım. Yarın öğle

* Henry Purcell'in yapıtı.

yemeğinde buluşacağız. O Yugoslavya'da iki sene kalmıştı. Sonra kütüphanedeydim. *Cocktail Party*105'ye⁸ gittim. Tahmin etmediğim kadar güldüm. Etrafımdakiler yadırgamasa daha gülecektim. Çok süratli oynuyorlardı. Aradaki fikirler, ilk anda yadırgamadan insanı düşünmeye davet eden fikirler. Onları düşünürken hafif noktalar kaçıyor herhalde, okuduğum o bakımdan faydalı olmuş. Bir de ben okurken bu kadar *sense of humour* bulunduğu farkına varmamıştım. İnsanın yalnızlığı üzerinde duruşu, *stoikçe* tahammüle daveti bana yakın geldi. Salon tenhaydı, alkış da isteksiz.

18.IX.1951

Sabahleyin ilk Osmanlı padişahlarına ait güzel minyatürler buldum. Yemekte Angele Tillyard ile buluştuk. Küçük kız bayağı genç kadın olmuş. Sekreterlik kurslarına gidiyor. Yugoslavya'da hastalandıktan sonra, o hariciye işi zaten muvakkat olduğu için bırakmıştı. İş bulmak güçmüş. Yurtsuz kalanlar birçok işleri almış. Yugoslavlardan hoşlanmakla beraber rejime ve memlekete hayran kalmış değil. Gece yeni Hall'daki konse-re gittim. Beethoven konçertosunu otuzunda, sarı, mahcup bir genç çalışıyordu. Selam için eğilmeye bile utanıyor. Ama gayet hafif ve rahat çalan parmakları vardı. Sibelius'un İkinci Senfonisi de birçok musiki dinlediğim şu sırada yine harikulade.

19.IX.1951

Şimdi hava, sabahleyin bir iki saati geçtikten sonra bulutlanıp soğuyor. Dün adeta ayazdı. Bugün de ısınmadı. Ayak-kabımı tamire bıraktım. Sonra müzedeyim. Akşam çıkarken Leman'a rastladım. Hatırladım. Biz pazartesi akşamı buluşacaktık da Ruth'u görecektik. Ben tamamen unutmuşum, çok ayıp oldu. Bir akşam çağırılmalı artık. Gece konserdeydim. Vaughan Williams'ın* *Londra Senfonisi* başka zaman dinlense sisli sisli Londra'yı canlandıran bir musiki olarak ne kadar zengin. Ama bir akşam önceki Sibelius ile kıyaslanınca ne kadar az işlenmiş, orkestranın bütünlüğünden ne kadar az faydalanmış geliyor.

78 T.S.Eliot'ın oyunu. Bülent Ecevit tarafından dilimize çevrilmiştir.

* Vaughan Williams (1872-1958), ünlü İngiliz besteci.

20.IX.1951

Bu sabah büyük ablama almış olduğum kalemin ucu bir tuhaf diye götürüp değiştirdim. Bir tane de küçük ablama aldım (o da £ 1.3.7). Mektupta benim emektar kalemin kırıldığını yazıyorlardı. Akşamüstü Leman'la lokanta kapısında da Michael ve Kathleen'le buluştuk. İkisi de zayıflayıp soluklaşmışlar. Onlar da İngiltere'nin çok tenhalaşmış olduğunu söylüyorlardı. Lüks olmayan bir lokantada birer bardak birayla yemeğe galiba £ 1.10 verdim. Tiyatrodan da pek memnun kaldılar. Bir hayli güldük. Piyes, *Küçük Şehrin İngilizli*. Diyalog daha usta. Biraz fikir serpintisi var. Karakterlerin azı işlenmiş. Fakat Edith Evans ile Sybil Thorndike harikulade temsillerle, biri zengin, orta yaşlı, şımarık fakat anlayışlı; öbürü düşmüş zengin ihtiyar, azametli ve mahzun kadını canlandırmakla kalmıyor, bütün oyunu elektriklelendiriyorlar. Michael da bizi pazartesiye evine, daha doğrusu köyüne pikniğe çağırdı.

21.IX.1951

Bugün Leman'la bütün gün, ayaklarımıza kara su ininceye kadar, alışveriş ettik. Neyse ben de ablalarım birer çanta, birer eldiven, birer eşarp aldım. Bazı mallar memleketten çıkarken teslim edilmek şartıyla mübayaa resminden muaf olarak satılıyor. Bu sayede benim 20 sterlinglik alışverişim 15 sterlinge geldi. Kışmet'e de ucuz, galiba £ 4'e bir yünlü rob aldım. Neyse bunların hepsini Leman götürecektir. Kendine sofra takımına kadar pek çok şey aldı. Nasıl götürüp gümrükten geçirecek bilmem. Akşam konserde Beethoven'ın dokuzuncu senfonisi vardı. İki yüz kişilik koro girince, o salonda orkestra adeta ezilip kayboluyor. Belki koroyu o kadar kalabalık tutmamak daha doğru.

22.IX.1951

Bir iki gündür Londra'nın hafif sisli fakat serince günlerini görmeye başladı.

Akşam Covent Garden'a gittim... Moira Shearer* hakikaten filmlerindeki gibi hafif, çabuk ve rahat dans ediyor. Balenin şekilleri bana düz ve sert çizgili geldi. Job'un musikisi kadar modern mim şeklindeki balesini de sevdim. *Ballabile* ve *Façade*'den dahi çok bale unsuru taşıyor, hem daha sevimli.

* İskoçyalı balerin ve aktris (1926-2006)

23.IX.1951

Pazar kapalı havayla başladı. Sabahleyin, rektör dahil olmak üzere, epey kimseye mektup yazdım. Öğleden sonra Sanie ile Wallace koleksiyonunu görmeye gittik. Bir iki Velázquez gördüm ki gözleri hafızaya nakşolacak gibi, Hals'ın gülen şövalyesi de net canlı duruyor. Akşam da sergiye gittik. Doğrusu festival kelimesi mübalağa. Resimlerle, maketlerle, eşyayla, hendesi [geometrik] resimlerle kimi güzel, kimi alelade canlandırılmış İngiliz hayatının bir sergisi. Çok şey konmuş, hepsi görülemez herhalde. Herkes kendi alakadar olduğu şeyleri bulup onlara gidecek anlaşılan. Teşhir tarzı her zaman sanat-kârane değil, kalabalık hissinden de sergi kurtarılamamış. Altın Kıyısı'ndan getirilmiş küçük, siyah ağaçtan bir kadın heykeli vardı, çocuğunu emziriyor. Serginin Afrika'ya ait fotoğraf ve grafikleri arasında konuvermiş, harikulade bir şeydi.

24.IX.1951

Anita ile Gerard telefon etmişler, bu sabah dokuz buçukta bizi görmeye geleceklermiş. Sonradan gelemeyeceklerini telefon ettiler. Çarşambaya buluşup öğle yemeğini benimle yiyecekler. Sonra çıkıp ablamın kalemini çantasına uysun diye değiştirip kurşun rengini aldım. On bir buçukta Leman'la buluşarak trenle Michael'a gittik. Meşhur yarış yerinin bulunduğu Epsom'da oturuyor. Bizi istasyonda karşıladı. Cipini tamir ettirerek bayağı yenilemiş. Civarı gezdirdi. Hava kapalıydı. Biraz rüzgâr da acı esiyordu. İngiltere'nin cenubunda uzanan ve herhalde 200 metreyi geçmeyen iki dizi sıra tepelerden şimaldekinin en yüksek noktasından etrafı, araya giren geniş vadi oluğu ötesindeki cenup Downs'u seyrettik. Yemeği köylerden birinin dışındaki sakin küçük otellerin birinde yedik. Sonra bir miktar daha gezdik, tepelerin üzerinde yürüdük. Sonra çaya, evine döndük. Annesi ufak tefek, düz beyaz saçlı, kulağı ağır işiten, kalp hastalıklı bir kadın. Konuşkan ve güler yüzlü. Bir kuzenleri ona bakmaya gelmiş, amcalarının kızı. Kendinden bir iki yaş küçük görünen bir kardeşi de herhalde orada bir işte çalışıyor olmalı. Küçük burjuva. Küçük bir evde oturuyorlar. Sonra bize bir iskambil oyunu öğrettiler. Hepimiz yarım saat kadar da onu oynadık. Yediyi geçerek de döndük. Sonra benim vaktim olduğu için Victoria civarında küçük

bir sinemaya gidip *Now Barabbas** diye bir film seyrettim. Bir iki sene önce piyesi oynamış, galiba beğenilmişti. Filmi iyi. Cezalarını çeken cezalıları ve arkada bıraktıkları hayata dair. Oyun müddetince bir tanesi de hücre[nde] gardiyanlarla tek başına idam hükmünün önce affını sonra da infazını bekliyor. Suçlulardan birinin, müddetini doldurup çıkarken o sabah yerine getirilen idam hükmü için söylediği söz aklımda kaldı:

*It isn't natural and if isn't natural it isn't right*⁷⁹.

Gece on ikiye yakın Orhan Bey** geldi. Yolculuğu iyi geçmiş. Sonradan kâtibi olacak bir eski hoca halli bir genç de geldi. İsmi Hüsametdin mi ne, unuttum. Az bilip çok öğrendim sananlardan. Bu geceliğine Russel Square'da bir otele gittik. Eskiden 6/6 olan yerler şimdi 16/6. Öbür sabah buluşacağız. Döndüğüm zaman sabahın iki buçuğuydu. Nedret Nişancı(?)⁸⁰108 adres bırakmış.

25.IX.1951

Bugün müzeden sonra Profesör Wittek'i⁸¹ görmeye gidecektim. Halbuki Osman Darıcı ile de telefonla buluşmak üzere hemen aynı saati kararlaştırmıştık. Yarım saat önce gelmiş olamazdı. Ama öyle aranırken Tahsin Özgüç'ü gördüm. O da British Museum'da çalışmaya gelmiş. Darıcı'yı göremeden profesöre gittim. İki saat kaldım. Epey konuştuk. Pek çok kaynakları biliyor. Sentez yapacak kafası da var. Anglo Saksonların hoş görmediği

⁷⁹ Doğal değil, doğal olmadığımıza göre doğru da olamaz.

* Gordon Parry'nin filmi (1949). William Douglas-Home'un oyunundan uyarlanmıştır.

** Londra'ya kültür ataşesi atanan Orhan Şaik Gökyay.

⁸⁰ Soru imi Burian tarafından konulmuştur.

⁸¹ Orhan Burian, Prof. Paul Wittek'i İngiltere'de bulunduğu zaman iki kez ziyaret etmiştir. Aralarında geçen konuşma son derece ilginçtir ve tarihsel bir içerik taşımaktadır. Burian ilk karşılaşmada onun bilimsel ağırlığını hemen tartmış, tartılmış ve insan olarak da çarpıcı bir portresini çizmiştir. Wittek'in öğrencisi Prof. Colin Heywood'a bunu anlattığım zaman (15 Haziran 2004, Varşova Büyükelçiliğimiz) bana şunu söyledi: "Aynen öyle idi". Wittek (1894-1978) Viyana doğumludur. Birinci Dünya Savaşı sırasında önce Galiçya cephesinde sonra da Suriye'de görev yapmıştır. Uzun süre Londra'daki Asya-Afrika Araştırmaları'nda görev yapmıştır. Bizans, Beylikler ve Osmanlı Tarihi üzerine uzmanlaşmış ünlü bir tarihçidir. Osmanlı Devletinin Kuruluşunu "gazi" ideolojisine bağlayan görüşleri de uzun süre tartışılmıştır. Prof. Wittek için bk. (Burada verdiğim makalelerin çoğunun foto-kopilerini Prof. Dr. Salih Özbaran'a borçluyum.): Colin Imber, "Paul Wittek's De la défaite d'Ankara à la prise de Constantinople", *Osmanlı Araştırmaları /*

Avrupalı itiyadı olan ipotezlere kapılmak istidadı var. Ama bu da külli [bütünsel] görüşten geliyor. Othello adını Uluç Ali (Kılıç Ali) ile bağlaması enteresandı. Divan erbabına değil de tarihçilerimize kıymet veriş çok gönlüme göre geldi. İngilizce bir makalemi vereceğim, İngiliz edebiyatında, bilhassa seyahat edebiyatında Türkler hakkında fikirlerini öğrenmek benim için çok faydalı olur. Nezaketen iyi diyecek adamlardan değil çok şükür.

Gece Festival Hall'daki konsere gittim. Fransız Orkestrası cansız geldi. En güzel parçası da Ravel idi –"*Daphnis*".

26.IX.1951

Bugün çok doluydu. Sabahleyin bir miktar Orhan Beyi gördüm. Sonra on buçukta Gerard ile Anita'yı müze kapısında buldum. Görmeye pek hevesli değildim. Gönülleri kapalı, tetkik etmeye geliyorlar diye düşünmüştüm. Halbuki açılmışlar. Güler yüzle geldiler, endişeleri ve problemleriyle geldiler. Yeniden sevdim. Öğle yemeğinden sonra ayrıldık. Üç buçukta Leman ve Michael'la İngiliz Kültür Heyeti merkezinde buluştuk. Bizi üniversite işlerine bakan Mr. Withworth ve Doğu Avrupa işlerine bakan şube başkanı Denis Johnstone'a vekâlet ve bu işleri asıl idare eden Miss Hayter ile tanıştırdı. Sonra Michael'a veda ettik. Ayın yedisinde Madrid'e gidiyor. İngiltere'de daha sevimlileşti. Oradan Shaw'ın *Man & Superman*'ine geldim. "Don Juan in Hell" rüyası da dahil olmak üzere haftada bir oynayan bu temsil 5.15'te başlayıp 11'de bitiyor. Bu rüyayı ne görmüş ne okumuştum. Dram olarak tabii çok hareketsiz. Diyalog bile zoraki olabilmış. Fakat kendi kendime varmış olduğum bazı fikirleri oradan dinlemek bana ürperti verdi. Bu kısmı seyretmeye Gerard da geldi. Çıktığımız zaman Anita'yı bulduk. Anita biraz üzgün, biraz şakadan

The Journal of Ottoman Studies, V (1986), 65-81; Colin Heywood, "Wittek and the Austrian Tradition", *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1 (1988), 7-25; Aynı yazar, "Boundless Dreams of the Levant: Paul Wittek, the George-Kreis, and the Writing of Ottoman history", *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1 (1989), 30-50; Aynı yazar, "A Subterranean history: Paul Wittek (1894-1978) and the early Ottoman State", *Die Welt des Islams*, Band XXXVIII/3 (1998), 386-405. Bütün bu araştırmalar şimdi şurada yeniden yayımlanmıştır; Colin Heywood, *Writing Ottoman History, Documents and Interpretations*, Variorum Collected, Suffolk, 2002. Ayrıca bk. : John Wansbrough, "Paul Wittek and Richard Hakluyt A tale of Two Empires", *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, VII-VIII (1988), 55-70.

“Bugün boşanıyorduk” dedi. Gerard iki akşam önce gördükleri temsilin bu kısmını görmek istemiş. Anita da bir Gurdjieff⁸² toplantısına gitmiş. Nihayet ayrılmışlar. “Ama ara sıra ayrılmak iyi olacak. Biz şimdiye kadar hep beraber olalım diyorduk. Böyle bağlanmak daha isabetli” diyordu. Gece herkes yorgun geldi bana. Konuşmakla yatağa gitmek arasındaki kararsızlık seziliyordu. Dönmeden Bristol’a, onlara misafir gitmemi istediler.

27.IX.1951

Bugün Orhan Beyle buluştuk. Ona bir kısım mağazalarla kitapçıları gösterdim. Yemeğe götürdüm. Bir talebelere bir de Türkiye ile alakalı ilim adamlarına iki toplantı tertip etmesini görüştük. Ataşelik pekâlâ bir Türk Kültür Merkezi haline gelebilir. Gençlerimiz de, müsteşrikler de oraya yabancılık hissetmeden gelebilirler.

Hava yağmurluydu. Tarih Araştırma Enstitüsü’ne uğrayıp Profesör Wittek’in makaleleri bulunan bültenlerden aldım. Tarih Kurumu aboneymiş. Sekreteri hem ürkek hem konuşkan bir hanım. Akdes Nimet ara sıra uğrarmış. Akşam Orhan Beyin yazıhanesine gittik. Kensigton High Sokağı’nda, ama bir gün sonra taşınıyorlar. Sekreterleri Cambridge’e girmek isteyen bir Türk talebesi için tavassut istedi. Bakalım söyleyeyim. Akşam Fransız trupunun temsiline gittim. Renaud-Barrault grubu. *Satıcının Ölümü*⁸³ benzeri, halde ve mazide geçen bir dost ihaneti piyesi oynadılar. –Salacron’un. Bir de Gide’in *Odip*’ini. Oynayışlarında, İngilizlerde rastlanmayan rahat bir profesyonellik var. Oyunlarsa müstesna olmamak üzere iyi. Gide, Tanrıların biçtikleri kader için insanları sonradan cezalandırmasını hafifçe alaya almak bir tarafa, hikâyeye bir yenilik vermiyor. Sadece şahısları tabiileştirmiş.

29.IX.1951

Bugün yağmurluğu tekrar su çekmez yaptırmaya karar verdim. Bir ay sonra alacağım. Sonra biraz çalıştım. Yemek[ten] sonra Leman’ı trene kadar geçirdim. Akşam kütüphaneden sonra Londra dışındaki küçük bir tiyatrodan *The Silent Inn* diye yeni

82 Georges İvanovitch Gurdjieff (1872-1949), Rum-Ermeni kökenli mistik ve filozof.

83 Arthur Miller’in oyunu. Orhan Burian tarafından dilimize çevrilmiş (1952) ve Ankara Devlet Tiyatrosu’nda temsil edilmiştir.

bir piyes görmeye gittim. Çok güzel tertiplenmiş, aynı sahnede geçen üç perdelik meraklı bir piyes. Davası yok; şahısları biraz klişe olmakla beraber çeşitli seçilmiş, tabii konuşuyorlar. Alaka sonuna kadar tavsamıyor –çığ altında ezilmeye mahkûm metruk bir köyde, bir handa kalakalan 9 kişi ve sonunda bunlardan ikisinin ölümüne gidişi.

Dönüşte evin kapısı önünde duran bir otobüse rastlamak pek rahat oldu.

30.IX.1951

Bu pazar hava sisliydi, sonra açıldı. Gidip Orhan Beyi aldım. Londra’nın pazarının civarlarına gittik. Sokak, satıcı kalabalığından geçilmiyor. İşportalarında türlü mal satılıyor –balık, elmasiyesine kadar! Ama fiyatlar dükkânlardan pek az aşağıda. Sonra İngiltere Bankası’nı, Saint Paul’ü, mahkeme dairelerini filan gördük. Kibar mağazaların camekânlarını seyrederek Regent’s Park’a kadar gittik. Orada oturduk. Otomobil alarak İngiltere’yi gezmeyi düşünüyor. Gelecek yaz evden geleceklermiş, ev tutacakmış, beni de davet ediyor. İngiltere’de sıkılmadığına, yalnız hissetmediğine sevindim, yadırgamamış. Birçok şeyler de yapmak istiyor. Sonra o hayvanat bahçesine gitti, ben de döndüm. Biraz okudum.

1.X.1951

Sabahleyin Leman’dan bir mektup geldi. Yaptığım alışverişin paketi vapura gelmemiş. Onu soruşturmaya gittim. Paket daha ortada yok. Folkston’a gönderildiğini tahkik ettiler. Gümrükten geriye dönmesi birkaç gün sürermiş. Onun için Cenevre’ye yetiştirilemeyecek. Artık ya postayla Ankara’ya Leman’a gönderilmesi kalıyor, yahut birinin götürmesi. Belki Kathleen götürür diye Leman’a yazdım. Yahut gümrüğü göze almak icap edecek. Sonra Orhan Beye banyo terliği aradım. Kütüphanede öğleden sonra ancak biraz çalışabildim. Kitaplarımı tasfiye edip Orhan Bey ve Mr. Mundy ile buluşmak üzere Şark Dilleri Okulu’na gittim.

Adam sarışın, güler yüzlü, ihtiyar halli kırkında biri. Hafif sesiyle çok düzgün Türkçe konuşuyor. Güzel talik yazı-

yor. Müsteşrikler⁸⁴ kongresinden yeni dönmüştü. İyi oldu, ama bizi çok yordular, diyor. Sabahtan akşama kadar toplan-tilar ve tebliğler varmış. Hava da iyiymiş. Âşık Garip üzerine çalışıyor. Sonra Orhan Beyin oteline gittik. Bana, tanıdıklara vermek üzere bir kutuya incir doldurdu. İngiltere'ye ait öğren-mek istediği bazı şeyleri not ettirdi. Sonra beşte Profesör Wit-tek'e gittik. Yine heyecanlı ve tenkitkâr konuştu. Türkçesi orta gibi, iyi değil. Fakat bilgisi ve kafası müstesna. Orhan Bey gittikten sonra da benim Türkiye hakkındaki eski neşri-yat üzerine yazdığım yazıyı iyice didikledi⁸⁵. Edebi metinlere ait kısım sağlam. Tarihi hükümlerde sıhatsizlikler var, dedi. Sonra "Avusturya İmparatoru" tabirine, daimi ordunun Türk-lerde bulunduğu, seyyahların iki sınıfının tefrik edilmeyiş-i-ne, yeniçerilerin hepsinin saray okullarında yetişiyormuş his-sinin verilmesine... itiraz etti. Tenkitleri teferruata ait olmakla beraber sarahati ve sıhhati lüzumlu gösteren itirazlar, hem teferruatta doğru kalarak külli görüşler ifade edilebileceğini çok iyi gösteriyor. Haklı olarak tarihin çok emek istediğini söylüyor. Tarih ve edebiyat hakkında herkesin söz söylemeye salahiyeti olduğu zannedildiğinden bahsettik. Her halde bu tek temastan bile pek çok faydalandım. Yazımdaki o küçük sakatlıkları da tamir edebileceğim. Bundan sonra da vesikala-rın derli toplu doğru neşrine bakacağım. Terkip mahiyetinde-ki umumi yazılardan kaçmanın doğruluğunu anladım. "İster-seniz yazınızı böyle neşredin, kimse pek farkına varmaz" diyor. Kendisine o sevdada olmadığımı anlattım. Daha sonra "Sizin için profesör tehlikeli olur. O bu mevzuu biliyor" dedi. Bu hususta konuşmak lüzumunu hissetmedim. Çünkü Akdes Nimet, okuduğum radyo konuşmasında daha hatalı umumi hükümler vermiş. İngiliz-Türk münasebetlerinin vakıaların-dan bazılarını hatta doğru nakledememiş. Ama bu beni ala-kadar etmez. Ben kendi yazacaklarımın doğru olmasına bak-malıyım. Knolles'in⁸⁶ esas kaynağı olan Leunclavius'un⁸⁷ Türk-çeden alındığını da söyledi ki benim için çok dikkate değer

84 Doğubilimciler.

85 Burian'ın bu çalışması basılmamış olsa gerek. Çünkü bibliyografyasında böyle bir esere rastlanmıyor.

bir bilgi oldu. "O zamanlar Türkler Avrupa'nın ne yapıp ettiğiyle alakadar değildi. Ama Avrupa Osmanlı tarihçilerin-den Osmanlı tarihi öğrenmek lüzumunu düşünmüş. Clavius, Neşri Tarihi'nin ve diğer bir Âl-i Osman tarihinin tercümesi-dir" dedi. Görüşme o kadar alaka uyandırdı ve faydalıydı ki tiyatro saati gelip geçtiği halde bir şey söyleyemedim. Niha-yet kalktığım zaman saat sekize çeyrek vardı. "Yine gelin, gelmezseniz canım sıkılır. Tenkitlerimde açık ve samimiyim. Gücendirmiş olmayayım" dedi. Hiç değilse gücenmediğimi göstermek için geleceğimi söyledim.

Ve Fakülte dergisinde çıkacak "İngiliz-Türk Münasebetle-ri" makalemdaki büyük yanlışlara insafila bakıp kızmamasını, bunun on yıl önce hemen hiçbir orijinal kaynak kullanmadan yazıldığını söyledim. Kullandığım malzemeyi sordu. "Muhak-kak fena olacak" dedi. Böylece dost ayrıldık.

Tiyatroya *Partage de Midi*'nin* ilk perdesi temsiline az kala yetiştim. Aşkın bedeni yıpratıp mahvederek ruhu ulvileştirme-si üzerine yazılmış, tam Racine⁸⁸¹¹³ ananesinde büyük eser, belli. Dört kişi uzun tiradları ile onu hareket aratmayan usta bir üslup-ta, Fransız üslubunda oynuyorlar. Hele Edwige Feuillère** ile Bar-rault***. Sonunda belki perde on beş defa açtırıldı. Gece çantamı topladım.

2.X.1951

Sabah erkenden Michael'a, Kathleen'e ve Manchester'da "Mack"e mektup yazdım. Sekizde evden çıktım. Otobüse vaktin-

86 Richard Knolles (1545-1610), İngiltere'de Türklerin Genel Tarihi (*Generall Historie of the Turkes*, 1603, 1610, 1638 vb...) başlıklı anıtsal eserin yazarı. Bk. V.J.Parry, *Richard Knolles' History of the Turks*, ed.by Salih Özbaran, Tarih Vakfı, İstanbul, 2003. Krş. V.L.Ménage, *Neshri's History of the Ottomans*, London, 1944.

87 Johannes Leunclavius, *Historiae Musulmanae Turcorum* (1591) başlıklı Latince eserde Türk kaynaklarından yararlanmıştır. Aynı yazarın *Annales Sultanorum Othmanidorum* (1588) başlıklı eserinde bir Osmanlı kaynağının Latince çevirisi de yer almıştır. Bu kaynağın *Neşri Tarihi* olabileceği ileri sürülmektedir.

* Paul Claudel'in yapıtı.

88 XVII. yüzyılda yaşamış (1638-1699) trajedileriyle ünlü Fransız yazarı.

** Fransız kadın oyuncu (1907-1998)

*** Jean Louis Barrault (1910-1194), Fransız aktör ve yönetmen.

de yetişip en önde, şoförün hizasında, geniş pencerele bir yer buldum. Hava her zamanki sümbüllüğündeydi. Otobüs dolu değildi. Yolu da rahat geldik. Çok harap olduğu söylenen Coventry'den geçtik. Hakikaten harap yerleri var. Ama mesela Hambourg, Varşova'nın resimlerine benzemiyor. Katedrali de uzaktan bakınca sağlam kuleleri ile sakatsız zannedilir. Öğle vakti Stony Stratford'da biraz durduk. Hemen hemen bir saat de Birmingham'da. Dörde on kala Lichfield'deydik. Mrs. Millington gelmiş bekliyordu. Otomobilinde de uzun bacaklı, yüzü buldog, köpeği. Çiftlik hiç değişmemiş. Kendileri de yüzü dolgun, kırışığı az, el pençe çiftçiler olarak yaşlanıyorlar. Büyük odalarından birini hazırlamışlar. Amasra işi yumurta kaplarını, sigaralarını verdim. Karnik, Edirne'nin badem ezmelerini pek sevdi.

3.X.1951

Güzel, tam tertip bir kahvaltıdan sonra çıkıp yürüdüm. Hava yine kapalı ve rutubetliydi. Ama Shenstone dönüşü bayağı açıldı. Soluk yüzüyle güneş bile çıktı. Öğleden sonra bir iki mektup yazdım, eve, İrfan'a filan. Sonra otomobille Southfield'e kadar gittik. Akşam da beni Lichfield'de kurulan bir repertuvar tiyatrosunun temsiline götürdüler. Programını her hafta değiştiriyormuş. Oyuncuları fena değil. Hele bir erkek, Lionel Jeffries* çok iyi. *Sit Down a Minute, Adrian*** diye hafif bir komedi oynuyorlar. Epey gülünüyor. Hoş bir şey. 9.15'te bitti. Dönüşte önce köyün papazının evi olan yeri alıp yeniden tamir ve tanzim ettiren komşularını çağırdılar. Genç bir karı koca, adları Bishton. Dört çocukları varmış; biri zavallı, hem kör, hem yatalak, aptal gibi bir şeymiş. Ama hallerinden böyle bir dertleri olduğu belli olmuyor. Adam bir kuyumcu firmasındaymış, Birmingham'da. Kadın da köpek meraklısı. Bir kız köpek bakıcısı tutmuşlar. Oğullarına iki Midilli⁸⁹ almışlar. Biraz politika konuştular –seçim yakın ya. Hepsi de muhafazakâr. Ama genç adam açık konuşuyor, partilerinin daha açık ve belli bir siyasi programı olmasını temenni ediyor. Eden'ın çok kafalı ve tecrübeli bir

* İngiliz aktör, senaryo yazarı ve sinema yönetmeni (1926)

** Jevan Brandon-Thomas'ın oyunu.

89 Normalden daha küçük boyda bir cins at.

politikacı olduğunu fakat lider olacak bir şahsiyet olmadığını, iyi konuşmadığını söylemeleri beni şaşırttı.

4.X.1951

Sabahleyin Mrs. Millington beni Lichfield'e on trenine getirdi. Dönmeden, gelebilirsem bir kere daha gelmemi ısrarla söylediler. Kocas da, hatta komşuları da söylüyordu. Televizyonları varmış, onu göstermek istiyorlar.

Hava bermutad kapalıydı, bir hayli de serin. Trenlerde kalorifer yakmaya başlamışlar. Crewe diye bir istasyonda aktarma bir buçuk saate yakın zaman aldı. Geçtiğimiz yerleri birbirinden ayırt etmek, tabii manzara bakımından güç. Hep çitlerle, çalı çitlerle bölünmüş otlaklar ve otlayan sığırlar. Kasabalar tuğladan, küçük evlerden meydana geliyor. Etrafta tepe dağ diye arıza yok. Yalnız Manchester'a girerken hava daha kirli bir sis ile doldu. Kara yüzlü evler çoğaldı. Şehrin de manzarası hele bu güneşsiz günde iç açıcı değildi. Bir istasyondan otobüsle öbürüne geçtim. Çantamı emanete bıraktıktan sonra Knutsford trenini sordum. Ancak dörde çeyrek kalaymış. Yani Manchester'da da bir bir buçuk saat kayboldu. Neyse tam istasyonun önünde şehrin büyük kütüphanesi varmış, orada oyalandım. Knutsford şehre yarım saat, sayfiye gibi bir yer. Romancı Mrs. Gaskell'in meşhur ettiği bir kasaba. İngiltere'nin bundan daha güzel kasabaları çoktur. Telefonla konuştum, gideceğim malikânenin sahibinin kâtibesi cevap verdi. Bugün geç olduğu için yarın sabah gideceğim. 9.30'da oraya varan trenden beni alacaklar. Öğleye de isterseniz bir taksi yollansın, burası kasabadan uzak dedi. Bir buçuk saatim daha olduğu için sonra malikâneye kadar yürüdüm. Hakikaten yarım saatlik bir yol, bina kısmen duvarla çevrili, kısmen açıklık ve kısmen koruluk geniş arazisi içinde görünmüyor. Bekçi kapısı gibi bir vazife gören ve Peacock Lodge denilen yere kadar gittim. Dönüşte bir adam istasyona kadar otomobilinde getirdi. Yediye çeyrek kala Manchester istasyonunda Princeton'dan tanıdığım Mackerness bekliyordu. Gidip bir yerde acele yemek yedik. Her yer yedide kapalı. Sonra Cambridge'e otobüs sorduk, yokmuş. Geldiğim yoldan dönüp Stony Stratford diye bir yerde inip ablasıyla eniş-

tesinde kalarak ertesi sabah oradan Cambridge istikametinde eniştesiyle gitmem[in] en uygun olacağını söyledi. Öyle yapacağız. Gece, pansiyonunda hatta kendi odasında misafir etti. Kendisi de oturma odasının divanında yattı.

5.X.1951

Sabahleyin erken kalkıp Mack'i uyandırdım. Kimseyi ürkütmeden uyandırmaya bilhassa dikkat ederim. Çünkü ürkerse ben sıkılıp rahatsız olurum. Hele Mack'in Princeton'da sara nöbetine tutulduğunu da biliyorum. Ama yine rahatsız etmiş oldum. Kahvaltıya kadar ötekiler de uyandılar. Sekizi çeyrek geçe beni evlerinin tarafındaki duraktan otobüse bindirdi. 8.55 treni ile dokuz buçukta Knutsford'a geldim. Sarışın, uzun boylu, uzun yüzlü kâtime istasyonda bekliyordu. Otomobille Tabley House'a gittik. 8000 hektarlık arazisi varmış. Binanın kendisini adam okul olarak kullanıyormuş. Hususi bir lise. 30 kadar talebesi varmış. Kendi uzun boylu, konuşunca tutulan, genç yüzlü, gözlüklü, çenesiz, kuş yüzlü bir adam. Çok meşgul görünüyor. Hemen çekmecesinden yazma defteri çıkardı. Kâtibesinin odasına götürüp bir küçük masa gösterdi. Elektrik sobasını da yaktı. Bina ağaçlar arasına gizlenmiş, kırmızı tuğladan bir kavis halinde. Ortada esas yapı. Sonra koridor vazifesi gören iki kavis parçası bu binayı iki üç binaya bağlıyor. İçeriye gezemedim. Yalnız adamın çalışma odasını gördüm. Her tarafta av resimleri, ocağın iki yanında bir tilki başıyla yine bir av hayvanının küçük pençesi doldurulup bir levhaya asılmış duruyordu. Saat on birde adamın palaskalı uşağı sütlü kahveyle iki bisküvit getirdi. Öğle de bir taksi gelip aldı. Kasabanın iyi oteli dedikleri Royal George'da yemek yedim. Dar yollardan girilen eski yapı bir otel. Yemek salonu üst katta. Duvarları tahta kaplı bir yerde eski madeni tabaklar, sahanlar asılı. Yemek iyiydi. Ama maalesef tavuğun bütün altı yanıktı. Mutfaktan da salona bir hayli yemek kokusu geliyordu! Yemekten sonra kasabayı biraz dolaşıp yine taksiiyle döndüm. Dört buçuğa kadar kendi kopyamla yazmanın karşılaştırılmasına devam ettim.⁹⁰ Yarın gelmek üzere yürüyerek dönüyordum. Kâtime yolda otomobiline bindirip getirdi. Böylece vakit kazanarak ben de bir çay içtim

ve ucuz gördüğüm bir gömlek aldım. Manchester'a gelince Mack'in bana peylemiş olacağı oda için Midland Hotel'e gittim. Şehrin en iyi oteli. Oda da birinci katta; büyük lüks odalardan birine çıktık. Herhalde muhtelif fiyatları sormadan peylemiş. Neyse sağlık olsun. Temiz ve rahat ya. Ayrıca tuvalet masası, gardrobu da oluvermiş. Kaloriferli ama şöminesi de var. Yalnız kömür kutusu boş! Sonra Mack ile buluştuk. Pazar sabahı için otobüs biletimi almış. Babasına da geleceğimi telefon etmiş. Bunların parasını verdim. Hemen otelin karşısındaki kütüphanenin altında bulunan tiyatroya bilet ısmarlamıştım. *Man & Superman* oynuyor. Bu sefer İngiltere'de ikinci görüşüm olacaktı. Ama ondan başka şehirde gidilecek bir sanat faaliyeti yoktu. Çok sevimli 300 kişilik bir tiyatro, küçük amfi şeklinde. Oyunu ağır, ateşsiz oynadılar. Ben Londra'dakini bile New-York'ta gördüğüm Maurice Evans temsiline nispeten kusurlu bulmuştum. Bunda çok noksanlar var. Dekor da ahenksiz kaçan sembolik bir fon ile realist düşüncenin bir araya getirilmesinden doğuyor. Ama eser o kadar büyük bir zekânın ki yine eğlendik. Ayırlırken Mack'e akşamki pansiyon için de 7/6 verdim. Az bursuyla böyle masraflara girmesi doğru olmaz. Otelin alt katında, birinci katında birçok salonlar, ayrı ayrı yemek salonları, geniş apteshane ve banyolar var. Yalnız banyoların hiçbirinde duş bulunmayışı fena.

6.X.1951

Bu sabah otelin kahvaltı salonunda etraflı bir kahvaltı ederek güne başladım. İstasyonun iki adım ötede olması iyi. Yalnız Knutsford'a varınca hiçbir taksi bulamayıp yarım saat yürümek vakit kaybetti. Neyse ki hava dünkü gibi sis kaplı ve kapalı değildi. Yavaş yavaş açıyordu. Bu sabah kâtime gelmemiş, kendi kendime çalıştım. Bir ara da Col. Leicester Warren ile görüştüm. Kütüphanenin yeni bir kataloğunu bir kadının hazırladığını ve *Tabley Calendar* diye yakında çıktığını söyledi. Kullandığım yazma hakkında bir şey bilmiyor. Yeni katalogdan bakarak yazma isteyecek olursam bulacağını söyledi. O civarda Gough isminin çok yaygın olduğunu hatta Lower'da nesillerdir çiftçi olan böyle

⁹⁰ Burian, bu yazmanın künyesini vermiyor.

bir aile bulunduğunu söyledi. Öğle vakti de adamlarından biri bana binanın küçük kilisesini gezdirdi. Önce arazinin daha aşağılarında gölün kenarındaki malikâneye aitmiş. Yirmi sene kadar önce nakletmişler. On yedinci asır sonundan. Fazla dikkate şayan değil. Yalnız binadan kiliseye giderken geçilen koridorumsu bir salon var ki kalaslı çatısı eski, burada bulunan tahta oymalı ve boyalı bir şömine bilhassa şayan-ı dikkat. Göl kenarındaki malikâ-neden getirilmiş. Üstünde yarı beline kadar erkek kadın oymaları var. Hep çıplak. Ortada arma var. Bunun iki yanında tahta kabartma olarak iki kadın heykeli. Biri göğsüne hançer saplayan Lucretia (yanında 1617 tarihi) öbürü elindeki birer yılanı birer memesine tutan Kleopatra. Bu ocak bana çok orijinal göründü. Beni gezdiren adam haftada bir geliyor. Kiliseye filan bakıyormuş. Harpte havacı olarak Kudüs'te bulunmuş. Telaviv'e hayran. Yahudilerin çok şey başardıklarını söylüyor. "Karım razı olsa şimdi oraya gider yerleşirim" diyor. Yorkshireli. Bir kere seyahat edince de insanın yerleşemez olduğunu sezecek kadar anlayışlı. Önce İngiltere'de şuraya buraya gider sonra rahatsız olmadan otururum diyor.

Hava açmıştı. Mavi gök ve güneş altında bu dalgalı otlaklar ve yaprakları yavaş yavaş sararan korular güzel duruyor. Yine yürüyerek döndüm. Sabahleyin Manchester'a doğru giden belki otuz otobüs vardı. Şimdi Manchester'dan doğru gelen küçük otomobillere rastlanıyor. Üçte geldim. Çantayı bırakarak şehri gezmeye çıktım. Küçük bir resim galerisi var. Bir iki modern Fransız, Sisley ve Pissarro ve bir diğer Flamand resmi var. Blake'in* şair gravürleri, hiç bilmediğim resimler. Shakespeare'in konduduğu tebessüm gölgesi hoşuma gitti.

Manchester binaları Londra'dan da gri yüzü. Şehir iktisadi inkılapla on dokuzuncu asırda geliştiği için İngiltere'nin en sakil tarz-ı mimarisindeki binalar insanın gözünü rahatsız edip duruyor. O bakımdan görülecek bir tarafı yok.

Akşam Mack ile buluştuk. Gidecek bir yer kalmadığı için kütüphaneye gidip ayrı ayrı biraz meşgul olduk. Biraz da konuştuk. Sözlerin arkasında daima ne yapacağını, ne olacağını bilmediği için huzursuz. Birçokları tarafından belki sınıfı dolaşısıyla hor görüldüğünü his (veya vehm) eden insanın haleti-

ruhiyesi seziliyor. Okuma ve okuduğunu hıfz etme kabiliyeti müstesna. Musikiyi de çok seviyor.

7.X.1951

Yine sisli bir havayla kalktık. Hazırlanıp mufassal bir kahvaltı ettim. Sonra otelin hesabını ödedim. İki gece için oda ve kahvaltı £ 3.10.0 imiş. Odaya da bir şey bıraktım. Tok gözlülükle karşılaştıkça insan takdirini göstermek istiyor. Otobüs istasyonu da yakındaydı. Otobüs tam dokuz buçukta kalktı. Hemen tamamen doluydu. Manchester'ın iç kapayan sokakları ise bomboş. Yolda ilerledikçe sisi azaldı. Öğleye doğru da hava açıldı. Tam sonbaharın güneşli günlerinden biri. Güneş parlak değil. Hava tabakalarından süzölmüş hüzünlü bir hali var. Etrafı dalgalı yeşil ve kıvrık arazi ile güzel. Birmingham yakınlarında bile. Şirin kasabalardan da geçilmiyor. Mack'in teklif ve ısrarıyla onun kasabası olan Stony Stratford'da inmem, o akşam onlarda kalmam, ertesi gün de eniştesinin otomobiliyle Bedford'a gitmem, oradan Cambridge'e sık sık işleyen otobüslerden birine binmem kararlaştırılmıştı. Durakta annesiyle babasını bekler buldum. Ellilerinde zayıf, çelimsiz gözüken, sivri burunlu, samimi halli insanlar. Kızlarıyla damatlarının, ailelerinin bir davetine gitmek mecburiyetinde kaldıklarını, onun için bu akşam onlarda misafir kalacağını söylediler. Küçük otomobilleri ile uzak olmayan evlerine gittim. Adam üç mil ötedeki kasabada eczane işletiyormuş. Evleri küçük, odaları da kitaplar doldurmuş. Konuşkan ve çalışkan insanlar. Kadın bir öğretmen ailesinden, kendileri de altı kardeş öğretmenmiş. Her türlü el işine meraklı. Küçük tezgâhında dokuduğu atkıları, örtüleri, dokuduğu güzel yünliden kızının diktiği üç en etekliği gösterdi. Oya ve işlemeye de meraklı. Hatta DMC tarafından çıkarılmış bir Türk işlemleri kitabı da var. Terlik yapıyor, eldiven yapıyor. Çayla evde çörekler hazırlamış. Adam da dünyayı öğrenmeye meraklı. Evde ocak önüne halıcıklar dokumuş. Türkiye ve yolculuğum hakkında beni uzun uzun konuşturdular. Sonra da hafif bir akşam yemeği yedik, memnun yattık. İkisi de hoşuma gitti.

* William Blake (1757-1827), İngiliz şair ve ressam

8.X.1951

Sabahleyin erkenden kalkmışlar. Adam ocağı yakmış. Kadın da kahvaltıyı hazırlamış. Ben de inip mutfakta tıraş oldum. Banyoları yok. Apteshaneleri de dışarıda, bahçede. “Keşke kalsaydın da etrafı gösterseydik” dediler, durdular. Kahvaltıda kızları da geldi. Beni misafir edemediği için özür diledi. “Benim yerim daha müsaitti. Önce kardeşim sizi davet etmeyi düşündüğü zamanlarda öyle kararlaştırmıştık” dedi. Kocasını iase dairesinde oldukça iyi bir mevkideymiş. Her gün Bedford’a gidiyor, evlerinden 15-20 mil öteye. Konuşması, karısı ve karısının ailesi gibi oranın, Buckinghamshire’ın ağzına çalmıyor. Ama hep de iyi bir aile. Mack’in okumaktan başka bir şeyle alakadar olmaması ve mesleğini bulmuş olmaması onları biraz üzüyor gibi geldi bana.

Yolda sis çok koyuydu. Ancak Bedford’da otobüse bindikten yani 10.15’ten sonra açılmaya başladı. Tarlalarda patates toplamakla meşgul oluyorlar. Millingtonlar da şimdi işimiz o demişlerdi. Hatta hizmetçileri bile, bekledikleri sabah “Yarın görüşürüz” diye bir not gönderivermiş. Gündelikle patates toplamaya gitmişti. İşçi gündeliği 12/6 imiş.

Cambridge’e geldiğim zaman her taraf çok güzel görünecek kadar hava açmıştı. Neyse Hermitage’da⁹¹ 120 bir yer buldum. Ek binalarının üst katında arkaya, bahçeye bakan ferah, aydınlık, geniş ve rahat bir oda. Lüzumu kadar eşya var. Banyo da hemen yanımda. Tarife de çok müsait. Haftalığı bütün yemekler dahil £ 5.5. Mrs. Quiggin ile telefonda konuştum. Yarın yemeğe bekliyor. Bir de mukayeseli diller profesörü Jopson diye birinin benimle görüşmek istediğini söyledi, onu da arayacağım. Sonra Dr. Tillyard ile görüştüm. Onlara da çarşamba yemeğe gideceğim. Şehir ders senesinin ilk gününe has bir faaliyet içinde. Dükkânlarda alışveriş var. Vitrin seyreden, kitap karıştıran çok.

Kütüphaneye gittim, katalogları taradım. Dikkate değer yazmalar var. Şimdi tarih profesörü olan Mr. Butler’a da kart bıraktım. Otelde yediğim akşam yemeği hiç fena değildi.

9.X.1951

Geceleri burası bayağı soğuk oluyor. Ama sabahleyin iyi kalktım. Hafif sise rağmen hava açık olacağı benziyordu. Kahvaltıda yumurtasıyla iyiydi. Profesör Jopson, St. John’s’daki dairesine gelmemi söyledi. Ufak tefek, çıplak yuvarlak başlı, gözlerinin beyazından çok kırmızısı görünen civa gibi ellisinde bir adam. Birçok dilleri konuşacak değilse de okuyacak kadar biliyor. Türkçeyle de önce bilhassa mevzuunu bildiği tercümeleler okuyarak meşgul olduğunu söyledi. Karışık kitapları var. *Vadideki Zambak*⁹² Süreyya Sami tercümesi. *Doryan Grey*⁹³ filan gibi. Başlarken *Doktor Moro’nun Adası*⁹⁴ ile başlamış. Harpte Posta Umum Müdürlüğü’nün *Uncommon* diller⁹⁵ mütehassısı imiş. Sansür memuru olarak alacağı gençlere verdiği imtihan kâğıtlarını gösterdi. Türkçe metinler epeyce ağır: Gazete haberlerinin en giriftleri. Bir de Sultan Reşat’ın ilk büyük harbe Osmanlı Devleti’nin katılışını bildiren irade-i seniyesi var. Bunu kendisi, aynen bir cümle halinde çok iyi tercüme etmiş. Şeride ses alma aleti var. Ona Türkçe bazı şeyler okumamı istedi. Bu parçayı, Yahya Kemal’in “Açık Deniz”inden bir kısmı, bir de Haşim’in üslup üzerine küçük bir nesir parçasını okudum. Cambridge’te Türkçenin bulunmayışı üzerine konuşurken o mevzuda iki taraf inat ediyor. Şarkiyatçılar, Türkçenin Osmanlıca gibi klasik bir dil olarak Arapça, Farsça içinde okunmasını istiyorlar. Yaşayan dilciler bugünün yaşayan bir dili gibi okunsun istiyorlardı.

Öğle yemeğinde Mrs. Quiggin’deydim. On beş senede zerre kadar değişmemiş. Hâlâ da her şeye alakası uyanık. Yemeğe bir komşusunu da çağırmıştı Mrs. [boş]. 1936’da coğrafyacı kız kardeşiyle Türkiye’ye gitmişler. Antalya’da kalmışlar, Talas’ı, Samsun’u filan da görmüşler. Kardeşi şimdi evlenmiş. Cuma sabahına kahveye çağırıyormuş beni. Mrs. Quiggin, şarka ait piyeslerle meşgul olduğumu öğrenince hemen bir seri eski piyesini hediye etmeyi teklif etti –bana yahut kütüphanemize. Cumartesiye görüşmek üzere ondan ayrıldık.

Hava Cambridge’in en güzel, sakın ve güneşli sonbahar

92 Fransız romancısı Balzac’ın ünlü eseri.

93 Oscar Wilde’ın ünlü eseri.

94 H.G. Wells’in eseri. Birçok kez sinemaya uyarlanmış.

95 Az bilinen ve konuşulan diller, azınlık dilleri.

günlerinden. Ilık da. Üniversite bugün yeni açıldığı için daha pek iş yok. Mamafih boynuna futbol ayakkabısını takmış bisikletiyle sahaya gidenler çok. Nehrin üzerinde de tembel tembel dolaşan sırkılı kayıklar ve kanolar var. Bu üniversite kütüphanesinde çalışmak da çok rahat. Bir yaz bir ay burada çalışmakla çok iş çıkabilir. Çünkü bütün kitaplar el altında. Getirtmek zahmeti yok. Küçük ve münasebeti az şehir de teksif imkânını veriyor. Hele kütüphanenin 9.30'dan 18.30'a kadar açık oluşu büsbütün faydalı bir imkân. Akşam dönüşte eski tutor'um⁹⁶, şimdiki tarih profesörü J.R.M. Butler'dan bir mektup buldum. Yarın akşam, olmazsa öğle yemeğine, olmazsa çaya çağırıyor. Yemekten sonra koleje bir not bırakıp akşama geleceğimi, umumi yemekhanede kolej azasının masasında yemek yemekten zevk duyacağımı söyledim.

10.X.1951

Bu sabah güneşli güzel bir günle işe başladık. Öğleye kadar kütüphanede çalıştım. Öğlen de yemekte Dr. Tillyardlardaydım. TARIŞ incirini pek beğendiler. Yemekten sonra bahçede oturduk. Çoğu İngilizler gibi Amerikalıları tenkitten kaçmıyorlar. Pazar akşamına Hall'da yemeğe çağrıldım. Akşama da J.R.M. Butler'daydım. Şimdi Tarih profesörü. Hiç değişmemiş. Söze başlamakta sıkıntı hali bile hâlâ öyle. Fellowların⁹⁷ toplantı odasında beni Vice-Master olan Prof. Hollond ile tanıştırdı. Yemekte de masa başına onun soluna oturdum. Benim solumda da Mr. Butler vardı. Şimdi akşam duasını iki kişi mukabeleli okuyorlar. Yemek çok sadeydi: Çorba, balık, tatlı -Şarap da gezdiriyorlar. Karşımda, Prof. Hollond'ın sağında bir riyaziyeci oturuyordu. Galiba adı Littleword. Ankara'daki profesör Hamburger'i sordu. Onun yanında da arkeoloji profesörü D.A. Robertson. Bir Türk hanım arkeoloğu "Benim kitabımı tercüme etmek istiyormuş" diyordu⁹⁸. Son defa Türkiye'ye 1913'te gelmiş. Mr. Butler'ın yanındaki şakacı matematikçinin adını hatırlamıyorum. Tıknaz, kırmızı yüzlü, gözlüklüydü. Çinli riyaziyecilerle çalışmış, kendi kendine yarım saatte yapacağı problemleri onlara iki saatte yaptırverişinden bahsediyordu.

⁹⁶ Danışman.

⁹⁷ Fellow, öğretim üyesi, çoğulu fellows.

⁹⁸ Bu kitap belirlenemedi.

Yemek sonunda Vice-Master'ın önüne beyaz bir örtü yayılıp üstüne gümüş bir tepsiyle kupa kondu, o da kalkıp şükür duasını okudu.

Kolej kütüphanesindeki yazmaları tetkik etmem için kütüphaneciye mektup yazmayı üstüne aldı. Sonra biraz Mr. Butler'ın odasında oturduk. Ona tarihe kaçan çalışmalarım bahsettik. Bir denememi bırakacağım da okuyacak.

11.X.1951

Sabahleyin kütüphanede çalıştıktan sonra yemek üstüne Trinity'ye geldim. Kütüphaneci, bizim üniversiteye resmen kayıt merasimimizde ve diploma alışımızda rehberliğimizi eden Mr. Adams; titiz. Kütüphaneci yazmaların aşağı kütüphaneye bile inmesine taraftar değil. Neyse orada çalışabileceğim⁹⁹. Geceler maalesef mümkün olmayacak. Yazma seyahatname elli sahifelik, bilmem kopyasını bitirebilecek miyim? Üç buçukta ayrıldım. Çünkü Trinity'ye yeni Master seçilen Prof. Traveyan yaş had-dini doldurduğu için çekilmiş. Bu sefer bir tabiatçı geliyor: Dr. Adrian. Kolejin kapıları kapandı, saat tam dörtte büyük kapıya gelip yeni Master durdu. Deri pantolonu, silindir şapkası, cüppe-siyle baş kapıyı kapadı. Aralayıp uzatılan mektubu aldı. Gümüş bir tepsiye koydu, öbür eline de krallık remzi gümüş tacı, küçücük bir asa alarak. Fellowlar çıkıp kapının iki yanına dizildiler. Büyük kapı açıldı. Master içeri girdi. Fellowları selamladı. Onlar da onu. Sonra onların başına geçerek kolej kilisesine gittiler. Dağınık, beyaz bulutlu, mavi ve güneşli bir gök sanki bu merasimin renkliliğini belirtmek için vazife almıştı. Bilhassa doktorların renkli cüppeleri göz alıyordu. Yeni Masterin de çapraz konmuş dört köşe kırmızı çuha bir yakası vardı.

12.X.1951

Bu sabah kitapçıları dolaşıp siparişleri verdim. On buçukta coğrafyacı Mr. Skers ile kahve içtik. Ankara Üniversitesi'yle şubesinin münasebet tesis etmekten memnun olacağını söyledi. Sonra Trinity'de çalıştım. Öğleden sonra da *His Excellency* diye

⁹⁹ Trinity College'in ünlü kütüphanesi. Ortaçağ yazmaları açısından oldukça zengin bir kütüphane. Bugün kütüphane müze gibi ziyaret edilmekte, orada çalışmak ise izne bağlı bulunmaktadır.

bir piyese gittim. Hind-i Garbi adalarından birine, bir işçi hükümetinin iktidara geçmesi üzerine, umumi vali tayin edilen bir dok işçisine dair. Diğer yüksek memurların ondan şüphesi, bir iş beceremeyeceğine kanaatleri, sonunda üzüntülerden sonra muvaffakiyete erişti yarı komedi yarı dram şeklinde orta ve yüksek sınıflara pek hücum edilmeden iyi dram şekline sokulmuş, grup orta halliydi. Beşinci akşama rağmen tiyatro doluydu.

13.X.1951

Bugün Trinity'de ancak dörde kadar çalışabildim. Sonra azıcık kitapçılara baktım. Altıda Mrs. Quiggin'in benim için verdiği şeri partisindeydim. On on beş kişi çağırılmış. Alman edebiyatı mütehassısı E.K. Bennet ile daha çok konuşamadığıma üzuldüm. Miss Welsford ile genç ve güzel Miss Burton da Newnham'ın İngilizce Kolunu teşkil ediyorlardı. Coğrafya profesörü ile karısı Dehenhamlar da vardı. Cenubi Amerikalı Yahudilerden Prof. Fortes, Robert Kolej'den iyi bir talebesi olduğunu söyledi. Çok zenginmiş de. Annesine İsviçre'ye bir telgraf çekiyor, 40-50 sterling getirtiyormuş.

14.X.1951

Bu sabah gidip Mrs. Quiggin hediyesi 21 cilt piyesi paketledim. Yarın için üniversite lokantasında beni öğle yemeğine çağırdı. Öğle yemeğinde yanıma konuşkan bir Amerikalı kadın düştü. Newnham'da İngiliz edebiyatı okuyan kızını görmeye gelmiş. Kocasını Dorthmuth'da hocaymış: Adı Mrs. Knight. Oradaki talebe tanıdıklarından Pakistanlı bir Müslüman Abdüşşah'tan bahsetti. Babası şimdi Nairobi'ye yerleşmiş bir milyonermiş. Rockefeller Enstitüsü gibi bir müessese kurup servetini sarf edecekmiş. "Sizin üniversiteye de belki yararı olur -Eğer genç mübalağa etmiyorsa" diyor.

Öğleden [sonra] biraz yürüdüm. Fitzwilliam müzesini gezdim. Akşam da Jesus College'de yemeğe gittim. Fellow odasında Dr. Tillyard iki Fellow'u, gelince yalnız kalmayayım diye bekletmiş. Biri zayıf kuru yüzlü, orta yaşlı; öbürü de genç, sarışın, kırmızı sıhhatli yüzü olan biri. İlkinin ismi aklımda kalmadı. İkinci[si] Dr. Picken iki sene önce kolejde hocalık eden bir

arkadaşına misafir gitmiş. Türkiye'yi çok sevmiş, bu sefer kendi başına Karadeniz'e gidip Rize ötesinden içarlere doğru yaya gezmiş, Bingöller'e kadar. Bazen yaya, bazen kamyonla yol almış. Köylerde misafir kalmış. Kaba köylü Türkçesini öğrendiğini söylüyordu. Türk musikisiyle de meşgulmüş. Halbuki kendi sahası hayvanat. Tam amatör İngilizlerden. Sevimli ve mahcup biri.

Az sonra akşam ayininden Dr. Tillyard ile öbür Fellowlarda geldi. Her birini takdim etti. Bana eski bir talebesini profesör olmuş olarak tanıtmaktan gizli bir haz duyuyor gibi geldi. Onu takiben gitmemi söyledi. Böylece sofrada ben soluna, kolejin rahip azası da sağına geldi. Bütün diğer Fellowlar gibi onun da adını unuttum. Yalnız senior tutor dediği Mr. Jennings'i hatırlıyorum. O zayıf adam da solumdaydı. Hep söz açarak konuşuyordu. Eskiden olsa sıkılırdım. Ama şimdi sustuğum zaman da rahatım, sükût uzayınca bir tarafa söz açmam güç olmuyor. Yemeğe burada Trinity gibi gongla değil çingirak çalarak işaret olunuyor. Bir talebe gelip garsonun verdiği Latince duayı okuyor, herkes yemeğe oturuyor. Burası küçük bir kolej, azası da 20 kadardı. Yemekte Dr. Tillyard'ın dediği gibi iyi şeyler vardı. Tavuk, iyi bir tatlı. Sonra evvelki toplantı odasına gittik. Benim bir yanıma rahip, bir yanıma Dr. Picken kondu. Garsonlar kahve getirdiler. Bu sefer de konuşma vazifesini üstüne rahip almış olacak. Halbuki bence öbür genç daha alaka vericiydi. Bir iki defa ona döndüm, ama söz devam ediyordu. Rahibi yapayalnız bırakamadım. Dokuzda Mr. Tillyard beni alarak evlerine geçirdi. Çalışmalarım üzerinde etraflı görüştü. Neler yapılabileceğini düşündü. Trinity'de bulduğum seyahatname¹⁰⁰ ile çok alakadar oldu. Türk-İngiliz münasebetleri ile meşgul olmamı çok iyi buldu. O yoldan hele Türk arşivinden de malzeme temin edilebilirse, kitaplık eser meydana getirebileceğim ümidinde. Oxford profesörlerinden bu devre edebiyatıyla bilhassa alakalı F.P. Wilson ile tanışmamı tavsiye etti. Mektup da yazacak. Elimdeki bir iki yazmayı da okuyacak. Söz arasında gelişimden de

¹⁰⁰ Bunun hangi seyahatname olduğu belirtilmemiştir. Orhan Burian'ın bu yolculuktan yığınla malzemeyle döndüğünü biliyoruz. Deftere kopya ettiği yazma metinlerinden başka birçok arşiv belgesinin mikrofilmlerini de getirmiştir. Burian'ın getirdiği bu mikrofilmleri Prof. İnalcık'la birlikte yayına hazırlıyorlardı. Ne yazık ki bunu yapamaya ömrü yetmedi. Bk. Halil İnalcık, "Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti", *Belleten*, 60 (1951), 675.

memnun olduğunu söyledi. “Herhalde çok geçmeden seni yine buraya getireceğim”, diyerek ayrıldı. Oradan çalışmak cesaretiyle döndüm.

15.X.1951

Bütün gün çalıştımsa da yazı bitmedi. Yarın da çalışacağım. Öğlen de son defa Mrs. Quiggin ile buluştum. Eskiden kütüphaneye olan yeri güzel bir salon haline getirmişler. Kahve, sandviç, bisküvit gibi şeyleri veriyorlar. Koltuklarda yenebiliyor. Yalnız senato azasındanmıymış ne, orada bile beni bir semantikçi ile tanıştırmayı tertiplemiş. Mr. Bromwich uyanık bakışlı, gençten bir adam. Kulağı harpten beri ağır işitiyormuş ve zaman zaman hafızasını kaybediyormuş. Ama Cambridge’te tutuyorlar. Karısı da bakıyor. Sakin bir hayat geçiriyorlarmış. Shakespeare’i kendi gününün ağzıyla oynayabileceğini söylüyordu. Onun sahasında dünyada üç kişi varmış. Başları olan Amerikalı da bir sene önce ölmüş.

Gece *Twelfth Night*¹⁰¹’a gittim. Çocuklar şiiri duymadan oynuyorlardı. Oyunları da acemiydi. İki buçuk sene önce New Brunswick’te gördüğüm daha iyiydi. Gece Cambridge’i sis basıyor ve hava iyice soğuyor.

16.X.1951

Son gün diye kütüphanede son dakikaya kadar çalıştım. Ama bir saat eksik geldi, o kadarcık işi tamamlayamadan ayrıldım. Çünkü otobüs altı buçukta kalkıyordu. Mamafih aksi düşüp kütüphaneyi 4.45’te kapamasaydılar bitirirdim. Pansiyon günde 15 şilin üzerinden hesaplanıyor. Akşam vakti yolun mühim bir kısmı yine sis altında geçti. O yüzden Londra’ya vaktimizden 20 dakika sonra gelebildik. Ama eve onu fazla geçmeden geldim. Bir hayli mektup birikmiş. Yatana kadar, sonra bir kısmını okudum. Leman, paketi geri bana havale ediyor.

17.X.1951

Bugün bankada kalan parayı alarak bilet işini takip ettim. İsviçre ve Fransa haftada bir veya iki sefer yapıyor. Onlar da ayın ikisine rastlamıyor. Nihayet Pan American’ın duraksız Londra-İstanbul seferine bilet bulmak nasipmiş. Akşamüstü Orhan Beyle buluştuk. Fahir İz de ondaydı, daima konuşkan ve hizmete hazır görünüyor. Akşam yemeğinden sonra Orhan Beyle gece tenhaliğinde bir hayli vitrin seyrettik.

18.X.1951

Sabahleyin birkaç alışverişten sonra Fıtnat’ın tezi için parlamento zabıtlarından işe yarar bir şey bulabilir miyim diye biraz araştırdım, bulamadım. Alakalı kanun layihalarının her müzakeresini okumalı. Öğle yemeğine Orhan Beyle buluştuk. Sonra ona birkaç şey aldık. Dörtte de elçiye gittik. Kızının Ankara’da bir sene Latince çalışsa Londra’da Latince-den muaf olup olamayacağını düşünmüş. Kız da İngiliz edebiyatı çalışmak istiyor. Fakat Latince ile zaman kaybetmemeye katiyen karar vermiş. Nihayet sosyoloji üzerinde durmaya karar verir gibi oldu. Ayrılırken de sefir 29 Ekim’e davet etti. Akşamüstü Ruth¹⁰² ile buluşup yemek yedik. Oradan da tiyatroya *Seagulls over Sorrenta**’ya gittik. Mevzu biraz zorlama, tipleri de biraz klişe. Ama epey güldürüyor. Fena da oynamıyorlar. Ruth babasına bir çakmak hediye almış, onu götüreceğim.

19.X.1951

Bu sabah erken kalkarak 8.10 treniyle Oxford’a geldim. Neyse buraya varıncaya kadar sis açılmakla kalmadı, hava günlük güneşlik oldu. Şehirde bütün oteller dolu. En lüksü Randolph’a gittim ve neyse sakın bir cephesinde iyi, hizmeti içinde, bir oda buldum. O bile ancak öğlen boşaldı. Sonra Prof. Wilson ile telefonla görüştüm. “Şimdi gelin” dedi. Saat on birdi. Taksiye atlayarak gittim. İri, fırça saçlı, kül rengine çalar, sarışın. Bir ayağı felçli gibi yürüyor. Ankara Üniversitesi’nden malumat sorarak

101 On İkinci Gece. Shakespeare’in oyunlarından biri.

102 Ruth, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde görevli Prof. Baker’ın kızı.

* Hugh Hastings’in oyunu.

söze başladı. Sonra Goffe'un¹⁰³ basılmasına imkân göremediğini söyledi. İngiliz-Türk münasebetleri üzerinde çalışmamı daha ümitli buldu. Rastladığım seyahatname ile bilhassa alakadar oldu. Yazma üzerinde epey görüştük. "Bana üç şey yapabilirsiniz gibi görünüyor" dedi: "Türk-İngiliz münasebetleri üzerindeki yazmalardan ilmi makaleler çıkarabilirsiniz. Seyahatnameyi neşre hazırlayabilirsiniz ve bir de bana gönderdiğiniz yazıyı daha mukni [inandırıcı] bir şekle sokabilirsiniz. Goffe yazması üzerine bir makale çıkarabilirsiniz." Seyahatname için Hakluvt Cemiyeti'ni tavsiye etti. Orası olmazsa kendisinin çıkardığı bir seri için düşüneceğini söyledi. "Ne yazık ki beni tam gideceğiniz sırada buldunuz." dedi. Türk-İngiliz münasebetlerinden kitap çıkarılabileceği fikrini o da söyledi. Bana alakası zoraki değil gibi geldi. Herhalde kendisiyle tanıştığım çok iyi ve kazançlı oldu. Öğlen de Mr. Davis ile buluştuk. Her zamanki gibi konuşkan. Beni Oxford dışında, bir tepe üzerinde güzel, geniş bir bahçe içindeki evine götürdü. Scholar Gypsy'nin* dolaştığı yollar hep o civarmış. Karısı, ince uzun boylu. Koyu renk gözleri ve saçları olan kırkında bir kadın. Yüzünün sert bir ifadesi var. Üç kızından iki küçüğünü mektepten geldikten sonra gördüm. Sarışın ve zeki halli kızlar. Büyüğü Helen 12, küçüğü Christine 8 yaşındaymış. Yemekte hizmete yardım ettikten sonra bizimle sofraya 16-17'sinde sarışın bir kız oturdu. Onu da Norveç'ten diye takdim ettiler. İngilizcesini ilerletmek için aile yanına gelmiş gözüküyor. Davis, Türkiye hatıralarından bahsetti, durdu. Amerika'da, Finlandiya'da da hocalığı varmış, bilmiyordum. Avrupa'yı iyi gezmiş. Çalışmalarına söz düşmedi. Üçte onlar şehre, ben kütüphaneye geldim. Hugh Stratton geçen sene beni bir hafta misafir etmişti. Kolejlerine uğrayarak onu yarın için karısıyla yemeğe çağırdım. Akşam döndüğüm zaman bir mektup haberi buldum, geleceklermiş.

103 Prof. Burian'ın İngiliz trajedi yazarı Thomas Goffe üzerine yaptığı araştırma; bu makalesi o zaman basılmamış, yakın zamanda tarafımdan yayımlanmıştır: Orhan Burian, "Interest of the English in Turkey as Reflected English Literature of the Renaissance: II, Thomas Goffe", *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, XIX (1999), 99-121.

* Okur-yazar Çingene. Gezgin üniversite öğrencilerine Ortaçağ'da verilen ad. İngiliz şair ve denemecisi Matthew Arnold'un (1822-1888) çok ünlü bir şiiri.

20.X.1951

Sabahleyin kütüphanede faydalı iş gördüm. Öğlen karı koca geldiler. Karısı da Hugh gibi çok sarışın. Siyah kırmızı pantolon, siyah palto giymişti, rengi büsbütün açık görünüyordu. Şişman ve güler yüzlü. Ressammış. O da Avustralyalı. Bir kadeh şeriden hemen başı döndü! Yemek ve sonrası sıkıntısız, rahat konuşarak geçti. Yemekten ve davetten pek memnun göründüler. Yeni bir eve taşınmışlar. Ödünç dikiş makinesi almışlar, perdeleri dikmeye gittiler. Hugh epeyce zayıflamış. Ben de hemen arkalarından üç buçuktaki trene gittim. Bristol'a Reading'ten aktarmalı bir tren. Aktarma sırasında soğuk bir istasyonda beklemek sıkıntılı oluyor. Bristol'a hava karardıktan sonra geldik. Günleri ziyan olmasın diye geleceğim treni telgrafla dün haber vermiştim. Otobüse giderken Gerard'ı bekler buldum. Şehirden epey mesafede bir yer bulmuşlar. Otobüsle aktarma ederek gittik. Alt katta bir oturma-yemek odaları var. Üst katta da yatma odaları. Anita da güler yüzle karşıladı. Biftek pişirmiş, şarap almış. Geç vakte kadar oturduk. Evlenmekle ikisi de bütün rabitalarını koparmışlar. Kendilerini maksatsız, yüzer hissediyorlar. Bir maksat istiyorlar. Gurdjieff metoduna ümit bağlamışlar. Anita bana umduğumdan daha nahif, daha zayıf geldi. Gerard'ın karakterindeki sert hatlar ona kuvvetli hissini veriyor. Ama o da yardım arıyor. İki-sine de yeniden yakınlık duydum. Oturma odasındaki divan bana yatak oldu.

21.X.1951

İyi uyumadım. Sabahleyin epey geç indiler. Hava değişip duruyordu. Kahvaltı toplandıktan sonra nehir kıyısına kadar yürüdük. Oturdukları yer sakın ve yeşillik. Cezir vakti nehir kıyıları meydana çıkmış. Su, tepeler arasında sıkışıp kalmış gibi. Güneş ve mavi gök altında renk renk ağaçlar insana sevinç veriyor. Rüzgâr acı esiyordu. Hafif bir öğle yemeği yemeğe acele döndük. Çünkü birde şehirden kalkan otobüsle beni Wells katedraline götürmeyi düşünmüşler: Şehre indigimiz zaman bütün saatleri on ikiyi gösterir bulduk. Halbuki biz bir sanıyorduk. Meğer o gece kış saati konmuş. Daha bir

saatimiz olduğu için gidip Chatterton'un yazmalar bulduğunu söylediği kilisesini gezdik. Otobüs yolculuğu küçük tepeler inip çıkarak, taş kulübeli küçük köylerden geçerek bir saat sürdü. Güzel havada çok zevkli oldu. İki katlı İngiliz otobüslerinin üst katından manzaranın tadına daha çok varılıyor. Wells, bana İngiltere'de en çok heyecan veren kasaba oldu. Tarihini, şahsiyetini, manzarasını katedraliyle ahenkli olarak muhafaza etmiş. Almanya'nın Nürnberg'inden, İtalya'nın Floransa'sından sonra burayı bütünüyle sevdiğim şehir olarak hatırlayacağım. Katedralinde gariplikler var. Kat kat sütunlu cephe, içeride kuleye payanda olarak yapılan (şekli[inde] destekler, sanat hususiyetli ama, Avrupa katedrallerinden üstün değil. Halbuki katedral önündeki geniş çimenlik, yanında ördek yüzen hendeği, ortasındaki piskopos sarayı, katedral papazlarının kulübeleri sıralanan avlu –bunlar şehri de katedrali de köklü, daha büyük bir terkip içinde bir uzuv yapan müstesna güzellikler. O sokaklarda sonbahar akşamının güneşli serinliğinde dolaşmak büyük heyecandı. Çocuklar da anlayışlıydılar. Sonra yine yağmur geldi. Ama o zamana kadar küçük bir evin alt odasında çörekli, tereyağlı ekmekli güzel bir çaya oturmuştuk. Küçük bir ev-otelin yemek odasıydık. Güneş batarken döndük. O gece de epey oturup öyle yattık. Ocakta güzel bir ateş biz yataırken daha sönmemişti.

22.X.1951

Az uyudum. Sabahleyin erken kalktım. Kal diyorlardı. Ama bitecek bir şeyi neden uzatmaya çalışmalı. Anita öksürüyor, nezle. Trene gelmek istiyordu. Hava yine kapanmış ve iyice serinlemişti. Dokuzu geçerek kalkan trene yetişmek üzere Gerard ile çıktık. İstasyonda allahısma marladık dedikten sonra baktım, para bozdurup peron bileti almış. Tren kalkarken "Belki seni İstanbul'da görürüz" dedi. Trenin istimi içinde kaybolurken gözleri yaşlıydı. Ender anlar insanların hikâyesini anlatan ciltler yerine geçiyor. Tren iki tarafa kuru yapraklar savura savura yol alırken bazen güneşli bazen bulutlanan hava, yamaçlarla ormanlar sonbahar güzelliğini meydana çıkarıyordu. Tam üç saatte Londra'ya geldik. Kompartımanda çok hoş bir ihtiyar

kadın vardı. Adı Mrs. Berth. Avrupa'da çok gezmiş. Yıllar önce İsviçre'de kaldığı otelleri hatırlıyor. Tanıştığı bir Hollandalı aileyi yolculardan bir Hollandalı kadından soruyor [Beş altı sözcükten oluşan bir cümle karalanmış].

27.X.1951

Bugün öğleden sonra Atila'nın evinde kaldığı gençle karısını bulup saat altıda tiyatroya götürdüm. Kız mazlum halli, yeşil gözlü, güzelce, kendi halinde; çocuk, burnunu çeken uzun boylu, açık renk gözlü, kalın sesli bir delikanlı –yetişmek istediği belli. Atila'ya Avrupa'dan sonra memleketinin tezadının kuvvetli geldiğini tekrar ediyordu. Onlardan ayrılınca Geofroy Loy'a yemeğe gittim. Karısı bir tavuk hazırlamış. Yemeğe meraklı. Kül tablası hediye olarak makbule geçti. Sarışın, uzun, zayıf ve kemikli ama uyanık görünüyor. Tarihe çalışmış da Türk-İngiliz münasebetleriyle de alakalandı. Zaten Dr. Tillyard onlara çaya geldiği zaman bu çalışmalardan epey bahsetmiş. Ayrıldığım zaman gece yarısı olmuştu.

28.X.1951

Bütün gün bir yazımı daktilo ettim. Dr. Tillyard'ın göndermemi söylediği yere gönderebilmek için.

29.X.1951

Bu gün de öğleye kadar vaktimi daktilo aldı. Öğleden sonra Orhan Beyle alışveriş ettik. Geçen hafta da zaten İstanbul'a göndereceği şeyleri almıştık. Öğrenmek istediği çok şey var. Londra'da hep uyanık kalmasına memnunum.

30.X.1951

Bugün biraz üniversite kütüphanesinde meşgul oldum. Akşama da Orson Welles'in *Othello*'suna gittim. Desdemonanın *Othello*'yla kaçışını göstermek, Roderigo'yu aptallaştırmak gibi yanlış metin tefsirleri var. *Othello* da vücudunu kerih olacak kadar şişirmiş. Dekorlar fena değildi.

31.X.1951

Sabahleyin kütüphaneye, öğleden sonra birinin Fransızcadan ne isimle tercüme ettiğini unuttuğum *Bobosse*'a gittim. Roussin'[in]* bu piyesi, Atila'nın arkadaşlarıyla gittiğimiz *Little Hut*'a nispetle biraz daha düşündürücü, daha ciddi olmaya çalışan bir komedi. Hepsi de iyi oynadı. Bir aktörün hayatı ile rolü birbirini tekrarlar gibi. Adını da Figure of Fun koymuşlar. Akşam Ruth ile buluşup acele bir çay içtik. Babasına gönderdiği çakmağı aldım. Acele Old Vic'e gidip açılış gecesi *Othello*'yu gördüm. Karaya boyanmış bir beyaz, mezardan gelir gibi bir sesle poz keserek *Othello*'yu oynuyordu. Iago'dan başka seyredilecek pek kimse yoktu. Gayet gülünç bir *Othello* temsili gördük. Sahneye koyan gencin acemiliği belliydi. *Othello* yıkılır gibi etrafta döndü durdu. Iago'yu ayrıldıkta Brabantino'ya bağirtmakla daha başlangıçta metni dikkatle okumadığını rejisor gösterdi. *Othello*'yu kılıç kavgasına karıştırmakla bu dikkatsizliğinin daha büyük örneğini vermiş oldu.

Evvelsi akşam Cumberland oteline gidip İsviçre'den Kanada'ya geçmekte olan Klaus Goldschlag ile karısı Ann Shirley'i de gördümdü. Yazmayı unutmuşum. Onun kemikli bir yüzü var. Çocuğu olacakmış. Durmadan midesi bulanıyor. Yatağında daydı, iyice bir kız. Çoğu kanaat ve hükümlerini kocasından alacak gibi: Ama sakın bir anlatışı var. Koyu renk gözleri solgun yüzünde büsbütün meydana çıkmıştı.

1.X.1951 [1.XI.1951 olacak]

Alacaklarımı alıp hesaplarımı tasfiye ettim. Son mektuplarımı yazdım. Öğleye Orhan Beyle buluştuk. Ona gelirken kütüphane kapısında Joy'u görüp ona da veda ettim. Günümüz Orhan Beyle beraber geçti. Bana bir miktar daha borç verdi. Kırk sterling oldu.

2.X.1951 [2.XI.1951 olması gerekir]

Sabah ince yağmur başladı. Orhan Beyden aldığım bavulla iki bavul eşyam, dosya çantam hazır. Taksi de sekiz buçukta geldi. Mrs. Wilson, iyi kalpli kadın, yine gözünde yaşla veda

etti. Otobüs istasyonunda uçuş tarifesinin değiştiğini söylediler. Meydana otobüs 9.10'da değil, 11.00'de, tayyare de 10.55 yerine 12.30'da imiş. Neyse Orhan Bey geldi. Biraz konuştuk, biraz dolaştık. Bütün çantalarımı tartıp £ 4.11 fazla yük parası almışlardı. Tayyareye girecekler için de isterler diye Orhan Bey bir £ 10 daha borç verdi. Gerçi bu uçuşun tayyaresi Londra'dan yola çıkıyor, ama gelecek tayyare gecikti diyerek hareket saatimizi geciktirdiler. Nihayet 11.45'te otobüse bindik. Yolcu çok olduğu için Orhan Bey şehir otobüsüyle meydana gelmek zorunda kaldı. Meydanda sigorta olarak, kartını Orhan Beye bıraktım. Ne olur ne olmaz 2000 sterling bir yardımdır. Sonra ayrıldım. Gümrükte muayene filan etmiyorlar. Üç paketim de tayyareye konmuş. Fakat tayyarenin bir arızası varmış. Bindik, yine indik. Ancak 14.30'da kalktık ve beş dakika sonra havalandı. O vakte kadar hava da açmıştı. Altımız yeşil çayırılar ortasında hep havuzumsu göller. Sonbaharın kuvvetsiz güneşinde zümrüt renkleriyle resim gibi. Az sonra sise girdik. İrtifa benim bademciklerimi sıkıyor. Akşam yedi buçukta geleceğimi uman Günyol, o Yeşilköy ıssızlığında bekleyecektir, diye üzülüyorum. Yerim en ön sırada sağ başta pencere kenarı. Fakat cenuba bakan pencereler çok geçmeden buzlandı. Sol yandaki pencereden bulutlar, yekpare sisimsi bir bulutun üzerinden uçtuğumuz anlaşıyor. Uzakta hafif penbe, mavi bir gök var. Arızasız gidiyoruz. Benim sıramda Amerika'nın ortalarından geldiği anlaşılan iki iri erkekle orta yaşa gelmiş çocuk halli bir kadın var. Öğle yemeğimizi dörde çeyrek kala verdiler. Güzel bir biftecti. Çorba, salata, kahve, küçük bir ekmekle tereyağı ve tabii dondurma vardı. Her ihtimale karşı bir hap aldım. 16 000 kadem yüksekten uçuyoruz mu demişlerdi ne. Pencereden dört buçukta baktım. Hafif sarı-mavi uzak gökte incecik bir hilal: Yeni ay. Aşağıımızdaki koyu kurşuni tabakanın altı belki henüz gündüzdür. Güneşli bir gündüz. Servis yapan kız henüz arka sıralara yemek ve yemek üstüne verdikleri kırmızı şarab götürüyor –sulu tatsız bir şarap. Tiyatro listeme baktım. İngiltere'de kaldığım kadar gittiğim 25 tiyatroya £ 15.8 vermişim; 16 bale ve konsere de £ 5.11. Saat beşte "Demin Münih'in üzerinden geçtik" diyen ses, "Önümüzde iyi hava var. Beş saat sonra

* André Roussin (1911-1987), Fransız oyun yazarı.

İstanbul'dayız". Altıda likör getirdiler. Tayyare gazetesi "Zagrep yakınlarındayız. Yarım saat sonra Belgrad görünecek. Üç saat 40 dakika sonra İstanbul. 15 000 kadem yüksekten vasati 250 mil süratle uçuyoruz, dışarıda hararet -7°, İstanbul'da +10° diyor. Yedi buçuğa yakın "Kemerelerinizi takın!" işareti verildi. Herhalde fırtınaya giriliyordu. Dokuzda tayyare herhalde alçalmaya başladı. Kulaklara, boğaza hırlatacak şekilde tazyik var. "On dakika sonra İstanbul'dayız. Öğle yemeği geç yendiği için akşam yemeği İstanbul'da yenecek" dendi. 9.10 Yeşilköy. Arkadan rüzgârda büyük sürat: 6 saat 40 dakikada geldik. Hem de rahatça.

İKİNCİ DEFTER

12.XI.1951 – 13.X.1952

12.XI.1951

İstanbul Radyosu Müdürlüğüne bir mektup:

“Efendim, radyonuzun temsil kolunda İngiliz tiyatro klasiklerinden tercümelerimin kullanıldığını öğreniyorum. Bizzat İngiltere Radyosu bu türlü faydalanmalarından önce beni mektupla bulup niyetinden haberdar eder, temsilden sonra da bir telif hakkı verir. Bizim radyomuzda bu teamüller yok mudur, öğrenmek isterdim.”

Bülent Ecevit’e taziye. İngiltere’ye dört kitabı iade ettim.

İstanbul Şehir Tiyatrosu’nun bu seferki *Othello* temsili 30 defa tekrarlanmış 15 000 lira hasılat yapılmış, bana 1028 lira düştü. Evvelki temsil 27 defa tekrarlanmış, 5400 lira hasılat yapılmış, bana 243 lira düşmüş.

14.II.1952

Anıtkabir için yapılan kabartmalar müsabakası bitmiş de teşhir ediliyordu. Berbat şeyler. Heykeltıraşlarımızın en ustasından bile anatomi kusurları göze batıyor. Müridoğlu’nun* birinci mükâfat alan “*Mehmetçik*” kabartması böyleydi. Sonra bir sulh kabartması vardı ki adeta Manet’in “*Olympia*”sı: zevk taşan etli bir kadın, bir elinde portakal gibi güvercin tutmuş, bir elinde kürdan gibi bir zeytin dalı, karnında da küçük bir hançer duruyor! Uryan mı, uryan! St. George ile ejder, yahut Hydra ile Herkül benzeri kabartma ise pek çoktu.

16.II.1952

İsparta üstünden Antalya’ya Harbiyeli dolu bir tren. Terbiyesiz gibi gözüken iyi çocuklar. Biraz okuyanları düşünenleri, faydalı bir iş görmek isteyenleri de var. İçebiliyorlar –portakal kabuğundan kadehlerde bile..

* Zühtü Müridoğlu (1906-1992), heykeltıraş.

Isparta'da Hamit¹³⁸'in¹ ağabeysi Hakkı Dereli'yi gördüm –Maliyede memurmuş. Kütüphanede² küçük kıızıyla beraberdi. Amca oğlu Tahir Dereli de gülyâğcı imiş, evinde buldum. Halıcı akrabası Mehmet Bilgin'le ava gitmişti. Şehir oteli temiz, lokantası da altında, fena değil.

Antalya'nın şehir oteli kirli yüzü. Daha önceden Tarak Palas'ı görseydim belki daha iyi bir yer edinmiş olurdu. Antalya'da güneş, deniz, kır laleleri ve portakallar insanın yüzüne gülüyor. Etraf da sulak.

Serik'e giderken otobüste bir Antalyalı şoför (Adı da Ethem Çetiner'miş) yolculuğumla alakadar oldu. Beni eski öğretmeni Zahit Beye götürdü. İki gün sonra Belkıs harabe bekçisinin gelip beni Serik'ten almasını o sayede temin ettik. Aynı şoför beni Alanya postasını götüren şoför Mustafa'ya emanet etti – Yani dolu otobüsünde sol kolunda bana bir yer vermesini sağladı! O da Alanya'ya varınca beni "Turistik Klavuz, Komisyoncu –Acente – Cazbandçı" Galip Dere'ye sağlık verdi. Ama Alanya Kalesi'ni bana puslu bir akşamüstü o değil, üç küçük gezdirdi. Nevzat Kıymaz, Nuri, sonra da Mehmet. Nevzat'ın ağabeyi de Aksu [Köy] Enstitüsü'nden çıkmış, Mahmutlar Köyü'nde öğretmenmiş. Eski Antalya'yı oradan dönerken yol üstü inip kendim gezdim. Bir gün sonra da tekrar Serik'e gelerek Zahit Kıratlı'nın yanında bulduğum bekçi İsmail ile çift tekerlekli arabasında Belkıs'a gittim. Hava hep güneşli, ılık ve güzel olmakta devam etti.

15.III.1952

Amerikan Haberler Kütüphanesi Müdürü Mrs. Dean'in evinde akşam yemeğindeydim. Aksacli, güler yüzü, şakacı, şair, politikacı Wilbert Snow ile karısının ziyareti dolayısıyla.

20.III.1952

Rockfeller'den Marshall bu sabah geldi. Otelde bulduğumuz zaman birkaç senedir burada hayatımızı tetkik eden bir genç Amerikalıyı tanıttı. Richard Robinson. Sarışın, güler 1 Hamit Dereli, DTCF'de Latince doçenti. Sezar'ın ünlü *Galya Savaşı*'nı Türkçeye çevirmişti. Profesör olarak yıllarca İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim üyesi yaptı. 2 Halil Hamit Paşa Kütüphanesi olmalı.

yüzlü, kırmızı iri yüzü zeki insan. Öğlen de Kadri Beyin davetlisiydik.

21.III.1952

Marshall fakülteye geldi. Öğleden sonra. Yeni Zamanlar Tarihi ile alakadar. Enver Ziya³139 ve Halil İnalıcık⁴139 ile tanıştı. Adnan [Aydın] Sayılı'yı* da görmek istiyordu. Bedri⁵139 ve Nusret⁶139 ile de görüştü. Çağdaş tarihi tespit etmek meselesinde duruyordu. Nasıl olsa kalacak olan vesikalardan ziyade kaybolmaya, yok olmaya müsait vesikalarla alakalı. Mesela mücadele kahramanlarının hikâyelerinin kendi ağızlarından şeride alınması, hatırat yazdırılması gibi: 1930'dan bu tarafa pek tarafsız tarihler yazma zamanı gelmediğini düşünüyor. Enver Ziya'dan bilhassa İnkılap Enstitüsü hakkında malumat aldı. İmparatorluğun çökmesinin sebepleri neydi, Türkiye nasıl garplılaşabilir? Bugünkü tarih araştırmalarının ana prensiplerini bu iki problem teşkil etmektedir. Arşiv de ilim adamlarına açıldıktan sonra bugün, hele imparatorluğun tarihi çok tarafsız bir gözle tarihçilerimiz tarafından tetkik edilmektedir –Halil İnalıcık'ın Bulgaristan hakkındaki tetkiki⁷ de bunu göstermiştir.

22.III.1952

Akşam yemeğini Marshall ile beraber yiyip Konservatuvar'da "Genç Kuartet" in konserine gittik.

23.III.1952

3 Enver Ziya Karal (1906-1982), tarihçi. Yeni ve Yakın Çağlar Osmanlı tarihi üzerine araştırmalarıyla tanınmıştır. Aynı zamanda Cumhuriyet Tarihi ve Atatürk üzerine de pek çok eser bıraktı. DTCF dekanlığını da yürütmüştür. Yaşamı ve eserleri için bk. Irène Mélikoff, "In memoriam Enver Ziya Karal", *Turcica* XV (1983), 7-12.

4 Günümüzün uluslararası Osmanlı tarihçisi. Orhan Burian, İnalıcık'la sürekli iletişim halinde bulunuyordu.

* Aydın Sayılı (1913-1993), bilim tarihçisi, 1952'de DTCF'de bilim tarihi kürsüsünü kurdu.

5 Bedrettin Tuncel.

6 Nusret Hızır. (1889-1980), Türkiye'nin önde gelen felsefecilerinden.

7 Halil İnalıcık'ın doktora tezi olan ve Batı dünyasında da çok olumlu yankılar uyandırmış olan *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Ankara, 1943.

Akşam yemeğini Kısmet'le Marshall'ın misafiri olarak yedik. Sonra onu *Fledermaus*'a* götürdük. Şöyle, böyleydi.

24.III.1952

[Marshall] fakülteye bizim enstitüye geldi. Etraflı görüştü. Şimdi hepimizi tanıyor. Şubenin umumi faaliyeti için esaslı bir yardım temin edebilecek. İrfan'a da bir sene Amerika'ya gelmesini temin edecek. Hatta Jansen'in bir yıl daha kalabilmesi imkânını bulması da varit.

25.III.1952

Öğle de yine Kadri Beyin misafiriydik. Sonra da dekanı ziyarete gittik. İnkılap Enstitüsü'ne İngilizce Enstitüsü'ne, İrfan'a, Jansen'e yardımı söyledi. Dekan minnettarlıkla karşıladı. Şimdi dört talep mektubu bekliyor ki New York'ta harekete geçsin. İstasyonda akşam geçirenler: Kadri Beyle Orhan, Akdes Nimet'le oğlu⁸, Latimer ile karısıydı.

5.IV.1952

Samim, karısı⁹, Suat, karısı, avukat arkadaşları, karısı, bir akrabası ve küçük oğlu Yalkut, Kızılcahamam ve Çamkoru'ya gittik. Üç motosiklet vardı. – birinde de Necile'nin amcası Kore'den dönen genç teğmen. Avukat da otomobiliyle gelmişti, küçük fakat rahat bir Alman Ford'u. Hava biraz serindi. Fakat gündüz güneşli gece de mehtaplı. Çamkoru'da dağınık çamların arasında parça parça kar kalmış. Etraf çiğdem içinde.

11.IV.1952

Latimer¹⁰, karısı ve küçük oğlu Can, Haberler Bürosu'nu teftişe gelen Amerikalı ile İngiliz (Rus) karısı Kayseri'ye gittik. Sabahleyin 10.30'da yola çıktık. Hava değişe değişe gittik. 18.00'de Kayseri'ye Alemdar Otel'i'ne vardık. Yol 335 kilometre, düzgün sayılır, çok az nakil vasıtasına rastlanıyor. Otel

çok temiz. Bizim ölçülerimizle iyi de sayılır. Üst odalarda, akarsu bile var! Erciyes ve üstü leylekli kalesi bizim penceremizden görünüyordu. Yemekte Erzurum'da vazifeli fakat Kayseri'ye bir teftişe gelen bir Amerikalı yüzbaşıyla tanıştık. Galiba (ismi ne bakılırsa) Yugoslav aslından olacak, Ablanoviç gibi bir adı var. Kafilemize o da katıldı.

12.IV.1952

Sabah erken hava çok güzeldi (Yine Erciyes'in tepesi görünüyordu ama) sonradan kapandı. Soğuk devam etti. Önce İncesu'ya gittik. Bir tepe eteğinde, ortası parklı şirin bir yer. Bu taraflar gibi binaları kesme taştan. Etrafı kemerlerle çevrili bir avlusu olan medrese benzeri eski bir yapısı da var. Ürgüp ona nispetle daha büyük ama daha kirli, karışık ve iptidai gözüküyor. Pazarı da kalabalık. Zerdali çekirdeklerini gösteren bir yerli gencin "Bunları Almanlar alıp yağ çıkarıyor. Almanlar olmasa biz aç kalırız" deyişi nazarı dikkatlerimizi celp etti. Kule mağaralar bölgesi buranın Göreme Köyü ve civarında. Peri bacaları da var; içleri kilise, manastır, keşişhaneye çevrilmiş Kule mağaralar da. Saçan-Avcılar köyünde bir kısım köylüler bu kulelerde oturuyor. Oraları gezmekte olan Kanada konsolosu ile karısına da rastladık. Yanlarında Kayseri bez fabrikasının müdürü ile karısı ve oğlu da vardı. Konsolos fabrikanın misafirhanesinde kalıyormuş da onun için Latimer'e ret cevabı verilmiş. Müdür, yedeksubayda levazımda talebe olan, soluk renkli ve açık renk gözlü Muammer Özsoy – Necdet Özen'in filan arkadaşıydı. Amerika'dan olacak.

13.IV.1952

Kayseri'den de aşağı yukarı aynı saatte kalkarak yine Kırşehir – Karaman – Bâla üzerinden hemen aynı vakitte Ankara'ya döndük. Gölbaşı'nda az önce ilk defa olarak lastiğimiz patladı.

* Johann Strauss (II)'nin komik operası.

⁸ Yuluğ Tekin (Kurat)

⁹ Necile.

¹⁰ Frederick P. Latimer, Amerikan Elçiliği Kültür İşleri'nde görevli.

16.IV.1952

Pertev¹¹142, allahaismarladığa geldi. Henüz Amerikan vizesi gelmemiş. Gidinceye kadar gelmezse onu Paris'te bekleyecekmiş. İhtiyaç hasıl olursa benim de yardımımı istediğini söyledi. Tanıdığım yok ama elimden bir şey gelirse memnuniyetle dedim. İngilizcesini ilerletmek istiyor. İrlanda'da Keltler'de ve bizde müşterek bir ateş ayın yahut oyunundan bahsetti ki dikkate değer. Baharda oynanmış, budlen (?) gibi bir adı da varmış ki bu yerlerin hemen hepsinde birbirine benziyormuş. Bendeki Yugoslav kavalı gibi çift kavala Anadolu'da bazen rastlandığını söyledi. Eti Müzesi kabartmalarında da görmüş. Boyuna asılan davul da Orta Asya'dan, Şamanlık'tan gelme değil, Anadolu'ya has kanaatinde.

19.IV.1952

Yine yolculuk. Suat[ın] topladığı kfile bu sefer kalabalık: 15 kişi. Abant'a gidiliyor. Abidin¹²142 Bolu'ya kadar gelip o geceyi beraber Küçük Kaplıca'da geçirip ertesi sabah dönüyor. Geriye kalan bir otomobille beş motosiklet Abant'a çıkıyor. Otomobilde avukat Gültekin'le karısı ve çocuğundan başka yine Muazzez Hanım¹³142, bir de geçen sene Amasra'da olan İngiliz karı koca da –adları Copasie galiba. Motosikletliler Samim ile karısı, Suat'la karısı, Suat'ın kayınbiraderi Ecmel'le karısı, Rüknü diye bir bankacı arkadaşları, Necile'nin amcası teğmen Behiç'le de ben. Kızılcahamam yolu iyice bozulmuş. İnsanın içi sarsılıyor. Bolu'ya giriş de öyle. Ama hava çok güzeldi. Etrafta da on beş gün içinde hissedilir bir yeşillenme var.

11 Halk edebiyatı profesörü olan Pertev Naili Boratav'la birlikte Niyazi Berkes ve Behice Boran'ın kadroları DTCTF'de tenkis edilerek kendileri açığa alınmıştı. Buradan anlaşıldığına göre Boratav, önce Amerika'ya gitmek istemiştir. Fakat sonra onun Paris'e yerleştiğini ve orada yıllarca çalışarak pek çok önemli araştırmaya imza attığını biliyoruz. Bk. Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar*, haz. Ruşen Sezer, İletişim, 1997.

12 Abidin Dino.

13 Muazzez İlmiye Çığ (Doğ. 1914), Orhan Burian'ın Bizim Mektep'ten sınıf arkadaşı. Bk. Muazzez İlmiye Çığ, "Bizim Mektep"li Anılar. *Bursa Defteri*, 1 (Mart 1993), 81-83; Aynı yazar, "Sınıf Arkadaşım Orhan Burian", *In Memoriam Profesör Orhan Burian*, İzmir 2004, 28-30.

20.IV.1952

Küçük Kaplıca'da sabah dünden de güzel başladı. Güneş ve tatlı bir ılık var. Önce Bolu dağına gittik. Orman ağaçları henüz yapraklanmamış. Fakat Düzce ovasına doğru bakarken su yürümüş ve kızarmış dallar sırtların üzerinde o kadar güzel renk parçaları yaratıyor ki. Ormanda da dağ menekşeleri, sarı primrose'lardan¹⁴ geçilmiyor. Sonra Abant'a çıktık. Yol epey arızalı, fakat yanından akan Abant suyuyla manzarası çok güzel bir yol. Yer yer baharlar açmış, yaprak döken ağaçlar henüz giyinmemiş, çamlar aralarında kara kara. Abant şaşılacak kadar sakın, güneşli ve temiz havalı. Otelin de gıcırdayan karyolalarına rağmen odaları çok münasebetli. Daha aşçısı yok, ama bakıcısı Akçakocalı Hasan Kaptan bu gece bize alabalık tutmayı vaat etti. Gece olunca da büyük sac sobayı gürül gürül yaktı.

21.IV.1952

Aynı harikulade güzel hava devam etti. Çocuklar göle karşı güneşli tarafta iskambil oynadılar. Bir kısmı geç kalktı. Ben de dağa çıktım.

1.V.1952, 5.V.1952

Muhtar'ın tertiplediği otuz küsur kişilik Türk-Amerikan kafilesiyle Konya – Burdur – Antalya – Alanya – Antalya – Isparta – Eğirdir – Akşehir – Konya yolculuğu.¹⁵

22.V.1952

Öğle yemeğine Kathleen Griffin geldi. Geçen yazki yolculuğa ait fotoğraflar getirdi¹⁶. Akşam Mustafa¹⁴³'y¹⁷ yolcu ettik. İngiltere'ye gidiyor. Epey tanıdığı geçirmeye gelmişti. Heyecanlı görünüyordu. Son birkaç gün içinde aralarında söz kesilen Nurten de oradaydı.

14 Çuhaççeği.

15 Bu yolculuk yapılmış fakat burada anlatılmamıştır. İç Anadolu'ya yaptığı bir yolculuğa geçmiştir.

16 Ankara – Londra yolculuğu, bk. I. Defter.

17 Doktor Mustafa Engin, Burian'ın Kabataş Lisesi'nden sınıf arkadaşı.

7.VI.1952

Amasya'ya gidecektim. Muhtar vazgeçirdi, küçük bir grupla daha yakın bir yere gitmemizi teklif etti. Bir taksi tutarak beş kişi (Muhtar'la benden başka Eloise Van Vulpan, William Jansen, George Brown) Bâlâ ve Yozgat üzerinden Çorum'a gittik. Hava, başlangıçta pusluydu. Sonradan açıldı. Yozgat'ın boğaza hâkim ve karşı yamacı ormanlık manzarası hiç fena değil. Şehrin temiz de bir hali var. Sonra asıl şoseden saparak Alacahöyük'e gittik. Yanında süfli birkaç köy evi bulunan küçük değirmi bir saha var: Duvar izleri kalmış, yangın yerini andırıyor. Kazılardan sonra uzun yaşamayacak bir arkeoloji sahası. Yalnız mabedin döşemesi kısmen muntazam. Bir de azametli sfenks kapısı. Yanındaki küçük müze de faydalı. Akşamüstü Çorum'a geldik. İftara yakın sokaklar boş, her taraf sessizdi. Yeni yapılmış oteli de uydurma ve yine yangın yeri gibi bir meydana bakıyor. Görülecek bir taraf olmadığı anlaşılıyor. Beyaz baklavası meşhurmuş, ben pek bir şey anlamadım. İftardan sonra bütün kavaflar, terziler açıldı, kahveler doldu. Bayrama hazırlanırlar.

8.VI.1952

Hava çok güzeldi. Vaktimiz de var diye Çorum'a yakın Kabartmalı Kayayı görmeye gittik. Yol Çorum'un kalesi yanından geçiyor. Küçük fakat biçimli bir hisar; sonra tepelere tırmanıyor. Oradan Çorum ovasının manzarası çok güzel. Tepede atlı bir ihtiyardan kayayı sorduk. Bilmiyormuş. Fakat yüreği doluymuş. Üç cümlesiyle bir dram kahramanı halini alıyordu. Seksenlik belki de doksanlık. Uzun beyaz sakalı var. Vaktiyle Afganistan'dan gelmiş. "Bizim Ankara'da elçimiz var" diyor gururla. Evlenmiş, çocuk sahibi olmuş. Ama şimdi çocukları bakmıyormuş. Mahkemelik olmuşlar. "Hâkim bugün git yarın gel diye aylarca süründürüyor" derken bir de sesi çatallaştı, ağladı. Geride bırakıp geçtik.

Kayaya yoldan içeride, bir muhacir köyüne uğrayarak gidiliyormuş. Yürümek istemediler, otomobil yeni sulanmış bir patates tarlası yanından inerken o yokuşu tekrar çıkabileceği şüpheliydi. Dönüşte çıkamadı nitekim. Yoksa çok terbiyeli,

efendi bir şoförümüz vardı. İki saatte, ancak zincir taktıktan sonra çıkabildik. Öğle yemeğinde ancak Çorum'daydık. Perdeleri örtülü lokantada yemek yedik. Sungurlu yoluna dönerken de Hititlerin payitahtı Boğazköy'e uğramak vardı. Burası Sungurlu şosesinden 35 kilometre içeride. Yolu da yarı araba yarı tarla yolu, dereler aşılıyor, pek kolay geçilmedi. Ama Boğazköy yeşillik ve büyükçe bir köyün üstündeki yamaçta, kayalıklar arasındaki mabetleri ve Arslanlı kapısıyla mühim. Bir dere aşırı karşı yamacında başlı başına duran büyük mabedi ise görülecek, büyüüne kapılacak bir yer. Gurup vakti gölgeler uzarken duvarlarındaki tanrı ve hükümdar kabartmaları ile, iç kısmına yol veren dar kaya aralıklarıyla daha da esrarlı bir hal alıyor¹⁸. Geri kalan Sungurlu – Çelikli – Kırıkkale – Ankara yolu üç yüz kilometreye yakındı. Akşamüstü altıda tutturduk. Sabahın hemen hemen ikisine kadar tam mehtaplı güzel bir gök altında aldık.

21.VI.1952

Muhtar bu bayram tatiline bir Türk-Amerikan gezisi daha tertiplemiş. Bunda da 25 kişi kadardık. Profesör Reese ile karısının da veda yolculuğu. Dün İrfan, babasına allahaismarladığa Trabzon'a gittiği için Fıtnat ile Melek de bu geziye geldiler. Yine iyi havayla sekizde yola çıktık. Otobüsümüz yine cip beylik otobüsü. Muavini yine "Boncuk" Nuri. Kavasımız yine Hasan Efendi. Bu sırada Türkiye'ye gelmiş bulunan iki profesyonel sinemacı, terbiyevi sinema üzerine ihtisas yapan Robinson ile Cobb da geziye katılmışlar. Bu sefer yolumuz Tuz Gölü'nün doğu kıyısından ve daha yakınından geçti. Burayı yeni asfaltlamışlar, gayet rahat gidiliyor. Yavaş yavaş tepede yolculuğun manzarası da eski yeknesaklığını göz için kaybediyor. Bor'a gelmeden uzaktan görünüp etrafı dolanılan Hasan Dağı adeta güzel bir manzara. Bor ağaçlık bir paravana arkasında, şehrin kendisi iptidai. Belediye binasının apteshanesi köy apteshanesinden farksızdı, musluk taşının da yarısı kırılmış gitmişti. Sular boruya aktığı kadar da yere akıyordu! Bor'dan az sonra aynı düzlükte geçilen büyük bir köy, su kemerleri, mer-

18 Bu konuda bk. Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, TÜBİTAK, Ankara, 1997, 15. basım.

mer kalıntıları ile mühim bir eski şehre işaret ediyor. Belki de Tyana¹⁹¹⁴⁶ burasıdır. Yol biraz bozulduktan sonra tepesi parça parça karlı. Toroslara yakın düzeldi. Geçidini bulmak için epey şimale kıvrılıyor, dağların nispeten alçak tepelerini arıyor, nihayet dolana dolana yeşillik dağlara giriyor ve orman yollarından gidiyor. Bu yol İskender Boğazı'na götüren yol. Muhtelif yerlerinde boğaz muhtelif adlar alıyor. Dağlara girerken Ulukışla'yı görmeden sağımızda bıraktık. Horoz Boğazı'ndan sonra iki suyun birleştiği çok zarif bir köprübaşında durduk. Hemen ırmağın yanından soğuk ve gür bir pınar kaynıyor. Suyunu içtik. Bir otomobille yılan avcılar orada durdular, sandıkları yılan doluydu. Muska satmaya kalktılar. Ve Eloise koluna bir tanesini doladı. Burada Toroslar seyrek çam ormanlarıyla Alp-ler'i hatırlatıyor. Bürücek Yaylası da böyle çamlık bir yer. Serpiştirilmiş çinko damlı evlerden bir yaylak; Adana ve civarının sayfiyesi. İskender Boğazı'nda²⁰ 2200 yıldır ağır, iri kayaların dere yatağını tıkadığına inanmak akla güç geliyor. Ama Kitabe kabartmalı kayalar öylece yükseliyor. Türk, Alman, Fransız şehitliklerinden geçtik. Ovaya indiğimiz zaman hava kararmıştı. Tarsus düzlüğünde yeni yapılmış güzel, rahat, akarsulu bir otel var. Hepimizi barındırdı. O akşam için hazırlanmış bir sofrada yemek yedik. Yol uzun olmuş, ama zevkli geçmiş, tüketmemişti. Yalnız sıcak havada gece sessiz sivrisineklerin ısırdığını hissettim. Buranın eski camiinin bir köşesindeki kuleli saatin de garip bir hususiyeti var: Saatleri bir dakika fasılayla ikişer defa vuruyor.

22.VI.1952

Caminin kendi de dikkate değer²¹: Dışından pek camiliği belli olmuyor, kubbesi de yok. Bir medrese hali var, kapısı da

19 Bu konuda bk. D. Berges; J. Nolle, *Tyana, Archäologisch-historische Untersuchungen zum Südwestlichen Kappadokien*, Teil I, IK 55.1, Bonn, 2000, 3-14, Abb. 1-2. Tyana, Kemerhisar olarak bilinmektedir.

20 Gülek Boğazı.

21 Evliya Çelebi'ye göre; Tarsus'ta 15 cami içinde eski cami, hicretten 300 yıl önce yapılmış kiliseden bozma bir yapı idi. Yine Evliya, burada, Ramazanoğlu İbrahim Bey'in yaptırdığı Nur Camii'nden hayranlıkla söz eder (*Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul, 1935, IX, 328-333). Fakat Burian'ın söz ettiği caminin hangisi olduğunu belirleyemedim. Ayrıca bk. Besim Darkot, "Tarsus", *İA (=İslam Ansiklopedisi, XII/1*, 18-24).

öyle. Akşam teraviye hazırlık [için] temizliyorlardı da, girip baktım. Boydan boya duvar dibi sütunlu eyvan, sonra ortası şadırvanlı. Yine uzun bir taşlık var, üstü açık; daha sonra da uzun bir mescit şeklinde cami. Tarsus'un diğer görülecek yerleri: Kancık Kapı adını verdikleri hisar kapısı, onun hemen yanın- da kazılar yapılan Gözlü Kule Höyüğü, bir de eski bir mabet²². Hisar gibi kalın duvarları ve içinde iki nihayette yüksek, herhal- de vaktiyle merdivenle çıkılan iki iç kale, hazinemsi kısmıyla biraz Didyma tapınağını andırıyor. Duvarlar, bu iki içi kısım, küçük, gayri muntazam taşlarla dolu.

Defter tutmak ne kadar güç geliyor! İşte Tarsus'ta kalmı- şım. Halbuki sonra o sabah otobüsle yola çıktık. Mersin'de bir kıyı kahvesinde sabah kahvesi içtik. Yolda önce, eski adı Soli, Pompey yeniden yaptırdıktan sonra Pompeipolis olan şehrin harabelerine rastladık. Şehrin değil de şehre su götüren kemer- lerin. Ben yolun bir yanındaki küçük tepeye çıkıp biraz yürü- yünce, uzakta şehrin duvarlarını gördüm. Sonra kıyıya çıktık. Bu kıyılarda harabe çok. Otobüsten bakıp geçiyoruz. Kız Kale- si için de öyle oldu. Yalnız yol mühendisi ve işçilerinin kampı bulunan Akdeniz mavisini küçük bir koyun başında durduk. Ekseriyet denize girmek üzere orada kaldı. Yer Narlıkuyu. Eski adı Corycos imiş. Şehir sırtta. İki üç kilometre içerdeymiş. Bir köylü gencin rehberliğinde ben gitmeye hazırlandım. Miss Sou- er ile Miss Sharum, ihtiyar Mrs. [boş] ile Nural da gelmek iste- diler. Sıcakta yirmi dakika kadar yürüdükten sonra taş döşeli yoldan birkaç bina duvarı kalan yere geldik. Buranın ehemmi- yeti iki kuyu mağarasında. Şimdi bunların adı Cennet Obruğu ile Cehennem Obruğu. Cennet Obruğu muazzam bir çöküntü, kutru [çapı] yüz metre olmalı. Derinliği de yetmiş metre falan olacaktır. Deniz yanından hafif meyille bazen kayaların, bazen yapma basamakların teşkil ettiği merdiven ile iniliyor. Dibi de bayağı geniş bir bahçe, türlü ağaçlar var. Düz değil; bir uca, gali- ba batı yahut cenup batıya doğru meyilli. Nihayet hafif karan- lık bir mağaranın ağzına geliniyor. Oraya küçücük bir tapınak yapılmış, Romalılar zamanında. Çatısından başka her şeyi sağ- lam duruyor. Eski zamanda şairlerin mağarası bilinirmiş bura- sı. Dipten de bir su akarmış. Dışa doğru bir ses, bir uğultu ve

22 Bu mabet, Donuk Taş tapınağı olmalıdır.

serinlik geliyor. Jupiter'e ithaf edilmiş. Bu su, yer altından o küçük koya akıyormuş. Nitekim sonradan, denize girenler, koy suyunun üstte tatlı ve soğuk, altta sıcak ve tuzlu olduğunu söylediler. Gemiler de oradan bu mukaddes sudan alırlarmış. Bu mağara buraya müstesnalık veriyor. Yüz adım kadar ötesinde bir çöküntü daha var. Ağzı öbürünün yarısı kadar. Yanlar, dimdik iniyor. Dibi karanlık, incek bir taraf yok. Buranın adını da Cehennem Kuyusu koymuşlar. Cennet Kuyusu'na benimle yalnız ihtiyar hanım ve Nural inmek kuvvetini gösterdi. Sonra da inmediklerine pişman oldular!

Bu yolculuğun en güzel intibalarından biri de bu kuyuları görmek oldu. Otobüsle galiba 1.30'da kalkıp Silifke'ye gittik. Silifke bakımsız, ehemmiyetini kaybetmiş bir halde, eski bir hükümdarlık payitahtı olduğunu ancak büyük taş yapı, bir su haznesinden²³ tahmin etmek mümkün. Hisarına çıkamadık. Şehir içinde bir sütun dikkate değer. Şurada burada mozaik fark ediliyor. Tiyatrosu mefrûz. Silifke ırmağı, Frederik Barbaros'u boğan, İskender'i de hasta eden büyük ırmak, genişliğine akıp gidiyor. Üstünde köprü, ortasında güzel, eski bir değirmen de var. Biz bir kıyısındaki, Öğretmenler Birliği denilen bir hanenin bahçesinde yemek yedik. Belediye reisi de bize civar harabelere ait resimler gösterdi. Arkeologlar alakadar olsalar temennisinde. Otuz kilometre içeride olduğu söylenen Uzunca Burç, görülecek bir yere benziyor. Sütunlu, sağlam duvarlı yapıları, mezarları, tiyatrosu duruyormuş. Eski adı Olba²⁴148. Oraya yakın bir de Cambazlı Köy varmış ki oranın da harabesi mühimmiş. Herkesin aklı Kız Kalesi'nde olduğu için Silifke'den çabuk ayrılıp oraya döndük. Hemen herkes de pembe zakkumlar açmış kıyıda denize girdi. Ben yorulmuştum. Yoksa hemen arkadaki harabeleri, onların denize uzanan büyük duvarlarını görmek isterdim.

Gece dokuzda filan Tarsus'a döndük. Böyle tozlu yolculuklardan su akar temiz bir otele gelmek rahat oluyor. Narlıkuyu koyunda, küçücük bir odanın döşemesinde, hayvanlı güzel bir mozaik de gördük²⁵. Üzerine su döküp gösteriyorlar. Odanın duvarı ortadaki kadın şeklini ortasından bölmüş. Öbür kısım dışarıda kalıyor. Ama toz toprak atılınca o da meydana

23 Tekir Ambarı.

24 Diocaeseria.

25 Mozaik hâlâ yerel müzede durmaktadır.

çıkiyormuş. Bunun bir benzeri de Tarsus'ta bulunmuş ve Ankara'ya götürülmüş. İslahiye ile Hassa arası Kerküt köyünde aynı motif. Kuyulara bizi götüren rehber Mehmet Gürsoy'a resim göndermeyi vaat ettim: Silifke'nin Hasan Aliler köyündenmiş. Silifke polis karakolu karşısında tüccar Veli Canatan eliyle haber yollanmış.

23.VI.1952

Ertesi sabah Tarsus'u geçip sonra Adana istikametinde yola çıktık. Adana sıcaktı. İnsanda kımıldamak hevesini bırakmıyordu. Yemeği, Adana'nın lüks bir otel lokantası varmış, orada yedik. Sonra Çukurova'da yola devam ettik. Pamuklar henüz küçük. Buğday, çoğu yerde harman bitmiş, toplanıyor. Zaten Silifke tarafında filan da hep sebze tarlaları bozulmuş, domates, patlıcan kalmamış. Tarlalara inekler salıverilmişti. Ben göremedim. Bir yerde de tarlada sırayla işçiler davul zurnayla çalışıyorlarmış. Çukurova'nın kıyısında üstü hisarlı bir iki tepe²⁶ yanından geçip küçük bir boyun aşarak Hatay vilayetine geçtik. Kasabalar yeşil, oldukça temiz. Galiba [boş] idi. Güzel bir bedesten ve hisar kalıntısı hemen yol üstünde ama askeri bölge yapmışlar. Durup gezemedik²⁷. İskenderun'a iyi vakitte geldik. Küçük bir şehir. Ardında eski seyyahların da dediği gibi yüksek dağlar. Sıcak, hafif sisli. Körfezi de kocaman uzanıp gidiyor. Gurubu güzel oluyor. Daha o gün, apartmandan tahvil edilerek açılan bir otele yerleştik. Brown ile bana da çatıdaki odalar düştü. Su da nedense yalnız bizim taraçanın musluğunda vardı, sade. Karanlık bastıktan sonra orada sırayla duş yaptık! O gün Leyla Yalçın'ın doğum günüymüş. Reeseler şampanya almış. Akşam yemeğine onlar, Muhtar, Eloise, Brown, Jansen'in karısı ve ben ayrı bir sofradaydık. Tek bir kafile olarak çıkılan bir yolculukta yan yana iki masada bu türlü ayrılmayı ben yadırgadım doğrusu. Fitnat ile Melek, Mebrure'yle kocası da bizim gruptaydı.

24.VI.1952

Otobüsle sabahleyin dolana dolana ardımızdaki dağa tır-

26 Toprakkale.

27 Sokullu Mehmet Paşa'nın Menzil Külliyesi, bk. Abdullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul, 1986, 372.

mandık. Yamaçların birinin tepesinde güzel bir köy görünüyor. İskenderun'un sayfiyesiymiş; Soğukoluk mu ne? Yalnız pahalı olduğunu söylüyorlar. Boğazı aştıktan sonra Amik gölü kurşunu görünüyor. Yol da ovaya iniyor. Soldan gölü ve ovayı dolaıyor. Böyle güzel asfalt. Bazen kenardan su akıyor. Yer yer de zakkumlar bitmiş –yahut dikilmiş. Serinlik veriyor. Kırıkhan, Reyhaniye ikisi de temiz kasabalar.

Antakya'da pek hususiyet göze çarpmıyor. Bayramın birinci günüydü, sokaklar kalabalık. Siyah poturlu, beyaz yahut sarı ipek gömlekli adamlar sokakları dolduruyor. Yolda bir köyden geçtik de bir düğün şenliği gördük. Kadın, erkek gençler bayramlıklarını giymişler, el ele vermişler oynuyorlardı. Bizimkilerden de onlara katılan oldu. Fotoğraf makineleri de bir hayli işledi. Öğle yemeğini Antakya'nın birkaç kilometre ötesindeki Harbiye Çağlayanı'nda hazırlamıştık. Gerçekten güzel bir masa hazırlamışlar. Türlü çerezler, meyveler, hemen adam başına da bir tavuk. Masa otelin balkonunu boydan boya kaplamış. Otelin odaları da iyi döşemeleri, akarsularıyla gayet güzel. Çağlayanların vadisine nazır. Ücretleri de çok makul: Her şey dahil günde 7 mi liraydı ne? Fransızlar zamanında yapılmış. Yavaş yavaş metruklaşıyor gibi. Etrafta Arabımsı bir kalabalık vardı. Çağlayanlardaki kahvelerde de hemen hepsi erkek. Küçük bir çingene oğlanını oynatıyorlardı. Çağlayanların güzelliği, kat kat oluşunda ve ulu ağaçlar arasından gözüküp kaybolarak akışında. Oteldeki bir ihtiyarın deyişine göre İskender ve Attila balaylarını burada geçirmişler! Yemekten sonra Muhtar beni çağlayanların dibine çağırmış. İndim baktım Eloise'le yan yana oturmuşlar. Ben oturunca Eloise "Anladın mı?" dedi. Nişanlanmışlar. Kimseye de söylemedik. Orada eski Apollo tapınağının eteklerinde, defne çağlayanlarının dibinde yüzükleri takılı oturdular. Vakit yoktu, etrafı gezemedim. Yukarda yol üstünde makinalı hortumlarla bir şeyler yapıyorlardı. Bir baraj sözü filan da duydum. Bunun sonunda çağlayanların suyu kesilirse çok yazık olur. Halbuki eskiden beri sayfiye olagelmış.

Antakya müzesinin dünyada eşsiz mozaiklerinin çoğu buranın iki yamacına kurulu Roma villalarının toprak altından

çıkılmış döşemeleri. Müzeyi pazar olmasına rağmen (pazar değil bayram) müdür açtı. Reşat Nuri'yi andıran dişlek fakat terbiyeli bir adam. İzahat da verdi. Adı Ruhi Tekân²⁸151. Dünyanın en güzel mozaikleri burada. Hele bir Neptün ve Amphitrite var ki vücutların gölgeli katlarına, balıkların parlayan pullarına kadar minicik taşlarla işlenmiş bir harika. Muhtar türlü dillerle Reese'in renkli fotoğraf çekmesini de temin etti. Oradan da şehir dışındaki kayalıklarda bulunan ilk kiliseleri gezmeye gittik.

Eskiden karanlık bir mağaraymış. Şimdi şehre dönük tarafın kayalarını yıkıp duvar örmüşler. İçine de betondan mihra-bımsı bir şey yapmışlar. Fazla alakaya değecek bir tarafı kalmamış. Altında Antakya ovasına doğru zeytinlikler uzanıyor. Akşam yine İskenderun'daydık.

25.VI.1952

Sabahleyin ortalarda oyalandık. Öğleye doğru Reeseler tayyareyle ayrıldılar, dönüş yolculuklarına başladılar. Sonra biz de yola çıktık. Ceyhan'dan geçerken Arif Özbilen'e uğradık. Fabrikasında (Fabrikalık bir yeri yok ya, gezdirmeyi de) kendini, kardeşini, küçük kızını gördük. O da Muhtar'ın nişanlandığını bizden taze öğrenmiş oldu. Sonra Adana'da hiç durmaksızın geçip Tarsus'a aynı otele geldik.

26.VI.1952

Sabahleyin yedide yola çıkacaktık. Bir türlü hareket yok. Nihayet Muhtar odama geldi. Gece bir taksi ile Eloise, Melek, Mebrure'yle kocası ve Nural'ı alarak Mersin'e götürmüş. Dönüşte şoför yarı sarhoş, yarı uykulu karşıdan gelen tek ve dış yandaki feneri yanar bulunan bir kamyonla çarpışmış. Kamyon kaçmış. Otomobildekilerin hepsi hafif bereler ve çiziklerle kaza-

28 Ömer Ruhi Tekân, 1 Mart 1939 - 15 Eylül 1956 tarihleri arasında Hatay Müzesi Müdürü olarak görev yapmıştır. Orhan Burian ve arkadaşları müzeyi 24 Haziran 1952 günü gezmişler ve Şeref Defterini imzalamışlar (s. 99) fakat izlenimleriyle ilgili herhangi bir yazı yazmamışlardır. Bu ayrıntıları, şu anda Hatay Müzesi Müdürü olarak görev yapan Sayın Hüseyin Dinçer'e borçluyum. Kendisine burada teşekkür etmeyi borç biliyorum (25.05.2004 tarihli mektubu ve ekleri).

yı atlatmış, yalnız Nural'ın başı yarılmış, epey kan kaybetmiş, hastaneye götürüp, diktirmiş, sardırılmışlar. Zavalılık yatakta sapsarı melul melul yatıyor, iyi gözükmeye çalışıyordu. Öbür yolcular da bir şey bilmezler, neden çıkmıyoruz yola diye söyleyip dururlar. Nihayet ben otobüsü alıp önden gittim. Kazazedeler de arkadan bir taksi ile gelmek üzere kaldılar. Bu üzüntüyle yolun bir zevki olmadı. Hafiften yağmur da yağıyordu. Toroları aşırıp yaylaya çıkınca hava açtı, etrafta da ıslaklıktan eser kalmadı. Öğleyin buradaki sevimsiz lokantadaydık. Biz kalkmadan Muhtarlar da yetiştiler. Ondan sonraki yolu beraber yaptık. Gece dokuz buçuk civarında da epey serinlemiş Ankara'ya geldik.

30.VI.1952

Miss Cleon Souer akşam yemeğine çağırmişti. Ben de ona *Afternoon Sun*'dan bir nüsha alıp götürdüm. Miss Sharum ile Rus'u andıran [Boş] da vardı. Sonradan da Cobb geldi. Ders yılının bitişini de böyle kutlamış oldum.

2.VII.1952

Bu sabah İrfan'ı, Fıtnat'ı, Aydın'ı yolcu ettik. İngiltere'ye oradan da Amerika'ya. Yolları açık olsun. Öğleden sonra Özden İnönü²⁹152 evinde hocalarıyla arkadaşlarını çaya çağırıldı. Oradan da kültür heyetinden Somerville'lerin kokteyline gittim.

16.VII.1952

UNESCO genel kurulu İstanbul'da toplanıyormuş. Fakülte mümessili olarak ben de oraya gittim. Böylece Gün-yol Ankara'da bir hafta bile kalamamış oldu. Zaten onun da bir gün sonra annesi için bir mahkemeye gitmesi lazım olmuş. Toplantıyı yarım gün içinde derleyip toparlayıverdiler. O kadar masrafa acıdım. Umumi mahiyet ve değerinde de bir şey konuşulmadı. Tüzükteki birkaç maddenin değişmesi görüşüldü. Halbuki başta umumi faaliyet raporu okunduğuna göre

29 Sayın Özden Toker [İnönü] bu çay ziyafetini hem telefonda hem de kendisiyle görüştüğüm zaman doğruladı. Burada kendisine teşekkür ederim.

bunun etraflı münakaşası ve umumiyetle UNESCO Milli Komisyonu'nun siyaseti konuşulması gerekirdi. Bir kazanç, Hamdi Tanpınar'dan bir şiir almak oldu. Nebioğlu³⁰153 da oradaydı. Sürüklercesine öğle yemeğine Pandeli³¹153'ye³¹ götürdü. Galip Arcan* ile Bülent Nuri Esen** de beraber. Yemeklerin hepsi gerçekten güzel. Fakat adamın sarhoş dili fazla. Ayaspaşa'daki Murat otelinde kalabilmek rahat oluyor. Büyük ablamla Kısmet iki gün önce Yalova'ya gitmişler³².

17.VII.1952

Akşam yine beni zorla alıp adaya götürdü. Sevimli bir oğlu var. Dört beş yaşında. Adı: İlhan. Akşam yemeğine de kendilerinin davet edilmiş bulundukları Yat Kulüp'e İstanbul mebusu doktorla karısına yemeğe götürdü. Sonra gruba Hamdi Başar'la hanımı da katıldı; Şükûfe Nihal Başar ile de böyle tanışıp, dergiye onu böylece abone kaydettim!

Günyol'la bir gün öğle yemeğini Beykoz'da yedik. Bir gün Kanlıca'da yiyelim deyip Hasan'a uğrayarak Göksu çayırında karar kıldık. Adnan Ötüken'e rastladık. Oradaki ilkokulda açılan öğretmenler kampına gelmiş. Necmettin Halil de oradaymış.

18.VII.1952

Akşamüstü Kartal'a, Muhsin Beyin yeni evine gittim. Bahçedeki saksılara fide dikilmesine nezaret ediyordu. O gün hava hafif sisli olduğu için renkli film çevirememişler, erken gelmiş. Bahçeyi evi gezdirdi. Evin, kendine yaptırdığı kütüphanesiyle üstteki banyo ve taraçası küçük, alçak tavanlı yatak odası güzel değil ama şirin. Sonra Servet Hanımın şiş kebaplarını yedik. Amerikan piyeslerini soruyor, *On İkinci Gece*'yi istiyor. Akşam on'daki trene beni Servet Hanımla indirdiler.

30 Osman Nebioğlu, yayıncı.

31 Mısır Çarşısı'nın Eminönü'nden giriş kapısının üstündeki ünlü lokanta.

* İsmail Galip Arcan (1894-1974), tiyatro ve sinema oyuncusu.

** Bülent Nuri Esen (1911-1975), anayasa hukuku profesörü.

32 Kısmet, o sırada Fransa'ya giden bir öğrenci kafilesine katılmış ve dönmüştü.

20.VII.1952

Pazarı Günyol'la geçirdik.

21.VII.1952 [21.VIII.1952 olacak]

Muhtar'ın otomobiliyle o, yengemiz Eloise ve ben yola çıktık. Yolda Değirmendere'ye uğrayıp bağda küçük ablamı da bulduk. Gece yoldaydık. Ertesi sabah Abant'a çıkıp öğle yemeğini orada yedik. Akşama da Ankara'daydık.

Temmuz içinde *Mitoloji Sözlüğü*'nün hazır olan üçte birinin tercümesini baştan başa kontrol edip Türkçe bakımından düzelttim. Suat¹⁵⁴ da kendi bakımından kontrol etti. Ağustos başında da baskı talimatıyla Bakanlık Yayın Müdürlüğü'ne teslim ettim. Böylece İrfan'ın bir işini, yıllardır duran bir işini çıkarmış oldum. O gelmeden baskı başlarsa artık elbet Suat'la geri kalan üçte ikiyi bitirmeye gayret ederler.

Ağustos ayı da *On İkinci Gece* tercümesini yapmakla geçti. Perde perde de Muhsin Bey'e yolladım. Sonuncu sahneyi İstanbul'da tamamlayıp verdim. Çünkü Rüstem¹⁵⁴, 30 Ağustos tatili dolayısıyla bir Truva seyahati tertiplemişti. Beni de çağırdı. Bu dört günlük geziye onunla Hayati'den³⁵ başka beş de Amerikalı katılmıştı.

29.VIII.1952

Sabah erkenden Murat otelinden Kabataş iskelesine indim. Az sonra Hayati¹⁵⁴ de geldi. Sonradan da iki otomobil. Biri *station wagon*. Amerikan elçiliğinin iktisat işlerine bakan konso-
los Donald Macdonald ile karısı Jean Macdonald ondalar. Kapalı otomobil, onun muavini genç Daniel Newberry'nin; onda da Amerikan Haberler Bürosu'nun kitap işlerine bakan Miss Barbara Porkus ile Amerika'dan ona birkaç haftalığına misafir gelmiş dul arkadaşı Mrs. Selma Moon vardı. Gidip tanıştık. Araba vapuruyla karşıya geçtik. Rüstem'i Kadıköy iskelesine gidip bulduk. Ondandan sonra da Kartal'a. Fakat bizden önce pek çok otomobil sıraya girmiş. Yalova için araba vapuruna 9'da değil ancak öğleden sonra binebildik. Hep Kartal'da oyalandık. Hal-

³³ Suat Sinanoğlu.

³⁴ Rüstem Duyuran.

³⁵ Dr. Hayati Koray, Kabataş'tan Burian'ın sınıf arkadaşı.

buki erken geçseydik uğrayıp İznik'i de görecektik. Bursa'ya ancak akşamüstü geldik. Büyük Kaplıca'nın havuzlu bahçesinde birer çay içip balıkları besledikten sonra Balıkesir'e yollandık. Şehre girerken gece çoktan olmuştu. Rüstem'e Hayati'ye Amerikalı hanımlara otel beğendirmek ayrı ayrı bir mesele. Gezi ruhunu en iyi bilen Macdonaldlar. Nihayet cadde üstündeki İçel Palas'ta karar kılınca kadar lokantalarda da bir şey kalmamıştı. Karpuz, üzüm, peynir, zeytin gibi şeylerle otelin taraçasında akşam yemeğimizi yiyip yattık. Macdonald böcek öldüren pompasını getirmiş, odalarımıza sıktı. Benimki küçük ama musluğu içinde, temizce bir odaydı.

30.VIII.1952

Sabah, süt peşinde, pek erken davranamadık. Bayram olduğu için dükkânlar geçce açıldılar. Sonra da yolda Newberry'nin otomobili aksilik oldu. Romatizmaya çok iyi gelen kaplıcaları olduğunu söyledikleri Çan kasabasına tam girerken lastik patladı. Galiba yedek de alınmamış, bunlar da eskice. Kasabada tamirci yok. Bir iki şoför isteksiz isteksiz bayramlıklarını çıkarıp işe girdiler. İş birkaç saat sürdü. Kahvede herkes seyrederek öğle yemeğimizi yedik. Buradan sonra yol çok dolambaçlı, fakat gayet düzgün satırlı. Çamlık güzel yerlerden geçiyor, sonra Çanakkale düzlüğüne giriyor. Sivri, yüksek bir kayalığın üstünde eski bir hisar var. Herhalde vaktiyle kıydan gelebilecek istilalara karşı gözcülük edermiş. Yolda peçelenmiş damları ile askeri binalar, toplar, kamyonlar arasından geçtik. Ama bir şey soran olmadı. Çanakkale'ye akşamüstü girdik. Sessiz, taş binalı, beyaz yüzlü bir yer. Dalgalı denizin mavisisiyle, bütün Akdeniz şehirleri gibi, tezat teşkil eden bir aydınlığı var. Polis Müdürlüğü'nden Rüstem'e "karadan gelemeyiz, yasaktı" filan demişler, sözde. Birkaç gün önce Rus elçisi gelmeye kalkışmış da geri çevirmişler. Otomobille gelmek için alınan izni nasıl kullanılır zannediyorlardı, acaba? Yolda vakit çok kaybettiğimiz için Truva'ya o gün gidemedik. Kıyıda dışı taş, içi ahşap geniş bir otele yerleştik. Temiz de sayılır. Tertip tanzim işlerinde Rüstem ile Hayati bir türlü uyuşamıyorlar; hele Rüstem çocuk gibi.

31.VIII.1952

Yanımıza terbiyeli bir sivil polis verdiler. Truva yasak bölgeymiş –daha doğrusu büsbütün yasak bölge. İncir ve çam ağaçları arasındaki tozlu yollardan sabah erkenden geçtik. Kıyıdaki ova, boğazın ağzına doğru gittikçe genişliyor da yol içerilerde kalıyor. Eski çağın en tarihi tepesi Truva da denize epeyce [uzak], kendi de küçük. Burada insanı, gördükleri değil de hatırladıkları heyecana düşürebilir. Zaten kalanların da Truva harabelerinden çok sonraya ait olduğunu düşünmek lazım. Athena tapınağından düşmüş bir iki saçak, belki bir sur kapısından başlayan taş döşeli, meyilli, araba yolu gibi birkaç manalı hatıra var. Rüstem çeşitli örgüde surları gösteriyor, çok sonraları yapılmış Roma tiyatrosu minicik, bir Roma hamamının mozaik döşemesi de hemen yanıbaşında ufalanıp kaybolmakta. Kıyıya kadar gidebilip Akhilleus'un mezar höyüğü etrafında, İskender'ler, Bayron'lar gibi değilse de dolanıp gelmek fena olmazdı. Dönüşte Newberry'nin otomobile yine tedavi lazım geldi. Zaten akşam şehre girer girmez tamirli tekerlek yine çökuvermişti. Öğleden sonra Balıkesir'e hareket ettik. Gece önce kaldığımız otele indik. Ben oradan Edremit ve Bergama'ya gitmeye karar vermiştim. Rüstem de bana katılmaya karar verdi. Zaten İzmir'e gidecekti, o yolla gidecek. Macdonaldlar da bu plana hevesliyidiler. Ama Hayati'yle öbürleri İstanbul'a dönmekte ısrar ettiler. Çanakkale – Balıkesir yolunda Balya önünde otomobilin bu sefer de pervane kayışının koptuğunu, Macdonald, Balıkesir'e kadar gidip yeni bir kayış tedarik ederken bize oradan geçen bir otobüsçünün yedek kayışını sattığını da kaydetmedim. Bütün bu arızalar ve yollarda Amerikan benzin istasyonlarının bulunmayışı genç yolcuları yıldırmış olacak. Çünkü otomobilde tek bir alet, bir ingilizanahtarı dahi yoktu.

1.IX.1952

Amerikalılarla Hayati'yi yolcu ettikten sonra biz de Rüstem'le otobüse binip Edremit'e gittik. Rüstem, Ayvalık'ta bir otel hatırlıyormuş. Orada kalmayı tercih ettiği için ben Edremit'e inip ertesi gün öğle civarında Ayvalık'a gelmeyi vaat ettim. Balıkesir-Edremit yolu da manzara bakımından güzel. Edremit'e yaklaşıırken dağ bayırın zeytinlik oluşu göz için yepyeni bir manzara. Havran ve Edremit iki yana doğru uzaklaşan bu tepelerin orta-

sındaki ovada. Edremit'te otobüs postaneye yakın bir yerde beni bıraktı; ben de oradan Başaran157'in³⁶ adresinin şehrin ne tarafına düştüğünü öğrendikten sonra çantamı bir çocuğa verdim. Sözde şehrin en yeni ve güzel oteline gittik. Odaların bir kısmı, duvarla koridor arasında: Beyaza boyanmış pencereleri koridora bakıyor, açık olan üst pencerelerinden de hava alıyor. Tek kişilik odalar bunlar. Neyse ki her katta küçük de olsa birer musluk ve akarsu var. Şehrin lağım tesisi bozuk. Sokak ortalarında pis sular akıyor. Başaranları evde buldum. Kızları Filiz mahzun yüzlü ama şirin. Hatun157'un³⁷ annesi yanlarında. Derli toplu bir evde de oturuyorlar. O gece geç vakte kadar oradaydım. Çıkarken onlara götürdüğüm masa saatini bıraktım.

2.IX.1952

Sabahleyin Başaranlar beni almaya gelmiş ama ben daha önce çıkıp şehri biraz gezmiştim. Pek görülecek bir tarafı yok. Küçük eski bir cami ile ortada kalmış minare. O kadar. Kahvaltıyı Başaranlarda yedim. Sonra o da benimle geldi. Ayvalık otobüsüne bindik. Öyle pek düzgün değil ama zengince köylerden geçiyoruz. Sıcakta zeytinlikler boş. Küçük yeşil taneler ağaçlarda güç fark ediliyor. Daracık sokaklı Ayvalık ağzı adalarla kapalı bir körfez içinde. Taş binaları sıcaktan uykuya dalmış. Rüstem kahve önünde bizi bekliyordu. Bergama otobüsü öğleden sonra kalkıyormuş. Orada yemek yedik, sonra bir iki kilometre ötedeki Çamlık mesireye gittik. Bu yol üstüne yeni villalar yapılmış. Ama denizin dibi çamurluymuş diyorlar. Çamlık sabahleyin güzel. Bergama yolu Dikili'ye kadar kıyıdan gidiyor. Koyu mavi Ege'yi seyretmek mümkün³⁸. Dikili'de her kasaba gibi beton yeni yapılar

36 Mehmet Başaran.

37 Başaran'ın eşi.

38 Orhan Burian'ın Ege kıyılarına duyduğu sevgiyi ona bu gezide eşlik etmiş olan Mehmet Başaran ["Anılar", *Yeni Ufuklar*, 36 (Mayıs 1955), 445] şöyle anlatmaktadır: "Zihnimdeki bulutlar çabuk aralandı; Ege kıyılarıydı buralar: Orhan Burian'ın en sevdiği yerler. Zengin mitoloji dünyasını koynunda beslemiş cömert ülke.... Çevremde Zeus'la Semele'nin sevişmesinden doğan, o coşkun diriliş başlamıştı.... Her tomurcuktan bir Tanrı bakıyor, Kazdağ'ının böğründeki çam ormanlarından, insanı esirleştiren Dionisos koroları duyuluyordu.... Yeri göğü bir bayram şenliği sarmıştı, ölümsüz hayat; cıvı cıvıdı.... Bana öyle geldi ki o, bu havada vardı.... Acaba ilk yaz üstü tabiatın eşsiz ahengine karışması, onu; ölümsüz sevgisi içinde bir bahar toprağı, duru düşüncelerinde, ışıltılı bir bahar göğü gibi hatırlayalım diye miydi?."

gözüküyor. Arkası çamlık bir sırt. Çamlar da yeni. Galiba bir kordona da özenmişler. Oradan sonra düz, tozlu bir ova yolundan Bergama'ya yollandık. Etrafta tütün, ayçiçekli tarlalar görülüyor. Bergama giderken solda ve içeride kalıyor. Yakınına gelinceye kadar pek görünmüyor. Ama ovaya hâkim bir tepe. Eski şehir de bu tepeye kurulmuş. Kuruluş tepeden başlamış, aşağılara doğru inmiş. Sokaklar biz girerken iyice kalabalıktı. Kurtuluş yıldönümü imiş mi ne. Rüstem çarşafli kadınları görünce sinirlendi. Artmış diyor. Kasaba İç Anadolu'nun birçok şehirlerinden, mesela bir Kırşehir yahut Çorum'dan daha müreffeh görünüyor.

Rüstem, ahababı olan müze müdürü Osman Beyi³⁹ buldu. Gerçekten dost halli, yardım sever, faal bir adam. Bize müzeyi açtırdı. Oranın bir gözü hafif sakat bekçisi İsmail Hoşyay'a ertesi sabah bizi Asklepios tapınağına götürmesini tembih etti. Agora bekçisi Mustafa Aydeniz'e de agorayı nasıl gezdireceği hususunda talimat verdi. Bize Bergama hakkında çıkardığı kitaplardan verdi. O akşam koridoru maltataşı döşeli, odaları bir sıraya temizce bir otelde kaldık. Ama çarşafklar otel hizmetine bakan kadında anahtarı duran dolapta imiş; akşamüstü çarşafkları değiştirmek mümkün olmadı!

3.IX.1953 [Elbette 1952 olacak]

Ertesi sabah agora bekçisi bizi sütçüde buldu. Rüstem de bizimle tepenin eteğindeki Apis [Serapis] mabedi olduğu söylenen sonra da Bizanslılarca kilise şekline getirilen iri yapı Serapieion'a [Kızıl Avlu] kadar geldi. Oradan yukarı Başaran'la beni bekçi çıkarıp gezdirdi. Ama adam çok uyanık ve içinde bulunup çalıştığı yeri öğrenmeye de heves etmiş. Bilgisi ve izahatları insana başka rehber aratmıyor. Hafriyat evi ve Osman Beyin, dağıtılan halkevinden güç kurtarıp barındırdığı folklor müzecisini de gördük. Agora üstüne agora, gimnazyum üstüne gim-

39 Osman Bayatlı (1892-1958). İzmir Öğretmen Okulu'nu bitirmiş, çeşitli yerlerde öğretmenlik yaptıktan sonra Bergama'ya atanmıştır. 1926'da öğretmenlikten ayrılarak Bergama Müzesi'nde depo memuru olarak görev yapmaya başladı. Arkeolojiye duyduğu büyük ilgi ona yeni ufuklar açtı. Asklepion'un dünyaca tanınmasına ön ayak olmuş, müzeyi geliştirmiş ve Etnografya Müzesi'nin de temellerini atmıştır. Bergama'yı tarih, arkeoloji, kültür vb. yönünden tanıtan yağınla eser bırakmıştır. Uzun yıllar Bergama Müzesi Müdürlüğü'nde bulundu.

nazyum, tiyatro üstüne tiyatro; Bergama şehrinin parlak günlerinde ne zengin olduğunu gösteriyor. Ta tepedeki Athena tapınağı, kendi Berlin'e gidip yeri kalmış Zeus tapınağı, zengin bir ovayı kuşbakışı gören ne azametli yapılar mı kim bilir? Hemen onların yanı başındaki tiyatro da orkestraya doğru akar gibi dimdik iniyor. Ama bana Bergama'nın en güzel yapısı tepenin böğründe, derin vadiye, arenaya, aşağı tiyatroya bakan Dionysos tapınağı geldi. Mermerleri de beyazlığını muhafaza etmiş. Tepeyi dolaşmak sabahımızı aldı; daha rahat giderek bütün günü alabilirdi. Tiyatronun art duvarı üzerindeki kiremit yerinden oynasa kilit taşının nasıl düşmek için ufak bir sarsıntı beklediğini de unutamam. Vaktinde yapılmayan bir küçük tamir kim bilir ne haraplık getirir. Öğle yemeğine Osman Beyin misafiriymişiz, bir kere daha bizi nezaketiyle utandırdı. Sonra sıcak diye dinlendik. Rüstem'i İzmir'e yolcu ettik. Akşamüstü Başaran'la çıkıp biraz dolaştık. Arenanın arta kalan muazzam duvarlarını gördük. Sonra bir yamaca oturup tepsi gibi hasat ayının doğuşunu seyrettik⁴⁰.

40 "Taze saman kokan bir harman sonu akşamıydı. Eski Akropol yolu üzerine çökmüş Bergama'yı seyrediyorduk. Bakırçay ovası yumuşak bir esmerliğe batmıştı. Susuyorduk. Her karış toprağı altında, geçmiş soyların eserlerine rastlanan bu yerde, çağlar bizi derinliğine çekmişti.....

Karşı sırtlarda birden bire bir kızartı belirdi, büyüdü, büyüdü, gök boşluğunda harman kadar ay oldu. Ay doğmuştu. Oralarda esrarlı ve kocaman bir ay çiçeği açılmıştı sanki, öylesine başka bir güzelliği vardı....

Kendimi tutamamış:

"Harman kadar ay..." demiştim.

Orhan Bey heyecanlı:

"Öyle mi?" demişti. "Türkçede Harmanay denir mi? İngilizcede bir "harmanay" deyimi vardır. O geldi hatırıma... Zengin çağrışımlı bir söz değil mi...."

Bir yerlerde kelimelerin birer çağrışım düğümü olduğunu okumuştum; ilkin içsizken, kişinin yaşantılarıyla dolar, tatlanırlarmış. Şu hale göre demiştim, dil de çok yaşantıları olana bir şeyler verebilecek! Oradan da şiire geçmiştik....

Ah bilir miydim, bilebilir miydim hiç: "Harmanay" sözünün iki yıl sonra benim için bu kadar dolacağını? Taze saman kokan bir harman sonu akşamında, yüzüne ay ışığı vurmuş sakın, pırıltılı bir Yunan heykeli gibi Orhan Burian'ı hatırlayacağımı". (Başaran, *göst. yer*, 446-447)

4.IX.1952

Sabahleyin erkenden bahçe yatağından uyandırdığımız müze bekçisi bizi kestirme yoldan Asklepion'a götürdü. İlk geldiğimiz akşam da alacakaranlıkta Rüstem'le burayı şöyle bir gezmiş, heybetli sıra sütunları arasından mehtabı seyretmiştik. Buranın bekçisi de Hasan Ataman, o da iyi bir şeyler biliyor. Bana girişteki Mısır üslubu direk vakur duruşlarıyla tesir etti. Bu tapınak sağlık yurdu. Orta avlusu çepeçevre sütunlu gezineği⁴¹, küçük tiyatrosu, hastaların uykuya dalıp üst deliklerinden şifalarının haberini aldıkları yer altı dehlizleri ile hem bir mimarlık, hem bir sanat manzumesi. Apteshaneleri bile gerilerde ve aşağılarda sular yakınında şifa düşüncesiyle yapılmış. Yapıların yıkılmış, ayakta muazzam taşları yanında Osman Beyin tiyatrodaki orkestra yerine kaplattığı mermer tablet öyle yalınkat, daha şimdiden öyle ömürsüz duruyor ki etrafa denk düşmüyor.

Sabah otobüsünde yine Osman Bey bizi yolcu etti. Evvelsi yollardan Edremit'e döndük. Bu sefer Başaran'a misafir oldum. Zaten doğrudan doğruya onlara inmedim diye gücümüşlerdi.

5.IX.1952

Oturduk. Biraz da Edremit'i gördük. Bayramdı. Bir ilköğretim müfettişiyle (Sıtkı Paksoy) karısı misafir geldi. Hasan Kodar adında bir genç de uğradı. Bakanlık evindeymiş. Sonra akşamüstü Başaran beni Edremit'in sayfiyesi ve iskelesi Akçay'a götürdü. Açılalı bir yıl olmamış demir madenlerinden gelen yüklü kamyonlar, bu villalı köyü epey kirletip tozlatmış. Ama iki adım gerisi ağaçlık, yeşillik. Daha arkada kat kat üstüne İda dağı batan güneşe karşı morarıyordu. Şimdi her eline kazma alan onun bir tarafında maden aramaya gidiyor, hem buluyorlarmış da. Kıyı gazinosunda genç birkaç ilk[okul] öğretmenleriyle daha tanıştım. Hepsi Başaran'ın gezici başöğretmenliğinden tanıdığı, hepsi de köy enstitülü. Güler yüzlü, bir şey öğrenmeye, bir hizmet görmeye hevesli gençler: Kızılkeçili öğretmeni Mahmut Denizci, yalnız denize değil resme de meraklı. Oralıymış. Zeytinli Köyü okulun-

41 Gezinek: Stoa, revak karışılığı olarak kullanılmış.

dan da Asaf Aktan ile Nurettin Dönmez. Akşam otobüsüyle geri döndük. Çocukların balık davetine kalamadık.

6.IX.1952

Sabahleyin Başaran beni otobüse götürdü. Bir daha sefere daha uzun kalmak vaadiyle ayrıldım. Balıkesir'e öğle vakti geldik. Tren istasyonda değilmiş. Biraz parkta oturdum. Neyse trende kalabalık olmasına rağmen bir yer buldum -Tabii herkes ikinci, üçüncü mevkie bilet alıp yer yok diye hemen birinciye gelip yerleşiyor. Bir askeri, üçüncü mevkideki boş [yere] geçirinceye kadar biletçi epey yoruldu. Karşımda oturan Ticaret (?)⁴² Bakanlığının memurundan Balıkesir mıntıkasında maden aramak için müracaatların eski yıllara nispetle altı yedi misli arttığını öğrendim. Bütün müracaatlara bakan da bir kişiymiş. Araştırmadan sonra çoğu kazma ruhsatiyesi istiyormuş. Akçay açığında bekleyen İsveç ve Alman vapurları da Avrupa'nın bu yeni maden mıntıkasının kokusunu iyi almış olduğunu belli ediyordu zaten. Bu tren yolu manzara itibariyle de çok güzel. Arızalı yerler, ama hep ormanlık. Arada da Dursunbey, Tavşanlı gibi maden istasyonları var. Şirin ve hareketli. Fakat tren ağır gidiyor. Sıcakta yolculuk çok sıkıntılı bir hal alıyor. Kütahya'ya geldiğimiz zaman gece olmuştu. Bir araba beni otele götürdü. İstasyondan şehre giden ağaçlık yol, benzeri istasyonlardan daha uzun. Şehrin küçük bir dörtyol ağzı olan merkezindeki otel temiz, suyu da var.

7.IX.1953 [52 olacak]

Sabah erkenden çıkıp şehri dolaştım. Görülecek bir yeri yok. Yalnız arkasındaki çorak tepelerin şehre yakın kısmı bir akarsu sayesinde biraz yeşillenmiş. Bu su üzerinde birbirinden yukarda birkaç değirmen kurulmuş. Oraya kadar çıkıp su başından Kütahya ovasını, fakir halli şehri biraz seyretiltim. Yandaki çorak tepenin üzerinde de bir hisar çıkıntısı var. Ama inip yeniden tırmanacak kadar beni çekmedi. Başka bir yoldan şehrin büyük cami tarafına indim. Askerler pazar iznine çıkıyordu. İşporta da bozuk üzümler satılıyordu. Bir muhallebicide sabah sütünü içtikten sonra hükümet dairesini

42 Soru imi Burian tarafından konulmuştur.

buldum. Dışı kârgir, çini süslü. İçi ahşap bir berhane. Tabii kimseyi bulamadım. Yalnız valiye hat vermekle meşgul bir santral memuru vardı. Kız lisesinden sorun, Halil Bey yakınlarda oradan bir öğretmenle evlendi, evini bilirler dedi. Lise de hemen karşıdaymış. Neyse oradan yanıma bir hademe katılar da Şahver Basutçu hoca hanımın evini bulduk. Onların da üç dört gün önce bir oğulları doğmuş. Basutçu beni görünce şaşırdı. Beraber geldi. Kahve bahçesinde oturduk. Daire arkadaşı bir başka enstitü mezunu arkadaşla tanıştırdı: Adı Hasan Ayaz. Çavdarhisar'daki tapınağı görmek istediğimi söyledim. Yemeği beraber yedikten sonra Basutçu'nun evine kadar gidip hem karısı ile tanıştım, hem küçük oğlu Mehmet'i gördüm. Hem de onların saatini bıraktım. Sonra şehre dönüp bir taksi buldum. Kırk liraya bizi tapınağın bulunduğu Çavdarhisar¹⁶²'a götürüp getirmeyi kabul etti. Basutçu ile arkadaşı da geldi. Yol da 50 kilometre kadar. Buralar çıplak. Yol şose ama çok işlek değil ki fazla bozulmamış. Çavdarhisar'da⁴³ enstitü mezunu iki köy öğretmeni kardeşle tanıştım. Oralıymışlar, biri hâlâ da orada öğretmenlik ediyor: Ahmet

43 Prof. Orhan Burian'ın arşivinde bulduğumuz sararmış iki defter sayfası, Çavdarhisar'la ilgili kaynakçayı ve Charles Texier (İngilizce çevirisi, Londra, 1865)'den yapılmış bir alıntıyı kapsamaktadır. Bu notlar, onun eski sit alanlarını amatörce değil, uzun bir hazırlık döneminden sonra bilinçli olarak gezdiğini ortaya koymaktadır. Kaynakçayı, tarihsel bir belge olarak buraya almayı yerinde buluyorum:

Aizanoi (Çavdarhisar)

G.T. Keppel – *Narrative of Journey Across the Balkans.... a Visit to Aezani, and other newly discovered ruins in Asia Minor, in the years 1829 - 30, 2 vols., London, 1831.*

E. Barry, *Les inscriptions du temple du Jupiter à Aezani*, Toulouse, 1845.

A. Körte, "Das Alter des Zeustemples von Aizanoi", *Festschrift für O. Benndorf*, 209-214 (1898).

D. Krenecker, "Schatzgraber im Orient Deutsch Ausgrabungen in Anotolien (Angora und Aizanoi)", *Die Woche*, 50 (1926).

J. Steinlechner, "Bein Zeustempel von Aezani", *Natur und Kultur*, 25 (1928), 92-96.

M. Schede, *Ausgrabungen des Deutschen Archäologischen Instituts in Ankyra und Aezani. Gnomen*, 5 (1929), 60-61.

M. Schede, "Die Deutschen Ausgrabungen in Angora und Aezani", *Neue Deutsche Ausgrabungen*, (1930), 64-68.

M. Schede, "Untersuchungen am Tempel in Aezani", *Archäologisches Institut des Deutschen Reiches, Bericht über die Hunderjahrfeier*, 21-25, April 1929, 227-231 (1930).

M. Schede, *Ayzani Kılavuzu*, Ankara, 1935.

Ertaş; küçük kardeşi Mustafa Ertaş⁴⁴163 da tren yolu üzerinde Sabuncupınarı'ndaymış. Köy bir ovanın ortasında. Köyün galiba batı kıyısında da ortada küçük bir Parthenon gibi Aezani tapınağı duruyor. Yeri yüksek olsa haşmetine diyecek olmayacak. Yirmiye yakın sütunu dik yükseliyor. Taksimati belli olacak kadar sağlam kalmış. Hele altında üstü kemerli boydan boya bir mahzen var ki şaşılacak kadar sakatsız. Mahzen pencerelerinin birinden uydurma bir ağaç merdivenle içeri iniliyor. Mabe-din üstünden buraya inen merdiven yıkılmış, bir tarafta moloz-
44 Burada, Burian'ın Çavdarhisar'da tanıştığı öğretmen Mustafa Ertaş'ın, onun ölümünün ikinci yıldönümünde yazdığı "Acı Bir Yıldönümü" (*Yeni Ufuklar*, 20 (36), 1955, 448-449) başlıklı anısına yer vermek istiyoruz. Bu yazı, Burian'ın hasta haliyle bile, ülkenin "hazinelerini" yerinde görmek için gösterdiği çabaya önemli bir ışık tutmaktadır:

Bu acı yıldönümünün ikinci yılı da, daha dün gibi geliverdi. Az değil, koskoca iki yıl bu. Ama hâtıraları taptaze. Yeni açan bir çiçek kadar taze.

Hatırlıyorum da, onu ilk gördüğüm günü; bir pazar günüydü 1952 Eylülünün yedinci gününe raslayan pazardı: Çavdarhisar'dan Kütahya'ya gitmek için vesa-it bekliyordum. İçinde Kütahya'dan tanıdığım iki dostum ve yanlarında da, ince yapılı, mahcup halli, gözlüklü bir adam vardı. Tanıtılar "Orhan Burian" diye. Bu isim bana yabancı gelmiyordu. Çok bahsetmişlerdi bana bu isimden. Bu imzanın üç tercüme eserini, *Yücel*'de *Ufuklar*'da yazılarını da okumuştum ama, gördüğüm gibi bir insan tahmin etmiyordum. O'nu görünceye, O'nunla konuşmaya kadar insanlar hakkında pek az bir şey bildiğimi anladım.

Benim hayretimi O da anlamış olacak ki, güldü. Tekrar elimi sıktı.

Harabeleri gezdik. Sanat eserlerini sevdiği konuşmalarından, Bergama gibi uzak yerleri gezerek, hasta haliyle buralara da gelmesinden belliydi. "Memleketin hazinelerini" görüp tanımalı diyordu. Kendi köyünün tarihini o gün O'ndan öğrendim.

Öğle üzeri, yemek hazırlatayım dedim ama, perhiz ettiğini söyledi. Dere kenarına oturduk, eğlendik, orada yalnız karpuz yemişti. Bu eğlenceli geçen saatleri hiç unutamayacağım, fırsat bulduğunda Çavdarhisar'a bir daha geleceğini vâdetmişti. Ne yazık ki, bu seyahati O'nun son gezisi olmuştu. Bir daha sevdiği memleketini dolaşamamıştı.

Ankara'ya döndüğünde mektup yazmış, harabelerin resimlerinden göndermişti; yolculuğunun iyi geçtiğini anlatıyordu.

3 Ekim 1952'de Ankara'ya işim düşmüştü. Telefonla evinde aradım. Ankara'da olduğumu öğrenince, evine davet etmişti. O gün için varmamın müşküllüğünü anlatınca, ikinci gün için 9,30 da, Fakültede muhakkak bekliyeceğini söylemişti. Gittim. Galiba bir dakika geç gelmişti. Saatine baktı, özür diledi. Zaman kıymetini de o zaman anladım.

Yanımdan ayrıldığım zaman, saat on bire gelmişti. Hattâ geçiyordu. Fakat bana o kadar kısa geldi ki, sanki bir dakika konuşmuştum. Fakülteden ayrılırken çok şeyler kazandığımı hissettim.

Kendime rehber bulduğumu, hem öyle bir rehber ki, hayalimdeki "insan" dan da üstün insan vasıflarına sahip "insan adam". Kendimi mesut hissediyordum, mesuttum.

ları duruyor. Tapınağın etrafında yer yer köylüler harman savuruyorlardı. Beş yüz metre kadar ilerideki tiyatroya giderken bir kuyunun yanından geçtik ki ağzı, ortası oyuk Korent üslubu bir sütun başlığındandı! Tiyatro oldukça sağlam kalmış; yalnız seyirci tarafı tepesizlikten fazla yükselememiş gibi. Tiyatro sahnesinin hemen ardından da stadyum başlıyor; asiller locasından başka tarafından pek eser kalmamış. Büyük olması lazım gelen hamamından da bir iki duvar parçası ayakta. Ama tapınak, akşam güneşinde döğen yerlerinin ortasında pırıl pırıl yükselen tapınak, müstesna bir âbide. Daha sonra da köyün deresi kenarında, kahvede oturup bir karpuz yedik. Kahvenin küçük balkonu derenin üstüne açılıyor. Dere mermer bloklarla dolu. Kimi kabartmalı kimi düz bu mermerler bu suyun kıyılarındaki eski rıhtımları göz önüne getiriyor. Zaten yer yer de tertibi bozulmadan kalmış hatta köyün beş gözlü köprüsü de o eski günlerin bu su boyu Aezani'ye başka yerlerde rastlamadığım güzel bir hususiyet veriyor. Şoför, mesirelerden geri getireceği Kütahyalılar için acele ediyordu. Döndük. Otomobilden inerken Atıla'nın bir arkadaşı karşıladı. Şimdi teğmen, Fransızca öğretmeni, galiba İstanbul'da.

Akşam yemeğine onu da çağırdım ama yemiş. Biz yedikten sonra eve gelip bizi buldu ve istasyona trene indik. İyi ki gelmiş. Çünkü kalabalık trende her yeri dolmuş gösteriyorlar. Bereket bir gediklinin yanındaki boş yeri ancak o temin etti de Eskişehir'e kadar ayakta gelmekten beni kurtardı. Gece yarısı da Eskişehir'de tren değiştirmek, bilet almak lazım geldi. Neyse kuşet alarak bu sefer yerimi emniyete aldım. Trende de yanıma iki geveze mebus düştü. Biri şaşı gözlü bir doktor. Galiba Aradan bir sene geçmemişti, gazetelerde uğursuz, acı bir kara haber çıktı. Bu habere inanasım gelmiyordu. Fakat yüreğime de sızı inmişti. Sordum soruştur-dum, bu haberin yanlışlığını öğrenmek için. O'nu tanıyan herkes soruyordu. İnanmıyorlardı gazetelerin bu kara haberlerine. Çünkü: toprağa verilecek kişilerden değildi Orhan Burian. Bütün gücünü insanlığa vermiş, gerçeği söylemekten çekinmemiş, dışı kadar temiz olan içini olduğu gibi göstermiş, örnek bir insan kişiydi O. Ne acı ki, vakitsiz gelen merhametsiz ölüm, O'nu insanlardan "Görülecek işlerini" bitirmeden ayırdı.

Fakat, O ölmedi. Nasıl Atatürk yaşıyorsa, Orhan Burian da yaşıyor. Eserleri var oldukça yaşıyacak bizimle, her zaman olduğu gibi, içimizde tertemiz haliyle daha rahat yaşıyacak.

Selam sana büyük insan, Muhterem hocam.

III/20(36), 1955 Mayıs.

Bozüyük mebusuymuş. Oğlunun ağaçtan düşüp başı yarıldığına kadar yol arkadaşına anlatmadığı kalmadı. –Hepsi de tren Eskişehir'de durduğu zaman içinde.

8.IX.1952

Ankara'ya geldiğim zaman epey yorulmuştum. İstanbul'a giderken Karamürsel'de hastalanıp pek düzelmeden tekrar dolambaçlı bir yolculuğa çıkmaktan olacak.

Jansen, ona yaz başında verdiğim bir sözü hatırlatarak 2 ekimde Türk-Amerikan Derneği'ndeki Türk edebiyatı konuşmalarına başlayacağımı umduğunu söyleyince eteklerim tuttu. Eylülün son iki haftası ilk bir iki dersi hazırlamak için bütün gün çalışmakla geçti. Neyse ki derslere kaydolanlar çok değilmiş. Böylece daha gayri resmi bir eda ile konuşmalar devam edebilir.

2-X.1952

İlk derse gelenler şunlardı:

Miss Bernardine Coss, Eloise ile Muhtar Enata, Mrs. Lois Flanagan, Miss Blythe Foote, Latimerler, Bernard Lott ile karısı, Miss Betty Siglin, Miss Lary Whesellers, bir de İngilizcesini ilerletmek isteyen Muhsin Yıldırım. Jansen'in kendisi de vardı. Orta Asya Türkleri ve Orhun Anıtları. Bilmem onları sardı mı?⁴⁵

Ben ömrümde hiç bu konuşmalar kadar çalışıp yorulduğumu hatırlamıyorum. İşimi zevkli ama vaktimi çok dar buluyorum. Neyse gelenlerin yarısı gelmez oldu da dersler daha tabii, görüşmeli bir hal aldı. Yorgunluktan, hazırlanma için kullanmam icap eden Cumhuriyet Bayramı aralığını da İstanbul'a gitmek için kullanmaya karar verdim. Gerçi eylül sonundan beri Günyol da artık orada yok. Amerika'da. Ama olsun. Hava değişikliği olur.

28.X.1952 – 2.XI.1952

Koç'un rahat, güzel otobüsleriyle İstanbul'a gidip geldim. "Nasıl isterseniz" diye *On İkinci Gece*'nin çok eğlenceli bir temsilini gördüm. Bir gece de Kırâç ve Yüksel'le beraber yemek yeyip Şehir Tiyatrosu'nda *Fırtına*^{46/45} temsiline gittik. Kırâç bu yaz Gölcük ve Karamürsel'de küçük ablama çok iyi arkadaşlık,

45 Burian'ın verdiği bu derslerin notları el yazılı olarak arşivinde bulunmaktadır. Notlar, İngilizce yazılmıştır.

ev sahipliği ettiydi. Bir gün Şehsuvar⁴⁶ göremedimse de hazırlattığı vesikalar üzerinde Topkapı Kütüphanesi'nde çalıştım⁴⁸. Kemal Çığ⁴⁹ ile Muazzez Çığ'ı gördüm. Havalara fevkalade sonbahar havalarıydı. Bir gün de Vahit'lere⁵⁰ gittim. Sonra beni üniversite açılışına davet ettiler. Vali Fahrettin Kerim ile Patrik Athenogoras'ı sürekli alkışlarla karşılayan üniversite salonunda rektörün cansız ve fikir kısmı fakir bir açılış nutkunu dinledim. O gün Vahit¹⁶⁶, Rüstem'i de uğrayıp aldı, beraber öğle yemeği yedik. Sonra da evine götürdü. Akşamüstü de otomobiliyle Boğaz'ı gezdirdi. Karısı, Rüstem, Emirgân kahvesinde ısınmak için rakı karıştırılmış çay içtik! Mehtap da vardı. Hava serindi denemez. Muhsin Beyi ancak bir akşamüstü bir saat kadar görebildim. Ertesi gün Münih'e gidiyormuş. Her zamanki gibi İstanbul'dan epey bir soğuk algınlığı ile döndüm.

Soğuk algınlığı sürdü. Sonra hafif ateş geldi yerleşti. Sonra mide ağrısı, hazımsızlık, yemek kabul etmezlik. Doktor Celal

46 Shakespeare'in eseri

47 Haluk Y. Şehsuvaroğlu.

48 Burian'ın arşivinde Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nden aldığı epeyce not bulunmaktadır. Onun ayrıca Başvekâlet Arşivi (Bugün Başbakanlık Osmanlı Arşivi)'nde de çalıştığı, söz konusu kuruluşun yayımladığı bir katalogdan anlaşılmaktadır: "Son yıllarında daha ziyade tarihi araştırmalar yapıyordu. Amerika ve İngiltere'ye yaptığı seyahatler bilhassa İngiliz Devlet Arşivi'ndeki çalışmaları, yayımlayacağı eserlere geniş ölçüde bir hazırlık devresi teşkil ediyordu" (Haluk Y. Şehsuvaroğlu, "Sevgili Burian", *Ufuklar*, Özel Sayı, 77).

49 Kemal Çığ, Muazzez İlmiye Çığ'ın eşi. Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü yapmıştır. Krş. Muazzez İlmiye Çığ, *Çivi Çiviçi Söker* "Muazzez İlmiye Çığ Kitabı", Söyleşi: Serhat Öztürk, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2002, İkinci baskı.

50 Vahit Turhan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı profesörü. Orhan Burian'ın İngiltere'den yakın arkadaşı. Prof. Vahit Turhan, Burian'la bu son karşılaşmasını şöyle anlatmaktadır ("Orhan Burian İçin", *Ufuklar*, Özel Sayı, 93):

"Son görüşmemiz 1 Kasım 1952. Üniversite'nin açılış merasimine geldi. Sonra hep beraber yemek yedik. Emirgân'ın çınarları altında saatlerce oturduk. Görüşmeyeli bir yıldan fazla olmuştu. Hastalığından hiç bahsetmedi. Hattâ en ufak bir şikâyetle bulunmadı. Ama sonradan öğrendim; aylardan beri o menhus afet içini kemiriyor, ona rahat yüzü göstermiyordu. Fakat yılda bir iki defa görebildiği bir iki dostunu böyle şahsi dertleriyle üzme Orhan'ın aklından geçmezdi. Ankara'dan, İstanbul'dan, dünyadan konuştuk. Orhan'ı tam yirmi senedir tanırım. Bir sene bir evde oturduk. Üç sene aynı üniversitede aynı dersleri beraber okuduk. Ruhların en çabuk kaynaştığı devirler. Fikirlerimiz hep uyar, fiillerimiz o kadar uymazdı. Siz de bilirsiniz, Vedat Bey. Orhan daha sakın, daha içine çekilmiş bir insandı. Bol bol okur, bol bol dinler, az konuşur, çok yazardı."

Eren diyazinol verdi. Çapçı, penisilinle perhiz; İhsan Aksan karaciğer biraz bozulmuş diye *Polipson* adlı bir *vitamin* ve bağırsaklar için *payetoksin* [verdi] Ama yorgunluk, gece uykusunun bozukluğu, yemek yemeziği halledemediler. Üniversite işleri başladı. Devlet imtihanları oldu. Güç halle 11 Kasım'da Türk edebiyatı konuşmalarını da bitirdim.

12.X.1952 [12.XI. olacak]

Doktor Lütfi Vural Beyi göreyim dedim. Bugün meşgulmüş. Yarın sabah gelmemi söyledi. Güzin⁵¹ Hanıma rastladım. O da astımı için bir rapor almaya gelmiş. Yakında Fransa'ya gideceğini söyledi. Dönerken yaz yolculuklarından ahbap olduğumuz Brown yokuşun altında otomobiliyle durdu. Epey konuştuk. Sarıyar işlerini Etibank'ın iyi idare etmediğinden şikâyetçi. Şubat'ta Amerika'ya dönüyormuş. "Her şeyi biz yapabiliriz kanaatindeler, yapamıyorlar. Birinci sınıf mühendisleri var ama onlar da büro işinden ayrılp oraya gelmiyor", diyordu. Sonra, beni Numune'ye kadar götürüp bıraktı. İhsan Aksan'ı bir daha gördüm. Tekrar muayene etti. Merak etmememi, mide yollarıyla, on iki parmak bağırsağı nahiyesinde biraz tahrişin olduğunu söyledi. Benim endişemin mühim bir hastalık varsa başlangıcında öğrenmenin daha kolay olacağı düşüncesinden olduğunu söyledim. "Hiç üzülme, hastalık büyükse büyüktür zaten. Ama tereddüt edecek bir şey yok. Tıpta esasen felsefe sizin edebiyatınızda olduğu gibi münecimlikler yoktur. Her şey aydınlıktır, berraktır. Tereddüde yer yoktur. Öyle, bu acaba deli miydi, *demans prekoli*⁵² miydi gibi faraziyelere ihtiyaç yoktur." dedi. Dedi ama belladonlu bir ilaç verdi. "Bakın ama uyuşturucu maddeli bir ilaç veriyorsunuz" deyince "Uyuşturucu mu? Değil ki. Bakalım uzviyetin aksülamelini [tepkil] tespit edelim de" dedi. İlacını daha önce Çapçı'nın verdiği mide ilacı gibi almayacağım.

51 Güzin Dino.

52 Erken bunama.

13.X.1952 [13.XI. olacak]

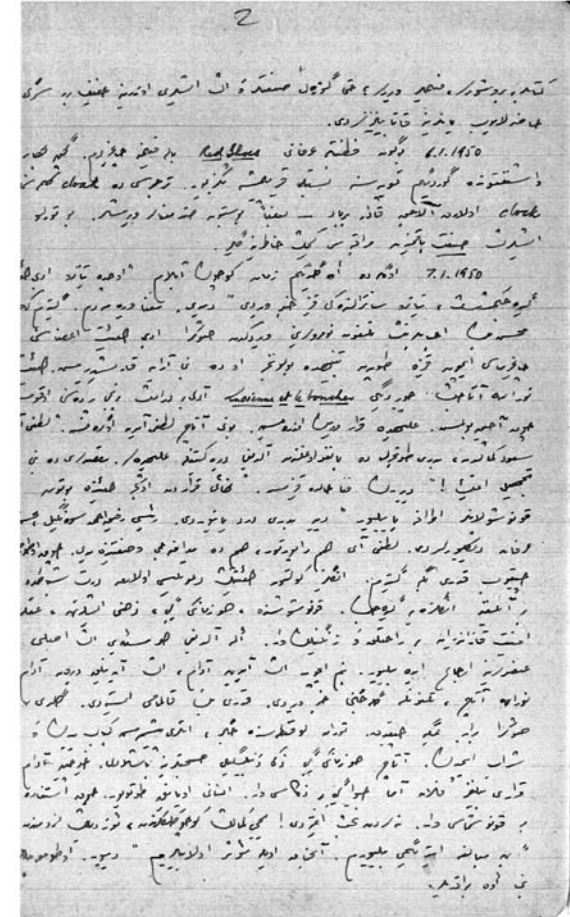
Bu sabah Gülhane’de Lütfi Beye gittim. Duyduklarımı ve düşündüklerimi söyledim. “Ailede kanser de bulunduğu için endişe ediyorum. Vaktiyle bilinsin” dedim. Muayenede mide de bir sertlik hissetti. Öbür doktorların, benim mideden şikâyetime rağmen hep akciğerlerle karaciğere dikkat göstermeleri tuhaftır. Lütfi Bey “Bir mide, bir de safra kesesi röntgeni yaptırılmalı. İletti, kanser ve taş gibi mühim hastalıkları bertaraf edersek ondan sonraki hastalıkların tedavisine bakabiliriz” dedi. Mide röntgenimin hemen bugün, safra kesesinin hazırlığı uzun olduğu için, pazartesi günü alınabileceğini söyledi. Röntgenci Fazıl Erim Beyi tavsiye etti. Öğleden sonra üçte filan ona gittim. Bekleme odasında galiba karısı olan bir kadın ve bir başka erkekle Ahmet Muhip Dıranas da vardı. Sıramı bekledim. Mide filmi, boza gibi bir ilaç içirilerek, ayakta, yatmış muhtelif pozlarda alınıyor. Yahut benimkinde öyle lüzum gördü. Sonra radyoskopi yaptı; ve eliyle de muayene ederek “Burada siz de bir sertlik hissediyorsunuz, değil mi?” dedi. Zaten acıyan yer de ora. “Evet tümör gibi mi?” dedim. “Evet” dedi. Hastalık benim için katilemişti. Ben giyinirken çıkıp hemen Lütfi Beye telefon ettiğini hissettim. Sonra da filmleri rapor yazmadan bana verdi. “Lütfi Bey sizi bekliyor, hemen götürün” dedi. Orada bir buçuk saat oyalanmıştım. Akşam karanlığında Lütfi Beye gittim. “Vaziyet bir ameliyatı icap ettiriyor, olur musunuz?” diye sordu. “Olurum” dedim. Kimi istediğini sordu. Bir fikrim olmadığını, yalnız Mustafa168’dan⁵³ duyduklarımın Recai Bey için itimat bulunduğunu söyledim. “Ben kendim ameliyat olacak olsam ona yaptırırım. Çok iyi” dedi. Hemen ona gönderdi. “Ben de telefon ederim” dedi. Recai Bey, karanlık muayenehanesinde filme baktı. “Evet, bakın mide iyice şeklini kaybetmiş. Vakit geçirmeye gelmez. Hemen olur musunuz?” dedi. “Hemen olurum” dedim. “Ne zaman istersiniz?” diye sordu. “Siz ne zaman yapabilirim dersanız” dedim. “Ben mümkün olsa bu gece yaparım” dedi. “Çünkü bazen bir gece içinde iltisak olabilir. İsterseniz yarın sabah yapalım.” “Hay hay” dedim. Sonra iki yerde ameliyatın mümkün olduğunu anlattı. “Burada yatmak ve ameliyat

parayladır. Bakın biraz daha farklı olur. Ama isterseniz sizi Gülhane’ye yatırırız. Elimizden geldiği kadar da rahatınızı temin ederiz. Nasıl isterseniz. Gülhane’ye yattığınız takdirde de sizi salı sabahı ameliyat ederim” dedi. Ben Yurt’u tercih edeceğimi söyledim. “Pekâlâ”, dedi. “Gülhane’de hakikaten bazı zorluklarımız var. Mesela yetmiş yatağa ancak bir hemşiremiz var. Şimdi Yurt’la gidip anlaşıp. Oranın bütün işlerini bir madamımız vardır, o idare eder. Size fasıl fasıl masraf çıkarırlarsa ben toptan ne vereceğimi bileyim, deyin. Günde 16 liradan hesaplamak isterler filan. Görüşün, bana bildirir onlar”, dedi. Yurt’a gittim. Çiseleyen yağmur altında bir zaman da nerede olduğunu bulamadım. Gözlüklü bir madam beni alıp görüştü. Tarifelerini söyledi. Bütün masraflar sabit. Büyük ameliyatlarda operatörler 500 lira alıyormuş. “Haydi size onu 450 yapalım. Başka bir yerden kesemem” dedi. Benim de zaten pazarlık etmeye gönlüm yoktu. O kendiliğinden, beni biraz düşünüyor görüp parasını düşünüyor sanarak “Ama Recai Beye söyleyeyim, belki o biraz daha fedakârlık eder” dedi. Sonra konuşup gelerek dört yüze razı olduğunu söyledi. Zaten yazıhanede bir ahize var. Umumi telefondan bütün konuşulanları o da oldukça duyuruyor. Ne ilaçlar getireceğimi bir liste halinde yazdı. İlaç bulundurmuyorlarmış. “Şimdi hemen şuradaki Erenköy eczanesine gidin. Saat yedi buçuğa geldi. Neredeyse kapanır. Sonra nöbetçi eczane aramak eziyetli olur, yarın pazar” dedi. Önden yurt için 200 lira bırakarak dokuzda gelmek üzere çıktım. “Bir şey yemeyin” dedi. İki gündür midemin filmi alınır belki diye yalnız çay, bir iki tane de bisküvi yediğimi söyledim. “Eh bir greyfurt yiyin” dedi. Acımış olacak! Erenköy eczanesi sahiden kapanacağı sırada yetiştim. İlaçlar altmış küsur liralık. Bir kısmını da başka yerden getirttiler. O arada ben de tartıldım. 61 kilo imişim.

Eve geldiğim zaman banyo telaşı vardı, sofrada kurulmuştu. Beni yıkanmaya hazırlanıyor sandılar. Halbuki çantamı hazırladım. Ayaklarımı yıkadım. Dergi için Saime Hanuma talimat, evde yapılacak birkaç iş için bir not, her ihtimale karşı da kapatıp bıraktığım bir mektup yazdım. Bankada ne param varsa mahkeme bakıp usulü üzere dağıtacaktır elbet. Değirmendere’deki bahçenin küçük ablama verilmesi arzumdur, dedim. Belki bu arzuma öbür

verese de hürmet eder. İngiliz edebiyatına ait kitaplarım fakülteye, Fransızca Atila'ya, Türkçeler de Kısmet'e verilsin istedim. Hatırladığım bir borcum yok. Fakültenin kooperatifinden ve Küçük Sahne'nin *Nasıl İsterseniz*¹⁷⁰ temsillerinden, *Satıcının Ölümü* baskısı için bakanlıktan alacağım var... Bütün ufak tefek işlerden sonra büyük ablam, küçük ablam, Kısmet beraberken son üç dört saatin ortaya çıkardığı vaziyeti anlattım. "Telaşlanmayın, ben şimdi gidiyorum, ameliyat yarın on birde. Biraz önce gelirsiniz. Çocuklar gelmesin. Başımda kalabalık istemem. Sonra lüzum hasıl olursa beraber küçük ablam kalır." dedim. Taksi geldi. Kendi kendime hastaneye gittim. Haberi, böyle hiç beklemiyordu, zavallılar. Kim bilir ne fena olmuşlar ve geceyi nasıl geçirmişlerdir! Ben de onun için mümkün olduğu kadar geç bildirdim. Kabil olsa ameliyata bile habersiz girerdim. Çünkü ölümden korkmak hiç içime gelmedi; büyük korkum hastalığın devam ederek öldürmesidir.⁵⁴

54 Orhan Burian, 14 Aralık Pazar günü (11.20-13.30) ameliyat oldu. Ameliyatı Operatör Recai Ergüder yaptı. Asistanları ise Bedii Toron ve Şadan Eraslan idi. Aslında midesi tıptaki deyimle *inoperable* yani ameliyat edilemeyecek kadar tahrip olmuştu. Bununla birlikte bu ameliyat başarılıydı. Yeniden dergisinin başına döndü. Ancak, "Hastalık yüzünden bu sayıyı (Ocak 1953) geç çıkarmak zorunda kaldım. Okurlardan özür dilerim" diye yazıyordu. Martta yeniden hastalandı. Hastaneye yattı. Artık bir daha çok sevdiği fakültesine, öğrencilerine ve *Ufuklar*'ına dönemedi. 5 Mayıs 1953 günü yaşama gözlerini yumdu. Cenaze töreni 7 mayısta yapılarak son yolculuğuna uğurlandı. Bu, *Kırkın Kapısındaki Bir Gençin Öyküsü*'dür...

Birinci defterin 2. sayfası

Orhan Burian'ın Aizanoi'de çektiği fotoğraflar
(Resim altı yazıları Burian'a aittir)

*Ayzani Mabedinde Ahreterion
denilen plâstik asma tezyinat.*

*Ayzanide tiyatro kısmında facia odasına
açılan kapılardan birinin eski halile görünüşü.*

Ayzani Mabedinin batı kuzeyinden bir görünüş

*Ayzani Mabedinin
doğu yüzünden
görünüşü*

Ayzanide hamam yerinden bir parçanın görünüşü

Ayzanide tiyatro ve statyonun batı kısmından bir görünüş

Ayzanide tiyatro ve statyonun umumi bir görünüşü.

Dizin

A

A Sleep of Prisoners 88
Abant 142, 143, 154
ABD Büyükelçiliği 40
Abdülhalim 62
Abdüşşah 124
Abidin Paşa 18
Ablanoviç 141
Açık Deniz 121
Adana 146, 149, 151
Adelphi lokantası 57
Adriyatik 14
Afganistan 144
Afternoon Sun 152
Agora 158
Ahmet Usta 13, 62
Aizanoi 162
Ak sokak 67
Akçay 160, 161
Akdeniz 14, 56, 68, 72, 73, 147, 155
Akdeniz şehirleri 73, 155
Akhilleus 156
Akropol 159
Akşehir 143
Aksu [Köy] Enstitüsü 138
Alacahöyük 20, 143
Alanya 20, 138, 143

Alanya Kalesi 138
Albert Hall 99, 103
Alice Harikalar Ülkesinde 29
Alman 81, 93, 124, 140, 146, 161
Almanca 65, 67
Almanlar 58, 74, 141
Almanya 42, 130
Alpler 76, 146
Amasra 68, 114, 142
Amasya 20, 76, 143
Amerika 18, 26, 28, 30, 40, 42, 46, 51, 71, 76, 98, 128, 133, 140, 141, 142, 152, 154, 165, 166, 167
Amerikalı 40, 51, 124, 126, 140, 141, 154, 155
Amerikalılar 30, 57
Amerikan 40, 47, 60, 73, 78, 138, 140, 142, 153, 154, 156
Amerikan Elçiliği Kültür İşleri 140
Amerikan Haberler Bürosu 154
Amerikan Haberler Kütüphanesi 138
Amphitrite 151
Anadolu 17, 60, 97, 142, 143, 145, 158
Anglo Saksonlar 109
Anita 94, 107, 109, 110, 129, 130

Anıtkabir 137
Ankara 12, 17, 18, 19, 25, 27, 29, 31,
36, 39, 42, 48, 51, 62, 78, 79, 91,
102, 108, 110, 111, 122, 123, 127,
139, 141, 143, 144, 145, 149, 152,
154, 162, 163, 165, 166
Ankara Devlet Tiyatrosu 110
Ankara Palas 31, 36
Ankara Radyosu 51
Ankara Üniversitesi 25, 42, 123, 127
Anna sütunu 82
Antakya 20, 150, 151
Antalya 20, 121, 137, 138, 143
Anthony and Cleopatra 103
Antonius 103
Apis 158
Arapça 48, 59, 121
Arts Council 91
Âşık Garip 112
Asklepion 158, 160
Asklepios 158
Astonia Otel 57
Asya-Afrika Araştırmaları 108
Atatürk 34, 54, 59, 139, 164
Atatürk Köprüsü 54
Athenogoras 166
Atina 55
Attila 150
Avrupa 40, 46, 47, 50, 85, 113, 128,
130, 131, 161
Avrupa katedralleri 130
Avrupalı 109
Avustralyalı 129
Avusturya 14, 76, 81, 87, 112
Ayaspaşa 53, 153
Ayda 30
Aydın 54, 139, 152
Ayvalık 156, 157
B
Bakırköy 67
Bâlâ 141, 143
Balıkesir 155, 156, 161
Ballabile 106
Ballets de Champs Elysées 89
Balya 156
Balzac 121
Baronlar Âlemi 100
Barrault 113
Başvekâlet Arşivi 166
Bayron 156
BBC 90, 95
Bedford 119, 120
Beethoven 105
Behiç Enver 38
Belgrad 134
Berchtesgaden 81
Bergama 18, 21, 156, 157, 158, 159,
163
Bergama Müzesi 158
Berlin 159
Beykoz 153
Beylikler 108
Big City 30
Bingöller 125
Bir Millet Uyanıyor 39
Birmingham 114, 119
Bishton 114
Bizans 108
Bizim Köy 40
Bizim Mektep 142
Blake 118
Boğazköy 20, 145
Bolu 51, 52, 142, 143
Bolu Dağı 52
Bonn 146
Bor 20, 145
Bozüyük 165
Brabantino 132

Brahms 99
Bristol 110, 129
British Museum 15, 31, 88, 89, 95,
108
Buckhurst Hill 96
Budva 68
Bulgaristan 139
Burdur 143
Burne-Jones 102
Bursa 19, 54, 57, 142, 155
Bürücek Yaylası 146
Büyük Kaplıca 155

C
Cambazlı Köy 148
Cambridge 16, 42, 51, 92, 110, 116,
119, 120, 121, 122, 126
Cambridge Üniversitesi 42, 51
Can Hanım 55
Canın Yongası 29
Canterbury 86
Casa di Cultura 75
Cebeci Sineması 39
Cehennem Obruğu 147
Cemal Nadir 34
Cennet Bahçesi 54
Cennet Obruğu 147
Ceyhan 151
Ceylan Çocuk 29
Charade 102
Cobb 145, 152
Cocktail Party 105
Comédie Française 90
Così van Tutte 90
Covent Garden 101, 104, 106
Coventry 114
Cumberland oteli 132
Cumhuriyet Halk Partisi 34

Ç
Çamkoru 140
Çamlıdere 102
Çamlık 155, 157
Çankaya 11, 17, 32
Çan 155
Çanakkale 155, 156
Çankaya Köşkü 32
Çankaya Tepesi 17
Çapa 54
Çavdarhisar 18, 21, 162, 163
Çelikli 145
Çığ, Muazzez İlmiye 166
Çetince 68
Çinli 122
Çukurova 149
Çorlu 13, 54
Çorum 20, 143, 145, 158

D
Dalmaçya 56, 68, 73
Daphnis & Chloe 101
Dedeoğlu 56
Değirmendere 154, 169
Denizli 19
Desdemona 131
Devlet Konservatuvarı 27, 28
Devlet Tiyatrosu 31, 39, 79
Dickens 88
Didim 19
Dido & Aeneas 104
Didyma 147
Dikili 157
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 7,
25, 127
Dimai 81
Diocaeseria 148
Dioklatianus 73
Dionysos 159

Diyarbakır 37
Doğu Avrupa 109
Don Juan in Hell 109
Donuk Taş 147
Dorthmuth 124
Doryan Grey 121
Dover 15, 29, 86
Downs 107
Dragostepe 54
Drava 76
Dream of Gerontuis 102
Dresden 99
Dubrovnik 14, 70, 72, 87
Dünkerk 85
Dursunbey 161
Düzce 52, 143

E
Edelweiss 77
Eden 115
Edirne 13, 54, 55, 56, 114
Edremit 156, 157, 160
Ege kıyıları 18, 157
Ege Üniversitesi 7
Eğirdir 143
Elizabeth 30, 97
Elizabeth müziği 97
Eminönü 153
Emirgân 166
Epsom 107
Epstem 93
Erciyas 20
Erdek 21
Erzurum 141
Eskişehir 164, 165
Eti Müzesi 142
Etibank 167
Etlik 38
Etnografya Müzesi 158

Evliya Çelebi 146

F
Façade 101, 106
Farabi 48
Farnham 87
Farsça 121
Fastprilhauss 78
Fatih 54
Festival Hall 97, 109
Filip 58
Fındıkkıran 104
Finlandiya 128
Fırtına 166
Fiume 75, 76, 84
Flamand resmi 118
Fledermaus 140
Floransa 87, 130
Folkston 111
Fransa 15, 16, 37, 83, 84, 90, 91, 98, 99, 127, 153, 167
Fransız 27, 48, 83, 84, 85, 86, 99, 109, 110, 113, 118, 121, 132, 146
Fransız Dili ve Edebiyatı 27
Fransızca 7, 25, 63, 164
Fransızlar 93, 150
Frederik Barbaros 148

G
Galiçya 108
Galya Savaşı 138
Gatenby 29
Gelibolu 37
Gerard 107, 109, 110, 129, 130
Gerede 51
Gölbaşı 141
Gölcük 166
Göreme 20, 141
Göynük 60

Göztepe 8
Grossglocken 77
Gülele Boğazı 20, 146
Gülhane 25, 168, 169
Gültekin 142
Gümüllüne 57, 60

H
Hakluyt Cemiyeti 128
Halil Hamit Paşa Kütüphanesi 138
Halit Ziya 34
Halk Odaları 35
Halkidikiya 58
Hall 105, 122
Hals 107
Hambourg 114
Hamlet 42
Hammersmith 89, 101
Harbiye 150
Harp Okulu 32
Harvard Üniversitesi 28
Hasan Dağı 145
Hasan Efendi 145
Hassa 149
Hatay 149, 151
Hatay Müzesi 151
Havran 156
Heiligenblut 77
Henriette 61
Hersek Novi 69
Herzegovın 70
Hind-i Garbi 124
His Excellency 124
Hollanda 98
Hollandalı 98, 131
Holzmeister 79
Home at Seven 95
Horoz Boğazı 146

K
Kleopatra 118

L
Lichfield 114, 115
Little Hut 132
Littleword 122
Londra 12, 15, 16, 86, 96, 98, 102, 103, 105, 106, 108, 111, 117, 118, 126, 127, 130, 131, 133, 143, 162
Lower 118
Lucienne et le Boucher 27
Lucretia 118
Lüleburgaz 13, 54

M
Macar 78, 103
Macaristan 64
Macbeth 28, 29
Mack 114, 116, 118, 119, 120
Mackerness 115
Madrid 51, 109
Mahir 42
Mahmutlar Köyü 138
Makedonya 13, 58, 60
Makedonya Oteli 60
Makedonyalılar 97
Malike Hanım 50
Maliye Bakanlığı 38
Man & Superman 117
Manchester 114, 115, 117, 118, 119
Manet 137
Manş 86, 88
Maria 98
Marshall 40, 138, 139, 140
Mebrure 149, 151
Mebus Evleri 30
Mehmetçik 137
Melek 145, 149, 151

Menderes 35, 74
Menzil Külliyesi 149
Mersin 65, 147, 151
Meserret Hanım 54
Mesnevi 48
Mesta 58, 64
Midland Hotel 117
Milli Eğitim Bakanlığı 29, 48
Millingtonlar 120
Milo 91
Mimar Sinan 149
Mısır 103, 153, 160
Mısır Çarşısı 153
Mısırlı 73
Mitoloji Sözlüğü 154
Mitroviçe 62, 63
Mozart 14, 80, 90
Mozartum 78
Mükerrem 38, 54
Mulhouse 83
Mülkiye 42
Mundy 111
Münih 133, 166
Murat 53, 153, 154
Murat Otel 53
Müslüman 67, 124
Muzaffer Bey 42

N

Nairobi 124
Nancy 15, 83, 84
Narlıkuyu 147, 148
Nasıl İsterseniz 170
Nebi 42
Neptün 151
Nermin Hanım 50, 52
Neşri Tarihi 113
New Brunswick 126
New York 140

Newnham 124
Nice 56
Nilüfer Hanım 35
Norman 87
Normandiya 98
Norveç 86, 101, 128
Notre Dame 61, 85
Notre Dame de Sion 61
Nur Camii 146
Nuri 138, 145, 153
Nurnberg 87
Nurten 143
Nurullah 27, 28

O

Obrovac 74
Odip 110
Öğretmenler Birliği 148
Olba 148
Olympia 137
On İkinci Gece 126, 153, 154, 165
Orestias 55
Orhun Anıtları 165
Orman Umum Müdürlüğü 40
Orta Asya 142, 165
Orta Asya Türkleri 165
Ortaçağ 14, 123, 128
Ortaköy 53
Osmanlı 13, 59, 64, 105, 108, 109, 113, 121, 128, 139, 166
Osmanlı Arşivi 166
Osmanlı Devleti 108, 121
Osmanlı padişahları 105
Osmanlı tarihçileri 113
Osmanlı tarihi 113, 139
Osmanlıca 121
Otel Ekselsiyor 70
Otel Gruz 70
Othello 28, 29, 79, 109, 131, 132, 137

Oxford 99, 125, 127, 128

P

Pagliacci 57
Pakistan 26
Pakistanlı 124
Pakistanlılar 104
Palas Otel 62
Pan American 127
Pandeli 153
Paris 142
Park Otel 75
Partage de Midi 113
Parthenon 163
Peacock Lodge 115
Peç 14, 63, 64, 65
Peçevi İbrahim Efendi 64
Pecs 64
Pegasus 93
Pembe Köşk 32
Pestalozzi 83
Piccadilly 88
Piers Plowman's Day 100
Piriştine 13, 62, 64
Pissarro 118
Polonya 84
Polonyalı 84, 104
Pompeipolis 147
Port Sait 73
Pososki 62
Princeton 10, 115, 116
Princeton Üniversitesi 10
Promenade 99, 100
Pygmalion 99

R

Racine 113
Rafael 93
Raguza 72

Ramazanoğlu İbrahim 146
Ravel 101, 109
Reading 129
Red Shoes 26
Reims 15, 85, 86
Renkli Fener 30
Reşadiye 51
Reşat Nuri 151
Reyhaniye 150
Ring Round the Moon 99
Rita 53
Rize 125
Robert Kolej 50, 124
Robinson 139, 145
Rockefeller 40, 124, 138
Rockefeller Enstitüsü 124
Roderigo 131
Roma 103, 151, 156
Romalılar 147
Rönesans 69, 72, 77
Rüknü 142
Rum 61
Rumlar 57
Rus 48, 89, 140, 152, 155
Russel Square 108
Ruth 89, 105, 127, 132

S

Sabuncupınarı 163
Sadiye 37
Saime Hanım 169
Saint Paul 111
Salahi Bey 83
Salamanka 98
Salamankalılar 98
Salomon 99
Salzach 77, 80
Salzburg 14, 77
Samsun 121

Sandıklı 42
Sanie 102, 107
Sapanca 52
Sapasili 74
Sarıyar 167
Satıcının Ölümü 110, 170
Schumann 103
Selanik 13, 50, 55, 58, 59
Selimiye 55
Semadirek 56
Semele 157
Seniye Hanım 54
Senj 74
Serapieion 158
Serik 20, 138
Servet Hanım 39, 153
Shakespeare Quarterly 42
Shenstone 114
Sibelius 103, 105
Sibenik 74
Silifke 20, 148, 149
Silivri 13, 54
Sisley 118
Slav 14, 72, 96
Sofulu 56
Soğukoluk 150
Sokullu Mehmet Paşa 149
Soli 147
Somerville 152
Southfield 114
Söz Bir Allah Bir 39
Spiros 55
Split 73
St. Paul 89
St. Peter Kilisesi 78
Stony Stratford 114, 116, 119
Struma 58
Struma Şelalesi 58
Sungurlu 145

Süreyya Sami 121
Suriye 108
Sylphides 101

Ş
Şamanlık 142
Şark Dilleri Okulu 111
Şark Klasikleri 48
Şehir Tiyatrosu 137, 166

T
Tabley Calendar 117
Tabley House 116
Taksim 53, 79
Talas 121
Tales of Hoffman 91
Tanişili 74
Tarak Palas 138
Tarih Araştırma Enstitüsü 110
Tarih Kurumu 110
Tarih Vakfı 113
TARİŞ 122
Tarsus 11, 20, 146, 147, 148, 149, 151
Tavşanlı 161
Tekir Ambarı 148
Telaviv 118
Tercüme Bürosu 27
Three Sisters 89
Tirol 78, 79, 81
Tito 68
Titograd 14, 65, 67
Topkapı 54, 166
Toprakkale 149
Toroslar 146
Trabzon 145
Trinity College 16, 123
Truva 21, 154, 155, 156
TÜBA 17

TÜBİTAK 145
Türk 16, 26, 28, 29, 32, 40, 45, 48, 50, 51, 57, 58, 60, 61, 63, 66, 67, 72, 79, 97, 110, 113, 119, 122, 125, 146, 165, 167
Türk Cemiyeti 48
Türk işlemleri 119
Türk kadınları 26
Türk Kız Koleji 28
Türk Kültür Merkezi 110
Türk Kuşu 32
Türk-Amerikan Derneği 165
Türkçe 7, 13, 55, 56, 57, 62, 63, 65, 90, 95, 112, 121, 154
Türkiye 16, 18, 26, 40, 42, 46, 50, 56, 58, 61, 67, 90, 94, 110, 112, 119, 121, 122, 125, 128, 139, 145, 166
Türkiye İş Bankası 166
Türkler 109, 113
Tuz Gölü 20, 145
Tyana 146

U
Ufuklar 8, 9, 17, 18, 26, 28, 31, 32, 40, 50, 163, 166, 170
Uluç Ali 109
Ulukışla 146
Ullus 28, 38
UNESCO 42, 152, 153
UNESCO Milli Komisyonu 153
United States 40
Uzunca Burç 148

Ü
Ürgüp 20, 141
Üsküdar 53
Üsküp 13, 60, 61, 64

V

Vadideki Zambak 121
Vardar 60
Varşova 108, 114
Velázquez 107
Venedik 68
Victoria 93, 107
Victorian 99
Villach 76
Viyana 78, 108
Viyana Filarmonik Orkestrası 78

W
Walton 101, 103
Washington 26
Wells 90, 101, 121, 129
Winklern 76
Withworth 109

Y
Yahudi 98
Yahya Kemal 28, 121
Yalova 25, 28, 37, 54, 153, 154
Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık 7, 8
Yaşar Nabi 34
Yeni İstanbul 26
Yeni Ufuklar 8, 9, 25, 28, 32, 41, 43, 157, 163
Yeniçeri 97
Yeşilköy 12, 17, 133
Yoncaköy 25
Yorgo Kilisesi 13
York 56
Yozgat 20, 143
Yücel 11, 28, 31, 32, 34, 54, 163
Yugoslav 66, 72, 75, 141, 142
Yugoslavlar 75, 97
Yugoslavya 13, 14, 50, 56, 60, 62, 72, 104, 105

Yüksekkaldırım 54
Yulundos 55
Yunan 13, 48, 59, 60, 86, 159
Yunanca 18
Yunanistan 13, 50, 55, 56, 58, 64
Yunus Kâzım 102
Yusuřcuk balesi 91

Z

Zagrep 134
Zahit Bey 138
Zeus 157, 159
Zeytinli Köyü 160
Zurich 82, 84

